

การพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้กิจกรรมแบบเน้นภาระงาน
สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ม.ราชภัฏเลย

IMPLEMENTING TASK-BASED ACTIVITIES TO IMPROVE THE ENGLISH
PRONUNCIATION OF THE FIRST YEAR CHINESE AND ENGLISH FOR
COMMUNICATION MAJOR STUDENTS OF THE FACULTY OF
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, LOEI RAJABHAT UNIVERSITY

¹ณัฐนันท์ สุ่มมัตย์, ²ศรีจิตรา นวรัตนภรณ์ และ ³ศุภกานต์ บำรุงราชหิรัญย์

¹Natthanan Summat, ²Srijittra Navaruttanaporn and ³Supkarn Bamrungrajhiran

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย

Loei Rajabhat University, Thailand

¹natthanansummat6464@gmail.com, ²srijittra9@yahoo.com,

³supakarn.bam@lru.ac.th

Received: August 3, 2025; **Revised:** September 14, 2025; **Accepted:** September 30, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้กิจกรรมแบบเน้นภาระงานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 2) เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนและอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และ 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่มีการจัดการเรียนรู้การอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้กิจกรรมแบบเน้น

¹ อาจารย์, สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์, สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ภาระงาน ที่ได้มาโดยการเลือกกลุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย เครื่องมือ 3 ชนิดคือ 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมแบบมุ่งเน้นภาระงาน 2) แบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนและ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจ ผลการศึกษาพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 75/75 โดยมีประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) เท่ากับ 94.42 และประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E2) เท่ากับ 76.78 นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านออกเสียงหลังเรียน (เฉลี่ย 33.85 จากคะแนนเต็ม 40) สูงวก่่าก่อนเรียน (เฉลี่ย 22.95) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .01$) โดยมีค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) เท่ากับ 0.64 และมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$)

คำสำคัญ การสอนการออกเสียง, ความสามารถในการออกเสียง, กิจกรรมการสอนแบบเน้นภาระงาน

Abstract

The objectives of this research were: 1) to develop a learning management plan on vocabulary pronunciation using task-based activities for first-year students majoring in Chinese and English for Communication to meet the 75/75 standard criterion; 2) to improve the English pronunciation achievement of students in the Chinese and English for Communication program; and 3) to study the satisfaction of first-year students in the Chinese and English for Communication program at Loei Rajabhat University towards the learning management of vocabulary pronunciation using task-based activities. The sample was selected through purposive sampling, consisting of 20 students. The research instruments consisted of three types: 1) learning management plans using task-based activities, 2) pre-tests and post-tests, and 3) a satisfaction questionnaire. The results showed that the learning management plans were effective according to the 75/75 criterion, with a process efficiency (E1) of 94.42 and an outcome efficiency (E2) of 76.78. The students' post-test pronunciation achievement (Mean = 33.85 out of 40) was significantly higher than their pre-test scores (Mean = 22.95) ($p < .01$), with an effectiveness index (E.I.) of 0.64. Overall satisfaction with the learning management was at the highest level ($\bar{X} = 4.60$).

Keywords: teaching pronunciation; pronouncing skill; task-based learning activity

บทนำ

การดำรงชีวิตในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่มีการใช้เครื่องมืออย่างหลากหลายในการแสวงหาความรู้ โดยที่องค์ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่นั้นถูกบันทึกและเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดให้มีการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถก้าวทันโลกได้ อีกทั้งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 นั้น เทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตมีส่วนสำคัญมากในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองและเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับครูผู้สอนเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เรียนในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคข้อมูลข่าวสารที่มีความรวดเร็วและไร้พรมแดน ด้วยเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ภาษาอังกฤษในฐานะภาษาสากล (International language) จึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งในการติดต่อสื่อสาร (English Gang, 2023; Nova Online, 2023) ภาษาอังกฤษมีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนไทยอย่างใกล้ชิด เราสามารถพบเห็นภาษาอังกฤษได้ทุกที่ทุกเวลา ทั้งจากสื่อต่าง ๆ หรือบริบทแวดล้อมในสังคม เช่น ป้ายรถเมล์ ร้านค้า ร้านหนังสือ ซึ่งล้วนมีภาษาอังกฤษเป็นส่วนประกอบ (English Gang, 2023) ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจึงได้ตระหนักถึงความสำคัญของภาษาอังกฤษ จึงได้บรรจุให้เป็นรายวิชาที่จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับก่อนวัยเรียนเป็นต้นมา ในฐานะภาษาต่างประเทศ (Foreign language) ที่ทุกระดับชั้นต้องเรียน (ปรารมภ์รัตน์, 2552)

อย่างไรก็ตามจากการจัดการเรียนการสอนผู้วิจัยพบว่าแม้ว่านักศึกษาจะผ่านการเรียนภาษาอังกฤษมาเป็นเวลานานตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่ยังคงมีปัญหาในการออกเสียง อ่านออกเสียงผิด และสะกดคำไม่ถูกต้อง ซึ่งสาเหตุอาจมาจากการเรียนรู้ที่เน้นแต่กฎเกณฑ์ด้านไวยากรณ์และการเพิ่มพูนคำศัพท์ โดยไม่ได้รับการฝึกฝนทักษะการออกเสียงอย่างเพียงพอ ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารภาษาอังกฤษไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากเสียงในภาษาอังกฤษหลายเสียงไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย ทำให้นักเรียนไทยมีปัญหาในการออกเสียง (บำรุง ไตรรัตน์, 2544) นอกจากนี้ Nunan (1993) ยังระบุว่า อุปสรรคสำคัญในการสอนออกเสียงคือการขาดครูเจ้าของภาษาและครูผู้สอนที่มีความมั่นใจและประสบการณ์ในการประเมินการออกเสียงของนักเรียน ซึ่งปัญหานี้ความรู้ทางสัทศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจหลักการออกเสียงที่ถูกต้องและเพิ่มโอกาสในการออกเสียงคล้ายเจ้าของภาษา ส่งผลให้เกิดความมั่นใจและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น (Goodwin, 2001) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การออกเสียงที่ชัดเจนเป็นองค์ประกอบสำคัญของทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ (Ashby, 2011)

จากปัญหาดังกล่าว วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติจริงตามหลัก สัทศาสตร์และในสถานการณ์จริงจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษาที่นักศึกษา อยู่ในวัยผู้ใหญ่ การเรียนรู้แบบมุ่งภาระงาน (Task-Based Learning) จึงเหมาะสม เพราะเน้นให้ นักศึกษาใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานจริง และเน้นความหมายในการสื่อสารมากกว่า รูปแบบทางภาษา (Nunan, 1989; Willis, 1996) Nunan (2004) ให้ความเห็นว่า ภาระงาน (Task) เป็นสื่อกลางที่กระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกใช้ภาษาอย่างเป็นธรรมชาติและสอดคล้องกับสถานการณ์ จริง พร้อมพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหา และทักษะทางสังคม เช่น การทำงาน ร่วมกัน การเสนอความคิดเห็น และการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การนำ Task-Based Learning มาใช้ในการพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษจึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพและ เหมาะสมกับบริบทของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารใน ประเทศไทย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการฟังภาษาอังกฤษ เพื่อ ส่งเสริมทักษะการออกเสียงของนักศึกษาสาขาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการฟังและการพูดภาษาอังกฤษ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถพัฒนาทักษะการฟังให้ได้ ระดับที่เทียบเท่ากับกรอบมาตรฐานความสามารถทางภาษาอังกฤษของสหภาพยุโรป (CEFR) ใน ระดับไม่น้อยกว่า B2 ตามประกาศมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เรื่องเกณฑ์มาตรฐานภาษาอังกฤษของ นักศึกษาระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2568 ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้กิจกรรมแบบเน้น ภาระงานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารให้มี ประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75
2. เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษของนักศึกษาสาขาวิชา ภาษาจีนและอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อ การสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่มีการจัดการเรียนรู้การอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้ กิจกรรมแบบเน้นภาระงานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการ สื่อสารหลังเรียน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ดำเนินการทดลองแบบแผนวิจัยกลุ่มเดียว วัดผลก่อนและหลังการทดลอง (one-group pre-posttest design) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาทักษะการเขียนตัวอักษรภาษาอังกฤษ การอ่านออกเสียงสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารชั้นปีที่ 1 โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษาสาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน เป็น นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ในภาคเรียนที่ 2/2564

2. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้การฟังภาษาอังกฤษเพื่อความเข้าใจโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน จำนวน 5 แผน รวมเวลา 10 ชั่วโมง 2) แบบทดสอบวัดการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน ซึ่งเป็นแบบทดสอบวัดความเข้าใจภาษาอังกฤษ เป็นข้อสอบแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก 30 ข้อ และแบบทดสอบการออกเสียง 10 ข้อ รวม 40 ข้อ และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน

3.การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 วิเคราะห์ประสิทธิภาพ (E1/E2) ของแผนการจัดการเรียนรู้ทักษะการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน โดยใช้ค่าร้อยละ กำหนดเกณฑ์ (E1/E2) ที่ 75/75 โดยผลลัพธ์ที่ใกล้เคียงเกณฑ์ที่ตั้งไว้ต่ำกว่าหรือสูงกว่า 2.5 ถือว่ามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

3.2 วิเคราะห์ผลการพัฒนาทักษะการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน โดยใช้ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน โดยใช้ค่าร้อยละ 0.57

3.3 เปรียบเทียบทักษะการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน ด้วยสถิติการทดสอบที (t-test dependent)

3.4 วิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการใช้แบบฝึกทักษะการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้เรื่องการอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้กิจกรรมแบบเน้นภาระงานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75 ประสิทธิภาพของแผนการสอน 5 แผนปรากฏ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1และ2 ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน (E1)

	แผนที่					รวม	เฉลี่ย
	1	2	3	4	5		
เฉลี่ย	44.9	46.73	47.43	47.97	48.1	235.27	47.05
ร้อยละ	89.9	94.1	95.6	96.8	97.2	94.42	94.42
S.D.	0.85	0.78	0.86	0.85	0.96	0.86	0.86

จากตารางที่ 1 แสดงค่าค่าประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น พบว่าแผนการสอนทั้ง 5 แผนมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 75/75 โดยภาพรวมคะแนนประสิทธิภาพกระบวนการ (E1) 94.42

ตารางที่ 2 ผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน(E2)

คะแนนการทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	ผลรวมของคะแนน	E2
คะแนนทดสอบหลังเรียน	20	40	691	76.78

จากตารางที่ 2 แสดงค่าคะแนนผลสัมฤทธิ์ด้านการออกเสียงของผู้เรียน (E2) มีประสิทธิภาพเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 75/75 โดยภาพรวมคะแนนประสิทธิภาพกระบวนการ (E2) =76.78

ดังนั้น ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้การอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานมีคะแนนประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 94.42/76.78 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ตามเกณฑ์มาตรฐาน 75/75

2. ผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

จากการนำแผนการจัดการเรียนรู้อ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยอำเภอเมือง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน พบว่านักศึกษามีความก้าวหน้าทางการเรียน หลังการเรียนจากการใช้แผนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน ดังตารางที่ 3 และ 4 ดังนี้

ตารางที่ 3 ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของแผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน

คะแนนการทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	ผลรวมของคะแนน	E.I.
คะแนนทดสอบก่อนเรียน	20	40	459	0.64
คะแนนทดสอบหลังเรียน	20	40	677	

จากตารางที่ 3 ค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของแผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานเท่ากับ 0.54 หรือนักศึกษามีความก้าวหน้าทางการเรียนร้อยละ 64.00 หมายความว่าแผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน ช่วยให้นักศึกษามีทักษะพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น 0.64 หรือร้อยละ 64

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยที่ได้จากการทดสอบก่อนเรียนและการทดสอบหลังเรียน

การทดสอบ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	df	P
ก่อนเรียน	20	22.95	0.80	25.43**	19	.000*
หลังเรียน	20	33.85	1.85			

* $p < .01$

ค่า t จากตารางแจกแจง t เท่ากับ 1.73

จากตารางที่ 4 พบว่า คะแนนเฉลี่ยของการทดสอบหลังเรียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร จำนวน 20 คน ที่เรียนด้วยแผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานมีค่าเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 22.95 (S.D. = 0.80) และหลังเรียน เท่ากับ 23.03 (S.D. = 0.96) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของการทดสอบก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความพึงพอใจของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบมุ่งภาระงาน พบว่า

ความพึงพอใจของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยที่มีต่อการจัดการเรียนรู้การอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยการจัดการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.24) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อด้านเนื้อหามากที่สุดข้อที่ 2 มีระยะเวลาเหมาะสมกับเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอน รองลงมาคือข้อที่ 1 เนื้อหาเข้าใจง่ายเหมาะสมสำหรับระดับความสามารถทางภาษาอังกฤษของผู้เรียน ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.73) ด้านภาษาผู้เรียนมีความพึงพอใจในมากที่สุด ข้อที่ 5 อัตราความเร็วของผู้พูดอยู่ในระดับที่เหมาะสม ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = 0.50) รองลงมาคือ ข้อ 6 ผู้เรียนสามารถออกเสียงภาษาอังกฤษตามบทฟังได้ถูกต้องตามหลักการและสัญลักษณ์ Phonetics ในภาษาอังกฤษ ($\bar{X} = 4.53$, S.D. = 0.78) ด้านประโยชน์ของการเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงาน ผู้เรียนพึงพอใจมากที่สุดในข้อ 10 คือ ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะด้านการเรียนภาษาอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ($\bar{X} = 4.77$, S.D. = 0.24) รองลงมาคือข้อ 9 การเรียนการสอนแบบมุ่งภาระงานช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกสนใจฝึกออกเสียงภาษาอังกฤษนอกห้องเรียน ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.61)

อภิปรายผล

การพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงคำศัพท์โดยใช้กิจกรรมแบบเน้นภาระงานสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ม.ราชภัฏเลย ผลการวิจัยมีประเด็นในการอภิปรายดังต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการออกเสียงภาษาอังกฤษโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ตามเกณฑ์ 75/75

การทดสอบหาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทั้ง 5 แผน 1 มีประสิทธิภาพ E1 เท่ากับ 89.90, 94.1, 95.6, 96.8, และ 97.2 ตามลำดับ โดยที่ทั้ง 5 แผนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 75 หมายความว่า แผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการออกเสียงคำศัพท์ภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมแบบเน้นภาระงาน ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่ผู้วิจัยพัฒนามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด สามารถนำไปใช้เป็นสื่อ ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการออกเสียงภาษาอังกฤษโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้

ผู้เรียนสามารถฝึกและทำความเข้าใจเนื้อหาได้ด้วยตนเอง และเนื้อหาตลอดจนมีภาพประกอบและเสียงมีความชัดเจน ภาษาที่ใช้และการออกแบบกรอบงานเหมาะสม สามารถช่วยให้นักศึกษาบรรลุผลตามความมุ่งหมายของรายวิชา ซึ่งสอดคล้องกับสอดคล้องกับแนวคิดของณัฐกิตติ์ นาทา (2561) ที่กล่าวว่า แนวคิดมุ่งเน้นภาระงาน (Task Based Learning) เป็นแนวคิดที่ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง กระตุ้นทักษะการใช้ภาษาไทย ไม่ว่าจะเป็นการให้ผู้เรียนได้อ่านเขียน ฟังดูและพูดเกี่ยวกับภาระงานที่ตนเอง ได้รับ เป็นการฝึกทักษะต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน รวมถึงผู้เรียนมีโอกาสดำเนินการเปลี่ยนแปลงเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น ตลอดจนได้เป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง สุดท้ายผู้เรียนก็จะเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ในรายวิชา

2. ผลการพัฒนาทักษะการอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษโดยใช้กิจกรรมแบบมุ่งภาระงานค่าดัชนีประสิทธิผล (E.I.) ของแผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการอ่านภาษาอังกฤษโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 เท่ากับ 0.6700 แสดงว่า นักศึกษามีความก้าวหน้าทางการเรียนคิดเป็นร้อยละ 67.00 ของคะแนนความก้าวหน้าสูงสุดที่เป็นไปได้ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า กิจกรรมการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานสามารถช่วยให้นักศึกษาฝึกออกเสียงได้ดี ปฏิบัติตามได้ง่าย นอกจากนั้นยังช่วยพัฒนาความรู้ความสามารถในการออกเสียงภาษาอังกฤษตามหลักการที่ถูกต้อง ตั้งแต่การออกเสียงพยางค์ คำ การพูดเป็นประโยค ทำให้มีผลต่อการฟังสำเนียงเจ้าของภาษาได้ เข้าใจมากขึ้น ทำให้เข้าใจเนื้อหาและเรื่องราวที่ได้ฟังและสามารถออกเสียงที่ถูกต้องทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ (Bang, 1988: 10-14) สอดคล้องกับ ศิรินันท์ เอื้อนโธสงค์ (2561) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้แบบเน้นงานปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างทักษะการพูดสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศิลปากรที่พบว่าหลังการเรียนรู้โดยการเรียนรู้แบบเน้นงานปฏิบัติที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีระดับสูงกว่าก่อนเรียน แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบเน้นงานปฏิบัติมีคุณภาพ มีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา มีประสิทธิภาพ ช่วยสร้างเสริมทักษะการพูดภาษาอังกฤษได้ตามเป้าหมายท่างไว้ เป็นกิจกรรมที่ผ่านขั้นตอนการสร้างอย่างเป็นระบบทำผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาออกมาดี และยังสอดคล้องกับขวัญชนก นัยเจริญ (2567) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาความสามารถในการอ่านออกเสียงสำหรับงานผู้ประกาศ โดยใช้การจัดการเรียนรู้ โดยเน้นภาระงานร่วมกับการใช้กรณีตัวอย่างสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรีโดยพบว่าการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นภาระงานร่วมกับการใช้กรณีตัวอย่าง สามารถออกแบบขั้นตอนการจัดการเรียนรู้เป็น 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นศึกษากรณีตัวอย่างและเตรียมการปฏิบัติ ภาระงาน (2) ขั้นสังเคราะห์ความรู้และปฏิบัติภาระงาน (3) ขั้นหลังการปฏิบัติงานและถ่ายโยงความรู้ ประเมินผลโดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบบูรณาการแบบแยกองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ การออกเสียง การใช้ไวยากรณ์ ภาษา และการใช้เสียงสำหรับงานผู้ประกาศ และผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์

ข้อ 2 พบว่า ความสามารถในการ อ่านออกเสียงหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ระดับความพึงพอใจของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยแผนการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการออกเสียงภาษาอังกฤษโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่เข้าร่วมการเรียนรู้โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านภาษาอังกฤษ ผ่านรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน มีความพึงพอใจในระดับสูงสุด (ค่าเฉลี่ย = 4.43, ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.33) เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในด้านเนื้อหามากที่สุด โดยเฉพาะในข้อที่ 2 ที่บอกว่า เวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนเหมาะสม รองลงมาคือข้อที่ 1 เนื่องจากเนื้อหาสามารถเข้าใจง่ายและเหมาะสมกับระดับความสามารถทางภาษาอังกฤษ (ค่าเฉลี่ย = 4.47, สัดส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.73) ด้านภาษา ผู้เรียนมีความพึงพอใจสูงสุดในข้อที่ 5 ซึ่งระบุว่าสปีดของการพูดอยู่ในระดับที่เหมาะสม (ค่าเฉลี่ย = 4.63, สัดส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.50) รองลงมาคือข้อที่ 6 ที่นักเรียนออกเสียงภาษาอังกฤษตามบทฟังได้ถูกต้องตามหลักการและสัญลักษณ์ทางฟอนติกส์ (ค่าเฉลี่ย = 4.53, สัดส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.78) สำหรับด้านประโยชน์ของการเรียนแบบเน้นภาระงาน นักศึกษาพึงพอใจสูงสุดในข้อ 10 ซึ่งบอกว่าสามารถพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ค่าเฉลี่ย = 4.77, สัดส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.24) และรองลงมาคือข้อ 9 ที่การเรียนแบบนี้ช่วยกระตุ้นให้สนใจฝึกออกเสียงภาษาอังกฤษนอกห้องเรียน (ค่าเฉลี่ย = 4.67, สัดส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.61) กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานช่วยส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและครู โดยใช้กิจกรรมภาระงานเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงการเรียนรู้ภาษา นักเรียนได้ลงมือทำกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งใกล้เคียงกับสถานการณ์ในชีวิตจริงทำให้สามารถนำคำศัพท์และประโยคที่ฝึกฝนไปใช้จริงในชีวิตประจำวันได้ กระบวนการนี้ทำให้การเรียนการพูดภาษาอังกฤษเป็นสิ่งที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้คิด วางแผนการทำงาน และนำเสนออย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนรู้สึกตื่นตัวอย่างต่อเนื่องจากการสนทนาและแลกเปลี่ยนข้อมูล ซึ่งสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ โดยไม่มีความถูกหรือผิด เป็นแนวทางที่สอดคล้องกับแนวคิดของ วิลลิส (Willis, 1996), เอลลิส (Ellis, 1997) และ เดวีส์ (Davies, 2000) ที่เน้นให้การเรียนรู้เป็นกิจกรรมที่หลากหลาย รวมถึงการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เช่น อินเทอร์เน็ต การเขียนบทพูด ฝึกซ้อมบทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลอง นักเรียนรู้สึกภาคภูมิใจเมื่อสามารถนำเสนอผลงานที่ตนและกลุ่มได้ค้นคว้ามา โดยสรุปพบว่านักศึกษามีความรู้สึกลงใจในเชิงบวกต่อการใช้กิจกรรมแบบเน้นภาระงานเพื่อพัฒนาทักษะการออกเสียงภาษาอังกฤษ

เอกสารอ้างอิง

- ขวัญชนก นัยจริญ. (2567). การพัฒนาความสามารถในการอ่านออกเสียงสำหรับงานผู้ประกาศ โดยใช้การจัดการเรียนรู้ โดยเน้นภาระงานร่วมกับการใช้กรณีตัวอย่างสำหรับนักศึกษา ระดับปริญญาตรี. *วารสารครุศาสตร์* ปีที่ 52 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2567).
- ณัฐกิตติ์ นาทา. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ภาระงานเป็นฐาน: แนวคิดเพื่อการพัฒนา ทักษะทาง ภาษาไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 38(5), 182-202.
- บัญชา อยู่ยง. (2551). *การจัดการเรียนรู้แบบเน้นงานปฏิบัติ เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการพูด ภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านหมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี*. สารนิพนธ์ ศศ.ม. .กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- วิไลพร ธนสุวรรณ. (2550). *เทคนิคการสอนภาษาอังกฤษ. เอกสารประกอบการสอนกระบวนวิชา ED.SEC 451. ภาควิชามัธยมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ศิริพันธ์เอื้อนไธสงค์ (2561). *การจัดการเรียนรู้แบบเน้นงานปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างทักษะการพูด ภาษาอังกฤษสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยศิลปากรศรีนคร. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร*.
- บุญธรรม. (2555). *การส่งเสริมความสามารถในการเขียนภาษาอังกฤษและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยวิธีการเรียนรู้ภาระงานที่ใช้ความรู้เป็นฐาน*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรอนงค์ นิมาชัยกุล. (2556). *การใช้กิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเพื่อส่งเสริมความสามารถ ในการเขียนภาษาอังกฤษธุรกิจและการเห็นคุณค่าในตัวเองของนักศึกษาระดับปวส. โรงเรียนพณิชยการเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- Dalton, E. (1998). *Teaching Pronunciation*. London: Longman Group Ltd.
- Davies, P. (2000). *Success in English Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Davies, P. M. & Pearse, E. (2000). *Success in English Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, R. & Shintani, N. (2014). *Exploring language pedagogy through second language acquisition research*. London: Routledge.
- Ellis, R. (1997). *Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.

- Krashen, S. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Oxford: Pergamon Press.
- Lin, Z. (2009). Task based approach in foreign language teaching in China.
- Long, M.H. (1990). *A role instruction in second language acquisition*. In K. Hyltenstam & M. Pienemamn (ads.). Clevedon, England: Multilingual.
- Massi, P.M. (2010). *Interactive in EFL class: A Repertoire of tasks*. TESL Journal, 7(6), June.
- Nunan, D. (1989). *Designing tasks for the communicative classroom*. New York. Cambridge University Press.
- _____. (2004). *Task-Based Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prabhu, N. S in International Journal of English Studies. 2004. The Task-based Approach in language Teaching. University of Murcia.
- Richards, J.C. (1989). *Context for Language Teaching*. New York. Cambridge University Press.
- Richards, J.C., and Rodgers, T.S. (2003). *Approaches and methods in language teaching*. New York. Cambridge University Press.
- Skehan, P. (1998). *A cognitive approach to language learning*. Oxford: OUP.
- Willis, J. (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. Longman: de Henseler Books. Vol. 18.
- Widdowson, H.G. (1983). *Teaching language as communication*. London: Oxford University Press.

แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในฐานะเป็น
Home Stay Host สำหรับนักเรียนโรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย
ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
A GUIDELINE FOR DEVELOPING COMMUNICATIVE ENGLISH
LANGUAGE TEACHING FOR HOME STAY HOSTS AT BAN NA WAI
NOI SCHOOL, KOK SATHON SUBDISTRICT, DAN SAI DISTRICT,
LOEI PROVINCE

¹ณัฐนันท์ สุ่มมาตย์ และ ²เนาวรัตน์ ฤทธิศักดิ์

¹Natthanan Summat and ²Naowarat Rittisak

¹มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย

²โรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

¹Loei Rajabhat University, Thailand

²Ban Na Wa Noi School, Dansai District, Loei Province

¹natthanansummat6464@gmail.com, ²naowarat.rittisak@gmail.com

Received: August 21, 2025; Revised: September 28, 2025; Accepted: September 30, 2025;

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการ ด้านทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษของนักเรียนโรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย และบริบทของชุมชนในฐานะแหล่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์ 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรและแบบฝึกทักษะ ภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนในบทบาท Home Stay Host ที่บูรณาการความรู้ด้านภาษา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) เพื่อเปรียบเทียบและประเมินผล ทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนระหว่างก่อน

¹อาจารย์, สาขาวิชาภาษาจีนและภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

²ครูชำนาญการ, โรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

และหลังการใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และ 4) เพื่อศึกษาความพึงพอใจ ของนักเรียน ครูผู้สอน และ ผู้ปกครองในบทบาทของ เจ้าบ้าน (Home Stay Host) ต่อ กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้น โดยมุ่งเน้น การพัฒนาทักษะการสื่อสารที่จำเป็นสำหรับสถานการณ์จริงในชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยมี เป็นกลุ่มประชากรเป้าหมายเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย จำนวน 26 คน การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย แบบฝึกทักษะ แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน (pre-test/post-test) และแบบสอบถาม ความพึงพอใจ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กระบวนการวิจัยประกอบด้วย การวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการด้านการสื่อสารของนักเรียนและชุมชน จากนั้นจึงนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรและแบบฝึกทักษะที่เน้นการฝึกปฏิบัติผ่านสถานการณ์จำลอง ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหลังจากการเข้าร่วม กิจกรรม นอกจากนี้ นักเรียนและผู้ปกครองยังแสดงความพึงพอใจต่อกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่ ช่วยให้นักเรียนมีความมั่นใจในการใช้ภาษาและเล็งเห็นถึงประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ชุมชน

คำสำคัญ : ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร, การท่องเที่ยวเชิงชุมชน, โฮมสเตย์, โรงเรียนขนาดเล็ก

Abstract

This objectives of this study were to (1) investigate the problems and needs related to English communication skills among students at Ban Na Wai Noi School and the context of their community as a home stay tourism destination; (2) develop an English curriculum and practice exercises for students in the role of Home Stay Hosts that integrate language knowledge with local culture and wisdom; (3) compare and evaluate students' English communication skills before and after using the developed curriculum; and (4) study the satisfaction of students, teachers, and parents with the learning activities. The study focuses on developing essential communication skills for real-life situations within a community with high tourism potential. The target population was 26 elementary students from Ban Na Wai Noi School. This research utilized an action research methodology. The research instruments included a set of practice exercises, a pre-test/post-test, and a satisfaction questionnaire to collect both quantitative and qualitative data. The research process involved an analysis of the communicative needs of the students and community, which then led to the development of a curriculum and exercises focused on practical, simulated situations. The findings indicate that students'

English communication skills significantly improved after participating in the project. In addition, students and parents expressed satisfaction with the learning activities, noting that the program helped students feel more confident using the language and recognized its benefits for promoting community tourism.

Keywords: communicative English, community-based tourism, home stay, small schools

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่กระแสการท่องเที่ยวเชิงชุมชนเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว การมีทักษะด้านการสื่อสารกับชาวต่างชาติเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับชุมชนที่มีศักยภาพด้านที่พักแบบ โฮมสเตย์ (Home Stay) การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้สามารถเป็นเจ้าบ้านที่ดีได้จึงไม่เพียงแต่เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับคนรุ่นใหม่ในท้องถิ่นอีกด้วย

การเรียนการสอนในโรงเรียนขนาดเล็กโดยทั่วไปแล้วมักมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนปัจจัยการเรียนการสอน สื่อการสอน และครูผู้สอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษาสำคัญสำหรับการสื่อสารและเป็นภาษากลางของโลก การพัฒนาด้านภาษาอังกฤษจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านภาษาอังกฤษนั้นต้องอาศัยคุณภาพของครูผู้สอน ความรู้ ทักษะ เทคนิคการสอน และกิจกรรมในห้องเรียน ตลอดจนสื่อการสอนและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การเข้าไปพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการออกแบบร่วมกันจากนักวิชาการ ครูผู้สอน นักเรียน รวมถึงผู้ปกครองและชุมชน จะช่วยให้สามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้ภาษาอังกฤษของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ชุมชนในตำบลกษะทอง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นชุมชนที่มีความน่าสนใจในเรื่องของภูมิศาสตร์และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านธรรมชาติ โรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย ซึ่งมีนักเรียน 26 คน ครู 3 คน และครูธุรการ 1 คน ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล แต่อย่างไรก็ตาม มีนักท่องเที่ยวและผู้เดินทางมาจากต่างประเทศมาทำกิจกรรมอยู่บ่อยครั้ง การพัฒนาความรู้ความสามารถในด้านภาษาอังกฤษและภาษาจีนจึงถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ครู นักเรียน และชุมชนสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ จากข้อมูลระหว่างปี 2560-2565 พบว่า นักท่องเที่ยวที่มาโรงเรียนและชุมชนใกล้เคียงส่วนใหญ่มักเป็นชาวยุโรปและเอเชีย ซึ่งมักจะมาทางเดินเท้าหรือพักค้างคืน ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนที่ให้นักเรียนได้ทั้งความรู้ที่เข้ากับสถานการณ์จริงจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียน

จากนโยบายและยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยในการบริการวิชาการให้กับท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จึงเห็นความสำคัญที่จะเข้าไปพัฒนาทักษะการเรียนรู้ภาษาอังกฤษให้เหมาะสมกับนักเรียนโรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย ซึ่งจะเป็นโรงเรียนนำร่องและเป็นโรงเรียนตัวอย่างในการใช้รูปแบบการเรียนการสอนนี้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบูรณาการความรู้ด้านศิลปศาสตร์ที่มีนักศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมและสร้างองค์ความรู้ให้กับโรงเรียนและชุมชนเพื่อพัฒนาครู นักเรียน และชุมชนให้มีการพัฒนายิ่งขึ้นไป ในรูปแบบของคู่มือการแนะนำชุมชนภาษาอังกฤษที่บูรณาการความรู้ด้านศิลปศาสตร์ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ภาษาไปพร้อมๆ กับวิชาอื่นๆ รวมถึงการใช้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเพื่อการประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมในครั้งนี้สามารถใช้เป็นโมเดลต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ในด้านการจัดการเรียนการสอนควบคู่ไปกับการแนะนำชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวในอีกรูปแบบหนึ่งได้

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการสร้างแนวทางการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษที่จำเป็นสำหรับนักเรียนในบทบาทของ Home Stay Host อย่างครบถ้วน ตั้งแต่การทักทาย การแนะนำสถานที่พัก ไปจนถึงการบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตท้องถิ่น เพื่อให้ นักเรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารได้อย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้พวกเขามีความภาคภูมิใจในบ้านเกิด และพร้อมที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการด้านทักษะภาษาอังกฤษที่จำเป็นสำหรับนักเรียนในการเป็นเจ้าบ้าน (Home Stay Host)
2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรและแบบฝึกทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารสำหรับนักเรียนในบทบาท Home Stay Host
3. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการใช้ภาษาอังกฤษของนักเรียนในบทบาท Home Stay Host ระหว่างก่อนและหลังการเรียนด้วยกิจกรรมที่พัฒนาขึ้น
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนและผู้ปกครองการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนในฐานะเจ้าบ้าน

วิธีดำเนินการวิจัย

- 1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นนักเรียนโรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่อยู่ภายใต้สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3 จำนวน 26 คน และครูผู้สอน 3 คน ครูธุรการ 1 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน
 - 2. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 1) แบบทดสอบก่อน-หลังเรียน 2) แบบฝึกทักษะ และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจสำหรับนักเรียนและผู้ปกครอง และแบบประเมินสำหรับครู
 - 3.การวิเคราะห์ข้อมูล
- การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณ: ใช้สถิติเชิงพรรณนาและเชิงอนุมานเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติการทดสอบที่ (t-test dependent) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ สรุปวิเคราะห์ แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

จากศึกษาแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในฐานะเป็น Home Stay Host สำหรับนักเรียนโรงเรียนบ้านนาหว้าน้อย ตำบลกกสะทอน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย สรุปผลการวิจัย ดังนี้

1. ปัญหาและความต้องการด้านทักษะภาษาอังกฤษ พบว่านักเรียนขาดความมั่นใจในการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร แต่มีความต้องการที่จะพัฒนาทักษะเหล่านี้เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน

2. การพัฒนาแบบฝึกทักษะ ที่วิจัยได้พัฒนา "หลักสูตร Home Stay Host สำหรับนักเรียนประถมศึกษา" ซึ่งประกอบด้วย 5 หน่วยการเรียนรู้หลัก เน้นการฝึกปฏิบัติผ่านสถานการณ์จำลองดังนี้

บทที่ 1: มาต้อนรับเพื่อนใหม่กันเถอะ! ประกอบไปด้วยการแนะนำตัวการต้อนรับตัวอย่างเช่น

Hello! Welcome to our home. (สวัสดีครับ/ค่ะ! ยินดีต้อนรับสู่บ้านของเรา)

My name is... (ผม/หนูชื่อ...)

Where are you from? (คุณมาจากไหนครับ/ค่ะ?)

บทที่ 2 : แนะนำบ้านของเรา ประกอบไปด้วยการแนะนำบ้านพักและสิ่งอำนวยความสะดวกตัวอย่างเช่น

This is the living room. (นี่คือห้องนั่งเล่น)

This is your bedroom. (นี่คือห้องนอนของคุณ)

The bathroom is over there. (ห้องน้ำอยู่ตรงนั้นครับ/ค่ะ)

บทที่ 3: เล่าเรื่องชุมชนของเรา ประกอบไปด้วยเรื่องราวสนุก ๆ มากมายในชุมชน เน้นให้นักเรียนได้ฝึกพูดประโยคง่ายๆแนะนำสิ่งที่อยู่รอบตัว

This is our village. It is very beautiful.

(นี่คือหมู่บ้านของเราสวยมากเลยครับ/ค่ะ)

We have rice fields. (เรามีทุ่งนา)

You can go to Phu Hho. (คุณสามารถไปเที่ยวภูหอยได้ครับ/ค่ะ)

บทที่ 4: อาหารอร่อยของไทย ประกอบไปด้วยเนื้อหาและภาษา คำศัพท์สำหรับแนะนำอาหารอร่อย ๆ เช่น:

This is Sticky Rice. (นี่คือข้าวเหนียว)

This is Papaya Salad. (นี่คือส้มตำ)

Do you like spicy food? (คุณชอบอาหารเผ็ดไหมครับ/คะ?)

บทที่ 5: กล่าวคำอำลา ประกอบไปด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับคำศัพท์ ภาษาที่ใช้ในการอำลาจากกัน ตัวอย่างเช่น

Thank you for coming. (ขอบคุณที่มาครับ/ค่ะ)

I hope you have a good trip. (ขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพนะครับ/คะ)

Goodbye! See you again. (ลาก่อน! พบกันใหม่นะครับ/คะ)

3. การเปรียบเทียบทักษะก่อนและหลังการเรียนรู้ ผลการทดสอบแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยในทักษะการสื่อสารเพื่อเป็น Home Stay Host เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) หลังจากใช้หลักสูตร แสดงดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 คะแนนก่อนและหลังเรียน

Scores	n	$\bar{X}$	S.D.	t	df	P
Pretest	26	12.0	1.34	82.24**	24	.000*
Posttest	26	20.3	1.75			

จากตารางที่ 1 คะแนนเฉลี่ยก่อนทดสอบของนักเรียนคือ 12.0 (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.34) และคะแนนเฉลี่ยหลังทดสอบคือ 20.3 (ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 1.75) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า

ทักษะการใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของนักเรียนหลังการพัฒนาผ่านแบบฝึกหัดคำศัพท์นิทานอีสป สูงกว่า ก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แบบฝึกหัดที่สร้างขึ้น นักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุด ขณะที่ผู้ปกครองแสดงความคิดเห็นเชิงบวกว่าลูกหลานมีความกล้าแสดงออกมากขึ้น แสดงดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงมาตรฐานความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อแบบฝึกทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในฐานะเจ้าบ้าน

ลำดับ ที่	คำอธิบาย	ระดับความพึงพอใจ		
		$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ด้านเนื้อหา				
1	เนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์	4.67	0.80	มากที่สุด
2	นักเรียนเข้าใจเนื้อหาการเรียน	4.65	0.82	มากที่สุด
3	นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง	4.64	0.83	มากที่สุด
4	นักเรียนสามารถอ่านและทำความเข้าใจได้ด้วยตนเอง	4.58	0.85	มากที่สุด
5	เนื้อเรื่องในเนื้อหาที่เรียนน่าสนใจ	4.66	0.81	มากที่สุด
	รวมค่าเฉลี่ย	4.64	0.82	มากที่สุด
ด้านภาพประกอบ ภาษา ขนาด และตัวพ็อนท์ ตัวอักษร				
6	ภาพประกอบชัดเจน	4.68	0.79	มากที่สุด
7	ภาษาที่ใช้มีความเหมาะสม	4.59	0.84	มากที่สุด
8	ความถูกต้องของการใช้ภาษา	4.69	0.78	มากที่สุด
9	ขนาดของตัวอักษรมีความเหมาะสม	4.66	0.81	มากที่สุด
10	ขนาดภาพมีความเหมาะสม	4.65	0.82	มากที่สุด
	รวมค่าเฉลี่ย	4.65	0.81	มากที่สุด
	รวม	4.65	0.82	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 นักเรียนมีความพึงพอใจต่อแบบฝึกทักษะการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นสำหรับการเป็นเจ้าบ้าน โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.64$, S.D. = 0.82) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านที่ประเมินพบว่า ด้านเนื้อหานั้น ด้านที่มีคะแนนสูงสุด 3 ด้าน ได้แก่ 1) เนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์ ($\bar{X} = 4.67$, S.D. = 0.80), 2) เนื้อเรื่องน่าสนใจ ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.81), และ 3) นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่เรียน ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.82) ด้านภาพประกอบเนื้อหา เมื่อพิจารณารายชื่อแล้วพบว่า ด้านที่นักเรียนมีความพึงพอใจสูงสุดได้แก่ 1) ความถูกต้องของการใช้ภาษา ($\bar{X} = 4.69$, S.D. = 0.78), 2) ภาพประกอบมีความชัดเจน ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.79), และ 3) ขนาดของตัวอักษรมีความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.81) โดย

ภาพรวมแล้วผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการใช้แบบฝึกทักษะที่สร้างขึ้นอยู่ที่ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.82)

อภิปรายผล

ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของแนวทางการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ เพื่อเป็น Home Stay Host และสามารถนำมาอภิปรายเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้ที่สำคัญดังนี้:

1. ปัญหาและความต้องการด้านทักษะภาษาอังกฤษ ผลการศึกษาที่พบว่านักเรียนขาดความมั่นใจในการใช้ภาษาอังกฤษสอดคล้องกับงานวิจัยของกัลยา มินชัย (2566) ที่ระบุว่าผู้ประกอบการโฮมสเตย์ในพื้นที่ชนบทมักประสบปัญหาด้านความกลัวและขาดความรู้พื้นฐานในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ บุชบา สุวรรณ (2564) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อเป็นมัคคุเทศก์น้อยในชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวเป็นประเด็นที่พบได้ทั่วไปและมีความต้องการในการพัฒนาสูง

2. การพัฒนากิจกรรมและแบบฝึกทักษะ การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการฝึกปฏิบัติผ่านสถานการณ์จำลองโดยมี 5 หน่วยการเรียนรู้หลัก สะท้อนให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb (1984) อย่างชัดเจน การที่นักเรียนได้ลงมือทำกิจกรรมในบริบทจริงทำให้การเรียนรู้มีความหมายและน่าสนใจมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของวิธีการสอนแบบ Communicative Language Teaching (CLT) และงานวิจัยของ รัตนกร รุ่งเรือง (2563) ที่พบว่ากิจกรรมที่จำลองสถานการณ์การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มความกล้าในการสื่อสารได้อย่างเป็นธรรมชาติ

3. การเปรียบเทียบทักษะก่อนและหลังการเรียนรู้ ผลการทดสอบที่แสดงให้เห็นถึงคะแนนที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.05$) เป็นข้อพิสูจน์ถึงประสิทธิภาพของหลักสูตรที่ออกแบบมา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวิภาวี บัวผัน และกาญจนา จันทะดวง ที่พบว่าการใช้กิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงช่วยพัฒนาทักษะการพูดได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การนำเอาบริบทของโฮมสเตย์มาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้อย่างช่วยให้นักเรียนเชื่อมโยงความรู้กับชีวิตจริงได้ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ความพึงพอใจของนักเรียน ครูและผู้ปกครองต่อกิจกรรมที่จัดทำขึ้น ความพึงพอใจในระดับสูงของนักเรียนและผู้ปกครองต่อหลักสูตรสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของการวิจัยในแง่ของการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญตามแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคม (Social Learning Theory) การที่ผู้ปกครองเล็งเห็นถึงความกล้าแสดงออกของบุตรหลาน

สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกพร ศรีसान (2565) ที่กล่าวว่าการพัฒนาทักษะด้านภาษาให้กับเยาวชนช่วยส่งเสริมความภาคภูมิใจในชุมชนและสร้างความมั่นใจในการสื่อสาร

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงสามารถกระตุ้นความสนใจและความกล้าในการใช้ภาษาได้ดี นอกจากนี้ โครงการยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจในชุมชนให้กับนักเรียน ซึ่งนับเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนเพื่อเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยทางผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้: ควรมีการขยายผลหลักสูตรไปยังโรงเรียนขนาดเล็กอื่น ๆ ที่มีบริบทการท่องเที่ยวคล้ายคลึงกัน
2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต: ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียนรู้ในระยะยาว เช่น บทบาทของผู้ปกครองและคนในชุมชนในการสนับสนุนการฝึกฝนทักษะอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ศรีसान. (2565). การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในท้องถิ่น: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองพังพวย. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวและการโรงแรม*, 11(2), 15-28.
- บัวผัน, ร.และจันทะดวง, ช. (2566). การพัฒนาทักษะทางด้านภาษาอังกฤษ เพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 5(1), 123-135.
- บุษบา สุวรรณ. (2564). รูปแบบการพัฒนาศักยภาพมัคคุเทศก์น้อยในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 9(1), 45-60.
- รัตนกร รุ่งเรือง. (2563). การพัฒนาทักษะการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารของนักเรียนชั้นประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทที่ไม่ได้ตีพิมพ์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, นครปฐม.
- วิภาวี บัวผัน และ กาญจนา จันทะดวง (2565), มัคคุเทศก์ชุมชน: การพัฒนาทักษะทางด้านภาษาอังกฤษ เพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน, *วารสารภูพานสาส์นมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 5 (2), 58-76.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.

กัลยา มินชัย. (2566). *English for Homestay Tourism: Barriers and Needs of Entrepreneurs in Rural Community of Thailand*. Journal of Liberal Arts and Management Science, 2(1), 54-65.

การบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้ง
ด้านการใช้น้ำในชุมชน ตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
INTEGRATION OF BUDDHIST PRINCIPLES OF LOCAL ADMINISTRATORS
IN RESOLVING CONFLICTS OF WATER USAGE IN NAJAK SUBDISTRICT,
MUEANG PHRAE DISTRICT, PHRAE PROVINCE

¹พระมหาธงชัย วชิรญาณ, ²เขมิกา วรธีรวิฑูกุล,
³พระสิริชัย ธรรมจาโร (สายสิงห์) และ ⁴สมนึก จันทร์โสดา

¹PhramahaThongchai Wachirayano, ²Khemika Varitwuttikul,
³PhraSirichai Thammacharo (Saising) and ⁴Somnook Chandsoda

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

tcpc2960@gmail.com

Received: July 29, 2025; **Revised:** September 28, 2025; **Accepted:** October 1, 2025;

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและรักษาความสมดุลของทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำหลักธรรมเชิงพุทธมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำของผู้นำท้องถิ่นในตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยเน้นการใช้หลักพุทธศาสนาในการลดความขัดแย้งด้านการใช้น้ำผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนาม ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำท้องถิ่นนำหลักพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 หลักพละ 4 และหลักเมตตาธรรม มาใช้ในการจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งน้ำ การบริหารจัดการน้ำโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ

¹อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

² อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่

³ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ยังช่วยให้เกิดการวางแผนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ การศึกษาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนานโยบายสนับสนุนการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมโดยใช้หลักศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการน้ำ, ความขัดแย้งเรื่องน้ำ, อริยสัจ 4, หลักพละ 4, ผู้นำท้องถิ่น

Abstract

Water management is a crucial factor in developing and maintaining the balance of water resource at community level. The objective of this research is to study the application of Buddhist principles in water management of local leaders in Najak Subdistrict, Mueang Phrae District, Phrae Province by focusing on using Buddhist principles to mitigate conflicts over the water usage. The study was implemented through in-depth interviews and field observations. It was found that local leaders have applied Buddhist principles in resolving conflicts related to water disputes including the Four Noble Truths, the Four Bases of Power (Bala 4), and the principle of loving-kindness (Metta Dhamma). Moreover, the application of Yoniso Manasikāra (systematic and wise consideration) in water management has also helped facilitate systematic and effective planning. The study highlights the importance of developing policies for supporting participatory water management through integrating religious principles and local wisdom in resolving conflicts.

Keywords: Water Management; Water Usage Conflict, the Four Noble Truths, the Four Bases of Power (Bala 4), Local Leaders

บทนำ

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากร่างกายขาดน้ำเพียง 2-3 วัน อาจเป็นอันตรายถึงชีวิตได้ ดังนั้น การจัดหาน้ำที่มีคุณภาพและเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภคจึงกลายเป็นปัญหาสำคัญในเมืองใหญ่ เนื่องจากแหล่งน้ำจืดหลายแห่งเสื่อมโทรมและปนเปื้อนมลพิษ อันเป็นผลจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขาดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมเป็นเวลานาน นอกจากนี้ น้ำยังเป็นทรัพยากรสำคัญในการเกษตรกรรม โดยพื้นที่เพาะปลูกขนาด 1 ไร่ ต้องใช้น้ำ

ราว 3,780,000 ลิตรตลอดฤดูกาลเพาะปลูก ขณะที่โรงงานอุตสาหกรรมขนาดกลางแห่งหนึ่งอาจใช้น้ำมากถึง 37,800,000 ลิตรต่อวัน (Dicken and Pits, 1970)

แม้ว่าน้ำจะเป็นทรัพยากรหมุนเวียนที่ไม่มีวันหมดไปจากโลก แต่หากปราศจากการจัดการที่ดี ก็อาจนำมาซึ่งภัยพิบัติร้ายแรง เช่น ภัยแล้งและน้ำท่วม ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาดังกล่าวรุนแรงขึ้น ได้แก่ การใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไม่เหมาะสม การตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำ และการขยายตัวของประชากรและเมือง การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและการบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างเหมาะสมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำและน้ำท่วม ทั้งนี้ ผลกระทบจากภัยแล้งและอุทกภัยไม่เพียงกระทบต่อภาคเกษตรกรรม แต่ยังส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่พึ่งพาทรัพยากรน้ำในการดำรงชีพ ซึ่งท้ายที่สุดอาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของประเทศ (นิวัติ เรืองพานิช, 2547:17)

ปัจจุบัน ปัญหาทรัพยากรน้ำทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากความต้องการน้ำจืดที่เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากร ขณะที่แหล่งน้ำธรรมชาติหลายแห่งเสื่อมโทรมและปนเปื้อนมลพิษจนไม่สามารถนำมาใช้ได้อย่างปลอดภัย ความท้าทายด้านน้ำที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ การขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม และคุณภาพน้ำที่ลดลง ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างยั่งยืนจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ปัญหาความขัดแย้งในการจัดสรรน้ำเป็นประเด็นที่พบได้ทั้งในระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ และท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านทรัพยากรน้ำและมีการใช้น้ำในภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และอุปโภคบริโภค ตัวอย่างเช่น กรณีแม่น้ำไนล์ที่เกิดความขัดแย้งระหว่างอียิปต์ เอธิโอเปีย และซูดาน จากการสร้างเขื่อนแกรนด์เอธิโอเปียบนเรนเนสซองซ์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่อียิปต์ (Gleick, 2020, p. 45) หรือกรณีแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม การสร้างเขื่อนและโครงการชลประทานของจีนและลาวทำให้ปริมาณน้ำลดลง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศปลายน้ำ (F Molle, 2019, p. 78) นอกจากนี้ ในภาคเหนือของไทย เกษตรกรต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำ เนื่องจากการใช้น้ำที่ไม่สมดุลระหว่างภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน ซึ่งมีการใช้น้ำเพื่อภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านได้รับน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก (Bunyavejchewin, 2021, p. 112)

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ หากเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ จะกระทบต่อทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรม

และการอุปโภคบริโภค การจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นหัวใจสำคัญในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและการดำรงชีวิตของมนุษย์

ในบริบทของประเทศไทย ปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนที่ต้องแบ่งปันทรัพยากรน้ำระหว่างภาคการเกษตรและการอุปโภคบริโภค เช่น ในตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ซึ่งขาดกลไกบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ภายในชุมชน ท่ามกลางปัญหาดังกล่าว คำถามสำคัญที่เกิดขึ้นคือ แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่อาศัยหลักธรรมเชิงพุทธสามารถช่วยลดความขัดแย้งและสร้างสมดุลในการใช้ทรัพยากรน้ำได้หรือไม่ และผู้บริหารท้องถิ่นสามารถบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้ในการแก้ไขปัญหาการจัดการน้ำในชุมชนได้อย่างไร

จากปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารท้องถิ่นในการบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธเพื่อลดความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ โดยหวังว่าผลการศึกษาจะนำไปสู่แนวทางการจัดการน้ำอย่างยั่งยืน และสร้างความสมดุลระหว่างความต้องการน้ำของชุมชน อุตสาหกรรม และภาคการเกษตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในชุมชนตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์ และตัวแทนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ ในชุมชนตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ผู้นำท้องถิ่น ผู้ใช้น้ำ และเจ้าหน้าที่รัฐ และแบบสังเกตภาคสนาม (Field Observation) ในการศึกษาพฤติกรรมการใช้น้ำและปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ
3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Content Analysis) จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ และจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการน้ำ ในชุมชนตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ สรุป วิเคราะห์แล้วนำเสนอในเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งเรื่องน้ำในชุมชนตำบลนาจักรเกิดจากการใช้ทรัพยากรน้ำที่ไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ทั้งนี้ ผู้นำท้องถิ่นได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการน้ำเพื่อสร้างความสมดุล โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4, หลักพละ 4 และหลักเมตตาธรรม ซึ่งช่วยลดความขัดแย้ง นอกจากนี้ยังมีการใช้หลักโยนิโสมนสิการที่เน้นการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ทำให้การจัดการน้ำในชุมชนมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

1. การนำหลักอทิปปัจจยตาเข้ามาประยุกต์ใช้ยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยส่งเสริมความเข้าใจถึงการพึ่งพาอาศัยกันและกัน นำไปสู่แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่ยั่งยืนและลดความขัดแย้งภายในชุมชน หลักอทิปปัจจยตา หรือ ปฏิจจนุปบาท เป็นหนึ่งในคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในคติของเถรวาท ซึ่งอธิบายกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงของสรรพสิ่ง หัวใจของหลักอทิปปัจจยตาคือแนวคิดที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” อันสะท้อนถึงความเป็นเหตุเป็นผลของปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติ

พระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่าทุกสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่มีสิ่งเหนือธรรมชาติที่ควบคุมหรือกำหนดให้สรรพสิ่งเป็นไปในทิศทางใด พระพุทธองค์ทรงค้นพบกฎธรรมชาตินี้และตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจจนุปบาท” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 12 ข้อ 306 หน้า 270)

1.1 อทิปปัจจยตากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หลักอทิปปัจจยตาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยแสดงให้เห็นถึงกฎธรรมชาติที่เป็นสากล เช่น เมื่อระบบนิเวศสมบูรณ์ สัตว์ป่าจะสามารถดำรงชีวิตได้ ป่าไม้และแหล่งน้ำจะอุดมสมบูรณ์ และมนุษย์ก็จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากระบบนิเวศถูกทำลาย ความสมดุลทางธรรมชาติย่อมถูกรบกวน ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้รับผลกระทบตามไปด้วย

ปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่มักเกิดจากมนุษย์ที่ใช้ทรัพยากรเกินพอดี หลักอทิปปัจจยตาช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงความสัมพันธ์ของตนกับธรรมชาติ และเข้าใจว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีจะนำมาซึ่งประโยชน์ต่อทุกชีวิต เมื่อมนุษย์ตระหนักรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมของตนเอง ก็จะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้

1.2 อิทัปปัจจยตาในฐานะเป็นธรรมทางสายกลาง อิทัปปัจจยตาดือเป็นหลักธรรมทางสายกลาง เพราะแสดงถึงความเป็นจริงที่ไม่เอนเอียงไปทางสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง กล่าวคือ ไม่ยึดถือว่าสิ่งทั้งหลายมีอยู่จริงอย่างสมบูรณ์ (อัตถิกวาท) หรือปฏิเสธการมีอยู่ของสรรพสิ่งโดยสิ้นเชิง (นัตถิกวาท)

หลักปฏิจจสมุปบาทแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเข้าใจแนวคิดนี้อย่างถูกต้อง ก็สามารถเข้าใจหลักอนัตตาได้อย่างลึกซึ้ง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแห่งธรรมทั้ง 12 อย่างในปฏิจจสมุปบาทสะท้อนให้เห็นว่าทุกสิ่งล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่นเดียวกับสิ่งแวดล้อมที่ต้องอาศัยความสมดุลระหว่างธรรมชาติและมนุษย์

เมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ย่อมนำไปสู่การค้นคว้าวิธีแก้ไขผ่านการศึกษาหลักการและทฤษฎีต่างๆ การระดมความคิดของนักวิชาการและนักอนุรักษ์ช่วยให้มนุษย์เข้าใจว่าปัญหานี้เกิดจากการใช้ทรัพยากรเกินขอบเขต ดังนั้น แนวทางแก้ไขจึงต้องอาศัยมาตรการทางกฎหมายควบคู่ไปกับการปลูกฝังจิตสำนึกด้านศีลธรรมและจริยธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่สามารถฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับมาเป็นเหมือนเดิมได้อย่างสมบูรณ์ แต่การตระหนักถึงปัญหาและพยายามแก้ไขก็ยังดีกว่าการละเลยโดยสิ้นเชิง

หลักอิทัปปัจจยตาเป็นแนวคิดที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ตลอดจนสร้างแนวทางที่ยั่งยืนในการบริหารจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

2. คุณค่าของอิทัปปัจจยตาต่อสิ่งแวดล้อม อิทัปปัจจยตาเป็นหลักธรรมสำคัญที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

2.1. ความเข้าใจและการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เมื่อมนุษย์เข้าใจหลักแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งอธิบายถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุเป็นผลสืบเนื่องกันอย่างเป็นลูกโซ่ จะตระหนักได้ว่าสิ่งทั้งหลายล้วนไม่เที่ยง ทุกอย่างดำรงอยู่ในภาวะของการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวอย่างไม่หยุดนิ่ง ภายใต้กระแสแห่งความสัมพันธ์ที่ไม่อาจแยกขาดจากกัน ด้วยความเข้าใจเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพราะเมื่อธรรมชาติถูกทำลาย ชีวิตมนุษย์ย่อมได้รับผลกระทบโดยตรง เราไม่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต หากสิ่งแวดล้อมยังคงสมบูรณ์ มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายก็สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุล

2.2 แนวคิดแห่งการอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการแบ่งแยกและการเอาชนะ การตระหนักรู้ในกฎแห่งอิทัปปัจจยตาจะช่วยให้มนุษย์ละวางความยึดมั่นในอัตตา ลดทิฐิที่เชื่อว่าตนเองเป็นผู้

ยิ่งใหญ่หรือมีอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อปล่อยวางอัตตาได้ จะเห็นได้ว่าแท้จริงแล้ว มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มิใช่ผู้ครอบครองหรืออยู่เหนือสิ่งอื่นใด หากธรรมชาติถูกทำลาย มนุษย์เองก็ไม่อาจอยู่รอดได้ ด้วยเหตุนี้ หลักธรรมที่ปบัจจยตาจึงช่วยเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การตระหนักถึงต้นเหตุของปัญหาและการแก้ไขด้วยปัญญา เมื่อจิตสำนึกนี้แพร่หลายในหมู่มนุษย์ ย่อมส่งผลให้สิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟู คืนสู่สมดุลอีกครั้ง ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง (ประพันธ์ ศุภสร, 2563: 8-10)

3. เป้าหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนาได้ศึกษาและระบุเป้าหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำไว้ ดังนี้

3.1 การแก้ไขปัญหาการทำลายและการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ หากพิจารณาปัญหาสิ่งแวดล้อมในมุมมองของพระพุทธศาสนา จะพบว่าธาตุทั้งสี่-ดิน น้ำ ไฟ ลม-กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤติ ซึ่งมีแนวโน้มจะรุนแรงขึ้นตามกาลเวลา ชีวิตมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญานั้นประกอบขึ้นจากธาตุเหล่านี้ และต้องพึ่งพาสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์และสมดุลเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี

หากทรัพยากรน้ำเกิดความเสื่อมโทรมหรือถูกทำลาย มนุษย์ย่อมได้รับผลกระทบโดยตรง เพราะน้ำเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต หากสภาพแวดล้อมบริสุทธิ์และสมดุล มนุษย์ก็จะมีสุขภาพแข็งแรงและมีความสุข แต่หากมีความแปรปรวนและมลพิษเกิดขึ้น ย่อมทำให้เกิดความทุกข์และโรคภัยต่าง ๆ การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงเป็นหน้าที่ร่วมกันของทุกคน มิใช่เพียงหน้าที่ของบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพราะความอยู่รอดของมนุษยชาติขึ้นอยู่กับความสมดุลของธรรมชาติ

3.2 การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ พระพุทธศาสนาเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ โดยมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกให้มนุษย์ตระหนักถึงความสำคัญของน้ำและไม่ละเลยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สาเหตุของการทำลายความสมดุลของกฎธรรมชาตินั้นสามารถแบ่งออกเป็นสองระดับ คือ

ระดับแรก เกิดจากความเสื่อมถอยของจิตมนุษย์ ซึ่งขาดศีลธรรมและคุณธรรม ทำให้มนุษย์ไม่เห็นความสำคัญของธรรมชาติและใช้ทรัพยากรอย่างไม่คำนึงถึงผลกระทบ

ระดับที่สอง เกิดจากการตั้งถิ่นฐานและบุกรุกพื้นที่ธรรมชาติที่ไม่เหมาะสม เช่น การบุกรุกป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรน้ำที่หล่อเลี้ยงระบบนิเวศทั้งหมด การปลูกฝังจิตสำนึกให้มนุษย์เคารพและเห็นคุณค่าของทรัพยากรน้ำจึงเป็นวิธีแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

3.3 การป้องกันปัญหาการทำลายทรัพยากรน้ำด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความกตัญญูและความรักใน

สิ่งแวดล้อม ชาวพุทธควรมีความเคารพต่อธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งที่เป็นแหล่งกำเนิดของชีวิต หลักคำสอนของพระพุทธองค์สามารถนำมาเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศ

การตระหนักถึงคุณค่าของน้ำจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติ เช่น การใช้ทรัพยากรน้ำอย่างประหยัด การลดมลพิษทางน้ำ และการฟื้นฟูแหล่งน้ำที่ถูกทำลาย

3.4 การรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำให้คงอยู่ต่อไป พระพุทธองค์ทรงมีพระดำรัสเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดของแม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง และแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ โดยเน้นย้ำว่าไม่ควรปล่อยของเสียลงในน้ำ เพราะจะทำให้น้ำเกิดมลพิษ ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย

หากมนุษย์มีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำและไม่นำของเสียหรือสารพิษไปทำลายธรรมชาติ น้ำก็จะยังคงบริสุทธิ์ ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์และสัตว์น้ำ ทั้งยังช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศให้ดำรงอยู่ต่อไป (พระอิทธิกร วิทิสีโล ยศสา, 2566: 8)

ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามแนวทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการปกป้องแหล่งน้ำจากมลพิษเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการปรับทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ให้เคารพธรรมชาติ ใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางนำพาสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

4. ความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวง ทว่าสังคมปัจจุบันกลับเผชิญปัญหาการขาดแคลนน้ำและมลพิษทางน้ำ อันเป็นผลมาจากการใช้ทรัพยากรอย่างขาดความตระหนักถึงคุณค่า พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล มองเห็นความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นไปตามหลักแห่งปฏิจกสัมปาท-การอิงอาศัยกันและกันโดยไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงเป็นหน้าที่สำคัญที่ควรดำเนินการอย่างจริงจังและเป็นระบบ

4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรน้ำและป่าไม้ ทรัพยากรน้ำและป่าไม้อยู่ในสถานะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยสมบูรณ์ น้ำกำเนิดจากป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ ช่วยรักษาความชุ่มชื้นให้แก่ผืนดิน และเป็นปัจจัยสำคัญในการหล่อเลี้ยงชีวิตของสรรพสิ่ง ดังนั้น การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำจึงไม่สามารถแยกออกจากการดูแลป่าไม้ได้

หลักปฏิจกสัมปาทในพระพุทธศาสนาอธิบายว่า ทุกสิ่งในโลกดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยกันและกัน เช่นเดียวกับป่าไม้ที่มีใช้เพียงแหล่งไม้หรือทรัพยากรทางเศรษฐกิจ แต่เป็นกลไกสำคัญที่สร้างและรักษาสมดุลของธรรมชาติ เป็นแหล่งผลิตดิน น้ำ และอากาศบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน

ที่หล่อเลี้ยงทุกชีวิตบนโลก หากป่าถูกทำลาย วัฏจักรน้ำก็จะเสียสมดุล ส่งผลกระทบต่อมนุษย์และระบบนิเวศโดยรวม

4.2 ทรัพยากรน้ำ: ปัจจัยแห่งชีวิตและคุณค่าทางพระพุทธศาสนา น้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต หากปราศจากน้ำ มนุษย์และสรรพสัตว์ย่อมไม่อาจดำรงอยู่ได้ เรื่องราวใน มหาวาณิชชาดก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของน้ำต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และความจำเป็นในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีสติ

ในอดีต มีพ่อค้าหัวหน้าคาราวานกลุ่มหนึ่งเดินทางผ่านถิ่นกันดารและพบต้นไทรใหญ่ที่มีร่มเงาร่มรื่น กลุ่มพ่อค้าซึ่งขาดแคลนน้ำจึงคิดว่าได้ต้นไม้จะมีน้ำซึ่มอยู่ และพากันตัดกิ่งไม้ออกมาเพื่อให้ได้น้ำดื่ม แต่ตอนแรกจะพบว่าน้ำใสสะอาดและมีทรัพย์สินอยู่ใต้ต้นไม้ แต่เมื่อพวกเขาโลภมากขึ้นถึงขั้นโค่นต้นไม้ทั้งต้น เหล่านาคที่อาศัยอยู่ในนั้นก็ออกมาและทำให้พ่อค้าทั้งหมดต้องพินาศ ยกเว้นหัวหน้าคาราวานที่เป็นผู้มีปัญญา

ชาดกเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างขาดสติและความโลภนำมาซึ่งความหายนะ หากมนุษย์ใช้ทรัพยากรน้ำโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบระยะยาว สุดท้ายอาจนำไปสู่การขาดแคลนที่รุนแรง และความทุกข์ที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

4.3 การวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในระดับชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำควรเป็นภารกิจร่วมกันของทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนและประชาชนทั่วไป การมีฐานข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ที่ดินและปริมาณน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ จะช่วยให้สามารถออกแบบระบบบริหารจัดการทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางหนึ่งที่สำคัญคือการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสมดุลของประชากรและปริมาณทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด หากชุมชนสามารถจัดระบบการใช้น้ำให้เหมาะสมกับจำนวนประชากรและสภาพแวดล้อม ก็จะช่วยลดปัญหาการขาดแคลนน้ำและส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (พระอิทธิกร วิฑูรย์กุล, 2566:9)

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ตระหนักถึงความเชื่อมโยงของทุกสรรพสิ่ง และเห็นคุณค่าของน้ำในฐานะทรัพยากรที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต น้ำมิใช่เพียงปัจจัยแห่งความอยู่รอดของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อเลี้ยงระบบนิเวศทั้งปวง หากเรารู้จักใช้น้ำอย่างรู้คุณค่า ปกป้องป่าไม้ และบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีสติ มนุษย์ก็จะสามารถดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

5. ผลลัพธ์ของกระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่น กระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นสามารถนำพาชุมชนให้เกิดการคิด

วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อหาแนวทางในการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าการละเลยปัญหาจนก่อให้เกิดผลกระทบที่ใหญ่กว่า การจัดสรรทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย และที่ดินเพื่อการเพาะปลูก ถือเป็นภารกิจสำคัญของชุมชน หากมีการพูดคุย วางแผน และลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจังแล้ว ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดย่อมสามารถกระจาย ได้อย่างทั่วถึง ก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน อีกทั้งยังช่วยลดความ ขัดแย้งอันเนื่องมาจากการแย่งชิงทรัพยากร (Resource Competition) ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

การวางแผนจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ทำให้ชุมชนสามารถปรับตัวให้เข้ากับ บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป ช่วยให้เกิดกระบวนการคิดในมิติที่กว้างขึ้น มีความตระหนักถึงข้อจำกัดของ ทรัพยากร และสามารถกำหนดแนวทางควบคุมการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรในชุมชนได้ อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของ ตนเอง ทำให้สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างมีเป้าหมาย ส่งเสริมให้เกิดความเป็นอยู่ ที่ยั่งยืน

การจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่าง รอบคอบและเป็นระบบ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการระดม ความคิดเห็น ทำให้แผนดังกล่าวมีข้อมูลที่ครบถ้วน สอดคล้องกับสภาพปัญหาและทรัพยากรที่มีอยู่ เมื่อทรัพยากรถูกจัดสรรอย่างทั่วถึง ย่อมส่งผลให้เกิดความเท่าเทียมในการใช้ทรัพยากร ลดความ เหลื่อมล้ำในสังคม และช่วยให้ทรัพยากรที่มีอยู่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด อีกทั้งยัง ส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงการมีอยู่และการหมดไปของทรัพยากร อันจะนำไปสู่การหวง แห่นและดูแลรักษาทรัพยากรให้คงอยู่กับชุมชนสืบไป

ท้ายที่สุด แผนชุมชนจะเป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพในการรับมือกับบริบทที่ เปลี่ยนแปลงของสังคม เปรียบเสมือนเข็มทิศที่กำหนดทิศทางการเติบโตของชุมชน เมื่อชุมชนเกิด การขยายตัวในมิติต่างๆ แผนจะช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลง มองเห็นทั้ง ข้อดีและข้อเสีย และปรับแผนให้สอดคล้องกับการพัฒนาและการขยายตัวของชุมชน นอกจากนี้ การที่ชุมชนมีแผนที่ชัดเจน จะช่วยให้ทุกคนเห็นถึงโอกาสและข้อจำกัดของพื้นที่ สามารถวางแผน ทางแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แผนที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้ทุกคนในชุมชนสามารถรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิดเพื่อการบริหารจัดการปัญหาร่วมกัน อันนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกันของคนในชุมชน ส่งเสริมความสมัครสมานสามัคคีในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความ เจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน (ชาญณรงค์ จัณฑ์มี และ พิชญ์ จิตต์ภักดี จารุพงศ์ พลเดช, 2565:151-152)

ดังนั้น กระบวนการบริหารจัดการน้ำบูรณาการเชิงพุทธของผู้นำท้องถิ่นช่วยให้ชุมชนเกิดการคิดวิเคราะห์และวางแผนการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ลดปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร และส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกัน การจัดทำแผนชุมชนที่มีคุณภาพช่วยให้การใช้ทรัพยากรมีประสิทธิภาพสูงสุด ลดความเหลื่อมล้ำ และส่งเสริมความยั่งยืนของชุมชน แผนดังกล่าวยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และนำไปสู่ความสมัคสมานสามัคคีของคนในชุมชนในการพัฒนาให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการศึกษา การบูรณาการหลักธรรมเชิงพุทธของผู้บริหารท้องถิ่นในการจัดการความขัดแย้งด้านการใช้น้ำในชุมชน ตำบลนาจักร อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

การประยุกต์ใช้หลักพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 หลักพละ 4 และโยนิโสมนสิการ สามารถช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำในชุมชนได้อย่างมีนัยสำคัญ ผู้นำท้องถิ่นที่นำแนวคิดเหล่านี้ไปใช้สามารถสร้างความร่วมมือในหมู่ประชาชนและลดข้อพิพาทเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างยั่งยืนและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

จากผลการศึกษาข้อเสนอนี้ ข้อเสนอแนะที่สำคัญคือ ภาครัฐควรส่งเสริมแนวทางการบริหารจัดการน้ำที่อิงกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยสนับสนุนให้มีการอบรมและบูรณาการแนวคิดนี้เข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนและการใช้ทรัพยากรน้ำในระยะยาว การนำหลักอริยสัจ 4 และหลักพละ 4 มาใช้ช่วยให้ผู้นำชุมชนสามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดปัญหาความขัดแย้ง และสร้างความร่วมมือที่มั่นคงระหว่างชุมชน นอกจากนี้ การใช้หลักโยนิโสมนสิการในการวางแผนการจัดการน้ำยังช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างรอบคอบและเป็นระบบ

ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากการศึกษาในพื้นที่ตำบลนาจักรแสดงให้เห็นว่า การนำหลักธรรมเชิงพุทธมาใช้ในการจัดการน้ำไม่เพียงแต่ช่วยบรรเทาความขัดแย้ง แต่ยังส่งเสริมความร่วมมือที่ยั่งยืนระหว่างประชาชนในชุมชน การใช้หลักธรรมเหล่านี้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้มีการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาหลายชิ้นที่เน้นย้ำถึงบทบาทของชุมชนในกระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ

จากการศึกษาของสุภา จันทรศิลป์ (2558) พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในระดับท้องถิ่น ช่วยเพิ่มความยั่งยืนในการบริหารจัดการน้ำได้ เนื่องจากชุมชนมีความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่พวกเขาพึ่งพิงอยู่ นอกจากนี้ การศึกษาของวิชัย โพธิ์ธนา (2563) ยังแสดงให้เห็นว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการบริหารจัดการน้ำ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำ การบูรณาการองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

งานวิจัยของอนุชา ศรีจันทร์ (2562) ชี้ให้เห็นว่า การใช้หลักพุทธศาสตร์ในการตัดสินใจร่วมกันสามารถช่วยลดความขัดแย้งและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Pomeroy (2014) ที่เน้นให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ ส่วนการศึกษาของ Turner (2016) พบว่าการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันระหว่างชุมชนและภาครัฐสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาในด้านการพัฒนาผู้นำท้องถิ่นเพื่อการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพยังได้รับการสนับสนุนจากแนวคิดของ Giddens (2009) ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่ต้องคำนึงถึงทั้งมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม การนำหลักพุทธศาสตร์เข้ามาใช้ในกระบวนการบริหารจัดการน้ำช่วยสร้างแนวทางที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และเป็นเครื่องมือที่สามารถนำไปปรับใช้กับการจัดการปัญหาทรัพยากรน้ำในบริบทที่หลากหลาย

ดังนั้น งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดการน้ำในชุมชนท้องถิ่นที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการองค์ความรู้จากหลายฝ่ายเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำ การผสมผสานแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ากับการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นแนวทางที่สามารถลดความขัดแย้ง สร้างความร่วมมือในชุมชน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว การศึกษานี้ยืนยันว่าการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ รวมถึงการส่งเสริมบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่มีความสามารถในการนำชุมชนไปสู่ความยั่งยืนและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของทุกคนในสังคม

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

1. ด้านการบริหารจัดการน้ำเชิงบูรณาการ การนำหลักพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4, พละ 4 และโยนิโสมนสิการ มาประยุกต์ใช้ช่วยให้การบริหารจัดการน้ำมีความสมดุลและยั่งยืนการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรน้ำการบูรณา

การความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำ

2. ด้านบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นที่ใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหารสามารถสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรน้ำได้อย่างเป็นระบบการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง

3. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจช่วยให้เกิดความตระหนักและความรับผิดชอบต่อทรัพยากรน้ำชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจจะสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่าและลดความขัดแย้งการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบจะช่วยให้เกิดการบริหารจัดการน้ำที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

4. ด้านผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำที่ดีช่วยลดปัญหากลั่งและน้ำท่วม รวมถึงทำให้การใช้น้ำในภาคเกษตรกรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้นการรักษาแหล่งน้ำธรรมชาติช่วยอนุรักษ์ระบบนิเวศและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเมื่อชุมชนมีการจัดการน้ำที่เป็นระบบ จะช่วยให้คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้น ทั้งในแง่ของสุขอนามัยและเศรษฐกิจ

5. ด้านนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ภาครัฐควรสนับสนุนการบูรณาการหลักพุทธศาสนาเข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดแนวทางการจัดการน้ำที่ยั่งยืนควรมีการอบรมและพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการน้ำโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมการพัฒนาแผนจัดการน้ำควรคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า การผสมผสานหลักพุทธศาสนาเข้ากับแนวทางการจัดการน้ำเชิงบูรณาการ สามารถช่วยลดความขัดแย้ง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางที่ควรได้รับการสนับสนุนและขยายผลในระดับนโยบายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เชาว์ อินโย.(2555). *การประเมินโครงการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ชาญณรงค์ จันทรมี, พิษณุ จิตต์ภักดี และจารุพงศ์ พลเดช. (2565) *การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรองรับการขยายตัวชุมชน*, บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

- นิวัติ เรืองพานิช. (2547) *หลักการจัดการลุ่มน้ำ*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- ประพันธ์ ศุภสร. (2563) *พุทธธรรมเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม*, พระนครศรีอยุธยา :มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอุทัยสุตกิจ, สุวิชัย อินทกุล. (2564) *พุทธจริยธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมตามวิถีพุทธ*,มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม* ปีที่ 6 ฉบับที่ 1
- พระอิทธิกร วิฑิตสีโล ยศสา. (2566) *การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำตามหลักพระพุทธศาสนา*, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชัย โพธิ์ชนะ. (2563). การสร้างเครือข่ายการจัดการน้ำในชุมชนเพื่อพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารบริหารการจัดการน้ำ*, 29(1), 45-48.
- เสถียร ทั้งทองมะดัน, และ สานิตย์ ศรีนาค. (2563). การตีความคำสอนเรื่องอภัยปาปจยตาในทัศนะของพุทธทาส ภิกขุ. *มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วารสาร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, 4(1), 42-43.
- สุภา จันทศิลป์. (2558). การจัดการน้ำในชุมชนท้องถิ่น: แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน.*วารสารการพัฒนาท้องถิ่น*, 22(4), 90-93.
- อนุชา ศรีจันทร์. (2562). การใช้หลักพุทธศาสตร์ในการจัดการน้ำเพื่อลดความขัดแย้งในชุมชน. *วารสารวิจัยและพัฒนาชุมชน*, 17(3), 112-115.
- Dicken, N.D., and Pits, F.R. (1970). *Introduction to Cultural Geography*. Blaidel Publishing Co., Waltham.
- Giddens, A. (2009). *Sociology and Sustainability: Integrating Environmental and Social Perspectives*. Cambridge University Press.
- Gleick, PH, 2014. *น้ำ ภัยแล้ง การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และความขัดแย้งในซีเรีย สภาพอากาศ ภูมิอากาศ และสังคม* 6 (3), (2020). Pp. 331–340
- Maharjan, A., & Khatri, D. B. (2018). *Community Water Management: An Integrated Approach*. Kathmandu: Nepal Water Association.
- F Molle, I Gaafar, DE El-Agha, E Rap *Agricultural Water Management* 197, 2019 pp. 110-121
- Pomeroy, R. (2014). *Managing Coastal Resources: Lessons from Integrated Coastal Management*. *ocean & Coastal Management*.
- Turner, R. K. (2016). *Sustainable Resource Management and Community Participation*. *Journal of Environmental Management*, p78

การพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครู
ในศตวรรษที่ 21

THE DEVELOPMENT OF FACTORS AND INDICATORS OF FUTURE
WORK SKILLS FOR TEACHERS IN THE 21st CENTURY

¹ณัฐวรินทร์ วงศ์สุวรรณ, ²ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม และ ³ยุวรี ญาณปรีชาเศรษฐ

¹Nattawarin Vongsuwan, ²Chaiyos Paiwithayasiritham

And ³Yuwaree Yanprechaset

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Silpakorn University, Thailand

¹Vongsuwan_n@su.ac.th, ²Paiwithayasiritham_c@su.ac.th,

³Yanprechaset_y@su.ac.th

Received: June 5, 2025; **Revised:** October 17, 2025; **Accepted:** October 21, 2025;

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 พัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 12 คน ใช้วิธีการคัดเลือกด้วยวิธีแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือในการเก็บ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และตอนที่ 2 ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์ กลุ่มตัวอย่าง คือ คุณครู จำนวน 658 คน ใช้การสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือในการเก็บ ได้แก่ แบบสอบถาม ผลวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 มีจำนวน 6 องค์ประกอบ ได้แก่

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

² รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิธีวิทยาการวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

องค์ประกอบที่ 1 ทักษะการจัดการข้อมูล องค์ประกอบที่ 2 ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัล องค์ประกอบที่ 3 ทักษะทางสังคม องค์ประกอบที่ 4 ทักษะการปรับตัว องค์ประกอบที่ 5 ทักษะความคิดออกแบบนวัตกรรม และองค์ประกอบที่ 6 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และตัวบ่งชี้ มีจำนวน 21 ตัวบ่งชี้ และ 2) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง พบว่า โมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบ ค่า Chi-squared (χ^2) = 187.781, องศาอิสระ (df) = 163, และค่า p-value = 0.089, SRMR = 0.030, RMSEA = 0.015, CFI = 0.985, GFI = 1.000, AGFI = 1.000 และ $\chi^2/df = 1.152$

คำสำคัญ: ครูในศตวรรษที่ 21; ทักษะการทำงานในอนาคต; องค์ประกอบและตัวบ่งชี้

Abstract

This research analyzed the components and indicators for future work skills of teachers in the 21st century employing both qualitative and quantitative research methodologies. The research was conducted in two phases: Phase 1: Development of Components and Indicators. In this phase, in-depth interviews were conducted with 12 experts selected through purposive sampling. Data were collected using a structured interview protocol. and Phase 2: Validation of the Measurement Model. this phase involved validating the measurement model's alignment with empirical data. The sample consisted of 658 teachers, selected through multi-stage random sampling. The results revealed that 1) The future work skills of teachers in the 21st century comprised six components with a total of 21 indicators. The six components were: 1) Data Management Skills, 2) Digital Literacy, 3) Social Skills, 4) Adaptability Skills, 5) Innovation Thinking Skills and 6) Lifelong Learning Skills And 2) The results of the second-order confirmatory factor analysis indicated that the measurement model for 21st-century teachers' future work skills aligns with the empirical data, as assessed through the statistical indices used for model evaluation $\chi^2 = 187.781$, df = 163, p = 0.089, SRMR = 0.030, RMSEA = 0.015, CFI = 0.985, GFI = 1.000, AGFI = 1.000, and $\chi^2/df = 1.152$

Keywords: Components and indicators; Future work skills; Teachers in the 21st century

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ 21 โลกได้เข้าสู่สังคมที่เรียกว่า “สังคมความรู้” ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นทุกวัน และเราสามารถรับความรู้ได้จากหลายช่องทางและได้รับอย่างรวดเร็ว เป็นโลกของเทคโนโลยีและนวัตกรรม เครื่องจักรและหุ่นยนต์ถูกนำเข้ามาใช้งานทดแทนแรงงานคน ในความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบสารสนเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงกับวิถีชีวิตของมนุษย์ (พระณัฐวุฒิ พันทะลี, 2563) โลกในศตวรรษที่ 21 เปลี่ยนโฉม หน้าของโลกจากยุคศตวรรษที่ 20 ไปอย่างสมบูรณ์ ปัจจุบันโลกเต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ มากมาย ซึ่งแต่ละปัญหาก็มีความซับซ้อนมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา เนื่องจากความก้าวหน้าทาง เทคโนโลยีโดยเฉพาะเทคโนโลยีดิจิทัลที่ทำให้โลกไร้พรมแดนหรือทำให้โลกแคบลง ทุกประเทศมี โอกาสเป็นผู้เล่นหน้าใหม่ การช่วงชิงอำนาจระหว่างรัฐมหาอำนาจไม่อาจใช้กำลังทหารแย่งชิงเอาได้ เหมือนในสมัยก่อน ตัวอย่างของปัญหาต่าง ๆ ที่โลกกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันได้แก่ ปัญหาการก่อ การร้าย ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม เป็นต้น (นาโซค อุ่นเวียง, 2564) ศตวรรษที่ประเทศกำลัง พัฒนาทั้งหลายเช่นประเทศไทยถูกผนวกดึงเข้าสู่เวทีแห่งการแข่งขันเพื่อช่วงชิงครอบครอง ทรัพยากร โดยมีความเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นเดิมพัน ศตวรรษที่ 21 มีแนวโน้มเป็นสังคม อุตสาหกรรมสังคมที่มี การแข่งขันเพื่อชิงความได้เปรียบในเชิงธุรกิจการค้าสูง ปรากฏทั่วในทุกอนุ ภูมิภาคของโลก ในเวทีแห่งการแข่งขันของโลกปัจจุบันมีปัจจัยอยู่หลายอย่างเป็นตัวแปรชี้ชี้ชนะ ไม่ว่าจะจะเป็นความพร้อมในการบริหารจัดการ เงินทุน เทคโนโลยีที่มนุษย์ได้เอามาเป็นเครื่องมือใน การนำทรัพยากรที่มีอยู่มาปรับใช้ชีวิตของตน อนึ่งประชากรถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมอย่างแท้จริงในอันที่จะชี้ขาดการแข่งขันในยุคแห่งการเร่งรัดและ การวิวัฒนาการของการแลกเปลี่ยนแห่งศตวรรษ (ชมพู โกติธรมย์, 2555)

สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (2565) ได้นำเสนอฉากทัศน์ในอนาคตของการทำงาน ดังนี้ 1) การทำงานเต็มไปด้วยความทุกข์ยาก หุ่นยนต์และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำงาน ประชาชนไม่มีทักษะแห่งอนาคตรองรับจึงไม่สามารถปรับตัวได้ ประชาชนส่วนมากตกงาน เศรษฐกิจในเมืองตกต่ำ บ้านเมืองเต็มไปด้วยความวุ่นวาย 2) ผู้คนทำงานประจำด้วยความจำเป็นใน การหาเลี้ยงชีพให้กับตนเองและครอบครัว เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ทั้งโอกาสในการพัฒนา ทักษะ การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานและการขยายธุรกิจ 3) การทำงานของประชาชนในทุก ๆ วันเต็มไปด้วยความสุขทุกคนสามารถออกแบบชีวิตการทำงานของตนเองได้ทำงานจากที่ไหนก็ได้ มี เทคโนโลยีทันสมัยรองรับการทำงานเชื่อมต่อข้อมูลรวดเร็ว ส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพ เศรษฐกิจเติบโต และ 4) รัฐบาลประกาศใช้นโยบาย Universal Basic Income เพื่อให้ประชาชน ทุกคนมีหลักประกันด้านรายได้ขั้นพื้นฐาน ทำให้ทุกคนสามารถเลือกรูปแบบการทำงานที่ตอบโจทย์

ต่อความสนใจและวิถีชีวิตของตนเองได้มากขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องกังวลถึงการได้รับรายได้ขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ World Economic Forum (2020) ได้เสนอรายงาน Future of Jobs ได้คาดการณ์ไว้ว่าภายใน ปี 2025 งานกว่า 85 ล้านตำแหน่งอาจถูกแทนที่ด้วยการเปลี่ยนแปลงในการแบ่งงานระหว่างมนุษย์และเครื่องจักรและจะเกิดงานใหม่ ๆ ขึ้นกว่า 97 ล้านตำแหน่งด้วยกัน สอดรับกรณีของประเทศไทยแม้ว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้งานจะช่วยยกระดับผลิตภาพทางเศรษฐกิจในภาพรวมให้สามารถผลิตสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นได้ในระยะเวลาที่สั้นลงแต่ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดังกล่าวอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่ตลาดแรงงาน โดยอาจนำไปสู่การขาดแคลนแรงงานทักษะ และเกิดความไม่สอดคล้องระหว่างทักษะของแรงงานกับทักษะที่ต้องใช้ในการทำงาน (Skill Mismatch) โดยเฉพาะทักษะที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีระดับสูง ขณะที่แรงงานระดับล่างจะถูกขจัดเซด้วยหุ่นยนต์และจักรกลมากขึ้น โดยคาดการณ์ว่าปัญญาประดิษฐ์และระบบหุ่นยนต์อัตโนมัติจะส่งผลให้อัตราการว่างงานของประเทศไทยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 5 ภายในปี 2578 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2564)

ครูซึ่งเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาจึงเป็นอีกอาชีพที่ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและเทคโนโลยี ซึ่งครูในยุคศตวรรษที่ 21 คือ ครูในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องมีความรู้กว้างไกลในเทคโนโลยีที่เต็มไปด้วย IT ครูจะต้องพัฒนาแบบก้าวกระโดดจึงจะทันโลกยุคใหม่นวัตกรรมจึงเป็นเครื่องมือของครูที่จะต้องพัฒนาตนเองในด้านเทคโนโลยีวิชาการเพื่อนำนวัตกรรม ไปพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และเข้าใจในบทเรียนมากยิ่งขึ้นและยังถือได้ว่าครูเป็นผู้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ดังนั้นบทบาทของครูในยุคศตวรรษที่ 21 คือการทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนช่วยเหลือผู้เรียนให้พัฒนาตนเองให้ได้เต็มศักยภาพและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพราะเทคโนโลยีในทุกวันนี้ มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและล้ำสมัยผู้คนในยุคใหม่จึงต้องเรียนรู้สิ่งใหม่ตลอดเวลา ดังนั้นครูในยุคศตวรรษที่ 21 จึงต้องปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีและคอยแนะนำแนวทางการใช้เทคโนโลยี ที่เหมาะสมกับเด็กอย่างเข้าใจและพร้อมที่จะทุ่มเทวิชาความรู้ด้วยวิธีการสมัยใหม่ตามธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง (พระพัฒน์พล สิริสุวณโณ และวิทยา ทองดี, 2566) การพัฒนาวิชาชีพครูในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ความหลากหลาย และความรับผิดชอบเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาครูมืออาชีพ ครูต้องติดตามการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อยู่เสมอเพื่อให้แน่ใจว่าครูกำลังให้การศึกษามีคุณภาพแก่นักเรียน ดังนั้นการพัฒนาครูมืออาชีพจึงต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อตอบสนองความต้องการของครูและนักเรียนในศตวรรษที่ 21 (พระมหาคณาวุฒิ อคฺคปญฺโญ, 2566)

จากสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่มีผลกระทบต่อกิจกรรมการทำงานที่เปลี่ยนไปในอนาคต ผู้ประกอบอาชีพครูมีส่วนในการพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่ผู้เรียนจึงเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารายงานวิจัยที่เกี่ยวกับกิจกรรมการทำงานในอนาคตระหว่างปีที่เผยแพร่ 2560-2565 และเมื่อวิเคราะห์จากรายงานวิจัยปัจจุบันพบว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิต นักศึกษาที่กำลังศึกษา แต่ในขณะเดียวกันหากเป็นกลุ่มตัวอย่างที่เป็นครูในสถานศึกษาจะเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับด้านการบริหารเป็นส่วนมาก ดังนั้นเพื่อให้ทันการตั้งรับต่อการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจัยจึงเห็นควรพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้เกี่ยวกับกิจกรรมการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 โดยองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ดังกล่าวนี้้นจะมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 และมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา ตามข้อบังคับของคุรุสภา โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อได้ซึ่งข้อคิดเห็นและการยืนยันองค์ประกอบและตัวชี้วัดและข้อมูลเชิงปริมาณจากครูผู้สอนในสถานศึกษายืนยันองค์ประกอบและตัวชี้วัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อันจะเกิดประโยชน์แก่ครูผู้สอน, สถาบันการศึกษาที่มีการผลิตบัณฑิตครู และหน่วยงานผู้พัฒนาวิชาชีพทางการศึกษาในการนำไปพัฒนาทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21
2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 พัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 12 คน ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอนในระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 6 คน (หน่วยผลิตครู) ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 4 คน (หน่วยผู้บังคับบัญชา) และครูที่ปฏิบัติการสอน จำนวน 2 คน (หน่วยผู้ปฏิบัติงาน) ใช้วิธีการคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิด้วยวิธีแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์เพื่อการพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21

2.2 แบบสัมภาษณ์เพื่อยืนยันเกี่ยวกับองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21

เครื่องมือทั้ง 2 ฉบับผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ผลดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเท่ากับ 1.00 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์ จำนวน 12 ท่าน ซึ่งในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะเลือกใช้วิธีสัมภาษณ์แบบ face-to-face หรือสัมภาษณ์ผ่านช่องทาง Online ตามความเหมาะสมและความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะแจ้งการพิทักษ์สิทธิและการบันทึกข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูลได้รับทราบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ตอนที่ 2 ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยวิธีเชิงปริมาณ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร คือ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประจำปีการศึกษา 2566 จำนวน 357,209 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประจำปีการศึกษา 2566 จำนวน 658 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage random sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามออนไลน์การพัฒนางานประกอบและตัวบ่งชี้เกี่ยวกับทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21

ผู้วิจัยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content validity) โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ผลดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเท่ากับ 1.00 ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยวิธีการตอบแบบสอบถามออนไลน์ จัดส่งสื่อประชาสัมพันธ์แบบสอบถามเพื่อการวิจัยโดยการแจก QR Code ผ่านช่องทางไปรษณีย์ หรือ E-Mail ไปยังโรงเรียนกลุ่มตัวอย่าง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาความตรงเชิงโครงสร้างจากค่าสถิติวัดระดับความกลมกลืนเกณฑ์ในการตัดสินใจค่าดัชนีความสอดคล้อง และวิเคราะห์ความเที่ยงของตัวบ่งชี้ โดยพิจารณาจากค่าไค-สแควร์, df, CFI, GFI, AGFI, SRMR, RMSEA

ผลการวิจัย

จากการศึกษา การพัฒนางานประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 สรุปผลวิจัย ดังนี้

1. ผลพัฒนางานประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 มีองค์ประกอบจำนวน 6 องค์ประกอบ และ 21 ตัวบ่งชี้ โดยมีรายละเอียด และนิยามดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 ทักษะการจัดการข้อมูล (Data Management Skills) หมายถึง วางแผนจัดการข้อมูล เลือกเข้าถึงข้อมูล ป้อนข้อมูล อ่านข้อมูล ประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และแปลผลข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศอย่างเหมาะสม นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และควบคุมเพื่อป้องกันการรั่วไหลของข้อมูล โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ตัวบ่งชี้ 1.1 มีความสามารถวางแผนการจัดการข้อมูล ตัวบ่งชี้ 1.2 มีความสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ ตัวบ่งชี้ 1.3 มีความสามารถประมวลผลข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

ตัวบ่งชี้ 1.4 มีความเข้าใจใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์ และตัวบ่งชี้ 1.5 มีความรู้ในการควบคุมและปกป้องข้อมูล

องค์ประกอบที่ 2 ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจในการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีดิจิทัลได้ และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ปลอดภัย เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานด้วยการประยุกต์ใช้เครื่องมือเทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ตัวบ่งชี้ 2.1 มีความรู้ ความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ตัวบ่งชี้ 2.2 มีความสามารถควบคุมกำกับและปฏิบัติตามกฎหมายด้านดิจิทัล และตัวบ่งชี้ 2.3 มีความสามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้

องค์ประกอบที่ 3 ทักษะทางสังคม (Social Skills) หมายถึง การอยู่ร่วมกับผู้อื่น สร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกัน เป็นพลโลกที่ดี เข้าใจความแตกต่างทางพฤติกรรมและวัฒนธรรม ควบคุมอารมณ์ของตนเองและสื่อสารกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ตัวบ่งชี้ 3.1 มีความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ตัวบ่งชี้ 3.2 มีความสามารถในการสื่อสาร และตัวบ่งชี้ 3.3 มีความสามารถในการจัดการอารมณ์ตนเอง

องค์ประกอบที่ 4 ทักษะการปรับตัว (Adaptability Skills) หมายถึง รับมือกับการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้เสมอตลอดเวลาของการทำงาน เป็นการปรับตัวและการเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ และสามารถแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างสร้างสรรค์ โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ตัวบ่งชี้ 4.1 มีความสามารถปรับตัวในการทำงาน ตัวบ่งชี้ 4.2 มีความสามารถในการหาความรู้ และตัวบ่งชี้ 4.3 มีทักษะในการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์

องค์ประกอบที่ 5 ทักษะความคิดออกแบบนวัตกรรม (Innovation Thinking Skills) หมายถึง คิดค้นหรือประยุกต์ด้วยความสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งแตกต่างออกไปจากเดิม เชื่อมโยงความรู้เดิมและความรู้ใหม่เพื่อให้เกิดนวัตกรรมแก้ไขปัญหาและปรับปรุงพัฒนานวัตกรรม โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ตัวบ่งชี้ 5.1 มีความกล้าคิดหรือลงมือทำสิ่งใหม่ ตัวบ่งชี้ 5.2 มีความสามารถเชื่อมโยงในสิ่งที่มีเพื่อสร้างความรู้ใหม่ ตัวบ่งชี้ 5.3 มีความสามารถในการประเมินและปรับปรุงพัฒนานวัตกรรม และตัวบ่งชี้ 5.4 มีความสามารถในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่น

องค์ประกอบที่ 6 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Skills) คือ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาทักษะใหม่ ๆ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้การทำงาน โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ตัวบ่งชี้ 6.1 มีเจตคติทางบวกที่ดีต่อการแสวงหาความรู้ที่ดี ตัวบ่งชี้ 6.2 มีความพร้อมในการเรียนรู้ และตัวบ่งชี้ 6.3 มีความสามารถในการบริหารจัดการการเรียนรู้

2. ผลตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับที่สอง พบว่า โมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบ ค่า Chi-squared (χ^2) = 187.781, องศาอิสระ (df) = 163, และค่า p-value = 0.089, SRMR = 0.030, RMSEA = 0.015, CFI = 0.985, GFI = 1.000, AGFI = 1.000 และ χ^2/df = 1.152 ค่าสัมประสิทธิ์น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน (β) ของตัวแปรแฝงหรือองค์ประกอบอยู่ระหว่าง 0.715 - 0.939 ตัวแปรแฝงที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากที่สุด คือ องค์ประกอบที่ 6 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Skills) (β = 0.939) องค์ประกอบที่ 1 ทักษะการจัดการข้อมูล (Data Management Skills) (β = 0.854) องค์ประกอบที่ 3 ทักษะทางสังคม (Social Skills) (β = 0.854) องค์ประกอบที่ 4 ทักษะการปรับตัว (Adaptability Skills) (β = 0.847) องค์ประกอบที่ 2 ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) (β = 0.821) และองค์ประกอบที่ 5 ทักษะความคิดออกแบบนวัตกรรม (Innovation Thinking Skills) (β = 0.715)

อภิปรายผล

จากการศึกษา การพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 จำนวน 6 องค์ประกอบ และ 21 ตัวบ่งชี้ โดยสามารถอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่ 1 ทักษะการจัดการข้อมูล (Data Management Skills) หมายถึง วางแผนจัดการข้อมูล เลือกเข้าถึงข้อมูล ป้อนข้อมูล อ่านข้อมูล ประมวลผลข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และแปลผลข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศอย่างเหมาะสม นำข้อมูลไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และควบคุมเพื่อป้องกันการรั่วไหลของข้อมูล โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 5 ตัวบ่งชี้ จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และการใช้ข้อมูลเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำเนินงานด้านการเรียนการสอน โดยครูสามารถกำหนดประเภทข้อมูลที่ต้องการจากนักเรียน กำหนดวิธีการรวบรวม วิเคราะห์ และนำไปใช้ประโยชน์ เช่น การประเมินผลการเรียน การสังเกตพฤติกรรม หรือการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับนักเรียนรายบุคคล รักติบูล ลิทธิลักษณ์ (2566) กล่าวว่าทักษะการจัดการข้อมูลเป็นทักษะการทำงานที่

จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เป็นความสามารถในการบ่อนข้อมูล ประมวลผลข้อมูลความสามารถในการแปรผลข้อมูลที่มีความซับซ้อน รวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง และข้อมูลขนาดใหญ่

องค์ประกอบที่ 2 ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Literacy) หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจในการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีดิจิทัลได้ และใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ปลอดภัย เพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงานด้วยการประยุกต์ใช้เครื่องมือเทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัว จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าในยุคที่เทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และระบบอัตโนมัติ การมีเพียงความรู้พื้นฐานไม่เพียงพอ แต่ครูจำเป็นต้องมีความเข้าใจด้านจริยธรรมและกฎหมายดิจิทัล ตลอดจนสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการจัดการเรียนรู้ การประเมินผล และการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ จึงกล่าวได้ว่า ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพครูให้สามารถพัฒนาตนเองและผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบริบทการศึกษายุคใหม่ และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีได้ วรสินธุ์ เพ็งบุบผา (2564) กล่าวว่าด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อาจมีการนำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญในการแสวงหาความรู้ เพื่อนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการปฏิบัติงาน ทำให้บรรลุเป้าหมายของการดำเนินงาน

องค์ประกอบที่ 3 ทักษะทางสังคม (Social Skills) หมายถึง การอยู่ร่วมกับผู้อื่นสร้างความสัมพันธ์อยู่ร่วมกัน เป็นพลโลกที่ดี เข้าใจความแตกต่างทางพฤติกรรมและวัฒนธรรม ควบคุมอารมณ์ของตนเองและสื่อสารกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัว จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ทักษะทางสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญของความเป็นครูมืออาชีพ ที่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและสร้างสรรค์สังคมการศึกษาที่เข้มแข็งและยั่งยืน การพัฒนาทักษะทางสังคมจึงไม่ใช่เพียงการพัฒนาทางด้านบุคลิกภาพส่วนตัวเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ดี การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้เรียน ผู้ปกครอง และเพื่อนร่วมงาน รวมถึงการสร้างควมไว้วางใจและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ครูที่มีทักษะทางสังคมที่ดีจะมีจิตวิญญาณแห่งวิชาชีพที่เปี่ยมด้วยความเมตตา ความอดทน และความรับผิดชอบ นอกจากนี้ บุคลิกภาพของครูที่สามารถสื่อสารและควบคุมอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม ยังเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียนในการพัฒนาเป็นพลเมืองที่มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ เข้าใจผู้อื่น และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ ประกิจ สิงห์ทอง (2560) ทักษะทางสังคมมีบทบาทสำคัญต่อการเป็นครูมืออาชีพในยุคใหม่ เพราะไม่เพียงช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนอีกด้วย อาชัญวิษญ์ ชุมภณพงษ์ศักดิ์ (2562) ช่วยให้บุคคลอยู่

ร่วมกันในสังคมที่เกี่ยวข้องกับทางด้านจิตใจ สังคม การเรียน และการปรับตัว ช่วยในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างกันได้อย่างเหมาะสม ทักษะทางสังคมช่วยพัฒนาให้บุคคลและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สังคมเกิดความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า รวมทั้งช่วยเหลือเด็กให้ประสบความสำเร็จในอนาคต

องค์ประกอบที่ 4 ทักษะการปรับตัว (Adaptability Skills) หมายถึง รับมือกับการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้เสมอตลอดเวลาของการทำงาน เป็นการปรับตัวและการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ และสามารถแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างสร้างสรรค์ โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ทักษะการปรับตัวเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในบริบทของการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยี ความต้องการของผู้เรียน และแนวทางทางการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นพื้นฐานของการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ครูที่มีทักษะการปรับตัวจะสามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็ว มีความยืดหยุ่นทางความคิด กล้าลอง กล้าปรับ และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนแต่ละคนได้อย่างสร้างสรรค์ ทั้งยังสามารถรับมือกับความท้าทาย เช่น พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน หรือปัญหาด้านการเรียนรู้ ด้วยวิธีการที่มีประสิทธิภาพและไม่ยึดติดกับรูปแบบเดิม ๆ วราภรณ์ หนูสมตน (2561) อธิบายเพิ่มเติมว่าเป็นความพร้อมของบุคคลทั้งด้านความสามารถ ทักษะ และพฤติกรรมที่ใช้ในการแสดงออกอย่างเหมาะสมในการเผชิญปัญหาหรือ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สาลินี อันตรเสน (2566) ที่ศึกษาการปรับตัวของครูในยุคดิจิทัล โดยระบุว่าครูจำเป็นต้องพัฒนาและประยุกต์ใช้ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศควบคู่กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของการเปลี่ยนผ่านจาก New Normal ไปสู่ Next Normal

องค์ประกอบที่ 5 ทักษะความคิดออกแบบนวัตกรรม (Innovation Thinking Skills) หมายถึง คิดค้นหรือประยุกต์ด้วยความสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งแตกต่างออกไปจากเดิม เชื่อมโยงความรู้เดิมและความรู้ใหม่เพื่อให้เกิดนวัตกรรมแก้ไขปัญหาและปรับปรุงพัฒนานวัตกรรม โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 4 ตัว จากผลการวิจัยสามารถกล่าวได้ว่า ทักษะความคิดออกแบบนวัตกรรมเป็นหัวใจสำคัญในการยกระดับคุณภาพของครูและผู้เรียนในยุคใหม่ ให้สามารถเรียนรู้และปรับตัวต่อโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ทักษะนี้ช่วยให้ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างและน่าสนใจ ตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียน โดยการบูรณาการความรู้จากหลายศาสตร์ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้ ตลอดจนการประเมินและปรับปรุงการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ สะท้อนถึงบทบาทของครูในฐานะนักออกแบบนวัตกรรม นัก

ประเมิน และผู้มีจิตวิญญาณแห่งการเรียนรู้ สอดคล้องการผลวิจัยของ จักรพันธ์ รอดฤทธิ์ (2566) มุ่งเน้นการพัฒนาครูให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการออกแบบนวัตกรรม และส่งเสริมให้ครูเป็นผู้นำในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองโลกยุคใหม่ ทั้งในด้านการกล้าคิด การสร้างความรู้ใหม่ การประเมิน และการร่วมมือเรียนรู้ จิรนนท์ บัวกลิ่น (2566) ครูต้องกล้านำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใช้ในการจัดการเรียนรู้แบบเชิงรุก บูรณาการเครื่องมือดิจิทัลเข้ากับการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และต้องประเมินการใช้เทคโนโลยีและออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

องค์ประกอบที่ 6 ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Skills) คือ เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาทักษะใหม่ ๆ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้การทำงาน โดยมีตัวบ่งชี้ จำนวน 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นหัวใจของการเป็นครูยุคใหม่ที่สามารถเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง เป็นต้นแบบของการเรียนรู้ และสร้างผู้เรียนให้พร้อมเผชิญโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมั่นคงและยั่งยืนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ครูสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลง และมีความพร้อมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครูที่มีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเป็นผู้ที่ใฝ่รู้ มองหาโอกาสในการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ไม่ว่าจะผ่านการอบรม การศึกษาค้นคว้า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการใช้เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้สมัยใหม่ สามารถตั้งเป้าหมายการเรียนรู้ วางแผน เลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสม และประเมินผลได้อย่างเป็นระบบ สมพิศ สีตะสุต (2566) การส่งเสริมแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา ซึ่งแสดงถึงการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการแสวงหาความรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและระบบสนับสนุนการเรียนรู้ดิจิทัล ช่วยให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนสามารถบริหารจัดการการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ มีเป้าหมาย และประเมินผลการเรียนรู้ได้ชัดเจน

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์

โมเดลการวัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 กับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิเคราะห์โมเดลตามกรอบแนวคิดที่ได้รับการปรับแล้ว ผู้วิจัยจึงได้โมเดลที่สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาจากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบ ค่า Chi-squared (χ^2) = 187.781, องศาอิสระ (df) = 163, และค่า p-value = 0.089, SRMR = 0.030, RMSEA = 0.015, CFI = 0.985, GFI = 1.000, AGFI = 1.000 และ χ^2/df = 1.152 โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องและกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความเป็นไปได้ในการใช้วัดทักษะการทำงานในอนาคตของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจเป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาโมเดล

ที่อ้างอิงจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกรายกรณี เพื่อใช้เป็นข้อมูลสนับสนุนและยืนยันความเหมาะสมของโมเดล ก่อนนำไปตรวจสอบความ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ สำหรับผลการวิเคราะห์องค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ และตัวบ่งชี้ 21 ตัวบ่งชี้ สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าผู้ประกอบการวิชาชีพครูในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้ทำหน้าที่ เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนเท่านั้น แต่ยังต้องมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ที่สามารถ บริหารจัดการข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้เท่าทันและสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยี ดิจิทัลได้อย่างเหมาะสมสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับคนรอบข้างทุกกลุ่มของสังคม ปรับตัวและ แก้ไขปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ ตลอดจนเป็นผู้สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้เรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้เรียน องค์ประกอบและตัวบ่งชี้เหล่านี้ไม่ได้ เป็นเพียงสิ่งที่ครูควรมี แต่เป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่ทำให้ครูเป็นมืออาชีพที่สามารถเผชิญความท้า ทายและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลง เป็นส่วนหนึ่งที่ สะท้อนและเติมเต็มมาตรฐานวิชาชีพครูให้มีความสมบูรณ์และทันสมัย โดยผลวิจัยมีความ สอดคล้องบางส่วนกับประกิจ สิงห์ทอง (2560) การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีองค์ประกอบ 12 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การทำงานเป็นทีม 2) การมีทักษะทางเทคโนโลยี 3) การดูแลตนเองและ สิ่งแวดล้อม 4) การมีคุณธรรมจริยธรรม 5) การจัดการเรียนรู้ 6) การมีทักษะและกระบวนการคิด 7) การมีทักษะทางสังคม 8) การมีความรู้ความสามารถ 9) การบริหารหลักสูตร 10) การจัดการชั้น เรียน 11) การวิจัยทางการศึกษา และ 12) การมีภาวะผู้นำ และ รัตนา ปฏิสนธิเจริญ (2562) ผลการวิจัยพบว่า ด้านความคิดนอกกรอบและความคิดในเชิงปรับตัวมีความต้องการจำเป็นมาก ที่สุด (PNI = 0.2020) รองลงมาด้านความเข้าใจในสื่อใหม่ (PNI = 0.2000) ด้านความฉลาดทาง สังคม (PNI = 0.1984) ด้านการทำความเข้าใจข้อมูลเชิงลึก (PNI = 0.1980) ด้านความคิดเชิง คอมพิวเตอร์ (PNI = 0.1955) ด้านความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่าง (PNI = 0.1886) และด้าน ความสามารถในการทำงานร่วมกันในสิ่งแวดล้อมเสมือน (PNI Modified = 0.1879)

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

จากการพัฒนาองค์ประกอบและตัวบ่งชี้ทักษะการทำงานในอนาคตของครูในศตวรรษที่ 21 ทำให้ตระหนักได้ว่า แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของทักษะในการทำงานเป็นผลมาจากการ เปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว การอุบัติของโรคระบาดชนิดใหม่ การเปลี่ยนแปลง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและอุตสาหกรรมเป็นปัจจัยส่งผลให้การใช้ชีวิตและการทำงานของครู จะต้องมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ถึงแม้ว่าปัจจุบัน

เทคโนโลยีจะยังไม่สามารถทดแทนคุณครูได้ครบถ้วน แต่ก็มีแนวโน้มอย่างหนึ่งที่จำเป็นต้องพัฒนาทักษะการทำงานสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างเชี่ยวชาญ ปรับตัวต่อรูปแบบการทำงานแบบใหม่ การปรับตัวต่อเทคโนโลยีดิจิทัลและ AI อย่างต่อเนื่อง ทำให้คุณครูจำเป็นต้องเรียนรู้และพัฒนาทักษะใหม่ (Reskill) และ เพิ่มพูนทักษะเดิม (Upskill) การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารและประสานงานระหว่างทีมงาน และแนวโน้มของการทำงานในอนาคตจะเป็นลักษณะของ Project-based work ที่บุคคลแต่ละคนรับผิดชอบงานเฉพาะด้าน ไม่จำเป็นต้องทำงานร่วมกับส่วนอื่นโดยตรง ผู้วิจัยมีข้อเสนอให้คุณครู ผู้บริหารสถานศึกษา และหน่วยงานพัฒนาวิชาชีพครู สามารถพัฒนาต่อยอดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนและจับต้องได้ เช่น การออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอน การจัดทำมาตรฐานวิชาชีพครู หรือการพัฒนาเครื่องมือและกลไกในการส่งเสริมทักษะดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- World Economic Forum. (2020). *These are the top 10 job skills of tomorrow and how long it takes to learn them*. From <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them/>
- จักรพันธ์ รอดฤทธิ์. (2566). *แนวทางการส่งเสริมทักษะการคิดเชิงนวัตกรรมของครูโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 1*. ปรินญานิพนธ์ปรินญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร . พิษณุโลก.
<http://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/6030>
- จิรนนท์ บัวกลืน. (2566). *การพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูเพื่อจัดการเรียนรู้เชิงรุกในศตวรรษที่ 21*. ปรินญานิพนธ์ปรินญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. นครปฐม.
- ชมพู โกติรัมย์. (2555). *ศตวรรษที่ 21 ปัจจัยการผลิตที่ท้าทาย ก้าวอย่างที่ต้องปรับของไทย*. สืบค้นจาก <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/3866>
- นำโชค อุ่นเวียง. (2564). *โลกในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นจาก <https://www.truelookpanya.com/learning/detail/34764>
- ประกิต สิงห์ทอง. (2560). *การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 40 (3). <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDMKKU/article/view/103369>

- พระณัฐภูมิ พันทะลี. (2563). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มน้ำโขง*, 3(2). สืบค้นจาก <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/bmrj/article/view/1227>
- พระพัฒนพล สิริสุวณโณ และวิทยา ทองดี. (2566). การพัฒนาครูสู่ความเป็นครูมืออาชีพในศตวรรษที่ 21. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์* 8(1). สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/265429>
- พระมหาคณาภูมิ อคคปญโญ. (2566). การพัฒนาครูมืออาชีพกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 8(4). สืบค้นจาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/BSJ/article/view/262741>
- รักติบูล สิทธิภ. (2566). ทักษะการทำงานที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21. *ปริญญานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม*. สืบค้นจาก <https://archive.cm.mahidol.ac.th/handle/123456789/5115>
- รัตนา ปฏิสนธิเจริญ. (2562). *การเสริมสร้างทักษะการทำงานแห่งอนาคตสำหรับนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ*. *ปริญญานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร*. สืบค้นจาก <http://ir-ithesis.swu.ac.th/dspace/handle/123456789/594>
- วราภรณ์ หนูสมตน. (2561). *การพัฒนาการปรับตัวในการทำงานของพนักงานใหม่ การวิเคราะห์โมเดลโค้งพัฒนาการ*. *ปริญญานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ. กรุงเทพมหานคร*.
- วัชรสินธุ์ เพ็งบุบผา. (2564). *แนวทางการพัฒนาหลักสูตรวิชาการงานอาชีพในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมทักษะการประกอบอาชีพในอนาคต*. *ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร*. สืบค้นจาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/77810>
- สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม. (2565). *Future of Work อนาคตของการทำงาน*. สืบค้นจาก <https://ifi.nia.or.th/wp-content/uploads/2022/01/NIA-x-FTL-2021-Future-of-Work.pdf>
- สมพิศ สี่เตสุต. (2566). *แนวทางการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. *มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*. <https://www.conference.lru.ac.th/>

สาลินี อินทรเสน. (2566). การปรับตัวของครูในยุคดิจิทัล จาก New Normal สู่ Next Normal.

วารสารภาษาและภาษาศาสตร์, 41(2), 35-51. [https://so07.tci-](https://so07.tci-thaijo.org/index.php/PasaaParitat/article/view/2667)

[thaijo.org/index.php/PasaaParitat/article/view/2667](https://so07.tci-thaijo.org/index.php/PasaaParitat/article/view/2667)

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ*

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 [เอกสารประกอบการระดมความเห็น]. สำนักงานสภา

พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อาชัยวิษฐ์ ชุมภณพงษ์ศักดิ์. (2562). *การพัฒนาโปรแกรมการเสริมสร้างทักษะทางสังคมของ*

เยาวชนนอกระบบการศึกษาในจังหวัดมหาสารคาม. ปริญญานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา,

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม. สืบค้นจาก

<https://opac.msu.ac.th/bibitem?bibid=b00239619>

การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล
เพื่อการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

THE APPLICATION OF THE EPISTEMOLOGY OF SOCRATES, PLATO, AND
ARISTOTLE FOR DOCUMENT-BASED QUALITATIVE RESEARCH

¹ประเวศ อินทองปาน

¹Praves Intongpan

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย

Kasetsart University, Thailand

fhumpvi@ku.ac.th

Received: October 1, 2025; **Revised:** October 16, 2025; **Accepted:** October 18, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการและทฤษฎีในเรื่องญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล 2) เพื่อสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร 3) เพื่อประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) โสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล มีแนวคิดญาณวิทยาที่ทั้งแตกต่างและคล้ายกัน โสกราตีสเน้นการแสวงหาความรู้ผ่านการสนทนาและการรู้จักตนเอง เพลโตเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงมาจากการระลึกถึงแบบที่อยู่ในโลกเหนือธรรมชาติ ขณะที่อริสโตเติลเน้นการสังเกตและประสบการณ์เป็นแหล่งที่มาของความรู้ แนวคิดเหล่านี้ได้วางรากฐานสำคัญให้กับการศึกษาทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในยุคต่อมา 2) กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร มีขั้นตอนหลักๆ คือ กำหนดปัญหาวิจัย ทบทวนวรรณกรรม ออกแบบการวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุป อภิปรายผล ข้อเสนอแนะและการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสารนี้จะมีปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาความถูกต้องของเอกสาร ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล การตีความและการเลือกเอกสาร 3) การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสารมีกระบวนการวิจัยที่สำคัญ เช่น การใช้คำถามเพื่อเจาะลึกข้อมูลในเอกสาร

¹รองศาสตราจารย์, ดร., ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ของแต่ละนักปรัชญาสามารถปรับใช้ในการวิจัยเพื่อเพิ่มความแม่นยำในการตีความข้อมูลและการเข้าใจความหมายของข้อมูลในเอกสาร วิธีการตั้งคำถามของโสกราตีสเน้นกระตุ้นการคิดและการเปิดเผยความรู้ใหม่ๆ และการวิจารณ์ความคิดเห็นที่มีเหตุผล ส่วนทฤษฎีโลกอุดมคติของเพลโต ช่วยเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์เอกสารและการตีความข้อมูลให้มีความหลากหลายมากขึ้น และหลักอริสโตเติลเน้นการใช้เหตุผลและตรรกะในการศึกษา นักวิจัยสามารถใช้ตรรกะของอริสโตเติลในการแยกแยะและวิเคราะห์เอกสารโดยใช้หลักตรรกะแบบนิรนัยหรือการสรุปจากข้อเท็จจริงใช้ตรรกะแบบอุปนัย

คำสำคัญ: ญาณวิทยา, โสกราตีส, เพลโต, อริสโตเติล, การวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the principles and theories of epistemology from Socrates, Plato, and Aristotle; 2) to explore the process of qualitative documentary research; and 3) to apply the epistemology of Socrates, Plato, and Aristotle to qualitative documentary research. This is a qualitative research study based on documentary analysis. The findings of the study reveal that: 1) Socrates, Plato, and Aristotle have both similar and differing epistemological ideas. Socrates emphasized the search for knowledge through dialogue and self-awareness. Plato believed that true knowledge comes from recollecting the forms that exist in the metaphysical world, while Aristotle emphasized observation and experience as the sources of knowledge. These ideas laid the foundational principles for subsequent studies in the humanities, social sciences, and sciences. 2) The process of qualitative documentary research includes the main steps of defining the research problem, reviewing literature, designing the research, collecting data, analyzing data, summarizing, discussing results, and making recommendations. Key challenges in qualitative documentary research include issues of document validity, limitations in data access, interpretation, and document selection. 3) The application of the epistemology of Socrates, Plato, and Aristotle to qualitative documentary research involves key research processes, such as using questions to probe deeper into the information within documents. The philosophical ideas of each thinker can be adapted to improve the accuracy of data interpretation and understanding of the meanings in documents. For instance, Socrates' method of questioning stimulates critical thinking and uncovers new knowledge, while Plato's theory of ideal forms helps enhance

the precision in document analysis and interpretation by offering a broader range of perspectives. Aristotle's emphasis on logic and reasoning allows researchers to use deductive or inductive reasoning to analyze and differentiate documents based on logical principles.

Keywords: Epistemology, Socrates, Plato, Aristotle, Qualitative research

บทนำ

ญาณวิทยาของโสกราตีส (Socrates) เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) เป็นการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญา ซึ่งมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดและทฤษฎีในหลายๆ ด้าน รวมถึงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ญาณวิทยาเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา และโอกุสต์ คองต์ (August Comte) ได้นิยามปรัชญา คือ ศาสตร์แห่งศาสตร์ทั้งหลาย (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2514: 7) การศึกษาญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลสามารถช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการค้นหาความรู้ กระบวนการรับรู้ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยเชิงแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ซึ่งการเข้าใจแนวคิดญาณวิทยาของนักปรัชญาเหล่านี้จะช่วยให้การวิจัยมีมุมมองที่หลากหลายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ปัญหาการวิจัยนี้สำคัญเนื่องจากการใช้แนวคิดของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลในด้านญาณวิทยาสามารถให้กรอบทฤษฎีในการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยสามารถนำไปสู่การค้นพบสิ่งใหม่ในเชิงวิจัยหรือการตีความใหม่ของข้อมูลที่มีอยู่ ในการวิจัยแบบเอกสารนั้นการเข้าใจวิธีการรับรู้และการสร้างความรู้ในมุมมองของปราชญ์เหล่านี้ช่วยให้สามารถนำข้อมูลจากแหล่งต่างๆ มาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความสัมพันธ์ของข้อมูลในเชิงลึกได้ดียิ่งขึ้น โดยการตีความข้อมูล และวิธีการที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอมุมมองใหม่ๆ ต่อข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งสามารถเพิ่มความแม่นยำในการวิเคราะห์เอกสาร โดยเฉพาะในกรณีที่ข้อมูลที่ถูกศึกษาไม่ได้อยู่ในรูปแบบที่มีการควบคุมหรือไม่สามารถตรวจสอบได้ง่าย เหมือนการวิจัยเชิงปริมาณ โสกราตีสได้เสนอเรื่อง วิธีการของโสกราตีส (Socratic Method) ที่เน้นการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความคิด ส่วนเพลโต เรื่อง ทฤษฎีโลกแห่งอุดมคติและวิธีการรับรู้ที่เป็นอุดมคติ (Plato's *The Republic* (380 BC) และทฤษฎีความรู้ของอริสโตเติล ให้ความสำคัญกับประสบการณ์และการสังเกตในเชิงการคิดแนวตรรกะ (Aristotle's *Nicomachean Ethics* (350 BC)) ซึ่งเขาเชื่อว่าความรู้เกิดจากการสังเกตและประสบการณ์ภายในโลกจริง เป็นการเน้นปฏิบัติและการทดลองเพื่อสร้างความรู้ที่เป็นประโยชน์

ส่วนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร (Qualitative Documentary Research) ดังที่สุภางค์ จันทวนิช (2549: 4) กล่าวว่า การวิจัยคุณภาพเน้นการวิเคราะห์ เข้าไปสัมผัสข้อมูลเฉพาะจำนวนหนึ่ง แล้วสร้างข้อสรุป ต้องอาศัยการตีความช่วย ทั้งงานวิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์และงานโครงการวิจัยต่างๆ ส่วนในทางปรัชญาและศาสนา คือ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่มีอยู่แล้วเป็นหลัก เช่น หนังสือ เอกสารทางวิชาการ งานวิจัย บทความ ฯลฯ อนึ่ง ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอาจมีการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาประกอบการวิเคราะห์ด้วย เพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับแนวคิดทางปรัชญาหรือศาสนา หรือคำสอนจากแหล่งข้อมูลที่ได้ถูกบันทึกไว้ในเอกสารประเภทต่างๆ เช่น วรรณกรรมศาสนา ปรัชญา หรือคัมภีร์ทางศาสนา เพื่อทำความเข้าใจและตีความตามมุมมองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำถามทางปรัชญาหรือศาสนาหรือตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตามที่ Keith (2016) กล่าวว่า เน้นการตีความและการวิเคราะห์เชิงลึกจากแหล่งข้อมูลที่มีอยู่แล้ว ซึ่งเน้นความหมายในการศึกษา ทฤษฎี ปรัชญา แนวคิด ประเด็นสำคัญ คือ การรวบรวมเอกสาร การเลือกเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย เช่น บทความทางปรัชญา งานวิจัย และคัมภีร์ทางศาสนา การวิเคราะห์เนื้อหาเน้นการวิเคราะห์ คำสอน แนวคิด ปรัชญา หรือเหตุการณ์ทางศาสนาในเอกสาร โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) หรือการตีความตามหลักปรัชญา อันเป็นการตีความข้อมูล โดยวิเคราะห์และตีความเอกสารในเชิงลึก มีพิจารณาความหมายที่ซ่อนอยู่ในข้อความในบริบทต่างๆ และที่สำคัญคือการอ้างอิงแหล่งที่มา โดยเฉพาะการอ้างอิงเอกสารและการนำข้อมูลจากแหล่งที่มาต่างๆ มาสนับสนุนผลการวิจัย ตัวอย่าง การวิจัยเกี่ยวกับ "แนวคิดการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนา" อาจศึกษาเอกสารต่างๆ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก งานเขียนของนักปรัชญาทางศาสนา หรือบทความที่เกี่ยวข้องกับความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการหลุดพ้นจากทุกข์และการบรรลุพระนิพพาน ซึ่งมีบทบัญญัติในคัมภีร์หลายเล่ม เช่น ทุติยสังคีติกสูตร หรือ ปฏิจazzสมุปบาท ที่อธิบายกระบวนการหลุดพ้นจากทุกข์ การวิจัยเชิงเอกสารในทางปรัชญาและศาสนาไม่เพียงแต่ช่วยให้เข้าใจลึกซึ้งในแนวคิดต่างๆ แต่ยังช่วยเปิดมุมมองใหม่ๆ และสามารถสะท้อนถึงการตีความในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้เช่นกัน โดยภาพรวมการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสารจะมีปัญหาสำคัญ เช่น ปัญหาความถูกต้องของเอกสาร ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล การตีความ และการเลือกเอกสาร

จากเหตุผลสำคัญที่กล่าวมา ความรู้ญาณวิทยาในปรัชญาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลเอกสาร เช่น การวิเคราะห์ข้อความ การตีความ และการนำเสนอมุมมองใหม่ๆ ต่อข้อมูลที่มีอยู่ เหตุผลในการวิจัยคือการขยายขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ความหมายและกระบวนการที่อยู่เบื้องหลังข้อความต่างๆ การประยุกต์ใช้ความรู้ของนักปรัชญาทั้งสามนี้จะช่วยให้การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารให้มีความชัดเจนและรอบคอบยิ่งขึ้น แม้ว่างานวิจัยในเชิงคุณภาพจะมีการใช้แนวคิดของนักปรัชญากรีกในบางด้าน แต่ยังไม่มีการศึกษาและการ

ประยุกต์ใช้ทฤษฎีของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล ในกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร อย่างเจาะลึก จึงเป็นช่องว่างที่สามารถพัฒนาได้ การวิจัยนี้จะช่วยเพิ่มความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพในอนาคต ดังนั้น การศึกษาเรื่องนี้จึงไม่เพียงแต่มีความสำคัญในการเข้าใจพื้นฐานทางปรัชญาเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปิดแนวทางใหม่ในการวิจัยเชิงคุณภาพในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

- เพื่อศึกษาหลักการและทฤษฎีในเรื่องญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล
- เพื่อสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร
- เพื่อประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล รวมถึงการประยุกต์ใช้ในงานวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร โดยมีลำดับขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

- ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล และข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทความวิชาการ และเอกสารอื่นๆ ที่พิมพ์เผยแพร่และเกี่ยวกับญาณวิทยาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
- นำข้อมูลที่รวบรวมจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติภูมิมาจัดลำดับข้อมูลและนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อให้สอดคล้องตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ อันเป็นการศึกษาเชิงปรัชญา การวิเคราะห์แนวคิดหลักของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล โดยเน้นที่มุมมองเกี่ยวกับวิธีการรับรู้และการสร้างความรู้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะเพื่อนำเสนอเผยแพร่เป็นลำดับต่อไป
- การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร โดยเน้นการตรวจสอบและตีความข้อมูลในมุมมองของญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารจะถูกรวบรวมและจัดหมวดหมู่ตามแนวคิดของนักปรัชญาเหล่านี้เพื่อนำมาวิเคราะห์ผลกระทบและการประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล เพื่อการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร ผู้วิจัยได้สรุปผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

- หลักการและทฤษฎีในเรื่องญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล

1.1 โสกราตีส (469–399 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นนักปรัชญาชาวเอเธนส์ที่ไม่ได้ทำงานเขียนไว้ แต่แนวคิดของเขาถูกบันทึกโดยศิษย์ของเขา คือ เพลโต โสกราตีสเน้นการแสวงหาความรู้ผ่านการสนทนาและการตั้งคำถาม วิธีการของเขาเรียกว่า "วิธีการโสกราตีส" (Socratic Method) ซึ่งมุ่งเน้นการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้สนทนาคิดและค้นหาคำตอบด้วยตนเอง โสกราตีสเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงมาจากการ "รู้จักตนเอง" (Know thyself) เป็นพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ และความรู้คุณธรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน มีความรู้แล้วจะนำไปสู่การกระทำที่ดี

วิธีการโสกราตีส (Socratic Method) เป็นแนวทางการสนทนาและตั้งคำถาม วิธีการนี้มุ่งเน้นการกระตุ้นให้ผู้สนทนาคิดอย่างลึกซึ้ง วิเคราะห์ และวิจารณ์ความเชื่อหรือความรู้ที่ตนมีเพื่อค้นหาความจริงและความเข้าใจที่แท้จริง หลักการของวิธีการโสกราตีส (Socrates' *The Apology* (399 BC)) ซึ่งหนังสือเล่มนี้เป็นบทสนทนาของเพลโต ที่บันทึกคำป้องกันตัวของโสกราตีส ในระหว่างการพิจารณาคดีของเขาในปี 399 ก่อนคริสต์ศักราช การตั้งคำถาม โสกราตีสใช้การตั้งคำถามอย่างเป็นระบบที่มีโครงสร้างและลำดับ เพื่อชี้นำผู้สนทนาให้พิจารณาความคิดของตนเองอย่างละเอียด โดยเชื่อว่าความรู้เกิดจากการเข้าใจตัวเองและการตั้งคำถามอย่างมีวิจารณญาณ ต่อมาโสกราตีสวิจารณ์และหักล้างโดยผ่านการสนทนา โสกราตีสจะวิจารณ์และท้าทายความเชื่อของผู้สนทนา เพื่อเปิดเผยความขัดแย้งหรือความไม่สอดคล้องในความคิด อนึ่ง การแสวงหาคำจำกัดความที่ชัดเจน ซึ่งโสกราตีสมุ่งเน้นการหาคำจำกัดความที่แม่นยำของแนวคิดหรือคุณธรรม ต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งเกณฑ์การนิยามนี้ Copi (1972: 138-143) ได้เสนอจุดประสงค์การนิยาม มีการนิยามที่ไม่คลุมเครือ เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้วิธีการโสกราตีสในบทสนทนาหนึ่ง ซึ่งเขาได้สนทนากับทนายความที่กล่าวว่าตนเองมุ่งมั่นในการปกป้องความยุติธรรม โสกราตีสจึงถามว่า "ความยุติธรรมคืออะไร" ทนายความตอบว่า "ความยุติธรรมคือการที่ความดีชนะความชั่ว" โสกราตีสจึงถามต่อว่า "หากมีคนคิดดาบให้กับเจ้าของที่เป็นฆาตกร นั่นถือว่าเป็นการทำความดีหรือไม่" คำถามนี้ทำให้ทนายความต้องพิจารณาและทบทวนความเข้าใจของตนเองเกี่ยวกับความยุติธรรมใหม่ วิธีการโสกราตีสเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) โดยการตั้งคำถามที่ลึกซึ้งและเป็นระบบ ผู้เรียนหรือผู้สนทนาจะถูกกระตุ้นให้พิจารณาและวิเคราะห์ความคิดของตนเอง ทำให้สามารถแยกแยะระหว่างความรู้ที่แท้จริงกับความเชื่อที่ไม่มีมูล นอกจากนี้ วิธีการนี้ยังส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) หลักการที่สำคัญ คือ การนำข้อเสนอที่มีเหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) อนึ่ง การวิจัยนี้สามารถนำวิธีการตั้งคำถามของโสกราตีส (2523) มาปรับใช้ในกระบวนการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพลโตได้กล่าวสรุปถึงวิธีของโสกราตีสในการค้นหาคำตอบเพื่อให้ก่อเกิดออกมาเป็นปัญญา ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1) สมมติว่าคู่สนทนาของโสกราตีสยกหัวข้อขึ้นมาวิพากษ์ว่า “ความกล้าหาญคือความอดทนอดกลั้นแห่งจิตวิญญาณ” ซึ่งโสกราตีสเชื่อว่าข้อความเป็นเท็จ และต้องการจะหาจุดชักเพื่อให้อรรถาธิบายข้อความนี้ตกไปให้ได้

2) โสกราตีสจะใช้องค์ประกอบในหัวข้อสนทนาดังกล่าวที่คู่สนทนายกขึ้นมา เพื่อสร้างประเด็นหัวข้อข้างเคียงที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบในหัวข้อเดิมขึ้นมาเช่น “ความกล้าหาญเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน” หรือ “ความกล้าหาญไม่ใช่สิ่งที่ละเอียดอ่อน” เป็นต้น

3) ถ้าเกิดข้อตกลงสรุปตามข้อสันนิษฐานตามข้อ 2) ได้แล้ว และพบว่าข้อตกลงดังกล่าวขัดแย้งกับหัวข้อที่ถูกยกขึ้นมาใน 1) ก็จะสามารถกล่าวไปในทำนองที่ว่าข้อสนทนาในข้อ 1) นั้น ไม่เป็นความจริง

4) โสกราตีสก็จะสรุปว่า ที่คู่สนทนายกขึ้นมานั้นเป็นเท็จ ดังนั้นความเชื่อของโสกราตีสจึงเป็นฝ่ายถูก

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตจากวิธีของโสกราตีสแบบผิวดินเบื้องต้น จะพบว่าราวกับจะเป็นวิธีหาเรื่องข่มคู่สนทนา แต่ถ้ามองในแง่มุมเชิงบวก นั่นคือการสร้างบรรยากาศแห่งการโต้เถียงจนกระทั่งสิ้นสงสัย ทำให้สามารถได้ข้อสรุปที่ชัดเจนจากแต่เดิมที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งก็จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้น จากมุมมองในการกระตุ้นความคิดด้วยการโต้เถียงเชิงหลักการเหตุผลดังกล่าว โสกราตีสนั้นต้องการให้เยาวชนหรือนักศึกษา (เป็นกลุ่มคนที่โสกราตีสให้ความสนใจที่จะสั่งสอน) ให้รู้จักที่จะกล้าตั้งข้อซักถาม และใช้การโต้กันด้วยเหตุและผลจนกว่าจะได้คำตอบ ไม่ใช่ได้ยินอะไรมาจำไว้เพียงอย่างเดียว ฟังอย่างเดียว เชื่ออย่างเดียวโดยไม่ได้อะไรคิดตามไปด้วย (ธันวา ศรีประโม่ง, 2562)

โสกราตีสยอมรับความรู้ 2 ลักษณะ คือ 1) ความรู้เป็นสิ่งที่มียอยู่แล้ว ครูทำหน้าที่เพียงช่วยให้ผู้ศึกษาได้แสดงความรู้ของตนเองออกมาในทิศทางที่ถูกต้อง โสกราตีสเปรียบตนเองเหมือนหมอดำยาทางปัญญาหรือผู้ผดุงครรภ์ทางปัญญา (Intellectual Midwifery) กล่าวคือ ทารกที่อยู่ในท้องของมารดาไม่ใช่ผลพวงหรือผลผลิตของหมอ หมอมีหน้าที่เพียงช่วยให้ทารกออกจากครรภ์ของมารดาเท่านั้น ครูมิใช่สอนเด็ก ครูทำหน้าที่ให้เด็กได้แสดงความรู้ของตนเองออกมา 2) ความรู้เป็นสิ่งที่เดียวกับคุณธรรม โสกราตีสยืนยันว่าความรู้แยกออกไม่ได้จากคุณธรรม เพราะความรู้เป็นตัวกันหรือหามให้คนทำความชั่ว ความรู้ที่แท้จริงต้องไม่ส่งเสริมให้คนทำความชั่ว และความรู้ชนิดนี้ ต้องมาจาก “ความรู้จักตนเอง” (Know yourself)

กล่าวโดยสรุป การที่จะก่อให้เกิดปัญหา โสกราตีสเชื่อว่าจะต้องมีการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นการคิดและการวิเคราะห์ ตรวจสอบพิสูจน์ และแจกลึกลงไปในประเด็นเพื่อให้สามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบยืนยันแน่ชัดแล้ว การนำวิธีการนี้มาใช้ในกระบวนการเรียนการสอนหรือการสนทนาทั่วไป สามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมาย

หรือพูดในอีกนัยยะหนึ่งก็คือ แนววิธีที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ในการค้นคว้าวิจัยเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ก็คือ หลักการในการทำงานเดียวกันกับที่โสกราตีสได้นำเสนอไว้

1.2 เฟลโต (427–347 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นศิษย์ของโสกราตีส เขาได้พัฒนาแนวคิดญาณวิทยาต่อจากอาจารย์ของเขา เฟลโตเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงไม่ได้มาจากการประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส แต่เกิดจากการระลึกถึงความรู้ที่วิญญาณเคยรับรู้มาก่อนการเกิด (Innate Idea) แนวคิดนี้เรียกว่า "ทฤษฎีการระลึกได้" (Theory of Recollection) เฟลโตได้เสนอแนวคิด "โลกของแบบ" (World of Forms) ซึ่งเป็นหนึ่งในทฤษฎีที่สำคัญในปรัชญาตะวันตก แนวคิดนี้เสนอว่า โลกที่เรารับรู้ผ่านประสาทสัมผัสเป็นเพียงเงาหรือภาพสะท้อนของความเป็นจริงที่สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเฟลโตเรียกว่า "แบบ" (Forms) "โลกของแบบ" ซึ่งเป็นโลกที่มีแบบหรือรูปแบบที่สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลง สิ่งที่เราเห็นในโลกนี้เป็นเพียงเงาหรือสำเนาของแบบเหล่านั้น ดังนั้น ความรู้ที่แท้จริงคือการเข้าใจแบบที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่ปรากฏ แนวคิดเรื่องโลกของแบบ เฟลโตเชื่อว่าโลกมีอยู่สองระดับ (Plato, (380 BC). 1871)

1) โลกแห่งประสาทสัมผัส (Sensible World) เรารับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ซึ่งเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง

2) โลกแห่งแบบ (World of Forms) โลกที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่สามารถเข้าใจได้ด้วยปัญญาและเหตุผล เป็นที่อยู่ของแบบที่สมบูรณ์และไม่เปลี่ยนแปลง

เฟลโตอธิบายว่าสิ่งต่างๆ ในโลกแห่งประสาทสัมผัสมีความเปลี่ยนแปลงและไม่จริง เป็นเพียงสำเนาหรือเงาของแบบที่อยู่ในโลกแห่งแบบ ตัวอย่างเช่น โต๊ะทุกตัวในโลกนี้เป็นเพียงการลอกเลียนแบบมาจาก "แบบของโต๊ะ" ที่สมบูรณ์แบบในโลกลักษณะแบบ เพื่ออธิบายแนวคิดนี้ เฟลโตได้ใช้ "อุปมาอุปไมยถ้ำ" (Allegory of the Cave) ในอุปมานี้ เขาเล่าถึงนักโทษที่ถูกล่ามอยู่ในถ้ำ มองเห็นเพียงเงาบนผนังถ้ำและเชื่อว่าเงาเหล่านั้นคือความจริง เมื่อหนึ่งในนักโทษหลุดพ้นและออกมาสู่โลกภายนอก เขาได้เห็นความเป็นจริงและตระหนักว่าเงาในถ้ำเป็นเพียงภาพสะท้อนของความจริง อุปมานี้สะท้อนว่า โลกที่เรารับรู้เป็นเพียงเงาของโลกแห่งแบบที่เป็นความจริงแท้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง

แนวคิดเรื่องโลกของแบบของเฟลโตมีอิทธิพลอย่างมากต่อปรัชญาตะวันตก โดยเสนอว่าความรู้ที่แท้จริงไม่ได้มาจากการประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส แต่เกิดจากการใช้เหตุผลและปัญญาในการเข้าถึงแบบที่เป็นนามธรรม แนวคิดเรื่อง "โลกของแบบ" ได้วางรากฐานสำคัญให้กับการศึกษาปรัชญาและวิทยาศาสตร์ในยุคต่อมา เฟลโตได้ยกนิทานเปรียบเทียบว่าคนส่วนมากอยู่ในถ้ำที่มีมืดมิด พวกเขาได้เห็นความคิดของพวกเขาเกี่ยวกับโลกแห่งเงาที่สลับ มันเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะนำประชาชนออกมาจากถ้ำสู่โลกแห่งแสงสว่าง การศึกษามีใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ ที่จะบรรลุความรู้ลงไป วิญญาณของคนที่ไม่มีความรู้ ยิ่งกว่าทหรคนใดๆ คือ การบรรลุสายตาลงไปในดวงตาที่มีมืดบอด ความรู้จำเป็นสำหรับวิญญาณที่แท้จริงที่ออกมาจากโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงที่หลอกลวง และ ค้นหาที่เป็น

สาเหตุแห่งความมืดบอดของดวงวิญญาณ ดังนั้น การศึกษาเป็นการดึงกลับจากโลกแห่งปรากฏการณ์สู่โลกแห่งความจริงแท้ เพลโตเห็นว่าความรู้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเป็นความรู้แบบสัมผัส มิใช่แบบสมบูรณ์ เพลโตเขียนไว้ว่า "คนโง่ไม่มีเป้าหมาย ใดๆ ในการกระทำทุกอย่าง ก่อนที่สายตาของเขามองเห็น"

ถ้าทุกอย่างที่เราสามารถรู้เป็นเงาเราไม่สามารถมีความรู้พอที่จะไว้วางใจได้เพราะเงาเหล่านี้ตามปกติจะเปลี่ยนแปลงไปตามขนาดและรูปร่างที่ขึ้นอยู่กับการเคลื่อนไหวที่รู้ไม่ได้ของวัตถุที่แท้จริง เพลโตตัดสินว่าจิตมนุษย์สามารถค้นพบ "เป้าหมายพิเศษ" ที่อยู่เบื้องหลังเงาทุกระดับจนกระทั่งจิตสามารถได้รับความรู้ที่แท้จริง เขาเชื่อว่ามีความยุติธรรมที่แท้จริง ที่นักปกครองและชุมชนทำให้ लागเลื่อนไป แนวการให้เหตุผลแบบนี้อยู่เบื้องหลังความแตกต่างระหว่างโลกแห่งประสาทสัมผัสกับโลกแห่งความคิด ระหว่างโลกที่มองเห็นได้กับโลกแห่งเหตุผล

เพลโตปฏิเสธญาณวิทยาที่อิงอาศัยผัสสะ ก่อนที่เพลโตจะเสนอทฤษฎีความรู้ของตนขึ้นมา นั้น เขาไม่เชื่อและไม่ยอมรับทฤษฎีความรู้ของกลุ่มโสฟิสต์ที่มีโปรทาโกรัสเป็นผู้นำ เป็นกลุ่มที่ยืนยันว่าความรู้ที่แท้จริงเกิดจากผัสสะ หรือยืนยันว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดทุกสิ่ง (Human being is the measure of all things) จากข้อยืนยันนี้แสดงให้เห็นว่าความรู้เกิดจากผัสสะของแต่ละคน และแต่ละคนตัดสินสิ่งต่าง ๆ เพราะอาศัยผัสสะของมนุษย์ คือ ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย กลุ่มโสฟิสต์ถือว่ามนุษย์เป็นผู้ตัดสินสิ่งต่างๆ ไปตามอำนาจของการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัสด้วยกาย เพลโตถือว่าประสาทสัมผัสเข้าถึงความจริงไม่ได้ด้วยเหตุผล ผัสสะก่อให้เกิดความรู้สึกรัดแย้ง ทฤษฎีผัสสะทำลายความจริงที่มีอยู่อย่างปรนัยและทำให้สภาพความจริงและความไม่จริงไร้ความหมาย เป็นไปไม่ได้ที่สิ่งเดียวกันจะเป็นจริงและเท็จในเวลาเดียวกัน ดังนั้นเพลโตสรุปว่าความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับผัสสะและความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกับความเห็น แต่ความรู้เป็นเรื่องของเหตุผล ความรู้ต้องเป็นจริงเสมอ และไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล เวลา หรือสถานที่

1.3 อริสโตเติล(384–322 ปีก่อนคริสตกาล) เป็นศิษย์ของเพลโต เขาเชื่อว่าความรู้มาจากประสบการณ์และการสังเกต แนวคิดนี้เรียกว่า "ประสบการณ์นิยม" (Empiricism) อริสโตเติลพัฒนา "วิธีอุปนัย" (Inductive Method) ซึ่งเป็นการสรุปความรู้ทั่วไปจากกรณีเฉพาะ เขาเชื่อว่าการสังเกตและการทดลองเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการแสวงหาความรู้ อริสโตเติล ได้เสนอวิธีการในการแสวงหาความรู้ที่เรียกว่าตรรกะ มีอยู่ 2 แนวทาง คือ 1) วิธีอุปนัย (Inductive method) 2) วิธีนิรนัย (Deductive method)

1) วิธีอุปนัย หมายถึง การแสวงหาความรู้จากประสบการณ์เฉพาะสิ่ง เราต้องการความรู้จากเรื่องใดเราต้องพยายามแสวงหาความรู้จากเรื่องนั้น โดยวิธีการสังเกต จัดจำหรือเปรียบเทียบจากสิ่งที่ได้ประสบโดยตรง เมื่อเราได้ข้อมูลมากขึ้นๆ จึงสรุปเป็นความรู้ใหม่ ข้อสรุปจากวิธีอุปนัยเป็นข้อสรุปที่เป็นสากล หรือมากกว่าประสบการณ์ที่เราได้รับเพราะวิธีการนี้พยายามหาข้อสรุปหรือเกณฑ์

ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เมื่อได้ข้อสรุปจากประสบการณ์หลายๆ ครั้งทำให้ข้อสรุปนั้นๆ เป็นที่เชื่อถือได้ เช่น การอ่านหนังสือ

นาย ก บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือนวนิยาย ได้ความรู้เกี่ยวกับการเขียน

นาย ข บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือพิมพ์ ได้ความรู้เหตุการณ์ปัจจุบัน

นาย ค บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือพงศาวดาร ได้ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์

นาย ง บอกว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือธรรมะ ได้ความรู้เรื่องศาสนา

แต่แต่ละคนจะบอกเราว่า เมื่อเขาอ่านหนังสือชนิดใดๆ เขาจะได้รับความรู้ชนิดนั้น ดังนั้น เราสรุปได้ว่าการอ่านหนังสือทุกประเภทเป็นเหตุให้เขาได้ความรู้แน่นอน

2) วิธีนิรนัย หมายถึง การแสวงหาความรู้จากกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้วหรือแสวงหาความรู้จากข้อความเดิม โดยความรู้ที่ได้มานั้น ไม่เกินข้อความหรือยุติที่ให้ไว้ เช่น

ครูทุกคนเป็นผู้มีหน้าที่ให้ความรู้

นางสาวสมศรีเป็นผู้มีหน้าที่ให้ความรู้

ฉะนั้น นางสาวสมศรีเป็นครู

จากข้อความหรือยุติข้างต้นนี้ ข้อสรุปที่เกิดขึ้นสามารถกล่าวได้ว่าเป็นข้อสรุปที่สมเหตุสมผล ความสมเหตุสมผลของยุติข้างต้น อยู่ตรงที่ข้อสรุปไม่เกินข้ออ้าง และเมื่อตรวจสอบด้วยวิธีนิรนัยชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ปรตถนุমান หรือ ช่วงความคิด (Syllogism) ปรากฏว่ายุตินี้เป็นไปตามกฎทุกประการ กล่าวคือ 1) มี 3 ยุติ ได้แก่ยุติหลัก ยุติรอง และข้อสรุป 2) มี 3 เทอม ได้แก่ เทอมหลัก เทอมรอง และเทอมกลาง 3) เทอมกลางปรากฏในข้อเสนอทั้งสอง 4) เทอมกลางไม่ปรากฏในข้อสรุป 5) เทอมใดที่ไม่กระจายในข้อเสนอ เทอมนั้นก็กระจายในข้อสรุป 6) เมื่อข้อเสนอใดข้อเสนอหนึ่งเป็นยุติบางส่วน ข้อสรุปต้องเป็นยุติบางส่วน 7) เมื่อข้อเสนอใดเป็นปฏิเสธ ข้อสรุปต้องเป็นปฏิเสธ 8) เมื่อข้อเสนอทั้ง 2 เป็นปฏิเสธ ไม่มีข้อสรุปใดถูกต้อง อนึ่ง วิทยา ศักยาภินันท์ (2551: 133) กล่าวว่า อริสโตเติลขึ้นชมนิรนัยมากกว่าวิธีอุปนัย เพราะวิธีนิรนัยของท่าน กล่าวถึงซิลลोजิสม์ มีวิธีการแบบคณิตศาสตร์

โดยสรุป หลักตรรกศาสตร์ของอริสโตเติลเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ช่วยให้การอธิบายและการพิสูจน์ข้อสมมติฐานต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีระเบียบ โดยการใช้เหตุผลและการเชื่อมโยงระหว่างหลักการต่าง ๆ ผ่านช่วงความคิด หรือการวิเคราะห์อย่างมีระบบ นอกจากนี้ยังช่วยให้การตีความข้อมูลเป็นไปอย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับหลักการที่ตั้งขึ้น อนึ่ง การศึกษาในงานวิจัยนี้สามารถใช้หลักของอริสโตเติลในการศึกษาข้อมูลที่มีประสบการณ์จริง เช่น การนำทฤษฎีการสังเกตมาใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นเอกสาร

2. การสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏในเอกสารหรือสื่อที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ โดยใช้กระบวนการอุปนัย การเก็บรวบรวมข้อมูลให้ผู้วิจัยเป็นหลัก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างความหมาย และใช้วิธีการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลจำนวนหนึ่ง ซึ่งมักไม่ใช่สถิติในการวิเคราะห์ แต่ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เช่น การจำแนกชนิดข้อมูล การวิเคราะห์ส่วนประกอบ และการวิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นเอกสารมีกระบวนการวิเคราะห์ คือ

2.1 กำหนดปัญหาวิจัย โดยระบุคำถามหรือปัญหาที่ต้องการวิจัยหรือศึกษา

2.2 ทบทวนวรรณกรรม เป็นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อมูลพื้นฐาน กล่าวคือ การทบทวนวรรณกรรมต้องอาศัยการทบทวนอย่างเป็นระบบและต้องแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยหรือสำคัญของวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนสิ่งที่ผู้วิจัยกำลังค้นหาหรือต้องการพิสูจน์เป็นสิ่งที่ใหม่ที่ยังไม่มีการศึกษามาก่อน ดังที่ ชัยเสฏฐ์ พรหมศร (2557: 14-15) กล่าวว่า การทบทวนวรรณกรรมเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์งานทางวิชาการที่ผ่านมาเพื่อใช้ในการพัฒนางานใหม่โดยเนื้อหาของวรรณกรรมที่ทบทวนต้องมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัย และ/หรือ โจทย์วิจัยที่กำหนด เพื่อให้การวิจัยมีความรอบรู้ในเรื่องนั้นมากขึ้น การทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วย 3 องค์ประกอบพื้นฐาน คือ บทนำ เนื้อหา และสรุป กล่าวคือ

2.3 บทนำหรือข้อมูลพื้นฐานจะอธิบายบริบทกว้าง ๆ หรือหลักการ (Concepts) เช่น การนิยามศัพท์ สรุปการนิยามศัพท์ นอกจากนี้ควรมีการแนะนำ อธิบายการจัดระเบียบ/ลำดับของหัวข้อที่กล่าวถึงและขอบเขตที่ศึกษา

2.4 เนื้อหา (Content) ประกอบด้วยการอธิบายเกี่ยวกับแหล่งข้อมูล การวิเคราะห์วรรณกรรมตามธีม(Theme) หรือหัวข้อหลายๆ เรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่น แนวคิด ทฤษฎี หรือ หลักธรรม ในการอธิบายต้องมีการอ้างอิงหลักฐานสนับสนุนทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ถ้าเป็นหลักธรรมก็ต้องอ้างอิงหลักฐานจากคัมภีร์ศาสนา ซึ่งอาจมีแบ่งหัวข้อย่อย ผู้เขียนสามารถเขียนการทบทวนวรรณกรรมที่ละส่วนได้ แต่ต้องมั่นใจว่าได้อ่านทั้งหมดเพื่อตรวจสอบว่ามีเชื่อมโยงกันและพรรณนา "เรื่องราว" ได้อย่างสอดคล้องกัน

2.5 สรุป (Conclusion) ควรระบุช่องว่างหรือปัญหาในงานวิจัยที่มีอยู่และอธิบายว่าการวิจัยนี้สามารถจัดการกับช่องว่างเหล่านี้หรือเสริมสร้างงานวิจัยที่มีอยู่ได้อย่างไร ผู้วิจัยให้เหตุผลทำไมจึงต้องวิจัย และจะทำอย่างไร

2.6 วิธีการวิจัย มีกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต หรือการวิเคราะห์เอกสาร

2.7 เก็บรวบรวมข้อมูล ต้องดำเนินการเก็บข้อมูลตามวิธีที่กำหนดไว้

2.8 วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพเพื่อสรุปผลและตีความข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เป็นเอกสาร ทั้งแนวคิด ทฤษฎี หรือหลักธรรม ที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กัน (Overlap) ตามประเด็นที่ตั้งขึ้นและถ้ามีการสัมภาษณ์ ก็ให้นำมาบูรณาการด้วยกัน ในที่สุดนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่หรือรูปแบบ (Model) และถ้าออกแบบวิธีวิจัยเชิงการวิจัยและพัฒนา (R&D) เมื่อวิเคราะห์ได้องค์ความรู้ใหม่แล้วก็นำไปทดลองใช้และเมื่อใช้แล้ว สามารถปรับปรุงให้องค์ความรู้ใหม่สมบูรณ์ต่อไป

2.9 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ด้วยการนำเสนอผลการวิจัยและอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเป็นกระบวนการศึกษาและวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางปรัชญาหรือศาสนา เพื่อทำความเข้าใจและตีความข้อมูลเอกสาร ถ้าหัวข้อวิจัยสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม มีการสัมภาษณ์ ก็นำข้อมูลทั้งสองแหล่งมาวิเคราะห์ บูรณาการและสร้างองค์ความรู้ใหม่ อนึ่ง การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารทางปรัชญาและศาสนา หลักฐานอ้างอิงที่เหมาะสมในสาขานี้ คือ ข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น คัมภีร์ศาสนา พระไตรปิฎก ไบเบิล คัมภีร์กุรอ่าน งานเขียนของนักปรัชญา เช่น งานของเพลโต อริสโตเติล คานท์ บทความวิจัยและวรรณกรรมวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาและศาสนา

3. การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส, เพลโต และอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารนำหลักการการแสวงหาความรู้ของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร โดยหลักการ ดังนี้

3.1 โสกราตีส

การนำญาณวิทยาของโสกราตีสเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามจะช่วยให้การวิจัยมีความละเอียดและวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นี่คือการวิเคราะห์ที่สามารถทำได้ในแต่ละขั้นตอน

1) การถามคำถามเกี่ยวกับความหมาย ความเชื่อมโยง หรือข้อสรุปที่ได้จากแหล่งข้อมูล โดยวิธีนี้ช่วยให้นักวิจัยสามารถเปิดมุมมองใหม่ๆ และทบทวนข้อคิดเห็นต่างๆ ที่มีอยู่ในเอกสารนั้นได้ นักวิจัยอาจถามคำถาม เช่น "โสกราตีสต้องการให้เราคิดอย่างไรเกี่ยวกับการเรียนรู้?" หรือ "แนวคิดการถามคำถามของโสกราตีสมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนในปัจจุบันอย่างไร?" อนึ่ง หลักการแสวงหาความรู้ของโสกราตีส เป้าหมายเพื่อการกระตุ้นให้เกิดการพิจารณา และวิจารณ์ โดยการตั้งคำถาม เพื่อให้บุคคลนั้นๆ สงสัยและค้นหาคำตอบที่ถูกต้อง เช่น เราควรเชื่อถือสิ่งที่กล่าวถึงในวรรณกรรมอย่างไร? คำกล่าวต่างๆ ในงานวิจัยมีหลักฐานสนับสนุนหรือไม่? ความเข้าใจในเนื้อหา มีความสมบูรณ์หรือไม่? การค้นหาความหมายในแต่ละงานวิจัยที่ทบทวน โดยไม่ยึดติดเพียงข้อสรุปที่เสนอโดยผู้เขียน

แต่ละคน แต่จะตั้งคำถามว่าข้อสรุปเหล่านั้นมีมุมมองที่สมบูรณ์และเป็นกลางหรือไม่? การอ้างอิงต่างๆ มีความชัดเจนและไม่ลำเอียงหรือไม่? “ข้อมูลในเอกสารเหล่านี้สามารถนำไปใช้อย่างไรในบริบทที่แตกต่างกัน” หรือ “ทฤษฎีนี้ยังคงสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบันหรือไม่” ซึ่งเป็นการท้าทายให้เกิดการขุดค้นและการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งขึ้น แม้การศึกษาเอกสารต่างๆ ก็สามารถใช้ในการขุดค้นนี้เพื่อหาความหมายที่ซ่อนอยู่ภายใต้ข้อมูลหรือทฤษฎีต่างๆ ที่นำเสนอ

2) การตั้งคำถามการอภิปรายผลการวิจัยแล้วมองไปที่ทฤษฎีหรือแนวคิดที่ได้พบทวนผลการวิจัยที่ได้รับต่างจากทฤษฎี แนวคิดอย่างไร ผลวิจัยที่ได้มีอะไรใหม่กว่างานวิจัยเดิมในอดีต กรณีตัวอย่าง การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเรื่องค้นหาตามแนวพระพุทธศาสนา โดยนักวิจัยอาจใช้หลักการทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ ใช้ความรู้ของโสกราตีสในการตั้งคำถามว่า ค้นหาในพระพุทธศาสนากับทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์เหมือนหรือต่างกันอย่างไร? เพื่อสร้างความคิดใหม่ๆ และนำมาซึ่งการค้นหาคำความจริงที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับเรื่องค้นหา การใช้หลักการนี้สามารถช่วยค้นพบคำตอบหรือมุมมองใหม่ๆ ที่อาจจะถูกมองข้ามไปในการศึกษาก่อนหน้านี้

3) การอภิปรายผล โสกราตีสจะนำมาใช้ในการตั้งคำถามและการวิพากษ์ผลลัพธ์ที่ได้ โดยไม่เพียงพยายามยืนยันสิ่งที่พบในงานวิจัยต่างๆ แต่จะใช้คำถามที่ทำให้สามารถมองเห็นมุมมองต่างๆ ได้ เช่น คำถามที่เกิดขึ้นจากผลที่ได้จากการวิจัยสามารถอธิบายได้อย่างไร? การตีความผลมีมุมมองที่หลากหลายหรือไม่? หากมีข้อขัดแย้งในผลลัพธ์ จะมีคำอธิบายอย่างไร? การตั้งข้อสงสัยคำตอบที่ได้จากผลการวิจัยสามารถถูกทดสอบหรือถูกตั้งคำถามใหม่ได้หรือไม่? ผลลัพธ์เหล่านั้นอาจมีข้อจำกัดหรือการตีความที่ผิดพลาดได้อย่างไร?

4) การวิเคราะห์ข้อมูล โสกราตีสใช้วิธีการสำรวจและตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้มา เช่น ข้อมูลที่ได้รับสามารถทำให้เกิดความเข้าใจใหม่ๆ ได้หรือไม่? ข้อมูลนั้นมีการตีความที่หลากหลายหรือไม่? การแปลความหมายจากข้อมูลนั้นอาจมีความหลากหลายตามมุมมองหรือประสบการณ์ของผู้วิจัยหรือไม่? ข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ มีความน่าเชื่อถือเพียงใด? ข้อมูลเหล่านั้นมาจากแหล่งที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยหรือไม่?

5) การนำไปสู่การพัฒนาและการหาคำตอบ การใช้ญาณวิทยาโสกราตีสยังช่วยในการพัฒนาแนวทางการวิจัยในอนาคต โดยการตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่ยังไม่ได้รับคำตอบ หรือการหาคำตอบใหม่ๆ ที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในปัญหาที่กำลังศึกษา เช่น การตั้งคำถามใหม่ คำถามใดที่ยังคงเปิดกว้างในงานวิจัยที่ศึกษา? การวิจัยในอนาคตสามารถช่วยตอบคำถามเหล่านั้นได้หรือไม่? และเราสามารถหาวิธีการใหม่ๆ ในการศึกษาข้อมูลได้อย่างไร? การใช้คำถามเพื่อการพัฒนา การตั้งคำถามสามารถนำไปสู่แนวทางการวิจัยที่ลึกซึ้งและสร้างสรรค์มากขึ้น เช่น การใช้มุมมองหรือทฤษฎีที่แตกต่างในการศึกษา หรือการสำรวจมิติใหม่ ๆ ที่ยังไม่ได้รับการศึกษอย่างจริงจัง

โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักการแสวงหาความรู้ของโสกราตีสในงานวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารสามารถช่วยให้การวิจัยเกิดการพิจารณาและวิจารณ์ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง โดยการตั้งคำถามที่ท้าทายและการขุดค้นความหมายที่ซ่อนอยู่ในเอกสารที่ศึกษา การใช้กระบวนการนี้ช่วยกระตุ้นการคิดเชิงลึกและการค้นหาคำตอบใหม่ๆ และช่วยให้การค้นหาคำตอบเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง และเต็มไปด้วยการตั้งคำถามอย่างต่อเนื่อง

3.2 เพลโต

การนำญาณวิทยาของเพลโตจะมุ่งเน้นไปที่การพิจารณาความจริงที่อยู่นอกเหนือจากโลกทางกายภาพและเป็นไปในเชิงนามธรรมโดยเพลโตเน้นการแสวงหาความรู้ที่เกิดจากการใช้เหตุผลและการพิจารณาในระดับเชิงปรัชญา รวมทั้งการมองเห็นโลกตามที่มัน "เป็นจริง" ผ่านการเข้าใจในอุดมคติ (Forms or Ideas) ที่เป็นต้นแบบที่สมบูรณ์ในทุกสิ่ง การใช้แนวคิดเหล่านี้ในการวิจัยจะช่วยให้สามารถมองข้อมูลและผลลัพธ์ในเชิงลึกโดยไม่เพียงแต่การยึดติดกับข้อเท็จจริงที่มองเห็นได้จากประสบการณ์เท่านั้น แต่ยังพิจารณาความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังสิ่งเหล่านั้น เพลโตมีหลักการแสวงหาความรู้ที่มองว่าความรู้ที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการรับรู้จากประสาทสัมผัส แต่เป็นความรู้ที่มาจากการเข้าใจความจริงในระดับที่สูงขึ้น ผ่านกระบวนการคิดเชิงปรัชญาและการใช้เหตุผล ที่เขาเรียกว่า "วิชาวิธี" (Dialectic)

1) การทบทวนวรรณกรรมภายใต้แนวคิดทางญาณวิทยาของเพลโต จะไม่จำกัดแค่การรวบรวมข้อเท็จจริงหรือการอ่านงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่จะมุ่งเน้นการค้นหาคำตอบที่อยู่นอกเหนือของอุดมคติ โดยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับ "โลกของอุดมคติ" ที่เพลโตเสนอการมองผ่านมุมมองของอุดมคติ (Theory of Forms) จะเน้นการค้นหาคำตอบที่อยู่นอกเหนือของแนวคิดที่มีอยู่ในงานวิจัยต่างๆ โดยพิจารณาอย่างลึกซึ้งว่าแนวคิดเหล่านั้นสะท้อนหรือไม่สะท้อนกับอุดมคติที่สมบูรณ์แบบและบริสุทธิ์ตามแนวคิดของเพลโต เช่น ถ้าการวิจัยหนึ่งกล่าวถึงแนวคิดกับความเป็นธรรม การทบทวนอาจตั้งคำถามว่าแนวคิดนั้นสะท้อนถึง "อุดมคติของความเป็นธรรม" ที่เพลโตได้กล่าวถึงหรือไม่ เมื่อทบทวนงานวิจัยที่มีอยู่ นักวิจัยอาจใช้หลักการของเพลโตในการวิพากษ์วิจารณ์ เช่น การถามว่า "ข้อมูลที่นำเสนอสะท้อนถึงความจริงที่สมบูรณ์หรือไม่?" หรือ "มีอะไรที่ขาดหายไปจากการเข้าใจในอุดมคติของเรื่องนี้?"

2) การตีความ เน้นการใช้เหตุผลเชิงวิพากษ์และการวิเคราะห์ที่สะท้อนมุมมองที่หลากหลาย กล่าวคือ การวิเคราะห์ไม่เพียงแต่การสรุปเนื้อหา ต้องมองความหมายที่ลึกซึ้งและความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆ ซึ่งจะทำให้สามารถสร้างทฤษฎีหรือกรอบคิดใหม่ได้จากการศึกษาวรรณกรรมที่มีอยู่แล้ว และช่วยพัฒนาทักษะการคิด เช่น งานวิจัยหรือบทความตามหลักการของเพลโต เราอาจมองเห็นข้อบกพร่องหรือความขัดแย้งในแนวคิดต่างๆ ในงานวิจัยที่พบในเอกสาร เพื่อช่วยในการแสวงหาความรู้ใหม่

ตามทฤษฎี "รูปแบบ" (Forms) เพลโตเชื่อว่าโลกที่มองเห็นเป็นเพียงเงาของโลกที่สมบูรณ์แบบที่ไม่สามารถมองเห็นได้ การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารอาจนำแนวคิดนี้มาใช้ในการวิเคราะห์เอกสารที่อาจไม่ได้แสดงข้อมูลทั้งหมดหรือไม่สามารถเข้าถึงสาระสำคัญได้ในทันที การค้นหาความจริงหรือข้อมูลที่อยู่เบื้องหลังเอกสารนั้นจึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญ การใช้หลักการแสวงหาความรู้ของเพลโตอาจทำให้การตีความเอกสารซับซ้อนเกินไป โดยอาจทำให้เกิดการตีความที่หลากหลายหรือแตกต่างกันไป ซึ่งอาจทำให้ยากต่อการสรุปผลที่ชัดเจน มีการตีความอาจเป็นอัตวิสัย หากเอกสารที่ใช้ไม่มีความครบถ้วนหรือไม่เป็นปัจจุบัน ก็อาจจะเป็นข้อจำกัดในการแสวงหาความรู้จากเอกสารนั้น

3) การวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวข้องกับการค้นหาความจริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังข้อมูลที่ปรากฏในโลกภายนอก โดยจะการใช้การคิดในเชิงนามธรรมและเหตุผลในการตีความข้อมูล มุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ กับ "อุดมคติ" หรือแบบจำลองที่สมบูรณ์ของสิ่งต่างๆ ซึ่งอาจรวมถึงการใช้ตรรกะในการพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับอุดมคติที่กล่าวถึงในทฤษฎีต่างๆ การตีความข้อมูลจากมุมมองนี้จะไม่ยึดติดกับการรับรู้จากประสบการณ์เท่านั้น แต่จะพิจารณาถึงความหมายเชิงปรัชญาที่ลึกกว่า จะใช้เหตุผลในการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ เข้ากับ "รูปแบบ" ที่เพลโตกล่าวถึง เช่น การค้นหาความจริงจากข้อมูลในระดับนามธรรม ไม่เพียงแต่ในแง่ของข้อเท็จจริงที่มองเห็นในโลกแห่งประสบการณ์ แต่ยังพิจารณาถึงสิ่งที่อาจเป็นภาพลวงตาและความไม่สมบูรณ์ในข้อมูลที่มี เพลโตให้ความสำคัญกับ ตรรกะ (Logic) ในการค้นหาความรู้ ดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลจะต้องคำนึงถึงการใช้ตรรกะที่มีหลักการ ในการตรวจสอบความเชื่อมโยงของข้อมูล เช่น การใช้อุปนัย (Induction) หรือ นิรนัย (Deduction) เพื่อตีความข้อมูล

4) การอภิปรายผล เพลโตจะเน้นการมองผลลัพธ์ที่ได้จากมุมมองที่เป็นนามธรรมและพิจารณาความจริงในระดับที่สูงกว่าข้อเท็จจริงที่ปรากฏในโลกภายนอก ผลลัพธ์เหล่านั้นสะท้อนถึง "อุดมคติ" ของความรู้หรือไม่ เช่น ถ้าผลการวิจัยการศึกษา การอภิปรายมองว่า "การศึกษา" ที่กล่าวถึงในงานวิจัยนั้นสอดคล้องกับอุดมคติของการศึกษาที่เพลโตกล่าวหรือไม่ เพลโตเน้นการตั้งคำถามเกี่ยวกับความจริงที่ไม่ใช่แค่สิ่งที่ปรากฏในโลกของประสบการณ์ แต่เกี่ยวข้องกับความรู้ที่มาจากโลกของอุดมคติ ดังนั้น ในระหว่างการอภิปรายผล นักวิจัยอาจถามคำถามเชิงปรัชญา เช่น "สิ่งที่เรามองเห็นเป็นเพียงภาพลวงตาหรือไม่?" หรือ "ผลการวิจัยนี้สะท้อนถึงความจริงที่แท้จริงหรือไม่?"

5) การนำไปสู่การพัฒนาและการหาคำตอบ ในแนวทางของเพลโต การพัฒนาความรู้ไม่เพียงแค่การหาคำตอบที่สอดคล้องกับสิ่งที่เรามองเห็น แต่ยังเป็นการแสวงหาความรู้ที่แท้จริงซึ่งอยู่นเหนือกว่าประสบการณ์ทางกายภาพ การเปิดโอกาสให้เกิดการสะท้อนกลับ นักวิจัยอาจใช้หลักการของเพลโตในการตั้งคำถามเกี่ยวกับการศึกษาในทุกๆ ขั้นตอน โดยพิจารณาว่าผลลัพธ์และข้อมูลที่ได้มาเป็นเพียงแค่ภาพสะท้อนจากโลกของประสบการณ์หรือไม่ หรือเป็นการแสดงออกของความรู้ที่แท้จริงที่เกิดจากการเข้าใจในอุดมคติ การวิจัยที่ใช้แนวทางของเพลโตสามารถช่วยให้นักพบแนวทางใหม่ในการ

วิจัยเรื่องต่างๆ โดยมองความรู้ในมุมมองที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เพื่อการพัฒนาแนวคิดใหม่ๆ ที่เชื่อมโยงกับอุดมคติหรือแบบจำลองที่สมบูรณ์ที่นำไปสู่การพัฒนาทฤษฎีหรือกรอบแนวคิดใหม่ในอนาคต

โดยสรุป การใช้อนุญาวิทยาของเพลโตสามารถเข้าใจและวิเคราะห์เอกสารได้อย่างลึกซึ้ง จะเน้นที่การค้นหาความรู้ที่อยู่นอกเหนือจากสิ่งที่มองเห็นได้ในโลกทางกายภาพ โดยมุ่งเน้นการเข้าใจในระดับเชิงนามธรรมและการค้นหาความจริงที่สมบูรณ์ผ่านการใช้เหตุผลและการพิจารณาเชิงปรัชญา แนวทางนี้จะช่วยให้การวิจัยมีความลึกซึ้งและมองเห็นความจริงในมุมมองที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

3.3 อริสโตเติล

การนำอนุญาวิทยาอริสโตเติลมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะเน้นหนักด้านการสังเกต การใช้เหตุผลเชิงตรรกะ ความสมมูลระหว่างการรับรู้ทางประสบการณ์ และการใช้เหตุผลในกระบวนการสืบค้นความรู้ ดังนี้

1) การทบทวนวรรณกรรม อริสโตเติลเน้นการรวบรวมและประเมินข้อมูลอย่างมีระเบียบ โดยอิงตามหลักการเชิงประจักษ์ (Empiricism) และใช้เหตุผลเชิงตรรกะในการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลต่างๆ การทบทวนวรรณกรรมจะเน้นการสังเกตและการรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยก่อนหน้าอย่างเป็นระเบียบ เพื่อสรุปความรู้และข้อเท็จจริงที่มีการพิสูจน์แล้วจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ มีการใช้เหตุผล (Logic) การวิเคราะห์และเชื่อมโยงเนื้อหาของวรรณกรรมต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยเน้นการใช้ตรรกะ (Syllogism) ในการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่มีอยู่ เช่น การใช้เหตุผลที่เป็นระบบในการเลือกงานวิจัยที่มีคุณค่ามากที่สุดในการทบทวน จัดประเภทข้อมูลชัดเจนตามลักษณะการศึกษา เช่น ทฤษฎีหรือแนวทางที่ยอมรับในสาขาวิชานั้นๆ เพื่อให้การทบทวนมีความชัดเจนและเป็นระเบียบ

2) การวิเคราะห์ข้อมูล อริสโตเติลจะเน้นการสังเกตและการใช้เหตุผลในการแยกแยะข้อมูลที่ได้ออกอย่างมีระเบียบและเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ ในลักษณะที่มีเหตุผลและเป็นระบบ การจัดระเบียบและแบ่งแยกข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ที่ชัดเจน โดยการใช้การจัดประเภทที่เป็นตรรกะ เช่น การใช้หลักการจำแนกประเภท (Types) ในการจัดระเบียบข้อมูล ใช้เหตุผลในการตีความข้อมูลที่มีอยู่ โดยการตรวจสอบความสอดคล้องและความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่มีอยู่ เพื่อให้สามารถสรุปผลได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ตรรกะอุปนัย หรือตรรกะนิรนัย ในการเชื่อมโยงข้อมูลที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์จะต้องมีความเป็นจริงและสามารถตรวจสอบได้จากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ การใช้หลักฐานเชิงประจักษ์จะเป็นการยืนยันความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของการวิเคราะห์ข้อมูล

3) การอภิปรายผล การนำเหตุผลมาใช้เป็นส่วนสำคัญในการวิเคราะห์ข้อสรุปจากงานวิจัยต่างๆ และสร้างความเข้าใจที่มีเหตุผลและเป็นระบบ มีการตีความข้อมูล ใช้เหตุผลและการวิเคราะห์เชิงตรรกะในการตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ซึ่งทำให้การอภิปรายมีลักษณะที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนของเหตุและผล เช่น การใช้เหตุผลอุปนัย หรือการใช้เหตุผลนิรนัย ในการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงต่างๆ การอภิปรายผลจะเน้นการวิพากษ์ผลลัพธ์งานวิจัยโดยใช้เหตุผลที่

ยอมรับกัน เช่น การเปรียบเทียบข้อสรุปของงานวิจัยต่างๆ และการหาจุดที่สามารถปรับปรุงหรือพัฒนาให้ดีขึ้นได้ อริสโตเติลเน้นการใช้ข้อเท็จจริงที่สามารถพิสูจน์ได้จากการสังเกตและประสบการณ์ ดังนั้น ในการอภิปรายผล นักวิจัยต้องสามารถยืนยันผลลัพธ์ด้วยหลักฐานที่มีอยู่และการอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ

4) การนำไปสู่การพัฒนาและการหาคำตอบ อริสโตเติลมีความเชื่อว่า การเรียนรู้และความรู้ เป็นกระบวนการที่ต้องผ่านการปฏิบัติและการพิสูจน์ ดังนั้น การนำญาณวิทยาอริสโตเติลมาใช้ในการวิจัยจะช่วยให้สามารถพัฒนาความรู้และแนวทางในการศึกษาใหม่ๆ ได้ เช่น การทบทวนและปรับปรุงคำถามการวิจัย การใช้เหตุผลและการพิสูจน์ในการวิจัยจะช่วยให้นักวิจัยสามารถปรับปรุงคำถามการวิจัยหรือกรอบแนวคิดใหม่ๆ โดยอิงจากข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบได้ การพัฒนาทฤษฎีใหม่ๆ การใช้เหตุผลเชิงตรรกะในการวิเคราะห์ข้อมูลและอภิปรายผลจะช่วยให้สามารถพัฒนาทฤษฎีหรือแนวคิดใหม่ๆ ที่สามารถอธิบายหรือขยายความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่ศึกษาได้

โดยสรุป การประยุกต์ใช้หลักการของอริสโตเติล นักวิจัยสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบด้วยการใช้เหตุผลและตรรกะในการตีความข้อมูล การสังเกตเชิงประจักษ์ในการประเมินและเชื่อมโยงข้อมูลต่างๆ อย่างเป็นระบบ การพิจารณาข้อสรุปจะต้องมีหลักฐานที่เชื่อถือได้ และสามารถพิสูจน์ได้จากการสังเกตและประสบการณ์จริง ทั้งนี้การใช้ตรรกะในทุกขั้นตอนจะช่วยให้การวิจัยมีความน่าเชื่อถือและเป็นวิทยาศาสตร์มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. การใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติลช่วยให้การตีความข้อมูลมีความรอบคอบและมีความเป็นระบบมากยิ่งขึ้นสอดคล้องกับเอกสารของ Martinich (1996) ได้เขียนหนังสือเรื่อง Philosophical Writing ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเขียนเรียงความทางปรัชญา ตรรกศาสตร์ การอ้างเหตุผล การวิเคราะห์การเขียนแนวปรัชญาและงานวิจัย แต่งานวิจัยนี้เน้นแนวคิดและทฤษฎีญาณวิทยาของโสกราตีส ใช้วิธีการตั้งคำถามและการสนทนาเพื่อค้นหาความจริงและเข้าใจตัวเอง โดยเชื่อว่าความรู้เกิดจากการเข้าใจตัวเองและการตั้งคำถามอย่างมีวิจรณญาณซึ่งสามารถปรับใช้ในกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น ส่วนหลักการเพลโต ช่วยให้การวิเคราะห์ไม่เพียงแค่การสรุปเนื้อหา แต่จะทำให้เรามองเห็นความหมายที่ลึกซึ้งและความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆ โดยใช้กระบวนการเชิงปรัชญาในการเปรียบเทียบและตีความข้อความในเอกสารต่างๆ เช่น งานวิจัยหรือบทความต่างๆ ตามหลักการของเพลโต เราอาจมองเห็นข้อบกพร่องหรือความขัดแย้งในแนวคิดหรือทฤษฎีต่างๆ ดังเช่นในการ

ทบทวนวรรณกรรม การเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือและทำการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลต่างๆ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ Gergen(2009) ได้วิจัยเรื่อง *Social Constructionism: Reflections on Constructionism and Qualitative Research* ผลการวิจัยพบว่าแนวทางในการใช้ทฤษฎีการสร้างสรรค์สังคมมองว่าความรู้ไม่ได้เป็นสิ่งที่ตายตัว แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการร่วมกันในสังคม ส่วนผลการวิจัยงานนี้ ได้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับการตีความข้อมูลและการสร้างความรู้ในการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นเอกสารจากแนวคิดของโสกราตีส เพลโต และอริสโตเติล

อนึ่ง อริสโตเติลมักใช้ตรรกะนิรนัยและอุปนัยหาข้อสรุปจากข้อเท็จจริงและหลักฐานในการศึกษา ในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร นักวิจัยสามารถใช้ตรรกะเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลจากเอกสารต่างๆ และหาความสัมพันธ์หรือแนวโน้มที่สามารถนำมาสร้างข้อสรุป ดังเช่น เมื่อทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีในห้องเรียน นักวิจัยสามารถใช้การวิเคราะห์เชิงตรรกะเพื่อเชื่อมโยงผลลัพธ์จากการศึกษาต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่อนำมาสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจ

2. สสำรวจกระบวนการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร เป็นการสำรวจข้อมูลหรือการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ มาประมวลผลเพื่อให้ได้ความรู้ที่สมบูรณ์และครอบคลุม ทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ครอบคลุม การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การวิเคราะห์และการตีความ ซึ่งสอดคล้องหนังสือของสุภางค์ จันทวานิช (2549: 125-126) การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่องการตีความข้อมูล และการนำมาประมวลผลเพื่อหาความสัมพันธ์หรือแนวโน้มใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีการศึกษา และงานวิจัยนั้น ต้องมีเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ และอริสโตเติลมีแนวทางในการตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์ ในการศึกษาความจริงหรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร นักวิจัยควรตั้งคำถามกับข้อมูลที่ได้รับ และวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้นอย่างละเอียดเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่มีความหมาย เช่น การตั้งคำถามเกี่ยวกับทฤษฎีที่ใช้อธิบาย และวิจารณ์ทฤษฎีเหล่านั้น

3. การประยุกต์ใช้ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล พบว่า การนำญาณวิทยาของอริสโตเติลมาประยุกต์ใช้จะช่วยในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลที่มีอยู่ และใช้หลักการเชิงตรรกะและเหตุผลในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทำให้ข้อสรุปมีความน่าเชื่อถือ และช่วยในการสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อให้ได้มุมมองที่ครอบคลุมและหลากหลาย แต่ก็มีข้อจำกัดที่การพึ่งพาข้อมูลจากเอกสารอาจทำให้การศึกษามีขีดจำกัดในบางกรณี เช่น การขาดข้อมูลที่ทันสมัยหรือหลากหลาย รวมทั้งการใช้ตรรกะอาจนำไปสู่การตีความที่มีอคติ หากไม่ระมัดระวังในการเลือกแหล่งข้อมูล ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gergen & Gergen ที่วิจัยเรื่อง *Constructing the Self in a Changing World* ผลการวิจัยพบว่า การสร้างตัวตนและความรู้ในมุมมองของการสร้างสังคม โดยยกตัวอย่างการ

วิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตีความข้อมูลและการเข้าใจตัวตนในสังคม ซึ่งต่างจากผลการวิจัยเรื่องนี้ตรงที่การประยุกต์ใช้การสร้างความตัวตนในกระบวนการตีความข้อมูลเชิงคุณภาพที่เกี่ยวข้องกับเอกสารสามารถเป็นช่องทางในการขยายกรอบทฤษฎีญาณวิทยาของนักปรัชญาในงานวิจัยนี้ กล่าวได้ว่า ญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลสามารถช่วยเข้าถึงวิธีการค้นหาความรู้ และกระบวนการรับรู้ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

โสกราตีส เพลโตและอริสโตเติล มีบทบาทสำคัญและมีคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อวงการปรัชญาตะวันตก เพราะได้วางรากฐานแนวคิด ทฤษฎีและวิธีการในการเสนอทฤษฎีต่อเรื่องราวต่างๆ ทั้งเรื่องปรัชญา สังคม วิทยาศาสตร์ ตลอดจนศาสตร์ประยุกต์อื่นๆ โสกราตีสได้เสนอหลักการดำเนินชีวิตเป็นแบบอย่างของนักปราชญ์อื่นๆ การแสวงหาความรู้ของโสกราตีสสามารถประยุกต์ใช้ในการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร เช่น ใช้วิธีการถาม-ตอบ กระตุ้นให้แสดงความรู้ที่มีอยู่แล้วในตัวแสดงออกมา ส่วนเพลโตได้เสนอทั้งทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ ผ่านแนวคิดเรื่องโลกแบบ ไม่ยอมรับโลกแห่งประสาทสัมผัส ส่วนอริสโตเติลใช้ตรรกอุปนัยและนิรนัย ซึ่งเป็นหลักการแสวงหาความรู้หรือวิจัยแบบคุณภาพและปริมาณที่ใช้ในยุคปัจจุบันนี้ รวมทั้งการวิเคราะห์เชิงระบบและได้แสดงให้เห็นจิตวิญญาณของความเป็นนักวิชาการสร้างองค์ความรู้ให้แก่มวลมนุษยชาติอย่างยากที่จะหาผู้ใดมาเปรียบเทียบกับได้ การวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น คัมภีร์ หนังสือ บทความ งานวิจัย รายงาน เพื่อค้นหาความรู้หรือข้อมูลที่ต้องการ และเป็นวิธีการที่ใช้ในการศึกษาของศาสตร์ต่างๆ ซึ่งยังต้องการคำตอบด้วยวิธีวิจัย เช่น ความถูกต้องของเอกสาร ข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล การตีความ และการเลือกเอกสาร ส่วนข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป 1) วิจัยเชิงเปรียบเทียบทฤษฎีญาณวิทยาของโสกราตีส เพลโตและอริสโตเติลกับทฤษฎีของนักปรัชญาสมัยใหม่ 2) การศึกษาเกี่ยวกับการใช้วิธีการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสารในสาขาต่างๆ เช่น สังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา 3) วิเคราะห์การประยุกต์ใช้ตรรกนิรนัย ตรรกอุปนัย และตรรกสัญลักษณ์เพื่อการวิจัยแบบคุณภาพเชิงเอกสาร

เอกสารอ้างอิง

- ชัยเสฏฐ์ พรหมศร. (2557). "แนวทางการทบทวนวรรณกรรมสำหรับงานวิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา", *วารสารนักบริหาร*, ปีที่ 34, (ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2557): 14-15.
- เดือน คำดี. (2567). *ความคิด ทฤษฎีและปรัชญาตะวันตก*. กรุงเทพฯ: ศูนย์เรียนรู้ การผลิตและจัดการธุรกิจดิจิทัล.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2514). *ปรัชญากรีก*. แปล. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

- วิทยา ศักยภินันท์. (2551). *ตรรกศาสตร์: ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- สุภางค์ จันทวานิช. (2549). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสกราตีส. (2523). *โสกราตีส: บุคลิกลักษณะ ประวัติและปรัชญา*. เพลโต แต่ง ส.ศิวรักษ์ แปล. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- จันวา ศรีประโม่ง. (2562). *ฝันร้ายของโสเครตีสและฝันร้ายของพ่อแม่สมัยใหม่กับลูกหลานแห่งยุค เครือข่ายสังคม*. เข้าถึงได้จาก http://www.eng.mut.ac.th/article_detail.php?id=84 . 19 ธันวาคม 2567.
- Aristotle. (350 BC). (1908). *Nicomachean Ethics*. Translated by W. D. Ross. United Kingdom: Oxford University Press
- Cupi M. I. 1972. *Introduction to Logic*. New York : Harcourt Brace Jovanovich.
- Denzin, N. K., & Y. S. Lincoln. (2005). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Sage Publications.
- Gergen, K. J. (2009). Social Constructionism: Reflections on Constructionism and Qualitative. Research. *Psychol Stud.* (April-June 2012) 57(2): 121-125.
- Keith E. Yandell. (2016). *The Philosophy of Religion: A Critical Introduction*. London: Taylor & Francis Group.
- Martinich, A.P. (1996). *Philosophical Writing*. Second ed. Massachusetts: Blackwell Publishers Inc.
- Plato. (380 BC). (1871). *The Republic*. Translated by Benjamin Jowett. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press
- Socrates. (1869)*. Translated by Benjamin Jowett. United Kingdom: Oxford University Press.
- Vaughn, L. (2006). *Writing Philosophy*. New York: Oxford University Press.

การศึกษาประยุกต์หลักพุทธธรรมการพัฒนาจิตใจของคนรุ่นใหม่
ในสังคมยุคดิจิทัล

A STUDY OF THE APPLICATION OF BUDDHIST PRINCIPLES OT DEVELOP
THE MINDS OF THE NEN GENERATION IN A DIGITAL SOCIETY

¹พระบุญเพ็ง ปยุตโต

¹Phra Bunpheng Payutto,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

bunpheng195@gmail.com

Received: July 23, 2025; **Revised:** August 28, 2025; **Accepted:** October 1, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้กล่าวถึงการใช้หลักธรรมตามแนวพุทธเพื่อพัฒนาพฤติกรรมนักเรียนวัยรุ่นในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่ ไม่ที่จะเป็นการเรียนรู้ การทำงาน หรือการสื่อสารกับผู้อื่น แม้เทคโนโลยีเหล่านี้จะอำนวยความสะดวกในหลายด้าน แต่ ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางจิตใจ เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า และความรู้สึกโดดเดี่ยวจากการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นในโลกออนไลน์ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาเครื่องมือหรือแนวทางที่จะช่วยเสริมสร้างจิตใจให้เข้มแข็งและสมดุล หลักพุทธธรรมเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่เน้นการฝึกฝนจิตใจให้เกิดความสงบ มีสติ และสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้อย่างมีสติปัญญา หลักธรรมสำคัญ เช่น สติ (สติปัฏฐาน 4) สมาธิ (สัมมาสมาธิ) และปัญญา (สัมมาทิฐิ) สามารถประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ ช่วยให้คนรุ่นใหม่สามารถจัดการกับความกดดันจากสังคมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: สติ (สติปัฏฐาน 4), สมาธิ (สัมมาสมาธิ), ปัญญา (สัมมาทิฐิ)

¹อาจารย์, สาขาวิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

In the digital age, technology and social media have become an essential part of the daily lives of modern youth, whether for learning, working, or communicating with others. While these technologies provide convenience in many aspects, they also have negative impacts on mental well-being, such as stress, anxiety, depression, and feelings of isolation resulting from self-comparison with others in the online world. These issues highlight the need for tools or approaches to strengthen and balance the mind. Buddhist principles offer a way of life that emphasizes mental cultivation, promoting calmness, mindfulness, and the ability to face life's changes with wisdom. Key principles, such as mindfulness (Satipatthana), concentration (Samma Samadhi), and wisdom (Samma Ditthi), can be applied to enhance mental resilience, helping modern youth effectively cope with the pressures of the digital society.

Keywords: Mindfulness (satipatthana 4), samadhi (right concentration), wisdom (right view)

บทนำ

ในยุคดิจิทัลเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งในด้านการเรียนรู้ การทำงาน และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างไรก็ตาม แม้เทคโนโลยีจะช่วยอำนวยความสะดวกในหลายมิติ แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางจิตใจของผู้ใช้ โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ต้องเผชิญกับความเครียด ความวิตกกังวล ภาวะซึมเศร้า และความรู้สึกโดดเดี่ยวจากการเปรียบเทียบกับผู้อื่นในโลกออนไลน์ (Twenge, 2017) ปัญหาเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล แต่สะท้อนถึงความท้าทายเชิงโครงสร้างของสังคมดิจิทัล ที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงทางอารมณ์และขาดความสมดุลในการใช้ชีวิต ส่งผลให้เกิดความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางที่จะช่วยเสริมสร้างสุขภาพทางจิตใจและสร้างภูมิคุ้มกันทางอารมณ์อย่างมีประสิทธิภาพหนึ่งในแนวทางที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมคือหลักพุทธธรรม ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกสติ สมาธิ และปัญญา หลักธรรมเหล่านี้มีศักยภาพในการช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตและสังคมดิจิทัลได้อย่างมีสติและปัญญา (Gunaratana, 2012) โดยเฉพาะหลักสติปัฏฐาน 4 ที่ประกอบด้วยสติในกาย เวทนา จิต และธรรม สามารถช่วยให้คนรุ่นใหม่ตระหนักรู้ถึงภาวะทางจิตใจของตนเองและลดความ

ทุกข์ที่เกิดจากความคิดและสิ่งแวดล้อมดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Kabat-Zinn, 1994) ดังนั้น การศึกษานี้จึงมีความสำคัญในการเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจของคนรุ่นใหม่ในสังคมยุคดิจิทัล เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสมดุลและมีความสุขอย่างยั่งยืน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้เป็นจำนวนมากและในวงกว้างแต่ประชาชนบางคนยังมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่นำเสนอเสียว่า อาจจะไม่ใช่ในการจัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้ง่าย ชาวพุทธต้องปรับตัวในแง่ของการรู้เท่าทันสื่อ รู้จักนำเครื่องมือและเทคโนโลยีมาใช้ในการงานเผยแผ่ศึกษาธรรม เช่น โปรแกรมไลฟ์ก็ใช้ในการบรรยายธรรมหรือสอนสมาธิภาวนาพร้อมกันทั่วโลก คนไม่ต้องมาวัด แต่ดูรูปของพระอาจารย์ต่าง ๆ แม้จะเป็นประโยชน์มาก แต่ก็มีความเสี่ยง ต้องระวังอยู่เสมอว่า เทคโนโลยีเป็นเพียงเครื่องมือ อย่าให้เป็นนายพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้มองว่าวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คนส่วนใหญ่เริ่มละเลยศีลธรรม ผู้บริหารบ้านเมืองไม่มองเห็นความสำคัญของการศึกษาจริยธรรม สังคมจึงยุ่งเหยิงสับสน ปัญหาโจรผู้ร้าย มีการแข่งขันเอาัดเอาเปรียบ สภาพที่ไร้น้ำใจ และขาดเมตตากรุณาต่อกัน ทั้งนี้ เพราะคนไทยมองไม่เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา คนไทยในปัจจุบันเจริญทางวัตถุ มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาก ทำให้เกิดสภาพความขาดแคลนทางศาสนาและจริยธรรม และปัจจุบันพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับการท้าทายสำคัญจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นยุคที่เทคโนโลยีได้เชื่อมโยงให้โลกสามารถเชื่อมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ มนุษยชาติสามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วสำหรับพระพุทธศาสนานั้น เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพระพุทธศาสนา ตัวอย่างของผลกระทบด้านบวก เช่น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางทั่วโลก ผู้คนสามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนผ่านทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวกทุกที่ทุกเวลา จากการที่ได้ศึกษานั้นในสภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันที่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน การศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ได้เห็นภาพรวมของปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัลได้ชัดเจน

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตใจในบริบทของสังคมยุคดิจิทัล

การพัฒนาจิตใจในบริบทของสังคมยุคดิจิทัลสามารถเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะหลักธรรมสำคัญ เช่น สติ (สติปัฏฐาน 4) สมาธิ (สัมมาสมาธิ) และ ปัญญา (สัมมาทิฐิ) ซึ่งเป็นแกนหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจ เพื่อให้สามารถเผชิญกับความท้าทายที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวัน ในสังคมยุคดิจิทัล ผู้คนเผชิญกับข้อมูลข่าวสารที่หลั่งไหลอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเครียด ความวิตกกังวล หรือแม้แต่ความรู้สึกโดดเดี่ยวจากการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นบนสื่อสังคมออนไลน์ หลักสติจึงมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้คนตระหนักรู้ถึงอารมณ์และความคิดของตนเองแบบเรียลไทม์ ไม่ปล่อยให้จิตใจล่องลอยตามกระแสข้อมูลหรือหลงใหลกับภาพลวงตาบนโลกออนไลน์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สมหมาย (2565) ที่พบว่าการฝึกสติอย่างสม่ำเสมอช่วยลดภาวะความเครียดจากการใช้สื่อดิจิทัล และทำให้ผู้ใช้มีความสุขมากขึ้นจากการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสมดุล นอกจากนี้ การเจริญสมาธิยังช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ลดความฟุ้งซ่านและเพิ่มความสามารถในการมีสมาธิจดจ่อกับสิ่งที่สำคัญได้ดียิ่งขึ้น (ประเสริฐ, 2564) นอกจากสติและสมาธิแล้ว หลัก สัมมาทิฐิ หรือการมีความเห็นที่ถูกต้องยังช่วยให้คนรุ่นใหม่ในสังคมดิจิทัลสามารถพิจารณาข้อมูลด้วยเหตุผล ไม่หลงเชื่อข่าวลวงหรือข้อมูลที่ไม่ได้รับการตรวจสอบ ซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาหลักของยุคข้อมูลข่าวสาร (Infodemic) การพัฒนาปัญญาผ่านการใคร่ครวญตามหลักอริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งถึงธรรมชาติของสรรพสิ่ง และช่วยลดความทุกข์ที่เกิดจากการยึดติดกับสิ่งสมมติบนโลกออนไลน์ งานวิจัยของ จิตรลดา (2563) ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่มีความรู้เท่าทันสื่อและยึดหลัก สัมมาทิฐิจะมีความสามารถในการกรองข่าวสารได้ดียิ่งขึ้น พร้อมทั้งสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างประโยชน์ให้ตนเองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การนำหลัก ขันติ (ความอดทน) และ เมตตา (ความกรุณา) มาใช้ร่วมด้วยจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างในสังคมออนไลน์ ลดความขัดแย้งและสร้างสังคมดิจิทัลที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (สุวิมล, 2566)

วิเคราะห์ปัญหาและความท้าทายทางจิตใจของคนรุ่นใหม่ที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล

การฝึกฝนทักษะในการใช้สื่อดิจิทัลอย่างระมัดระวัง เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นได้ ใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ไปในทิศทางที่แตกต่างจากที่ผ่านมา โดยเฉพาะการใช้งานสื่อดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกมิติของชีวิต ซึ่งส่งผลต่อทั้งด้านบวกและด้านลบ ต่อการพัฒนาจิตใจของคนรุ่นใหม่ การเสพสื่อดิจิทัลในปริมาณ

มาก อาจทำให้เกิดปัญหาด้านจิตใจ เช่น ภาวะเครียด ความวิตกกังวล หรือภาวะซึมเศร้าที่เกิดจากการเปรียบเทียบชีวิตตนเองกับผู้อื่นผ่านสื่อโซเชียลมีเดีย อีกทั้งการเสพติดเทคโนโลยีอาจทำให้สูญเสียทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่นในชีวิตจริง รวมถึงลดทอนเวลาในการพัฒนาความสัมพันธ์กับครอบครัวและเพื่อนฝูง ส่งผลให้เกิดความโดดเดี่ยวและการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ในทางกลับกันการใช้เทคโนโลยีที่มีการควบคุมและมีสติสามารถช่วยพัฒนาศักยภาพทางความคิดและการเรียนรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ได้ แต่ก็จำเป็นต้องมี (2565; พรธณิ) ในยุคปัจจุบันเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน การทำงาน หรือความบันเทิง ซึ่งแม้ว่าเทคโนโลยีเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสะดวกสบายและโอกาสใหม่ ๆ แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและความสมดุลทางอารมณ์ของผู้ใช้ โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เกิดพร้อมกับโลกดิจิทัลเป็นหลัก ปัญหาและความท้าทายที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็นหลายประเด็น ได้แก่ ภาวะเครียดและวิตกกังวล ที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารจำนวนมากและรวดเร็วผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ทำให้สมองต้องประมวลผลข้อมูลอย่างต่อเนื่องและขาดช่วงเวลาในการพักผ่อน การบริโภคข่าวเชิงลบหรือข่าวปลอม (Fake News) ทำให้ผู้ใช้เกิดความวิตกกังวลโดยไม่จำเป็น เช่น ผลการศึกษาของสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติ (2565) พบว่า วัยรุ่นที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์มากกว่า 4 ชั่วโมงต่อวัน มีแนวโน้มที่จะมีความเครียดและวิตกกังวลสูงกว่าผู้ที่ใช้เวลาอย่างน้อยกว่านั้นถึง 30% นอกจากนี้ ภาวะซึมเศร้า ก็เป็นอีกหนึ่งความท้าทายสำคัญที่เกิดจากการเปรียบเทียบตนเองกับภาพลักษณ์ที่ถูกนำเสนอในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะบนแพลตฟอร์มที่เน้นเนื้อหาภาพและวิดีโอ เช่น Instagram และ TikTok ซึ่งมักแสดงภาพชีวิตที่สมบูรณ์แบบ ทำให้ผู้ใช้รู้สึกว่าชีวิตตนเองด้อยกว่าผู้อื่น ดังที่งานวิจัยของปริยาพร (2566) ระบุว่า การเสพสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่องสามารถเพิ่มโอกาสในการเกิดภาวะซึมเศร้าได้ถึง 25% ในกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานตอนต้น

อีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญคือ ภาวะสมาธิสั้น ซึ่งเกิดจากการเสพเนื้อหาที่มีลักษณะสั้นและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น วิดีโอสั้นบนแพลตฟอร์ม TikTok และ YouTube Shorts ทำให้สมองเคยชินกับการรับข้อมูลแบบฉับไวและไม่สามารถจดจ่อกับงานที่ต้องใช้เวลานานได้ งานวิจัยของสุวัฒน์ (2567) พบว่า นักเรียนที่ใช้เวลาในการชมวิดีโอสั้นมากกว่า 3 ชั่วโมงต่อวัน มีสมาธิลดลงอย่างมีนัยสำคัญเมื่อเทียบกับกลุ่มที่ใช้เวลาน้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อวัน ปัญหาเหล่านี้ยังเชื่อมโยงกับ ภาวะการนอนไม่หลับ (Insomnia) ซึ่งเกิดจากการใช้หน้าจอก่อนนอน โดยแสงสีฟ้าจากหน้าจอ (Blue Light) ทำให้การหลั่งฮอร์โมนเมลาโท닌ลดลง ส่งผลให้นอนหลับยากและพักผ่อนไม่เพียงพอ ทั้งนี้ ความโดดเดี่ยวทางสังคม (Social Isolation) ก็เป็นอีกหนึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสื่อสารผ่านหน้าจอแทนการพบปะกันจริงๆ แม้จะสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้ง่ายขึ้น แต่ความสัมพันธ์

ที่เกิดขึ้นมักเป็นเพียงผิวเผินและขาดความอบอุ่นทางอารมณ์ ทำให้ผู้ใช้จำนวนมากรู้สึกเหงาและโดดเดี่ยว ดังที่จิตติมา (2566) ได้กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมในโลกดิจิทัลไม่สามารถทดแทนความสัมพันธ์แบบเผชิญหน้าได้อย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้ ปัญหาการเสพติดเทคโนโลยี (Digital Addiction) ยังเป็นอีกหนึ่งความท้าทายสำคัญ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยรุ่นที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการเล่นเกม ท่องอินเทอร์เน็ต และใช้สื่อสังคมออนไลน์จนกระทบต่อการเรียนและสุขภาพจิต ผลการศึกษาของภัทราวดี (2568) ระบุว่าวัยรุ่นที่ใช้โทรศัพท์มือถือมากกว่า 6 ชั่วโมงต่อวัน มีโอกาสที่จะเกิดภาวะเสพติดเทคโนโลยีสูงกว่าผู้ที่ใช้เวลาใช้น้อยกว่านั้นถึง 40% ปัญหาการเสพติดนี้ยังส่งผลต่อ ความไม่สมดุลระหว่างชีวิตและงาน (Work-Life Imbalance) ซึ่งเกิดจากการที่เทคโนโลยีทำให้สามารถทำงานได้ทุกที่ทุกเวลา ทำให้ขาดเวลาพักผ่อนและส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและร่างกาย อย่างไรก็ตาม ปัญหาเหล่านี้สามารถบรรเทาได้หากมีการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและการบริหารเวลาที่เหมาะสม เช่น การกำหนดเวลาในการใช้สื่อดิจิทัล การพักสายตาเป็นระยะ และการหากิจกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับหน้าจอเพื่อสร้างสมดุลทางจิตใจและร่างกายให้ดียิ่งขึ้น

จึงเห็นได้ว่าเทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนรุ่นใหม่ ทั้งด้านการเรียน การทำงาน และความบันเทิง แม้จะมีข้อดีในการเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้และการติดต่อสื่อสาร แต่ก็ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตด้วยเช่นกัน หนึ่งในปัญหาสำคัญคือ ภาวะเครียดและวิตกกังวล ที่เกิดจากการรับข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข่าวเชิงลบและข่าวปลอม (Fake News) ซึ่งทำให้สมองต้องประมวลผลข้อมูลโดยไม่มีเวลาพักผ่อน งานวิจัยของสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติ (2565) พบว่าวัยรุ่นที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์มากกว่า 4 ชั่วโมงต่อวัน มีความเสี่ยงที่จะเกิดความเครียดและวิตกกังวลสูงขึ้นถึง 30% นอกจากนี้ ภาวะซึมเศร้า ยังเป็นอีกหนึ่งผลกระทบสำคัญที่เกิดจากการเปรียบเทียบกับภาพลักษณ์ที่สมบูรณ์แบบในโลกออนไลน์ โดยเฉพาะบนแพลตฟอร์มอย่าง Instagram และ TikTok ซึ่งนำเสนอชีวิตในด้านที่สวยงาม ทำให้ผู้ใช้บางคนรู้สึกชีวิตตนเองด้อยกว่าผู้อื่น ปรียาพร (2566) ได้ระบุว่าการเสพติดสื่อสังคมออนไลน์อย่างต่อเนื่องสามารถเพิ่มโอกาสในการเกิดภาวะซึมเศร้าได้ถึง 25% ในกลุ่มวัยรุ่นและวัยทำงานตอนต้น อย่างไรก็ตาม ผลกระทบเหล่านี้สามารถบรรเทาได้ด้วยการฝึกฝนทักษะในการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีสติ และมีการควบคุมเวลาในการใช้งาน เพื่อป้องกันไม่ให้เทคโนโลยีเข้ามาส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและความสัมพันธ์ทางสังคมของคนรุ่นใหม่

แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างความสมดุลทางจิตใจของ คนรุ่นใหม่ในสังคมยุคดิจิทัล

ในสังคมยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความสมดุลทางจิตใจจึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน หลักพุทธธรรม เช่น ความพอเพียง การมีสติ และการฝึกสมาธิสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของคนรุ่นใหม่เพื่อลดผลกระทบจากการเสพติดดิจิทัลมากเกินไป และช่วยเสริมสร้างความสามารถในการควบคุมอารมณ์และความคิด ตัวอย่างเช่น การฝึกฝนสติในชีวิตประจำวันสามารถช่วยให้คนรุ่นใหม่มีความระมัดระวังในการเลือกใช้สื่อดิจิทัลได้อย่างมีสติ ไม่ปล่อยให้ความคิดหรือความรู้สึกถูกครอบงำจากสิ่งแวดล้อมทางออนไลน์ นอกจากนี้ การปฏิบัติธรรมในรูปแบบง่ายๆ เช่น การทำสมาธิหรือการพิจารณาธรรมะจากคำสอนของพระพุทธเจ้าจะช่วยให้เกิดความสงบทางจิตใจและสามารถนำไปใช้ในการจัดการกับความเครียดและความวิตกกังวลจากการใช้เทคโนโลยีได้ นอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีความเข้าใจในความไม่เที่ยงของสิ่งต่างๆ และการยอมรับในสถานะที่เป็นจริง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความสมดุลทางจิตใจและมีชีวิตที่มีความสุขและสงบมากขึ้น (วัชรินทร์, 2566, มานะ, 2567) ทำให้โลกต้องมีสถานะที่แปรเปลี่ยนไป สังคมโลกเปลี่ยนจากสังคมเกษตรอุตสาหกรรม มาเป็นสังคมแห่งข้อมูลสารสนเทศ ทำให้คนทั่วโลกติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ยุคสมัยนี้พูดได้ในแง่หนึ่งว่าเป็นยุคของเทคโนโลยี หรือจะเรียกขึ้นมาใหม่ว่ายุคสารสนเทศ คือ ยุคข่าวสารข้อมูล ขณะที่ข้อมูลข่าวสาร ทางจิตนิยมแทบจะไม่มีสภาพทั่วไปในโลกปัจจุบันนี้ ข่าวสารข้อมูล มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางและมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ส่งผลให้ข้อมูลและข่าวสารแพร่ กระจายไปในเวลาอันรวดเร็ว ครอบคลุมไปทั่วโลก ทำให้โลกแคบลงเหมือนเป็นชุมชนเดียวกัน การเชื่อมโยง ด้านสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างโอกาสทางการศึกษา และการพัฒนาตนเองทำให้ เข้าถึงแหล่งความรู้ที่ต้องการได้มากขึ้น เป็นระบบการเรียนรู้ที่ เข้าถึงผู้คนได้มากที่สุดดังนั้น ควรให้ความสำคัญของ การใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร(พจนารถ สุพรรณกุล, 2557)

จึงเห็นได้ว่าในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนรุ่นใหม่ การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เช่น ความพอเพียง สติ และสมาธิ สามารถช่วยสร้างความสมดุลทางจิตใจและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนได้ โดยการฝึกสติในชีวิตประจำวันช่วยให้ผู้ใช้สื่อดิจิทัลมีความระมัดระวัง ไม่ปล่อยให้ความรู้สึกถูกครอบงำจากสิ่งแวดล้อมออนไลน์ การปฏิบัติธรรมในรูปแบบง่าย ๆ เช่น การทำสมาธิ และการพิจารณาธรรมะ ช่วยลดความเครียดและความวิตกกังวลจากการใช้เทคโนโลยี อีกทั้งยังส่งเสริมความเข้าใจใน ความไม่เที่ยงของสิ่งต่าง ๆ ทำให้สามารถยอมรับสถานะที่เป็นจริงและมีความสุขอย่างสมดุลขณะเดียวกัน การพัฒนาของเทคโนโลยี

สารสนเทศทำให้ ข้อมูลและข่าวสารแพร่กระจายอย่างรวดเร็ว ทั่วโลก ส่งผลให้โลกเชื่อมโยงกันมากขึ้นและกลายเป็นเหมือนชุมชนเดียวกัน เทคโนโลยีสมัยใหม่ยังสร้างโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ ทำให้เข้าถึงแหล่งความรู้ได้ง่ายขึ้น จึงจำเป็นต้อง ใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีสติ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลที่ไม่เหมาะสม

สติปัฏฐานเป็นทางสายเอก และเป็นทางสายเดียวที่ทำให้ผู้ดำเนินตามทางนี้ ถึงความบริสุทธิ์ หมดจดต้องเริ่มต้นด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพราะ "หนทางนี้เป็นหนทางเอก เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงเสียได้ด้วยความโศกและความรำไร เพื่อดับทุกข์และโศกนิสเพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

1. ความหมายของสติปัฏฐาน

"สติปัฏฐาน" แปลว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ หมายถึง อารมณ์ของสติ ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม วิปัสสนาสติปัฏฐาน คือ หลักการใช้สติ และปัญญา กำหนดรู้ สภาวะธรรมทางกาย เวทนา จิต ธรรม ตามความเป็นจริงจนหยั่งรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง แปรปรวนไปของสภาวะธรรมทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ตัวตน เราเขา จนเกิดปัญญาเป็นขั้นๆ เริ่มตั้งแต่ วิปัสสนาญาณที่ 1 นาม-รูปปริจเฉทญาณไปจนถึงวิปัสสนาญาณที่ 16 ปัจจเวกขณะญาณ หมายถึง ปัญญารู้เห็นในมรรคจิต ผลจิต นิพพาน รวมถึงกิเลสที่ละแล้ว และกิเลสที่ยังคงเหลืออยู่ ผลการวิจัย"พระไตรปิฎก ได้ให้ความหมายของสติไว้ว่า "สติเป็นโณ สติ ความตามระลึก ความทวนระลึกสติ กิริยาที่ระลึก ความระลึกความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ นี้เรียกว่า สติ" สติปัฏฐานแยกออกเป็น 1 คำ คือ (1) คำว่าว่า สติ คือความระลึกได้ นึกได้ความไม่พลอการคุมใจไว้กับกิจ (อันเป็นปัจจุบัน) หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง จำการที่ทำ คำที่พูดได้มานานแล้ว (2) คำว่า ปฏฐาน ซึ่งแปลว่า เข้าไปตั้งไว้ จึงแปลรวมกันว่า สติปัฏฐาน คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ การปรากฏของสติ ข้อปฏิบัติที่มีสติเป็นประธาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาเห็นสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความ เป็นไปทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้าย ที่ทำให้มองเห็นเพี้ยนตามอำนาจกิเลส" มี 4 อย่างคือ

(1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นกายในกายภายในเนื่องๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกาย ภายนอกเนื่องๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในและภายนอกเนื่องๆ อยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก

(2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในเนื่องๆ อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกเนื่องๆ อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอกเนื่องๆ อยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก

(3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในเรื่อยๆ อยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกเรื่อยๆ อยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในและภายนอกเรื่อยๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสเสียได้ในโลก

(4) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในเรื่อยๆ อยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในและภายนอกเรื่อยๆ อยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ได้ในโลก

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), 2546) โดยการทำความเพียรอย่างต่อเนื่อง แม้จะใช้เวลาถึง 7 วัน 7 เดือน 7 ปีหรือ 7ชาติ เมื่อมีสติปัฏฐาน 4 เป็นพื้นฐานแล้วย่อมส่งผลให้ปัญญาได้รับการพัฒนาไปสู่องค์ธรรมอื่นต่อไป วิธีการพัฒนาปัญญาเพื่อการขัดเกลากิเลสนี้จะทำให้ผู้ฝึกตนมีจิตใจที่บริสุทธิ์ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า มีดวงตาเห็นธรรม หรือบรรลุมรรคผลนิพพาน ความบริสุทธิ์ของจิตในขั้นแรก เรียกว่า โสตาปัตติผล ขั้นที่สอง เรียกว่า สกทาคามีผล ขั้นที่สาม เรียกว่า อนาคามีผล และขั้นสุดท้ายเรียกว่า อรหัตตผล ซึ่งเป็นขั้นที่จิตบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิงแต่เพียงได้ชำระใจให้บริสุทธิ์ได้ขั้นต่ำ

พระภิกษุทันตะ อาสภเถระ, 2549 ได้กล่าวสรุปถึงองค์ประกอบ หรือหัวใจสำคัญของสติปัฏฐาน 4 ไว้ในหนังสือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ว่า องค์ประกอบหรือหัวใจสำคัญของสติปัฏฐาน 4 นั้นคือ อาตปปี สัมปชาโน สติมาซึ่งมีหน้าที่คือ อาตปปี มีวิริยะทำหน้าที่เพียรพยายามตั้งใจเอาใจใส่ มีโยนิโสมนสิการตามกำหนดสภาวะการณ์ต่างๆ สติมา มีสติทำหน้าที่กำหนดไม่ให้เกิดคลาดเคลื่อนจากปัจจุบันอารมณ์ไม่เผลอหลงลืมและมีสมาธิเป็นองค์ประกอบร่วมด้วยสัมปชาโน สัมปชัญญะทำหน้าที่กำหนดรู้การเกิดดับของรูปนามสังขารมีความรู้ความเข้าใจสภาวะการณ์นั้นตามความเป็นจริงเห็นอนิจจังทุกขังอนัตตาสรุบรวมเป็นองค์ประกอบ 4 ประการคือ วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญาทำหน้าที่กำหนดปัจจุบันอารมณ์การกำหนดแต่ละครั้งเป็นการกัฏกร่อนบั่นทอนกิเลสที่เกาะกุมจิตใจที่ละนิดทีละน้อยเรียกว่า "กร่อนทีละนิดกัฏที่ละหน่อย" กิเลสจะค่อยๆ เบาลางจางไปในที่สุดองค์ประกอบทั้ง 4 นี้เกิดขึ้นพร้อมกันและดับไปพร้อมกัน

พระคันธสาราภิวงศ์, 2541 ได้กล่าวสรุปถึงการเจริญสติปัฏฐานในหนังสือการเจริญสติปัฏฐานว่า การเจริญสติปัฏฐาน คือ การมีสติจดจ่ออย่างต่อเนื่องตามรู้เท่าทันอาการต่างๆ ที่กำลังเกิดอยู่ในกายกับจิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์ได้โดยละเอียดไม่ขาดช่วงไม่ลืมกำหนดรู้อารมณ์ที่ปรากฏทางทวารทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อมีรูปกระทบที่ตา มีเสียงกระทบที่หู มีกลิ่นกระทบที่จมูก มีรสกระทบที่ลิ้น มีสัมผัสกระทบที่กาย มีความคิดเกิดที่ใจก็สามารถตามรู้เท่าทันปัจจุบันอารมณ์นั้นๆ ได้เพื่อก่อให้เกิดวิปัสสนาปัญญาที่รู้แจ้งไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา ผู้ที่ต้องการรู้แจ้งไตรลักษณ์ต้องมีธรรมที่สนับสนุน 4 อย่างคือ วิริยะ สติ

สมาธิ และปัญญาและจะได้รับผลของการเจริญสติปัฏฐานคือ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลก คือ อุปาทานชั้น 5 ได้

สรุปได้ว่าสติปัฏฐาน 4 เป็นการปฏิบัติที่มีสติเป็นประธาน เพื่อทำให้เกิดการรู้ทันในสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะ และเป็นการฝึกฝนที่สามารถนำไปสู่การปลดปล่อยจากกิเลสและทุกข์ภายในใจ ช่วยให้มีความสะดวกและรู้เท่าทันความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตการทำสมาธิเป็นการฝึกฝนจิตใจให้สงบ ผ่อนคลาย และจดจ่อกับปัจจุบัน ส่งผลต่อทั้งสุขภาพกายสุขภาพจิต และการใช้ชีวิต ดังนี้ ด้านสุขภาพกาย ช่วยให้ร่างกายผ่อนคลาย ลดความเครียด ลดความดันโลหิต ช่วยให้นอนหลับดีขึ้น เพิ่มระบบภูมิคุ้มกัน ช่วยให้ระบบย่อยอาหารทำงานดีขึ้น ลดอาการปวดเรื้อรังด้านสุขภาพจิต ช่วยให้จิตใจสงบ มีสติ เพิ่มสมาธิ ความจำ และการคิดวิเคราะห์ ช่วยให้ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น ลดความวิตกกังวล และความซึมเศร้า เพิ่มความสุข และความพึงพอใจในชีวิตด้านการใช้ชีวิต ช่วยให้มีความกระตือรือร้นในการตัดสินใจที่ดีขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน ช่วยให้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ช่วยให้เข้าใจตัวเองและโลกรอบตัวมากขึ้นชีวิตในยุคอินเทอร์เน็ตมีทั้งข้อดีและข้อเสีย เราควรใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตอย่างชาญฉลาด มีสติ และรับผิดชอบ เพื่อให้ชีวิตในยุคดิจิทัลเป็นชีวิตที่มีคุณภาพ ชีวิตที่มีคุณภาพย่อมเป็นชีวิตชีวิตที่ประสบความสำเร็จ รู้จักยับยั้งความต้องการทางร่างกาย และความต้องการทางอารมณ์ ของตนเองให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี สามารถใช้ความรู้สติปัญญาความรู้สึกนึกคิดของตนไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเบียดเบียนหรือให้โทษแก่บุคคลอื่น

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

งานบทความนี้ เป็นบทความวิชาการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ สติ, สมาธิ, และ ปัญญา ในหลักพุทธธรรมเป็นการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าในสังคมยุคปัจจุบัน โดยทั้งสามสิ่งนี้มีความสำคัญในกระบวนการปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุถึงความรู้แจ้งและความหลุดพ้นจากทุกข์ในที่สุด สรุปข้อมูลที่ความต้องการในรูปแบบตารางดังนี้

หมวดหมู่	คำอธิบาย	ตัวอย่าง/การประยุกต์
สติปัฏฐาน 4	การพัฒนาความรู้สึกตัว โดยมีสติใน 4 ด้าน ได้แก่ 1. สติปัฏฐานที่ 1: กาย (ความรู้สึกตัวเกี่ยวกับร่างกาย) 2. สติปัฏฐานที่ 2: เวทนา (ความรู้สึกทางใจ) 3. สติปัฏฐานที่ 3: จิต (ความรู้สึกตัวเกี่ยวกับจิต) 4. สติปัฏฐานที่ 4: ธรรม (การสังเกตธรรมชาติของสิ่งต่างๆ)	การนั่งสมาธิเพื่อฝึกการมีสติในทุกขณะ เช่น สังเกตการหายใจ การเคลื่อนไหวของร่างกาย หรืออารมณ์ที่เกิดขึ้น
สมาธิ	การฝึกให้จิตมีความมั่นคง มีสมาธิในการทำสิ่งต่าง ๆ เช่น การทำสมาธิแบบมีวัตถุ เช่น การตั้งจิตในลมหายใจ การพิจารณาธรรม ฯลฯ	การฝึกนั่งสมาธิ เพื่อให้จิตไม่ฟุ้งซ่านและสามารถโฟกัสในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ปัญญา	การเข้าใจในความจริงของสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการมีสัมมาทิฐิ หรือการเข้าใจความจริงตามธรรมชาติ เช่น ความจริงของทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค	การเข้าใจหลักธรรมคำสอน เช่น การเห็นถึงความไม่เที่ยงของทุกสิ่งที่เกิดขึ้น และการเข้าใจในเหตุปัจจัย

การสรุปในลักษณะนี้ช่วยให้เห็นภาพรวมของทั้งสามองค์ประกอบในพุทธศาสนาและการประยุกต์ใช้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการดำเนินชีวิตตามกฎธรรมชาติดังหรือกฎแห่งเหตุและผล โดยมี ทางสายกลาง และ การฝึกตนด้วยตนเอง เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาตนเอง หลักการฝึกฝนที่สำคัญคือ สติปัฏฐาน 4 ซึ่งประกอบด้วย 1) กายานุปัสสนา การตั้งสติพิจารณา ร่างกายและอาการต่าง ๆ 2) เวทนานุปัสสนา การรู้เท่าทันความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ 3) จิตตานุปัสสนา การสังเกตสภาวะของจิต เช่น ฟุ้งซ่าน หรือสงบ 4) ธัมมานุปัสสนา การพิจารณาธรรมที่เกิดขึ้นในจิต

การปฏิบัติเหล่านี้ช่วยให้ผู้ฝึกฝนหลุดพ้นจากความยึดติดในรูป รส กลิ่น เสียงและสิ่งเร้าต่างๆ โดยมี กายคตาสติกรรมฐาน เป็นแนวทางในการพิจารณาร่างกายว่าเป็นของไม่สวยงามและเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรยึดติด ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนด และลดความหลงในความงามของร่างกายเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติคือ การหลุดพ้นจากทุกข์ และ การอยู่เหนือความยินดีและยินร้าย โดยการรู้เท่าทันธรรมชาติทั้งภายในและภายนอก การเจริญกรรมฐานนั้นไม่จำกัดเพศ วัย หรือวรรณะ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์สามารถฝึกฝนได้ และความสำเร็จในการบรรลุธรรมขึ้นอยู่กับ อุปนิสัยและบารมีของแต่ละบุคคลนอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองผ่านหลัก อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี และเป็นกัลยาณมิตร ต่อกันในสังคม นำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2548), *คนไทยกับเทคโนโลยี*, พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ :

มูลนิธิปัญญาประทีป,

สมปอง, สุขใจ. (2565). *ผลกระทบของการใช้สื่อดิจิทัลต่อการพัฒนาการทางจิตใจของคนรุ่นใหม่*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษาไทย.

พรรณิ, ไชยสวัสดิ์. (2566). *การใช้เทคโนโลยีและสื่อดิจิทัล: ปัญหาทางจิตใจและวิธีการแก้ไข*

สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษาแห่งชาติ.

รุ่งทิพย์, ภูมิเดช. (2567). *เทคโนโลยีและความท้าทายทางจิตใจของคนรุ่นใหม่*. เชียงใหม่:

สำนักพิมพ์จิตวิทยา.พจนารถ สุพรรณกุล. (2557). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนากับเทคโนโลยี*

สารสนเทศ. เรียกใช้เมื่อ 20 สิงหาคม 2561 จาก

<http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/106-2014-09-2008-27-56>.

จิตติมา, สุขสม. (2566). เทคโนโลยีและความโดดเด่นที่ยาวทางสังคมในยุคดิจิทัล. นครราชสีมา: สำนักพิมพ์
ธรรมชาติ.

ปรียาพร, รัตนชาติ. (2566). ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อสุขภาพจิตของวัยรุ่นในยุคดิจิทัล.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

ภัทราวดี, ศรีบุญเรือง. (2568). การเสพติดเทคโนโลยี: ปัญหาและแนวทางการแก้ไขสำหรับคนรุ่นใหม่.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาไทย.

สุวัฒน์, นพเก้า. (2567). ผลกระทบของวิดีโอสั้นต่อสมาธิและความสามารถในการจดจ่อของวัยรุ่น.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จิตวิทยาสมัยใหม่.

Gunaratana, B. H. (2012). Mindfulness in plain English. Wisdom Publications.

Kabat-Zinn, J. (1994). Wherever you go, there you are: Mindfulness meditation in
everyday life. Hyperion.

Twenge, J. M. (2017). iGen: Why today's super-connected kids are growing up less
rebellious, more tolerant, less happy—and completely unprepared for
adulthood. Atria Books.

พุทธศาสนา: ความขัดแย้งสู่มูลเหตุแห่งการปกครอง
BUDDHISM: CONFLICT LEADING TO THE CAUSE OF GOVERNANCE

¹พระสิริชัย ธรรมจโร, ²พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, ³พระสังวาน เขมปญโญ
และ ⁴ศราวุธ ขันธวิชัย

¹Phra Sirichai Thammacharo, ²Phramaha Singnarong Sirintarametee,

³Phra Sangwan Kaimapanyo and ⁴Sarawut Khanthawichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹sirichai.tha@mcu.ac.th, ²sing25211252@gmail.com,

³sangwansainet19@gmail.com, ⁴sarawut.kha@mcu.ac.th

Received: July 29, 2025; **Revised:** September 24, 2025; **Accepted:** October 1, 2025

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งทำให้เกิดการรังสรรค์สิ่งใหม่ให้แก่สังคม และความวุ่นวายระหว่างมนุษย์และสังคม โดยมีนักสังคมวิทยา มองว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการคบหาสมาคม เพราะการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคมได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยทางชีวภาพ หรือปัจจัยด้านอื่นๆ เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ดังนั้นจึงเข้าไปสัมพันธ์กับความขัดแย้งโดยที่มนุษย์ไม่เข้าใจธรรมชาติของความอยาก หรือความต้องการอย่างแท้จริงจึงทำให้ติดกับดักของความขัดแย้ง แต่ก็มีตัวแปรสำคัญโดยการยึดหลักความสัมพันธ์กับความอยาก โดยมีศาสนาเป็นศูนย์กลางที่นำสู่การคลี่คลาย ความขัดแย้ง ความบาดหมางกันระหว่างบุคคล กลุ่มคน องค์กร

¹ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร, สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

หรือสถาบันเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนสังคม ความตึงเครียด ความไม่สงบสุข ความหวาดระแวง มีปัจจัยจากการตัดสินใจ การรับรู้ผลประโยชน์ ค่านิยมที่ต่างกัน การไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริงว่าการแตกแยกทางทัศนะ ความคิด และความต้องการทางภูมิภาคเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งในการหาทางออก ให้ทุกสังคมหลีกเลี่ยงความขัดแย้งให้ได้ สามารถหาข้อยุติได้ในกรอบของกลไกที่มีอยู่ในสังคม สามารถดำเนินต่อไปได้ตราบเท่าที่ปัญหาความขัดแย้งอยู่ในสัดส่วนที่ไม่แพร่กระจายไปทั่วตลอดจนหาวิธีการหรือกลไกเพื่อยุติความขัดแย้งในสังคม ก็สามารถดำเนินต่อไป ถือได้ว่าสังคมนั้นยังอยู่ได้อย่างสมานฉันท์

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ความขัดแย้ง, มูลเหตุ, การปกครอง

Abstract

Conflict creates new things for society and chaos between humans and society. Sociologists view humans as social animals, who are part of the products of social interaction. Because humans can survive in society, they need biological factors or other factors to satisfy their own needs. Therefore, they are involved in conflict without truly understanding the nature of desire or need, which leads to conflict traps. However, there is an important variable by adhering to the principle of relationship with desire, with religion as the center that leads to resolution. Conflict, discord between individuals, groups, organizations or institutions are tools for changing society. Stress, unrest, and suspicion are factors of decision-making, perception of benefits, different values, and refusal to accept the reality that regional differences in perspectives, ideas, and needs are significant obstacles in finding a way out. Every society can avoid conflict, find a solution within the framework of the mechanisms in society, and continue as long as the conflict problem is not widespread. Also, methods or mechanisms to end conflict in society can continue. It can be considered that society can still live in harmony.

Keywords: Buddhism, Conflict, Cause, Governance

บทนำ

ความขัดแย้งแท้ที่จริงแล้ว เป็นเป็นธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามก็มีความจำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นคณะ อันเห็นได้จากอดีต คนทุกระดับมิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันแต่มีความต่างกัน เป็นผลมาจากพันธุกรรม หรือสภาพทางสังคม (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539)

สถานการณ์ความเห็นต่างที่เกิดขึ้นจึงเกิดคำถามว่า เป็นบาปที่สาบมนุษย์และสังคมให้จมอยู่กับปัญหาหรือเป็นบุญที่ก่อให้เกิดการรังสรรค์สิ่งดีงามให้แก่สังคม ในขณะที่นักสังคมวิทยา จัดอยู่ในกลุ่มของนักขัดแย้งวิทยา มองมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animals) ที่เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการคบหาสมาคมซึ่งกัน (Thoresten Sellin, 1938) ดังนั้นการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคมจะต้องอาศัยปัจจัยทางชีวภาพ หรือปัจจัยด้านอื่นๆ ต้องการเข้าไปสัมพันธ์กับความขัดแย้ง เพราะธรรมชาติของความอยากเพื่อสนองความต้องการของตนเอง คือส่วนหนึ่งที่มนุษย์และสังคมไม่เข้าใจ หรือความต้องการอย่างแท้จริงจึงทำให้ติดกับดักของความขัดแย้ง ดังนั้น ตัวแปรสำคัญการยึดหลักความสัมพันธ์กับความอยากนั้น คือ ศาสนาของตนเองเป็นศูนย์กลาง (Religion Centric) โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ยอมรับว่าพระพุทธศาสนาอธิบายแตกต่างของมนุษย์ในบริบทธรรมชาติของสังคม พระพุทธองค์ทรงมองว่าเป็นธรรมชาติที่จะหลีกเลี่ยงได้ยากของมนุษย์ เมื่อเป็นไปในลักษณะนี้พระองค์นำเสนอคำว่า ไตรลักษณ์ ที่เกิดทุกข์ ตลอดจนความดับทุกข์ มาเพื่อแก้ไขสถานการณ์ทางสังคมให้เกิดสันติอย่างแท้จริง ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

มูลเหตุภายในให้เกิดความขัดแย้ง

ความขัดแย้งนั้นจัดได้ว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อระบอบการปกครอง ก่อนอื่นนั้นต้องผ่านความขัดแย้ง ซึ่งมีมูลเหตุของธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ คือปัจจัยธรรม เป็นตัวแปรสำคัญทำให้มนุษย์และสังคมเกิดความขัดแย้ง เป็นเหตุผลสำคัญที่เกิดขึ้นในบุคคลใด หรือองค์กร หรือกลุ่มบุคคล จะทำให้เกิดการพัฒนาไปอย่างล่าช้า ประกอบด้วย ตัณหา และมานะ (ขุ.ม. (บาลี) 29/74/157) สามประการถือได้ว่า มีอิทธิพลและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ยากที่จะบอกได้ยากกว่า ที่มาของความขัดแย้งคือตัณหา ตัณหาเป็นตัวจุดชนวนให้เกิดความขัดแย้งเข้าสู่สงคราม สิ่งที่สามารถยืนยันสมมติฐานข้อนี้ได้ดีที่สุดก็คือประเด็น สงครามน้ำ ระหว่างชาวศากยะและโลกิยะก็เพื่อใช้ในเชิงกลศึกกรรม และสงครามระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศล กับพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นการแย่งชิงดินแดน และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ หรือสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลิจฉวีเพื่อแย่งชิงคันธชาติ สงครามเหล่านี้ จัดได้ว่าเป็น “สงครามวัตถุกาม” ทั้งสิ้น โดยมี “ตัณหา” เป็นผู้บัญชาการอยู่เบื้องหลังการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายนอก

ทิฐิ คือความเห็น หรือลัทธิ ทิฐิในแง่ลบ จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า ชนเหล่าใดยังถือทิฐิ (ขุ.ม. (ไทย) 29/82/244-245) ชนเหล่านั้นย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา

บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา และบางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เราจึงทุ่มเถียงกัน เมื่อทุ่มเถียงกัน ทำลายกัน และเบียดเบียนกัน (ม.ม. (ไทย) 13/202-204/239-242) กรณีศึกษาที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การที่พระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีกเถียงกันเกี่ยวกับ“น้ำที่เหลือไว้ในกระบวยเป็นอาบัติหรือไม่” ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทฤษฎีวิวาทะ” ได้เช่นเดียวกัน เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึกต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จึงทำให้ข้อขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งที่ ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้ โดยไม่ยอมรับ หรือสนใจแนวคิดของคนอื่น และนอกจากการไม่ยอมรับและไม่สนใจแล้ว ยังเป็นที่มาของการดูถูก และเหยียดหยามดังพุทธพจน์ที่ว่า (ขุ.ม. (ไทย) 29/31/123)

“สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทฤษฎีทั้งหลายว่ายอดเยียม

ย่อมทำทฤษฎีใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก

กล่าวทฤษฎีอื่นทุกอย่างนอกจากทฤษฎีนั้นว่า ‘เลว’

เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”

จะเห็นได้ว่า อะไรเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เจ้าลัทธิ หรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยกย่องลัทธิ หรือแนวคิดของตัวเอง แล้วหักมุมแนวคิดอื่นว่า “ใช้ไม่ได้” หรือ “ไม่เข้าท่า” คำตอบที่ค้นพบก็คือ เจ้าลัทธิหรือเจ้าของแนวคิดต่าง ๆ เห็นช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์ใน 2 ด้านด้วยกัน (ขุ.ม. (ไทย) 29/32-33/125-126) คือ อานิสงส์ในชาตินี้ คือผลประโยชน์ในแง่ของสักการะ ความเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรง จากผู้ที่นับถือ และชื่นชอบในแนวคิดต่าง ๆ และอานิสงส์ในชาติหน้า คือ การเชื่อมั่น และยึดมั่นดังกล่าวนั้น จะเป็นเหตุเป็นผลให้ตัวเองได้ไปเกิดภพและภูมิที่ตัวเองต้องการ และแนวคิดนี้จะป็นสะพานให้ตัวเองทอดเดินไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้ ทั้ง 2 ประการดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลพยายามรักษาที่มั่น หรือจุดยืนเอาไว้ให้ได้ เพราะการพยายามรักษาที่มั่น ย่อมหมายถึงการรักษาพื้นที่ การดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างสมเกียรติ และการมีความสุขในโลกนี้

พระพุทธเจ้าให้คำจำกัดความคำว่า มานะ: ว่าการถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธง”(ขุ.จ. (ไทย) 30/103/353., ขุ.ม. (ไทย) 29/178/510.) ปัญหาก็คือ “อะไรที่ทำให้มนุษย์สำคัญตัวว่าดีกว่าคนอื่น” จากมนุษย์ใช้สถานะความเป็นชาติ ถิ่นโคตร ความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล ความเป็นผู้มีรูปร่างม ทรัพย์ การศึกษา หน้าที่การงาน หลักแห่งศิลปวิทยา วิทยฐานะ ความคงแก่เรียน ปฏิภาณ หรือสิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วว่า เราเลืคกว่าเขา” (ขุ.จ. (ไทย) 30/103/351-353., ขุ.ม. (ไทย) 29/178/508-510.) หากวิเคราะห์ในประเด็นนี้ก็คือ มนุษย์ได้อาศัยคุณสมบัติ

ดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตน หรือแสดงตัวว่า “ตัวเองดี” หรือ “เด่นกว่า คนอื่น” ในคุณสมบัติเหล่านั้น และนั่นจึงเป็นที่มาของการ “ถือตัว” และ “ยึดมั่นในความถือตัว”

สรุปได้ว่า การถือตัว ความลำพอง หรือความทะนงตนนั้นทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท จนนำไปสู่การฆ่ากัน หรือการทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันได้อย่างไร ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดสำคัญว่าเราเสมอเขา เลิศกว่าเขา หรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น (ขุ.ม. (ไทย) 22/77/231.) เป็นสาเหตุสำคัญก็เพราะว่าการถือตัวดังกล่าวนี้นำไปสู่การลบหลู่ ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของ “เจ้าศากยะ” มีความถือตัวว่า เผ่าพันธุ์ของตนเองเป็นเผ่าพันธุ์ที่ดี บริสุทธิ์ และวิเศษกว่าคนอื่น ฉะนั้น จึงเป็นไปไม่ได้ที่ธิดาภคิรัยศากยะจะต้องไปแต่งงานกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มี “ที่มา” หรือ “ต้นกำเนิดไม่ชัดเจน” และในขณะเดียวกัน การที่ลูกหลานของเจ้าศากยะจะไหว้พระเจ้าวิทูทกะก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระเจ้าวิทูทกะซึ่งเป็นลูกนางทาสจะนั่งตั่งของเจ้าศากยะก็นับเป็นการกระทำที่ “น่ารังเกียจ” ฉะนั้นจึงต้องใช้น้ำนมล้าง การกระทำ และแสดงออกในลักษณะนี้ ย่อมนับว่าเป็นการดูหมิ่น ชิงชัง และรังเกียจคนอื่น และการกระทำดังกล่าวนี้เองได้นำไปสู่ “ภาวะแห่งการเกลียดชัง” ที่พระเจ้าวิทูทกะมีต่อเจ้าศากยะจนนำไปสู่ “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” ในที่สุด

มูลเหตุภายนอกให้เกิดความขัดแย้ง

เหตุปัจจัยภายนอกก่อให้เกิดความขัดแย้ง จากการวิเคราะห์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จึงพบประเด็นที่น่าสนใจ ถึงความขัดแย้ง ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลนี้ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แห่งเหตุปัจจัยหลักๆ การวิเคราะห์ การตีความ การแปลผลข้อมูล และการสื่อสารที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากข้อเท็จจริงที่คงอยู่ หรือในทิศทางตรงกันข้าม เราอาจจะเข้าใจ ซึ่งความเข้าใจอาจจะเกิดจากการตีความ วิเคราะห์ หรือได้รับความบอกเล่าจากบุคคลที่น่าเชื่อถือ แต่เมื่อมีบางคนได้นำข้อมูลที่เป็นชั้นปฐมภูมิมาชี้แจง เราอาจจะ ไม่ยอมรับ และมองว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นอาจจะไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริงก็ได้ เมื่อนำประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดการฆาตกรรม การทะเลาะ แ่งแย้ง และวิวาทดังกล่าวมาวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน “กรณีโกสุมพิศศึกษากรณีการทำสังคายนาครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2” จะพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านข้อมูล เป็นประเด็นที่เกิดขึ้นในกรณีโกสุมพิศศึกษา (วิ.ม.(ไทย) 5/468-473/362-368., ม.ม. (ไทย) 12/593-599/533-536., ม.ม.อ. 2/493-500/308-312.)แรกเริ่มเดิมทีนั้น พระวินัยธรได้บอกพระธรรมกถึกว่า การที่พระธรรมกถึกเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวยนั้นไม่จัดว่าเป็นอาบัติ เพราะไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งพระธรรมกถึกก็คล้อยตามประเด็นดังกล่าว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป พระ

วินัยธรกลับนำเสนอข้อมูลใหม่ว่า สิ่งที่พระธรรมกถึกทำนั้น เป็นการต้องอาบัติทั้งๆ ที่ไม่รู้ สำคัญที่ทำให้เกิดสถานการณ์เช่นนี้ก็เพราะพระวินัยธร และพระธรรมกถึก เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกัน พระวินัยธรรบว่าพระพุทธเจ้าได้บัญญัติวินัยข้อดังกล่าว แต่พระธรรมกถึกไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว และการที่ทั้งคู่เข้าถึงข้อมูลที่แตกต่างกันนั้น ได้ทำให้ปฐมบทของความขัดแย้งได้เกิดขึ้น นอกจากนั้นความขัดแย้งได้ปะทุขึ้นมาอีกเมื่อพระวินัยธรได้แปรข้อมูลอันเป็นประเด็นส่วนตัวของทั้งคู่ไปสู่ลูกศิษย์ของท่าน

ประเด็นความขัดแย้งนั้นได้ลุกลามขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกมองว่าตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการนำเสนอข้อมูลดังกล่าว เพราะข้อมูลดังกล่าวได้ทำให้เกิดภาพลบแก่ตนเอง ดังนั้นการนำเสนอข้อมูลของพระธรรมกถึกในขั้นนี้ แทนที่จะตอบคำถามให้แก่ข้อมูลที่เกิดขึ้นแก่ลูกศิษย์ตามความเป็นจริงเพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่นำเสนอเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ “ท่านพูดเท็จ” ประเมินคำพูดในลักษณะนี้พบว่า เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่าตัวเอง “ถูกแฉ” หรือ “ถูกหักหลัง” สรุปก็คือ “เมื่อท่านปรบอาบัติทุกกฏผมได้ ทำไมผมจะปรบอาบัติปาจิติตยท่านไม่ได้” ซึ่งวิธีการนี้เป็นการเผชิญหน้าในลักษณะของการหนามยอกเอาหนามบ่ง หรือตาต่อตาฟันต่อฟัน อุดมภูมิความขัดแย้งจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น กรณีการสังคายนาครั้งที่ 1 (วิ.จุ. 7/437/376, วิ.ม. 5/303/376., วิ.จุ. (ไทย) 7/438/377., ม.อุ. (บาลี) 14/41-42/32-33, ม.อุ. (ไทย) 14/41-42/50-51., ม.อุ.อ. 3/41-42/21-24. ม.อุ.ฎี./41-42/286-288.) วิเคราะห์จากพฤติกรรมของพระปราณะท่านยิดมันและถือเอาตามที่ตัวเองเคยได้ยินได้ฟังมาว่าควรปฏิบัติตามสิกขาบท 8 ประการที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ตลอดไป ในขณะที่พระมหากัสสปเถระ และคณะได้ชี้ให้เห็นว่าข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุปฏิบัติได้เฉพาะในยุคข้าวยากหมากแพงเท่านั้น และถึงแม้ว่าพระมหากัสสปเถระจะยกเหตุผล อันใดมาชี้แจง แต่พระปราณะก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม จะขอปฏิบัติตามมติของตนเองเท่านั้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งของพระเถระทั้งสอง กลุ่มนี้ จึงเกิดขึ้นจากการยืนยันแหล่งที่มาของข้อมูลที่แตกต่างกัน ส่วนในกรณีการทำสังคายนาครั้งที่ 2 (วิ.จุ. (ไทย) 7/455/409-419.) จะเห็นว่าวัตถุ 10 ประการที่พระภิกษุเมืองวัชชีได้นำเสนอนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสองไว้ใน 5 ประการหลักด้วยกัน ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับหลักการที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามที่พระสงฆ์กระแสหลักนำมากล่าว และชี้ให้เห็นถึงความผิดปกติของกลุ่มพระภิกษุเมืองวัชชี การที่ฝ่ายพระภิกษุเมืองวัชชีเข้าถึงข้อมูลที่ผิดพลาดดังกล่าว ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนนำไปสู่การสังคายนาครั้งที่ 3

สรุปได้ว่า ผลประโยชน์หรือความต้องการเป็นที่มาของความขัดแย้ง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายนอกที่ชัดเจนประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่

ทรัพยากรหรือสิ่งของมีจำนวนจำกัด แต่ความต้องการหรือผู้ที่มีความต้องการนั้นมีจำนวนมากกว่า หากไม่สามารถที่จะจัดการทรัพยากรหรือสิ่งของอย่างเป็นระบบแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะทำให้ความขัดแย้งปะทุขึ้นมาเพื่อแย่งชิงส่วนแบ่งดังกล่าว จากกรณีการแย่งทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและโกลิยะ (ที.สี. (ไทย) 9/267/92.) ก็เนื่องมาจากการที่ทั้งสองกลุ่มต้องการน้ำเพื่อใช้ในการกลสิกรรม แต่ปัญหาก็คือ น้ำนั้นมีปริมาณที่สามารถจะรองรับพื้นที่นาของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น การเจรจาจึงเกิดขึ้น แต่สุดท้ายกระบวนการเจรจาก็ล้มเหลวเพราะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งต้องการเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ด้วยเหตุนี้กระแสของความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงจึงเกิดขึ้น เช่น ในกรณีสงครามการแย่งชิงหมู่บ้านกาสีระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู (ส.ส. (ไทย) 15/125/146-148. ส.ส.15/126/148-149., ส.ส.อ.1/125-125/146-147., ส.ส.ฎ. 1/125-126/198.) ก็เช่นเดียวกัน เป็นการตอกย้ำว่า ทั้งคู่ต่างก็ต้องการหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเขตเศรษฐกิจ และเป็นรัฐกันชน ซึ่งสอดคล้องกับกรณีสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลจฉวีมิวัตถุประสงค์ เพื่อแย่งชิงคันธชาติซึ่งมีคุณค่าอย่างมหาศาลในผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมา ผลประโยชน์และความต้องการในสองกรณีหลังนี้จัดได้ว่าเป็น “ตัวแปร” สำคัญที่ทำให้ทั้งสองแคว้นต้องทำสงครามระหว่างกันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว

ชาติพันธุ์เป็นที่มาของความขัดแย้ง “ชาติพันธุ์” เป็นที่มาของความขัดแย้ง การที่มนุษย์ไปตัดสินใครคนใดคนหนึ่งที่ไม่ใช่พวกของเรา ว่าเป็นชาวเขา หรือเรียกคนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่พวกของเราว่าเป็นคนชายขอบ แล้วตีค่า หรือประเมินคุณค่าชาวเขา ต่ำกว่าตัวเอง แล้วพยายามที่จะลดทอนศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ของเขาที่ได้อยู่แล้วให้ด้อยลงไปเรื่อย ๆ เหล่านี้คือที่มาของความขัดแย้ง เหตุผลสำคัญที่มนุษย์กลุ่มนี้พยายามทำก็คือการสร้างความเป็น “มนุษย์ศิวิไลซ์แบบจอมปลอม” ให้แก่ตนเอง แต่ไปทับถมเหยียดหยาม และดูหมิ่นดูแคลนมนุษย์คนอื่น ๆ ซึ่งบ่อยครั้งที่การ “กดทับ” ในลักษณะนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบของความรุนแรงที่ฝ่าย ถูกกระทำได้แสดงออกมาผ่านกระบวนการก่อการร้าย (Terrorism) ทั้งในระดับชาติ และระดับสากลเราไม่ค่อยได้คำนึงว่า “สิ่งที่เขาถูกกระทำในฐานะเป็นมนุษย์ต่างชาติพันธุ์” ในอดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างไร แต่เรามักจะคิดถึงสิ่งที่เราถูกกระทำจากเขาอยู่ตลอดเวลาที่เกิดปัญหาขึ้น ฉะนั้นผู้เขียนจึงรู้สึกแปลกใจเมื่อเกิดสถานการณ์ความรุนแรงต่างๆ เกิดขึ้นทั่วโลก และเหตุผลของ “ความไม่แปลกใจ” อีกประการหนึ่งก็คือ กรณีเจ้าศากยะกับเจ้าโกลิยะ และกรณีพระเจ้าวิฑูทกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะ ซึ่งประวัติศาสตร์และความเป็นมาของ ศากยะวงศ์นั้นถือได้ว่าเป็น “อาวุธ” ขึ้นสำคัญในการทำลายล้าง “เผ่าพันธุ์ตัวเอง” ในเวลาต่อมา เพราะการมองว่าวงศ์ของตนเองนั้นประกอบไปด้วยชาติพันธุ์ที่มี “สายพันธุ์เดียว” เท่านั้นโดยไม่เจือปนกับสายพันธุ์อื่น จึงเกิดความหยิ่งทะนงตน และอวดดี ความอวดดี ถือตัว หรือเหยียดหยังดังกล่าวจะไม่เกิดผลเสียตามมาแต่ประการ

ใดเลย หากไม่ใช้ความเป็นสายพันธุ์ที่ตัวเองคิดว่าดีกว่า บริสุทธิกว่าคนอื่นนั้นไปดูถูกเหยียดหยามดูหมิ่นคนอื่น ๆ ในสังคม พฤติกรรมดังกล่าวนั้น ชาวโกลิยะเคยเตือนสติ และตั้งคำถามต่อความเป็นสายพันธุ์ที่ว่า “เจ้าศากยะต่างจากสุนัขตรงไหนที่มีเพศสัมพันธ์กับพี่น้องของตัวเอง” แทนที่เจ้าศากยะจะตระหนักถึงคำเตือนดังกล่าว แต่กลับย้อนถามว่า “เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชี้เรื่อนจะมีกำลังอะไร” จนทำให้เกิดเหตุการณ์คราวนั้นได้ลุกลามจาก “สงครามน้ำ” กลายเป็น “สงครามการปกป้องศักดิ์ศรีระหว่างเผ่าพันธุ์” ในบัดดล แต่พระพุทธเจ้าก็ทำให้สงครามดังกล่าวยุติลงไปได้

ถึงกระไรสงครามดังกล่าวจะยุติแต่ “ความอวดดี” “ถือตัว” ก็นำ “สงคราม” มาสู่เจ้าศากยะอีกครั้งคราวหนึ่ง ในกรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ (ขุ.สุ. (บาลี) 25/47/25, ขุ.สุ. (ไทย) 25/47/41, ม.ม.อ.2/374/256, ขุ.สุ. (บาลี) 25/104/356, ขุ.สุ. (ไทย) 25/104/526, ที.ปา. (ไทย) 11/91/51.) เพราะนอกจากการที่จะดูหมิ่นพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งมีสถานะเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกัน โดยการมอบลูกของนางทาสีไปเป็นมเหสีแล้ว ยังดูหมิ่นเหยียดหยามพระเจ้าวิฑูทกะ ซึ่งเป็นลูกของนางทาสีโดยการใช้คำนามล้างตั่งที่พระองค์ประทับนั่ง และไม่ยอมให้ลูกของตัวเองไหว้พระเจ้าวิฑูทกะซึ่งมีอายุมากกว่าด้วยการพาหนีไปอยู่นอกเมือง เหตุปัจจัยดังกล่าวนับได้ว่าเป็น “ห้วงเชื้อ” ขึ้นดีทำให้พระเจ้าวิฑูทกะตัดสินใจทำสงคราม “ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ” ซึ่งเป็นการฆ่าที่ไม่เว้นแม้กระทั่งเด็กที่ยังไม่หย่าจากนมมารดา แม้เหตุการณ์การครั้งนี้พระพุทธเจ้าจะเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคนกลางก็ตาม แต่เนื่องจาก “ฐานแห่งการเกลียดชัง” รุนแรงและสะสมมาตั้งแต่เยาว์วัย ประเด็นคำถามที่เกิดขึ้นก็คือว่า “สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของพระเจ้าวิฑูทกะ สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวของฮิตเลอร์ สงครามโคโซโว สงครามก่อการร้ายข้ามชาติต่างกันตรงไหน”

มูลเหตุความขัดแย้งการเมืองการปกครอง

หลักรัฐศาสตร์จากผลผลิตของความขัดแย้ง จึงกลายเป็นพื้นฐานสำคัญของระบบการเมืองการปกครอง จึงสามารถยืนยันข้อสมมติฐานดังกล่าวได้ที่ปรากฏใน “อัครัญญสูตร” ย้ำให้เห็นว่าการถือกำเนิดของระบบกษัตริย์เพราะความขัดแย้งของประชาชน ชิงข้าวสาละกัน ปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย จนนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันว่า “เราควรแบ่งปันข้าวสาละ และปักปันเขตแดนกัน” (ที.ปา. (ไทย) 11/129/96.) เกิดการหาข้อตกลงร่วมกันในรูปแบบ “ทวิภาคี” กลายเป็นข้อตกลงกัน ด้วยเหตุนี้สถานการณ์การแย่งชิงพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาละดำเนินไปอย่างลับๆ เนื่องจากประชาชนบางคนไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ จึงเก็บรักษาสິงที่ตัวเองมีอยู่แล้วไปแย่งชิงทรัพยากรของคนอื่นๆ “สัตว์ผู้มีนิสัยโลก รักษาส่วนของตนไว้ ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภค” (ที.ปา. (ไทย) 11/129/96.) เพราะไม่เคารพสิทธิ เมื่อแต่ละฝ่ายไม่เคารพในกฎกติกาจึงทำให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าวได้ขยายตัวไปสู่การตำหนิกันและกันว่า ก่อนที่จะ “ใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดิน

บ้าง ทอนไม้บ้าง ทำร้ายกันและกัน” ด้วยเหตุนี้ จึงหาแนวทางสู่ความสันติแบบ“พหุพาสี” โดยการนำเสนอประเด็นปัญหาว่า“ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การดำหนิตีเดียกันปรากฏ การพูดเท็จปรากฏ และการถืออาวุธเพื่อทำร้ายกันก็ปรากฏ ฉะนั้น พวกเราควรสมมติ (แต่งตั้ง) สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ” จากการประชุมดังกล่าว จึงเป็นที่มาของคำว่า “มหาสมมติ” “กษัตริย์” และ “ราชา” เพราะเหตุดังกล่าวจึงเกิดระบบการปกครองแบบกษัตริย์ขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรให้เกิดความเท่าเทียมกัน “กษัตริย์” ในบริบทนี้ก็คือ เกษตรที่ทำหน้าที่ในการแบ่งปันพืชผลทางการเกษตรคือข้าวสาลี และแบ่งปันเขตแดน เพื่อให้ความพอใจสูงสุดแก่คู่กรณี เพราะฉะนั้น กษัตริย์จึงได้ชื่อว่า “ราชา” นั่นเอง

สรุปได้ว่า กษัตริย์หรือพระราชาเป็นบุคคลพิเศษ ที่ได้รับการสมมติให้ทำหน้าที่ในการปกครอง และบริหารกิจการต่างๆ ภายในชุมชนก่อนที่จะพัฒนาเป็นรัฐ และประเทศต่อไป คือ สถานะของความเป็นพระมหากษัตริย์นั้นพัฒนาการขึ้นมาจาก “สมมติบุคคล” ไปสู่ “สมมติเทพ” ในลำดับต่อมา ความขัดแย้งดังกล่าวนั้นได้ก่อให้เกิดระบบการเมืองการปกครองขึ้น ไม่ว่าจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช หรือการปกครองในระบบประชาธิปไตยก็ตาม มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเป็นสื่อกลางในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และสังคม โดยประชาชน และเพื่อประชาชน เป็นที่มาของประชาธิปไตย

แนวคิดที่ว่าด้วยความไร้ระเบียบ หรือภาวะยุ่งเหยิง เป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงโลกมนุษย์เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความรุนแรง และความรู้สึกละطمของมวลมนุษย์อันนำไปสู่สงครามกลางเมือง สงครามระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือสงครามประเทศต่อประเทศเพื่อแย่งชิงทรัพยากรทางธรรมชาติ แย่งชิงดินแดน หรือทำลายเผ่าพันธุ์มนุษย์ก็ตาม ซึ่งความยุ่งเหยิงดังกล่าวนั้นเองจึงเป็นที่มาของคำว่าจักระเปียบโลก (เดชา ตั้งสีฟ้า, 2536) หรือหากจะกล่าวในวงแคบก็คือ แนวคิดดังกล่าวเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดคำว่า “การจัดระเบียบสังคม” ซึ่งนัยของการจัดระเบียบสังคม มิได้ปรากฏมีเฉพาะในยุคปัจจุบันเท่านั้น เพราะเมื่อวิเคราะห์แนวคิดดังกล่าวก็ปรากฏมีในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน ปัญหาคือ ในพระไตรปิฎกได้นำเสนอประเด็นความขัดแย้งอันเป็นที่มาของการจัดระเบียบสังคม เช่น จักกวัตติสูตร ชี้ให้เห็นสภาพสังคมที่เต็มไปด้วยความยุ่งเหยิง ความไร้ระเบียบของประชาชน เพราะเกิดความขัดแย้งระหว่างพระราชากับประชาชนในประเด็นเกี่ยวกับมาตรฐานในการพระราชทานทรัพย์แก่คนขโมยสิ่งของของบุคคลอื่น “ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ถือเอาสิ่งของที่คนอื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย อทินนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) จักแพร่หลายด้วยอาการอย่างนี้ ทางที่ดี เราควรให้คนตัวบุรุษนื้ออย่างแข็งขัน แล้วตัดต้นคอ ตัดศีรษะของบุรุษนั้น

เสีย” (ที.ปา. (บาลี) 11/92/56, ที.ปา. (ไทย) 11/92/69.) สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระองค์ดำริเช่นนี้ก็เพราะว่า ทุกคราวที่จับโจรได้พระองค์จะพระราชทานทรัพย์แก่โจรเหล่านั้น ผลที่ตามก็คือพฤติกรรมเลียนแบบ เพราะประชาชนมองว่า พฤติกรรมดังกล่าวทำให้พระราชาทรงสนพระทัยและใส่ใจต่อความเป็นอยู่ของพวกเขา ในขณะที่พระราชามิทรงพระราชทรัพย์ และประหารชีวิตทุกคนที่มีพฤติกรรมในการเป็นขโมย ประชาชนเกิดความขัดสน ไม่มีทรัพย์จึงมีการฆ่ากันเพื่อแย่งชิงทรัพย์ ทำให้ “อหินนาทานแพร่หลาย...ศัสตราแพร่หลาย...ปาณาติบาตแพร่หลาย...มุสาวาทแพร่หลาย...ปิสุณวาทแพร่หลาย...กาเมสุมิฉฉาจารแพร่หลาย...อภิชมาและพยาบาทแพร่หลาย...” (ที.ปา. (บาลี) 11/96/59, ที.ปา. (ไทย) 11/96/71.) ผลที่ตามมาก็คือ “ไม่เกื้อกูลมารดา บิดา สมณพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ก็แพร่หลาย” (ที.ปา. (บาลี) 11/102/60-61, ที.ปา. (ไทย) 11/102/73.) มากยิ่งขึ้น จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ความโกลาหลจึงเกิดขึ้น เพราะ “มนุษย์เหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นมารดาภักบุตร บิดาภักบุตร พี่ชายกับน้องสาว เป็นต้น ก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า”

ด้วยเหตุนี้จุดเริ่มต้นของกระบวนการของ “การจัดระเบียบสังคม” จึงเกิดขึ้นบนฐานของความขัดแย้ง มนุษย์กลุ่มดังกล่าวจึงได้ปลีกตัวออกจากสังคมดังกล่าวเพื่อสานเสวนาระหว่างกลุ่มของประชาชนด้วยกัน การปรึกษาหารือกันในเบื้องต้นนั้น ได้มีการปรารภปัญหาที่เกิดขึ้นว่า “พวกเราสูญเสียสัญญาติมากมาขนาดนี้ เพราะยึดถืออกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศลอย่างไรดี ทางที่ดี พวกเราควรงดเว้นจากปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ควรสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้” (ที.ปา. (บาลี) 11/105/63, ที.ปา. (ไทย) 11/105/75.) หลังจากได้ข้อสรุปแล้วจึงพากันประพฤติ และปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม โดยงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินคาม การพูดเท็จ และช่วยกันดูแลเอาใจใส่ต่อมารดาบิดา สมณพราหมณ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น พระพุทธเจ้าได้ชี้ให้เห็นว่า “การจัดระเบียบสังคม” โดยการประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในกุศลธรรมทำให้มนุษย์เจริญด้วยอายุ วรรณะ และสังคมก็จะอุดมไปด้วยสันติสุขอย่างแท้จริง (ที.ปา. (บาลี) 11/105/64, ที.ปา. (ไทย) 11/105/76.)

สรุปได้ว่า ความมีระเบียบของสังคมจะมีขึ้นไม่ได้หากมนุษย์ไม่มีส่วนสำคัญในการแก้ไขหรือจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนต่างๆ ซึ่งการจัดการความขัดแย้งตามพระสูตรนี้ เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยเริ่มจากมนุษย์แต่ละคนเป็นที่ตั้ง หลังจากนั้นจึงขยายวงของการจัดการความขัดแย้งไปสู่ครอบครัว ชุมชน และสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

วิเคราะห์ความขัดแย้งมูลเหตุแห่งการปกครอง

ในพระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) ในระดับโลกียวิสัย เพราะ “ความขัดแย้ง” จัดได้ว่าเป็น “ทุกข์ของบุคคลและสังคม” ประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมองว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติ หรือธรรมชาติของสังคมทั่วไป จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็น สิ่งจำเป็นของสังคม เพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของทุกข์ หรือความขัดแย้ง ซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งก็เพราะทุกสิ่งทุกอย่างนั้นในแง่ของโลกียวิสัยนั้น ไม่สามารถเป็นไปตามความต้องการ หรืออำนาจของสิ่งใด หรือบุคคลใด กล่าวคือไม่มีสิ่งใด หรือบุคคลใดบังคับให้มันไม่เปลี่ยนแปลงหรือไม่ให้ขัดแย้งกัน (อนัตตา) ฉะนั้นเมื่อก้าวโดยธรรมชาติแล้ว สรรพสิ่งต้องขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้เหลือพื้นที่ ของความไม่ขัดแย้ง เอาไว้ให้สภาวะสูงสุด นั่นก็คือพระนิพพาน

ทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ในเชิงอัตวิสัย และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณค่าในเชิงปรวิสัยเช่นเดียวกัน คือความขัดแย้งเพื่อจัดระเบียบทางสังคม การพัฒนาการระบอบการเมืองการปกครอง การการดำเนินธุรกิจ และเศรษฐกิจด้วยความสมดุล ฉะนั้นแล้วความขัดแย้งเป็นกุญแจสำคัญสู่การบริหารโดยภาพรวมขององค์กร ตลอดจนประเทศชาติที่รุ่งเรือง อันเป็นหน้าที่สำคัญของสังคมมนุษย์ ที่ต้องยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็นทุกข์ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เพื่อแสวงหาทางออก เป็นเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล และชุมชนได้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส , 2556.) เพื่อทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สรุปได้ว่า เพราะความขัดแย้ง จึงเป็นบ่อเกิดของการจัดระเบียบทางสังคม โดยมีวิวัฒนาการจากมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมและอยู่รวมกันเป็นสังคม จนนำมาสู่การเป็นรัฐ เป็นวิวัฒนาการที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพราะการได้มาซึ่งอำนาจรัฐจะต้องมีความชอบธรรม เป็นที่ยอมรับของคนที่อยู่ในชุมชนภายใต้ระเบียบการเมืองนั้น ๆ ความชอบธรรมอาจเกิดจากการใช้กำลังในเบื้องต้น ภายใต้ระบอบการปกครองทุกรูปแบบ เปลี่ยนผ่านสู่ความสงบสันติ เป็นผลจากการร่วมคิดแนวทางการปกครองร่วมกันในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539), *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- เดชา ตั้งสีฟ้า (2539), *ความไร้ระเบียบของโลก: ทางเลือกในทศวรรษ 1990*, สุพรรณ-ชัยวัฒน์
สถาอานันท์ (บรรณาธิการ), กรุงเทพฯ: ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2556), *รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณี
ลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ. เชียงใหม่*, พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. ฉบับมหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหามกุฏราชวิทยาลัย (ในพระบรมราชูปถัมภ์). (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*.
พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ปักหมุดการดำเนินชีวิตแบบพุทธ แนวทางสู่ความสุขและความมั่นคงในชีวิต
PINPOINT THE BUDDHIST WAY OF LIFE A GUIDE TO HAPPINESS
AND STABILITY IN LIFE

¹พระธีรวัฒน์ ภัททธมโม (ศิริบุตร)

¹PhraTheerawat Bhadadhammo (Siribut)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

tirawat4004@gmail.com

Received: July 23, 2025; **Revised:** September 24, 2025; **Accepted:** October 1, 2025

บทคัดย่อ

การดำเนินชีวิตแบบพุทธเป็นแนวทางที่ช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา โดยยึดหลัก อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยทำให้เกิดความสุขที่แท้จริงและความสงบภายใน การมี ศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเครื่องนำทางทำให้สามารถดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง มีคุณธรรม และมีจริยธรรม ส่งผลให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัว การงาน และสังคม การนำหลักพุทธธรรม เช่น สติปัฏฐาน 4 และ เศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ ช่วยให้บุคคลลดความยึดมั่นถือมั่น เข้าใจธรรมชาติของชีวิต และสามารถเผชิญกับปัญหาได้อย่างมีสติ การปักหมุดชีวิตตามหลักพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ช่วยทำให้เกิดปัญญาและความเข้าใจในสัจธรรมของชีวิต แต่ยังเป็นเส้นทางสู่ความสุขที่มั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ : หลักธรรมทางพุทธศาสนา, พัฒนาการพฤติกรรม, วัชรุน

¹อาจารย์, หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

Buddhist living is a way of life that helps individuals develop themselves physically, mentally, and intellectually. It adheres to the principles of the Noble Eightfold Path, a practice that helps to achieve true happiness and inner peace. Having morality, concentration, and wisdom as a guide enables one to live life with integrity, morality, and ethics, resulting in a balance between personal life, work, and society. Applying Buddhist principles, such as the Four Foundations of Mindfulness and the Sufficiency Economy, helps individuals reduce their attachments, understand the nature of life, and be able to face problems mindfully. Pinpointing life according to Buddhist principles not only helps to create wisdom and understanding of the truth of life, but also is a path to stable and sustainable happiness.

Keywords : Buddhist Principles, Behavior Development, Adolescent

บทนำ

การดำเนินชีวิตแบบพุทธเป็นแนวทางที่ช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความสุขและปัญญา โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่สงบ มั่นคง และสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตได้อย่างมีสติ การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาไม่เพียงช่วยให้บุคคลสามารถลดละกิเลสและความทุกข์ได้เท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย การรักษาศีลเป็นพื้นฐานของความเป็นอยู่ที่ดี สมาธิช่วยให้เกิดความสงบในจิตใจ และปัญญาช่วยให้สามารถเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและโลกได้อย่างถูกต้อง เมื่อบุคคลสามารถดำรงชีวิตโดยยึดหลักธรรมเหล่านี้เป็นแนวทาง ย่อมนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงและการพัฒนาตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจ อันเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

หลักธรรมที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

1. ศีล ฐานรากของความประพฤติที่ดี

การรักษาศีลเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดี ศีล 5 เป็นหลักธรรมที่ช่วยกำกับพฤติกรรมของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบของความดีงามและศีลธรรม โดยเป็นแนวทางที่ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ลดความขัดแย้ง และสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคล ที่มีศีล 5 ประกอบด้วย การละเว้นศีลเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดี ซึ่งช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้เหมาะสม โดยเฉพาะ ศีล 5 ที่ถือเป็นแนวทางสำคัญสำหรับชาวพุทธ ได้แก่ (1) การไม่ฆ่าสัตว์ (2) การไม่ลักทรัพย์ (3) การไม่ประพฤตินิคมในกาม (4) การไม่พูดเท็จ และ (5) การไม่เสพของมีนเมา ศีลเหล่านี้เป็นหลักจริยธรรมที่ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ลดความขัดแย้ง และสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคล จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ศีล เกิดขึ้นครั้งแรกสมัยพระเจ้าสมมุตราช (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 11/111/83) การรักษาศีลเป็นจุดเริ่มต้นของการมีชีวิตที่เป็นสุขและมีจิตใจที่บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาทางจิตวิญญาณต่อไป ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้บุคคลดำรงชีวิตด้วยความเมตตา ซื่อสัตย์ และมีสติปัญญา การปฏิบัติตามศีลเหล่านี้ไม่เพียงแต่ส่งผลดีต่อตนเอง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) 2552) กล่าวประเภทของศีล 5 ได้แก่ 1. ปาณาติปาตา เวรมณี คือ ไม่ทำลายชีวิต จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย 2. อทินนาทานา เวรมณี คือ ไม่เอาของที่เขาไม่ได้ให้ หรือไม่ลักขโมย จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ 3. กามเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี คือ ไม่ประพฤตินิคมในกามทั้งหลาย จับเอาสาระว่าความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคูครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคูครองของตน 4. มุสาวาทา เวรมณี คือ ไม่พูดเท็จ จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวงตักเตือนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย 5. สุราเมรัยมัชฌมาทัฏฐานา เวรมณี คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือไม่เสพของมีนเมา จับเอาสาระว่า ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลัดพลัดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ แต่ยังช่วยส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นระเบียบ ลดปัญหาทางศีลธรรม และเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่ชนอีกด้วย ศีลถือเป็นพื้นฐานของสังคมชาวบ้าน (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2546) ซึ่งแม้แต่พระภิกษุจะรักษาศีล 227 ข้อ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ก็ต้องอาศัยศีล 5 เป็นฐาน การรักษาศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตที่ดี ช่วยควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม ส่งเสริมความสงบสุขและลดความขัดแย้งในสังคม ศีล 5 ได้แก่

การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติดีกในกาม ไม่พูดเท็จ และไม่เสพของมีนเมา ซึ่งเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างความไว้วางใจระหว่างบุคคลและเป็นรากฐานของการพัฒนาทางจิตวิญญาณต่อไป

2. สมาธิ คือ การฝึกจิตให้มั่นคง

การฝึกจิตให้มั่นคงการฝึกกรรมฐานหรือการฝึกสมาธิในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการพัฒนาจิตให้มีความสงบ มั่นคง และเกิดปัญญา สมาธิในคัมภีร์โยคสูตรกับสูตรตันตปิฎกนำมาซึ่งความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ ช่วยให้จิตใจสงบดับความทุกข์ต่างๆ และนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ สมาธิในคัมภีร์ทั้งสองมีการปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ผลการปฏิบัติคล้ายคลึงกัน สมาธิในโยคสูตรช่วยควบคุมความเปลี่ยนแปลงหรือความฟุ้งซ่านของจิตใจ ช่วยลดอกุศลจิตอันเป็นสาเหตุของความทุกข์ ส่วนสมาธิในพระสูตรตันตปิฎกช่วยทำให้จิตใจสะอาดหมดจดและมีปิติปราโมทย์ถ้าผู้ปฏิบัติหมั่นฝึกอบรมภาวนามากขึ้นเรื่อย ๆ สมาธิทั้งสองคัมภีร์เป็นพื้นฐานที่จะไปสู่การรู้แจ้งคือพระนิพพาน ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติสมาธิจะต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน และปฏิบัติด้วยความมุ่งมั่นอดทนจนกว่าจะบรรลุผลของการปฏิบัติที่แท้จริง จำเนียร แสงสิน, 2547

กระบวนการฝึกโยคะสมาธิ เพื่อส่งเสริมสุขภาพขององค์กรต้นแบบเชิงพุทธในสังคมไทย

กระบวนการฝึกโยคะสมาธิ เป็นการบริหารร่างกายแบบโยคะ หรือโยคะอาสนะ คือการบริหารร่างกายด้วยท่าทางต่างๆ นั่นเอง เพราะคำว่าอาสนะ มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่าท่าทาง (Posture) หรือที่นั่ง ในปัจจุบันการบริหารร่างกายโดยการเล่นโยคะอาสนะการบริหารร่างกายแบบเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบของการเหยียดและยืดกล้ามเนื้อ ผสมผสานไปกับลมหายใจเข้าลมหายใจออก และบางครั้งก็มีการหยุดหรือกักลมหายใจในบางท่วงท่า ใช้สติเป็นตัวกำหนดรู้ทุกขณะที่กำลังฝึกผู้ฝึกโยคะอาสนะอย่างจริงจังจึงได้รับประโยชน์ สองประการใหญ่คือ ผลทางกายปราศจากโรคภัย ผลทางใจทำให้จิตสงบมีสมาธิ ลดความเครียดได้สอดคล้องกับงานวิจัยของคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้กล่าวถึงโยคะในศูนย์ข้อมูลวิชาการไว้ว่า โยคะ เกิดขึ้นที่ประเทศอินเดียเมื่อประมาณ 4-5 พันปีที่ผ่านมา เดิมจะเป็นการฝึกเฉพาะโยคี และชนชั้นวรรณะพราหมณ์ เพื่อเอาชนะความเจ็บป่วย ต่อมาโยคะ ได้พัฒนาผ่านลัทธิฮินดู มายูคพระพุทธศาสนา ถึงยุคลัทธิเซนในประเทศจีน โดยแท้จริงแล้ว การปฏิบัติเพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งศาสนานั้นๆ โยคะจึงเป็นที่แพร่หลายไปทั่วโลก โดยเฉพาะ หะฐะโยคะ (Hatha Yoga) ซึ่งจัดว่าเป็น Modern Yoga ที่พัฒนามาจากการรวมแบบโยคะดั้งเดิม กับวิธีการปฏิบัติของพระพุทธศาสนา (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2562) ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิตให้พ้นจากความทุกข์

การฝึกกรรมฐานมีหลากหลายวิธี โดยอาศัยหลัก "สมถกรรมฐาน" เพื่อทำให้จิตสงบ และ "วิปัสสนากรรมฐาน" เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริง การฝึกกรรมฐานจึงเป็นหนทางสู่ความสุขภายในที่ยั่งยืน และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง สามารถ

เผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในชีวิตได้อย่างมีสติและปัญญาสมาธิช่วยให้จิตใจสงบและมีสติสามารถควบคุมอารมณ์และความคิดได้ดีขึ้น ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิตกรรมฐาน 40 กอง เป็นแนวทางปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อการฝึกจิตให้มั่นคงและบรรลุสู่ความสงบสุขภายใน แบ่งออกเป็นหมวดหมู่หลัก ๆ ตามลักษณะของอารมณ์กรรมฐาน ได้แก่ กสิณ 10 การเพ่งวัตถุเพื่อความเป็นหนึ่งของจิต เช่น ภูมิกสิณ (เพ่งดิน), เตโชกสิณ (เพ่งไฟ) อสุภะ 10 การพิจารณาซากศพเพื่อละกิเลสตัณหา อนุสติ 10 การระลึกถึงสิ่งที่ทำให้จิตใจสงบ เช่น พุทธานุสติ (ระลึกถึงพระพุทธเจ้า), มรณานุสติ (ระลึกถึงความตาย) อัปมัญญา 4 การเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา อรูป 4 การเพ่งนามธรรมที่ไร้รูป เช่น อากาสนัญญาตนะ (เพ่งอวกาศ) สัญญา 1 การพิจารณาอาหารเป็นสังขาร (อาหารแปดขันธ์) จตุธาตุววัฏฐาน 1-การพิจารณาธาตุ 4 ในกาย (ดิน น้ำ ลม ไฟ) การฝึกกรรมฐาน สมถะและวิปัสสนาในพระพุทธศาสนา ความหมายของกรรมฐานกรรมฐาน หมายถึง การฝึกจิตให้มีสมาธิและปัญญาโดยอาศัยวิธีปฏิบัติที่เป็นระบบ เพื่อให้จิตสงบและเกิดปัญญารู้แจ้ง

การฝึกกรรมฐานแบ่งเป็น 2 ประเภทหลัก สมถกรรมฐาน (การทำสมาธิ) คือ การฝึกจิตให้สงบแน่วแน่ ลตนิรณ และบรรลุฌานวิปัสสนากรรมฐาน (การเจริญปัญญา) คือ การพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งอริยสัจขั้นตอนของการฝึกสมถกรรมฐาน ศีล – รักษาศีลให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นฐานของสมาธิ สติ – มีสติรู้ตัว ไม่เผลอเผลอ อารมณ์กรรมฐาน – เลือกวิธีฝึก เช่น อานาปานสติ กสิณ พรหมวิหาร ฯลฯ

สมาธิ – ฝึกจิตให้แน่วแน่จนถึงระดับอัปปนาสมาธิ การละนิรณ – ขจัดกิเลสที่ขัดขวางสมาธิ ฌาน – เข้าสู่ระดับของฌานเพื่อความสงบสูงสุด กลับสู่สภาพปกติอย่างเป็นลำดับสมถกรรมฐานเน้นความสงบของจิต วิปัสสนากรรมฐานเน้นการเจริญปัญญา ทั้งสองแบบเกื้อกูลกัน ผู้ปฏิบัติที่ฝึกอย่างต่อเนื่อง ย่อมสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ในที่สุดสมาธิและกรรมฐานสมาธิในโยคสูตรและพระสูตรตันตปิฎกล้วนเป็นแนวทางในการฝึกจิตให้มั่นคงและสงบ สมาธิในโยคสูตรช่วยควบคุมจิต ลดความฟุ้งซ่าน และบรรเทาความทุกข์ ขณะที่สมาธิในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการทำให้จิตสะอาด บริสุทธิ์ และเกิดปิติ ผู้ที่ฝึกสมาธิอย่างต่อเนื่องจะสามารถพัฒนาจิตไปสู่ความรู้แจ้งได้กรรมฐาน 40 กอง เป็นแนวทางสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อฝึกจิตให้มั่นคง โดยแบ่งเป็น สมถกรรมฐาน ซึ่งมุ่งเน้นการทำจิตให้สงบ และวิปัสสนากรรมฐาน ที่มุ่งเน้นการเจริญปัญญา การฝึกสมาธิและกรรมฐานต้องทำตามลำดับขั้นตอน โดยอาศัยศีล สติ และความเพียรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้จิตก้าวข้ามกิเลสและบรรลุสู่สันติสุขภายใน ซึ่งเป็นหนทางไปสู่การพ้นทุกข์อย่างแท้จริง

3. ปัญญา ความรู้แจ้งในสังขารม

ปัญญาเป็นเครื่องมือที่ทำให้มนุษย์เข้าใจความจริงของชีวิตมองเห็นทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และแนวทางแห่งการดับทุกข์ ตามหลักอริยสัจ 4 ซึ่งนำไปสู่การพ้นทุกข์อย่างแท้จริงขั้นตอนของการฝึกวิปัสสนากรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานเป็นการฝึกจิตให้เกิดปัญญา โดยการเจริญสติพิจารณาธรรมชาติของกายและใจตามความเป็นจริง การฝึกวิปัสสนาช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ทุกขัง (ความเป็นทุกข์) และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) อันเป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนา การฝึกวิปัสสนากรรมฐานมีขั้นตอนที่เป็นระบบ เริ่มจากการเตรียมจิตให้สงบ การฝึกสติในอิริยาบถต่าง ๆ และการเจริญปัญญาผ่านการพิจารณาธรรม การฝึกนี้ไม่เพียงช่วยให้จิตใจสงบ แต่ยังนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและการปล่อยวางจากความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง

สติปัฏฐาน 4 กาย เวทนา จิต ธรรม สติปัฏฐาน 4 เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อเจริญสติ ได้แก่ กายานุปัสสนา พิจารณากายตามความเป็นจริง เช่น ลมหายใจ อิริยาบถ เวทนานุปัสสนา รู้เท่าทันความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ โดยไม่ยึดติดการละตัณหา ไม่ยึดติดสิ่งใด จิตตานุปัสสนาสังเกตจิตว่าโลภ โกรธ หลง หรือสงบ และ ธรรมานุปัสสนา พิจารณาธรรม เช่น ชันธ์ 5 อริยสัจ 4 เพื่อความเข้าใจสังขารม การปฏิบัตินี้ช่วยให้เกิดปัญญาและนำไปสู่ความพ้นทุกข์ พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ,(2528),สติปัฏฐาน หมายความว่า ที่ตั้งทั่วแห่งสติ (อารมณ์ กาย เวทนา จิต ธรรม) ธรรมใดเป็นหัวหน้า คือ เป็นประธานในสัมปยุตตธรรมทั้งหลาย แล้วตั้งอยู่ในอารมณ์ทั้งหลาย มีกายเป็นต้น ฉะนั้น ธรรมนั้น จึงชื่อว่า ปิฏฐฐาน สตินั้นเองเป็นประธานในสัมปยุตตธรรมแล้วตั้งมั่นในอารมณ์ มีกายเป็นต้น ฉะนั้นจึงชื่อว่า สติปัฏฐานพระราโชปธิวิเทศ (2562) ให้ความเห็นว่าขั้นสุดท้ายในบทพิจารณาลมหายใจเข้าลมหายใจออกของร่างกาย ในภาษาบาลี มันใช้คำศัพท์คนละศัพท์ กายสังขาร ทำกายสังขารให้สงบ ซึ่งมันต่างกับคำศัพท์ที่ใช้ในบทก่อน ใช้คำว่ากายสังขาร ซึ่งเวลาพระพุทธเจ้าในสูตรอื่นๆ เวลาพูดถึงกายสังขาร

การพิจารณาไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะสามประการของสรรพสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ได้แก่ อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวร ทุกขัง (เป็นทุกข์) เพราะสิ่งทั้งปวงไม่แน่นอน จึงนำมาซึ่งความไม่พอใจและความทุกข์ อนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน) สรรพสิ่งไม่มีแก่นแท้ที่ควบคุมได้ ไม่ใช่ของเรา ไม่อยู่ในอำนาจของใคร การพิจารณาไตรลักษณ์ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ลดความยึดมั่นถือมั่น และนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะสามประการของสรรพสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ได้แก่ อนิจจัง (ไม่เที่ยง) ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่มีสิ่งใดคงทนถาวร ทุกขัง (เป็นทุกข์) เพราะสิ่งทั้งปวงไม่แน่นอน จึงนำมาซึ่งความไม่พอใจและความทุกข์ อนัตตา (ไม่ใช่ตัวตน) สรรพสิ่งไม่มีแก่นแท้

ที่ควบคุมได้ ไม่ใช่ของเรา ไม่อยู่ในอำนาจของใคร การพิจารณาไตรลักษณ์ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของชีวิต ลดความยึดมั่นถือมั่น และนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตรแก่ปัญจวัคคีย์ โดยทรงยกหลักไตรลักษณ์มาเป็นเครื่องอธิบายความจริงของชั้น 5 มีใจความสำคัญว่า "ภิกษุทั้งหลาย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้ ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลพึงได้ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า "รูป เวทนา สัญญา สังขารวิญญาณ ของเรา จงเป็นอย่างนี้ อย่าได้เป็นอย่างนั้น" ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะรูป เวทนา สัญญา สังขารวิญญาณ เป็นอนัตตา ฉะนั้น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และบุคคลย่อมไม่ได้ได้ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่า "รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ของเรา จงเป็นอย่างนี้ อย่าได้เป็นอย่างนั้น" (วิ.ม. 4/20/27-28)

การละสังโยชน์ ลดละกิเลสที่ผูกมัดจิตใจการละสังโยชน์คือการลดละกิเลสที่ผูกมัดจิตใจ ทำให้ไม่สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสารได้ สังโยชน์แบ่งเป็น 10 ประการ ได้แก่ สักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา การละสังโยชน์ต้องอาศัยการปฏิบัติศีล สมาธิ และปัญญา เมื่อสามารถละสังโยชน์ 3 ข้อแรกได้ จะเข้าสู่กระแสพระนิพพาน (โสดาบัน) หากละสังโยชน์ 5 ข้อแรกได้ จะเป็นพระอนาคามี และหากละได้ทั้งหมด 10 ข้อ จะบรรลुพระอรหัตตผล หลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงเหล่านั้นสังโยชน์ในบริบทนี้หมายถึง กิเลส คือธรรมชาติเป็นเครื่องทำให้เศร้าหมองเร่าร้อน ที่เป็นตัวผูกพันสัตว์ทั้งหลาย เอาไว้กับวัฏฏทุกข์ ดังนั้น การละสังโยชน์ จึงได้แก่การละเอากิเลสออกจากจิตใจ ภาษาบาลีใช้คำว่า "ปหานะ" ซึ่งแปลว่า การละกิเลส พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546)

การเจริญปัญญา การเจริญปัญญา เป็นกระบวนการฝึกฝนจิตให้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลัก ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง(ความไม่เที่ยง), ทุกขัง(ความเป็นทุกข์), และ อนัตตา (ความไม่มีตัวตน) การพิจารณาไตรลักษณ์อย่างต่อเนื่องช่วยให้จิตใจคลายจากความยึดมั่นถือมั่น ลดละกิเลส และนำไปสู่ปัญญาอันแท้จริง ซึ่งเป็นก้าวสำคัญสู่ความหลุดพ้นตามแนวทางของพระพุทธศาสนา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 25/111 /65,/2539) 1. สตมยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้) หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการฟังได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการฟังมาจากผู้อื่น เช่น การศึกษาเล่าเรียนจากครู จากการอ่านหนังสือจากการฟังบรรยายในกิจกรรมทางการศึกษา เป็นต้น ปัญญาประเภทนี้มีการพยายามแสวงหากันมากในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดมีขึ้นแก่คนในประเทศชาติของตน มีปรากฏให้เห็นได้ทั่วไป เห็นได้จากการสร้างสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ มากขึ้น มีการจัดทำเป็นหนังสือตำราเรียน ตลอด 2. จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา) หมายถึง ความรู้ที่สำเร็จจากการใช้ความคิด หรือการคิดอย่างเป็นกระบวนการ หรือเป็นการคิด

แบบมีเหตุมีผล แล้วน้อมนำธรรมนั้นไปพิจารณาไตร่ตรองใคร่ครวญ หรือในทางพระพุทธศาสนา เรียกวิธีคิดแบบนี้ว่า เป็นการคิดแบบโยนิโส-มนสิการ คือ ลักษณะของผู้ที่ความคิดโดย แยกคายนั้น "จะเป็นผู้ที่มีความ 3. ภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการภาวนา) ได้แก่ ปัญญาของผู้เข้าสมาบัติเกิดมาได้ด้วยการเจริญสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเจริญสมถะทำให้บรรลุฌานสมาบัติ 8 ปัญญาของท่านผู้เข้าสมาบัติ 8 ชั้นใดชั้นหนึ่งนี่เองเป็นภาวนามยปัญญาที่เกิดจากสมถภาวนาและ การเจริญวิปัสสนาทำให้บรรลุอริยมรรคและอริยผล ปัญญาของพระอริยบุคคลผู้เข้าผลสมาบัติเป็นภาวนามยปัญญาที่เกิดจากวิปัสสนาภาวนา วิธีการเจริญสมถะได้แก่ การเจริญกัมมัฏฐาน 40 อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ กสิณ 10 อสุภะ 10 อนุสสติ 10 อัปปมัญญา 4 อาหาระ 10 ปฏิกูลสัญญา จตุธาตุววัฏฐาน อรูป 4 วิธีการเจริญวิปัสสนา ได้แก่ การบำเพ็ญวิสุทธิ 7 ให้บริบูรณ์ ปัญญาประเภทนี้จัดว่าเป็นโลกุตตรปัญญา

การละตัณหา ไม่ยึดติดสิ่งใด ตัณหา คือ ความอยากและความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกามตัณหา (ความอยากในกามคุณ), ภวตัณหา (ความอยากมี อยากเป็น), หรือวิภวตัณหา (ความอยากไม่เป็น) การละตัณหาเป็นขั้นตอนสำคัญในการฝึกจิตให้หลุดพ้นจากกิเลส เพราะตัณหาเป็นรากเหง้าของทุกข์ การฝึกสติและปัญญาผ่าน สติปัฏฐาน 4 และการพิจารณา ไตรลักษณ์ ช่วยให้จิตคลายจากความยึดติด เห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริง และนำไปสู่ความสงบและความหลุดพ้นในที่สุดสติปัฏฐาน เป็นทั้งหลักธรรมและแนวทางการเจริญวิปัสสนากรรมฐานที่สามารถละสังโยชน์ได้ทั้ง 10 ประการ (Thai Tipitaka, 23/672/552, 19/461-470/280) หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติหรือการปฏิบัติมีสติเป็นประธาน เป็นกรรมฐานที่มีทั้งสมถะและวิปัสสนา ผู้ปฏิบัติสติปัฏฐานมีแนวทางปฏิบัติ คือเจริญสมถะก่อนแล้วเจริญวิปัสสนาตามจนบรรลุมรรคญาณ หรือเจริญวิปัสสนานำการปฏิบัติโดยใช้สมาธิชั่วคราวที่เรียกว่าขณิกสมาธิ จนบรรลุมรรคญาณ ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลว่าปฏิบัติแบบใดแล้วได้รับความก้าวหน้าจากการปฏิบัติมากกว่า ให้พิจารณาใช้วิธีนั้นเป็นวิธีปฏิบัติสำหรับตนเอง

การพิจารณาความดับทุกข์ – เข้าใจนิโรธ (ความดับทุกข์)เห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริงการเจริญปัญญา คือการฝึกฝนให้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงตามหลักไตรลักษณ์อนิจจัง (ไม่เที่ยง), ทุกขัง (เป็นทุกข์), และอนัตตา (ไม่มีตัวตน) โดยอาศัยการพิจารณาด้วยวิปัสสนากรรมฐาน ผู้ปฏิบัติจะเข้าใจว่าทุกสิ่งล้วนแปรเปลี่ยน ไม่สามารถยึดถือเป็นของตนได้ ซึ่งช่วยลดละความยึดมั่นถือมั่นนำไปสู่ความสงบภายในและการหลุดพ้นจากทุกข์อย่างแท้จริงอุปมาอริยปัญญา เหมือน มืดแล้วเนื้อที่คมอุปมาอริยปัญญา เหมือน มืดแล้วเนื้อที่คม ของคนฆ่าโคที่ฆ่าแหวะส่วนอวัยวะขึ้นน้อยใหญ่ทั้งเนื้อส่วนใน เนื้อส่วนนอก เนื้อสัน เส้นเอ็นใหญ่ เส้นเอ็นเล็ก และหนังของโคได้อย่างชำนาญฉับไค

อริยปัญญาก็สามารถตัด ขำแหละ เฉือนกิเลสในภายใน สังโยชน์ในภายใน และเครื่องผูกในภายใน ฉะนั้น ม.อ.(ไทย) 14/404/598 ม.อ.(บาลี) 14/404/263).

การเห็นอริยสัจ 4 อย่างแจ่มแจ้ง – ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2544) ได้กล่าวถึงอริยสัจ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค อรรถาธิบายถึงการให้ความหมาย ของอริยสัจ 4 ไว้ 4 นัย ได้แก่ 1) สัจจะที่พระอริยตรัสรู้ 2) สัจจะของพระอริย 3) สัจจะ ที่ทำให้เป็นอริย และ 4) สัจจะอย่างอริย คือ แท้แน่นอน และยังได้กล่าวถึงคุณค่าของอริยสัจ 4 ไว้ดังนี้

1) เป็นวิธีการแห่งปัญญา ดำเนินการแก้ปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล วิธีการแก้ปัญหาใดๆ จะมีคุณค่าและสมเหตุสมผล จะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันนี้

2) เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตนด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอิงอำนาจดลบันดาลของตัวการพิเศษเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ

3) เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทุกคนไม่ว่ามนุษย์จะเหลืออกไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัว กว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังต้องการมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่าและมีความสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลดีแล้ว เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป

4) เป็นหลักความจริงกลางๆ ที่ติดเนื่องอยู่กับชีวิตหรือเป็นเรื่องของชีวิตแท้ ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยาการหรือดำเนินการใดๆ ขึ้นมา เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และไม่ว่าศิลปวิทยาการหรือกิจการต่างๆ นั้นจะเจริญขึ้น เสื่อมลงหรือสูญสลายไปหรือเกิดขึ้นใหม่ขึ้นมาแทน

บรรลุมรรคผล บรรลุธรรม คือการก้าวสู่ความหลุดพ้นด้วยการปฏิบัติตาม มรรคมืองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ), สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ), สัมมาวาจา (วาจาชอบ), สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ), สัมมาอาชีวะ (อาชีพชอบ), สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ), สัมมาสติ (สติชอบ), และ สัมมาสมาธิ (สมาธิชอบ) ซึ่งเป็นหนทางนำไปสู่พระนิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาก้าวไปสู่ความหลุดพ้น

พระสัทธัมมโชติก ธัมมาจริย, (2558) มรรคมืองค์ 8 หรือ อัฐังคิกมรรค เรียกเต็มว่า อริยอัฐังคิกมรรค แปลว่า ทางมืองค์แปดประการ อันประเสริฐ หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องประกอบของธรรมที่เป็นเหตุแห่งการฆ่ากิเลสและเข้าถึงพระนิพพาน ได้แก่ องค์มรรค 8 โดยเฉพาะ ๆ มรรค 8 ประการนี้ คือการฝึกกรรมฐาน หรือการฝึกสมาธิในพระพุทธศาสนา

การนำหลักธรรมใช้ในชีวิตประจำวัน

1. การทำงานอย่างมีสติและจริยธรรม

การนำหลักอริยมรรคมาใช้ในการทำงานช่วยให้เกิดความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าและความสุขในการทำงานการทำงานอย่างมีสติและจริยธรรมการนำหลัก อริยมรรค 8 มาใช้ในการทำงานช่วยให้เกิด สติ สมาธิ และปัญญา ทำให้สามารถควบคุมตนเอง ลดอคติ และตัดสินใจอย่างถูกต้อง การดำรงอยู่ใน สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) และ สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) นำไปสู่ความซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบต่อหน้าที่ เมื่อปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ ย่อมส่งผลให้เกิด ความก้าวหน้า ความสงบสุข และความสมดุลในชีวิตการทำงาน ทั้งต่อตนเองและองค์กร

2. การบริหารอารมณ์และความสัมพันธ์

การมีเมตตาและกรุณาต่อผู้อื่น ช่วยให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมเป็นไปในทิศทางที่ดี ลดความขัดแย้งและสร้างสังคมที่เอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน เมตตา คือ การปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข และ กรุณา คือ การช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวและสังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อเรามีความเข้าใจและเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกัน ย่อมลดความขัดแย้ง สร้างบรรยากาศแห่งความอบอุ่นและความสามัคคี การฝึกสติและสมาธิช่วยให้เราตระหนักรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง ควบคุมความโกรธ ความอิจฉา และความเห็นแก่ตัว ทำให้การสื่อสารและการอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้สังคมสงบสุขและเต็มไปด้วยความร่วมมือระหว่างกัน

3. การใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนา

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณไม่ตกอยู่ในความฟุ้งเฟ้อหรือความตระหนี่จนเกินไป สอนให้รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและสมเหตุสมผล ควบคู่ไปกับการมี สติและปัญญา ในการตัดสินใจด้านต่างๆ การไม่ยึดติดกับวัตถุเกินไปช่วยลด ความโลภ ความเครียด และความทุกข์จากการเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความสมดุลในชีวิต ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และจิตใจ หลัก สัมมาอาชีวะ เน้นให้ประกอบอาชีพโดยสุจริต หลีกเลียงการเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อบุคคลรู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี จะนำไปสู่ความมั่นคงทางจิตใจ ลดการแสวงหาวัตถุอย่างไม่รู้จักจบ และสร้างความสุขจากภายใน นอกจากนี้ การใช้ชีวิตอย่างพอเพียงยังช่วยส่งเสริม ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและสังคมเพราะลดการแข่งขันและเสริมสร้างจิตใจที่เอื้อเฟื้อ เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา โดยมีศีล สมาธิ และปัญญาเป็นพื้นฐาน จะสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน

4. องค์ความรู้ ปักหมุดการดำเนินชีวิตแบบพุทธ เส้นทางสู่ความสุขและปัญญาในรูปแบบตาราง

หลักการ	คำอธิบาย	ผลลัพธ์ที่ได้
ความเข้าใจในทุกข์	เข้าใจถึงความทุกข์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและไม่หลีกเลี่ยงจากปัญหาหรือความยากลำบาก แต่เผชิญและเรียนรู้จากมัน	การมีสติในการเผชิญกับทุกข์และไม่หลงยึด
มรรค 8	เส้นทางการปฏิบัติที่ประกอบด้วย 8 ข้อ ได้แก่ สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากรรมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ	เส้นทางไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์
การเจริญสติ	การฝึกสติในทุกขณะทำให้เรารู้ตัวและสามารถควบคุมความคิด อารมณ์ และการกระทำของตนได้	ลดความวิตกกังวลและเข้าใจตนเองมากขึ้น
การเจริญปัญญา	การพัฒนาความรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและจักรวาล เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งในความจริงของชีวิต	การลดความหลงผิดและบรรลุความเข้าใจลึกซึ้ง
การละความยึดติด	การปล่อยวางจากสิ่งที่ทำให้เกิดการยึดติด เช่น ทรัพย์สิน ความรู้สึก หรือความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน	การลดความทุกข์และเพิ่มความสงบในจิตใจ
การมีเมตตาและกรุณา	การปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา กรุณา และความสมานฉันท์ นำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี	ความสุขที่แท้จริงจากการช่วยเหลือผู้อื่น
การมีชีวิตที่สมดุล	การดำเนินชีวิตที่มีสมดุลระหว่างการทำงาน การพักผ่อน และการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ	ความสุขที่ยั่งยืนและความเจริญเติบโตในชีวิต

ตารางนี้สรุปองค์ความรู้หลักในเส้นทางการดำเนินชีวิตแบบพุทธ ที่มุ่งเน้นการเข้าใจชีวิตและธรรมชาติของมันให้เกิดความสุขและปัญญาที่แท้จริง.

บทสรุป

การปักหมุดการดำเนินชีวิตแบบพุทธคือการเดินทางบนเส้นทางแห่งศีล สมาธิ และปัญญา "ปักหมุดการดำเนินชีวิตแบบพุทธ เส้นทางสู่ความสุขและปัญญา" เป็นการสอนให้เข้าใจถึงหลักการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การเข้าใจธรรมชาติของชีวิต และการปฏิบัติตามหลักคำสอนเพื่อให้เกิดความสุขที่ยั่งยืน โดยมีหลักสำคัญที่สามารถสรุปได้ดังนี้

ความเข้าใจในทุกข์ พุทธศาสนานำให้เราเข้าใจถึงความทุกข์ที่มีในชีวิตและวิธีการรับมือกับมันอย่างมีสติ ไม่หลงติดยึดหรือหลบหนีจากปัญหาต่างๆ แต่ให้เรารู้เท่าทันและเผชิญกับมันอย่างมีสติมรรค 8 (อริยมรรค) เป็นเส้นทางปฏิบัติที่พุทธศาสนาสอนให้เราปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุถึงความสุขและปัญญา

การเจริญสติการมีสติในทุกขณะทำให้เรารู้ตัวและสามารถควบคุมอารมณ์ ความคิด และการกระทำได้ดีขึ้น ซึ่งช่วยในการตัดสินใจที่ถูกต้องและลดความทุกข์ในชีวิต

การเจริญปัญญา การพัฒนาความรู้และปัญญาให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในธรรมชาติของชีวิตและจักรวาล เป็นการเรียนรู้เพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์และไม่หลงไปในมายา

การละความยึดติด พุทธศาสนาสอนให้เราเรียนรู้ที่จะปล่อยวางจากสิ่งที่ทำให้เราติดยึด ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน ความรู้สึก หรือความสัมพันธ์ เพื่อลดความทุกข์และสร้างความสุขที่ยั่งยืน

การมีเมตตาและกรุณา พุทธศาสนาสอนให้เราปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเมตตา ความกรุณา และความสมานฉันท์ ซึ่งจะนำไปสู่การมีความสุขที่แท้จริงจากการช่วยเหลือและทำความดีต่อผู้อื่นในภาพรวม เส้นทางสู่ความสุขและปัญญาตามหลักพุทธศาสนาไม่ได้หมายถึงแค่การบรรลุถึงความสำเร็จในทางโลก แต่เป็นการเข้าใจชีวิตและธรรมชาติของมันเป็นอย่างลึกซึ้ง และทำให้เราสามารถมีชีวิตที่สงบ มีความสุข และปลอดจากความทุกข์ทั้งภายในและภายนอก

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต. (2552). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2546). *พระวินัย : กฎเกณฑ์และคุณค่าทางสังคม*. บทความทางวิชาการ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำเนียร แสงสิน. (2547), *การศึกษาเปรียบเทียบสมาธิในคัมภีร์โยคสูตรกับคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก*.

วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาสันสกฤต. บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยศิลปากร. คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. *โยคะเพื่อสุขภาพ*. (ออนไลน์), ใน

<http://drictrnct.go.th/index.php> , ข้อมูลเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2568.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (2546), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 12, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ (2528), *คู่มือการศึกษาหลักสูตรจุฬารัตนธรรมิกะโท*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทิพวิสุทธิ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ในพระบรมราชูปถัมภ์). (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*.

พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธธรรม: พลังขับเคลื่อนการเมือง BUDDHISM: THE DRIVING FORCE OF POLITICS

¹พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, ²พระสิริชัย ธมมจาโร, ³พระกองสี ญาณธโร
และ ⁴ศราวุธ ขันธวิชัย

¹Phramaha Singnarong Sirintarametee, ²Phra Sirichai Thammacharo,
³Phrakongsee Yanataro and ⁴Sarawut Khanthawichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹sing25211252@gmail.com, ²sirichai.tha@mcu.ac.th,
³kongseeprompho2@gmail.com, ⁴sarawut.kha@mcu.ac.th

Received: July 29, 2025; **Revised:** September 24, 2025; **Accepted:** October 1, 2025

บทคัดย่อ

หลักพุทธธรรมกับพลังขับเคลื่อนทางการเมืองการปกครอง การบริหารรัฐคือบริบททางการเมือง ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ เป็นคุณลักษณะผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม มีความรอบรู้ และเป็นธรรม โดยผู้นำการปกครองจะต้องยึดถือเป็นข้อปฏิบัติ ให้เหมาะสมตามธรรม คือหลักหลักอริยปัตถะ 3 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักสุจริต 3 หลักสัปปุริสธรรม 7 ที่ส่งเสริมศีลธรรมทางการเมืองการปกครอง “หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเป็นผู้นำ” คือศีล 5 ธรรม 5 กัลยาณมิตร 7 ราชธรรม 10 และจักรวรรดิวัตร 12 ธรรมเหล่านี้เกิดความยุติธรรม ร่มเย็น สันติสุข เป็นเครื่องมือในการเมืองการปกครองส่วนที่ผู้ดูแลบริหารบ้านเมือง “หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการ

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

พัฒนาประเทศ” ก่อเกิดชุมชนเข้มแข็งประเทศชาติยั่งยืน นั่นคือ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4, อิทธิบาท 4, วุฑฒิธรรม 4, จักร 4 พละ 5 “หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์คนในสังคม” เป็นปัจจัยพื้นฐานของชีวิตประชาชนในประเทศ ประกอบด้วย สังคหวัตถุ 4 ราชสังคหวัตถุ 4 “หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวินิจฉัยสั่งการ” ธรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารปกครองบ้านเมือง คือหลักอคติ 4 หลักพรหมวิหาร 4 หลักโลกธรรม 8 หลักอริยสัจ 4 “หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาองค์กร” ธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความผูกพันระหว่างคนกับคนได้เป็นอย่างดีจนสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ ได้แก่ ขรवासธรรม 4 หลักพุทธธรรมที่ระบุมานี้ทั้งหมดนี้ เป็นการวางกรอบแนวคิดทางด้านการเมืองการปกครองตามแนวพุทธศาสนา ส่งเสริมให้ผู้มีอำนาจบริหารบ้านเมืองมีเป้าหมายและหลักการยึดถือเพื่อนำไปสู่สันติสุขได้

คำสำคัญ: พุทธธรรม, พลังขับเคลื่อนการเมือง

Abstract

Buddhist principles and the driving force of politics and governance. State administration is the political, social, and economic context as stated by the Lord Buddha. These are the characteristics of a righteous person, who is just, knowledgeable, and fair. The leader of the governance must adhere to these as practices in accordance with the Dhamma, namely the 3 principles of sovereignty, the 4 principles of social virtues, the 3 principles of honesty, and the 7 principles of a good person, which promote morality in politics and governance. “The Buddhist principles used in leadership” are the 5 precepts, the 5 virtues, the 7 good friends, the 10 royal virtues, and the 12 imperial practices. These virtues create justice, prosperity, and peace. They are tools of politics and governance for those who oversee and administer the country. “Buddhist principles used in national development” create strong communities and sustainable nations, namely, the fourfold benefits of view, the four bases of influence, the four foundations of existence, the four wheels, and the five powers. “Buddhist principles used in social welfare” are basic factors in the lives of citizens in the country, consisting of the four social virtues and the four royal virtues. “Buddhist principles used in judgment and command” These principles provide the greatest benefit in governing the country, namely, the four biases, the four divine states of mind, the eight worldly virtues, and the four noble truths. “Buddhist principles used in organizational

development” are principles used in the management of organizations to achieve stability and progress, especially emphasizing the bond between people so well that it can create unity in the group, namely, the four laity virtues. All of the Buddhist principles mentioned here are the framework of political and administrative concepts in line with Buddhism, promoting those in power to govern the country to have goals and principles to adhere to in order to lead to peace. Keywords: Buddhism, political driving force

Keywords: Buddhism, political driving force

บทนำ

หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากและมีเนื้อหาสาระขอบเขตที่กว้างมากว่ากันตามจริงแล้วมิใช่แต่เฉพาะเรื่องของรัฐหรือการปกครองเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงหลักพุทธธรรมที่เป็นพลังขับเคลื่อนทางการเมือง ยกกระดับจิตใจ ตั้งแต่ครอบครัว จนถึงระดับสังคม อย่างไรก็ตามหลักพุทธธรรม สำหรับการบริหารหรือปกครองนั้นไม่ได้ เว้นเสียแต่เราจะสงเคราะห์หมวดธรรมเหล่านั้นให้เข้ากับหลักการดังกล่าวเท่านั้นเองพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ทางด้านจิตใจ เน้นข้อเท็จจริงและประสบการณ์ เป็นศาสนามิใช่ปรัชญาดังที่เข้าใจกัน ควรรู้จักเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัตินั้น ก็ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ โอกาส เวลา สภาพแวดล้อมต่างๆ และให้เหมาะสมกับบุคคล เพื่อให้เข้าใจร่วมกันจึงแบ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับการบริหารปกครองออกเป็น 7 กลุ่ม ประกอบด้วย หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบบริหารบ้านเมือง หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการเป็นผู้นำ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการสงเคราะห์คนในสังคม หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวินิจฉัยสั่งการ หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาองค์กรและหลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางแผนนโยบาย

หลักธรรมเหล่านี้ ชาวพุทธให้ความเคารพภักดีต่อธรรมชาติทั้งปวง เหตุเพราะชาวพุทธมองทุกสิ่งทุกอย่างในฐานะที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ไม่มีอะไรจะคงอยู่ได้แบบโดดเดี่ยว แม้ใจและกายก็เนื่องอยู่ด้วยกันและกัน ต้องได้รับการพัฒนาให้ไปด้วยกัน หากจะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนแล้ว จะต้องพัฒนาสิ่งทั้งปวงทั้งทางด้านร่างกาย (กายภาวนา), ด้านสังคม (ศีลภาวนา), ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) อันเป็นทุกมุมของชีวิตของคนเรา

หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการวางกรอบบริหารบ้านเมือง

หลักธรรมหมวดนี้เป็นหมวดธรรมที่ใช้เป็นกรอบในการบริหารบ้านเมือง ที่สามารถทำให้ผู้บริหารจะมีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง จะมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร หรือหลักคิดอย่างไรและที่สำคัญควรจะบริหารจัดการไปในทิศทางไหน ประกอบไปด้วย หลักอริปไตย 3, หลักสังคหวัตถุ 4 หลักสุจริต 3 และหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ดังนี้ คือ

1. หลักอริปไตย 3 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/274, อง.ติก. (ไทย) 20/40/201). เป็นหลักธรรมกว้างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเอาไว้เพื่อให้เป็นกรอบในการพิจารณาถึงแนวความคิดที่เน้นทิวหรือความคิดเห็นของตัวบุคคลเป็นหลัก ว่าเมื่อบุคคลเข้ามาบริหารงานแล้วมีทัศนะเกี่ยวกับอำนาจที่ดำรงอยู่อย่างไรบ้าง โดยใช้คำว่า อริปไตย ซึ่งหมายความว่าความเป็นใหญ่ มีอยู่ 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ 1) อัตตาริปไตย (Autocracy) การถือตนเป็นใหญ่ เป็นแนวคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดความคิดของตนเองเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงเสียงส่วนมาก มีแนวความคิดออกจะเผด็จการ 2) โลกาธิปไตย การถือโลกเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดถือความคิดของคนหมู่มากเป็นใหญ่ โดยใช้ที่ประชุมในการออกเสียงประชามติ มีแนวความคิดเหมือนประชาธิปไตย 3) ธรรมาธิปไตย การถือธรรมเป็นใหญ่ เป็นแนวความคิดของบุคคลที่ใช้อำนาจโดยยึดหลักธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นหลัก กล่าวคือ ใช้ธรรมะนำการเมือง มีแนวคิดเป็นแบบธรรมาธิปไตย โดยสรุปตารางในการอธิบาย ดังนี้

ที่	หลักอริปไตย	แนวความคิด	เทียบหลักรัฐศาสตร์
1	อัตตาริปไตย	มีตนเป็นใหญ่	ระบอบเผด็จการ หรือคอมมิวนิสต์
2	โลกาธิปไตย	มีประชาชนเป็นใหญ่	ระบอบประชาธิปไตย
3	ธรรมาธิปไตย	มีธรรมเป็นใหญ่	ระบอบสังฆาธิปไตย

การวางกรอบแนวคิดคุณธรรมสำหรับนักบริหารเพื่อเป็นหลักแนวคิดและแรงจูงใจในการบริหารจัดการในองค์กรให้มีประสิทธิภาพคุณธรรมที่ควรมีสำหรับนักบริหารจัดการ คือ หลักของอริปไตย 3 ดังที่กล่าวมาแล้ว และเพิ่มหลักพละ 4 ประการ พละหรือกำลังแห่งคุณธรรมช่วยทำให้นักบริหารปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ หลักของพรหมวิหารธรรม 4 ประการ เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ใหญ่การวางตัวให้เป็นที่เคารพนับถือ และหลักธรรมที่เชื่อว่าสามารถเป็นเครื่องเหนี่ยวน้ำใจเป็นจรรยาบรรณด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือครองใจของผู้ร่วมงานได้เป็นอย่างดี คือ สังคหวัตถุ 4 ประการ สามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดคุณธรรมสำหรับนักบริหาร เพื่อความเข้าใจง่ายยิ่งขึ้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549)

2. สุจริต 3 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/260, อง.ติก. (ไทย) 20 /2 /141). เป็นหมวดธรรมที่สำคัญมากในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลได้พยายามเน้นในเรื่องของการ

โปร่งใสในการบริหารบ้านเมืองเพื่อให้บ้านเมืองสะอาดนั้นก็หมายความว่าบ้านเมืองจะต้องปราศจากการทุจริตคดโกง มีสินบน โดยการพยายามออกกฎหมายในรูปแบบต่างๆ ออกมาใช้ หลีกเลี่ยงข้อนี้ประกอบด้วย คือ

(1) กายสุจริต เมื่อผู้นำมีการกระทำที่มีความสุจริตไม่โกงกิน บ้านเมืองก็มีความเจริญก้าวหน้า มีการพัฒนาตามศักยภาพ เงินงบประมาณก็ถูกใช้ให้เกิดความคุ้มค่ามีการพัฒนาอย่างทั่วถึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อผู้นำไม่ทุจริตคดโกง ลูกน้องก็ไม่กล้า ถ้าผู้นำทุจริตลูกน้องก็ทำตาม ซึ่งธรรมะข้อนี้มีความสำคัญต่อบ้านเมืองเป็นอย่างมาก

(2) วาจาสุจริต แม้ว่าอาจจะดูแล้วไม่น่าจะมีความสำคัญต่อการบริหารปกครอง แต่โดยความเป็นจริงแล้วมีความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องของการใช้คำพูด เช่น การพูดโน้มน้าวจิตใจคน การพูดประสานคน การเจรจาต่อรอง งานด้านการทูต เป็นต้น

(3) มโนสุจริต มีคนกล่าวว่าจิตคนอย่างไรก็พูดอย่างนั้น คนพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น แม้บางครั้งการกระทำ-การพูด-การคิด อาจจะไม่ตรงกันเพราะความปิดบังของคน แต่โดยมากแล้วย่อมเป็นไปตามนัยดังกล่าว ดังนั้นในข้อนี้เป็นการแสดงออกมาทางความคิดเห็น ที่ผู้นำสูงสุดจะต้องแสดงให้เห็นผู้ใต้ปกครองได้เห็น หรือที่เรียกว่าการแสดงวิสัยทัศน์ นั้นเอง

3. สัปติสธรรม 7 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/330 /333, ที.ปา. (ไทย) 11/357/400, อง.สตตก. (ไทย) 23 /68 /143) หมวดธรรมข้อนี้เป็นการแสดงถึงความยึดหยุ่นของผู้บริหาร การใช้เหตุผล, การรู้จักประมาณตน, การรอจังหวะเวลา ตลอดจนไปจนถึงการรู้จักภูมิหลังของสังคม ชุมชน เป็นต้น

(1) ธัมมัญญตา รู้จักเหตุ ผู้บริหารจะต้องเป็นคนที่รู้จักเหตุว่าปัญหาหรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นในขณะนี้นั้นมีมาจากอะไร และเหตุที่เกิดขึ้นนั้นจะสามารถนำไปสู่ผลอะไรบ้าง หมายความว่า เป็นผู้รู้จัก รู้ความจริง รู้หลักการ รู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้จักหลักการที่จะทำให้ได้ผล รวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้น ตามธรรมชาติ อันว่า “สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดา” โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

(2) อตถัญญตา รู้จักผล ในข้อนี้ผู้บริหารจำเป็นที่จะต้องรู้จักผลของการกระทำทุกอย่างที่ได้กระทำลงไปว่าสิ่งที่ได้กระทำลงไปนั้นย่อมมีผลอะไรเกิดขึ้น โดยเฉพาะการทำงานเชิงนโยบาย ย่อมจะมีการวางแผนงานที่เล็งถึงผลของการกระทำในสิ่งเหล่านี้ หรือความมุ่งหมาย คือรู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานองค์กรให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ของ องค์กรที่

นำไปสู่ความมั่นคงและไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อองค์กรในที่นี้ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดีการวางแผน ที่วิเคราะห์ผลกระทบด้านต่างๆ

(3) อัตตัญญูตา รู้จักตน ผู้บริหารต้องสามารถประเมินตนเองออกว่ามีความรู้ ความสามารถมากน้อยแค่ไหน พร้อมทั้งจะพัฒนาศักยภาพของตัวเอง คือ รู้จักเราว่าเรานั้นโดยฐานะ ภาวะเพศ ความรู้ ความสามารถและคุณธรรมเป็นอย่างไรและเท่าใด แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้จักที่จะปรับปรุงต่อไป ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็ง อย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหาร ความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพและมั่นคง ถาวร

(4) มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ ผู้บริหารจะต้องรู้จักประมาณในทุกด้าน ไม่ปล่อย ให้ทำอะไรตามใจตัวเองจนก่อให้เกิดผลเสียหายนทั้งส่วนตัวและส่วนรวม คือ ความพอดีในการจ่าย โภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึงการบริหารการเงิน หรือการขยายกิจการ ต้องพิจารณาให้รู้จักประมาณใน ความเพียงพอขององค์กร ขีดความสามารถขององค์กร ขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ใน องค์กร รวมทั้งการแข่งขันที่รอบคอบและรู้จักประมาณขีดความสามารถขององค์กร

(5) กาลัญญูตา รู้จักเวลา บางครั้ง บางเวลา บางโอกาส ผู้นำต้องปล่อยให้งาน ซ้ำลง บางเวลาต้องรีบทำงานให้ทันสถานการณ์ คือรีบในเวลาที่เหมาะสม เร่งในเวลาที่เหมาะสม ให้ จัดลำดับความสำคัญอะไรก่อนอะไรหลังแล้วลงมือทำงาน คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสมและ ระยะเวลาในการประกอบกิจในที่นี้ หมายถึง การบริหารจัดการ จะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่ เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ว่าควร จะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะ บริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด

(6) ปริสัณญูตา รู้จักชุมชน ผู้บริหารก่อนที่จะเข้ามาทำงานจำเป็นต้องมองดูภูมิ หลังของชุมชนที่ตัวเองบริหารงานอยู่ว่าวัฒนธรรมองค์กรเป็นอย่างไร ระเบียบวิธีปฏิบัติมีอะไรบ้าง คือ รู้ரியที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการ จำเป็นต้อง ปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับ ชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือเข้าถึง เข้าใจ และพัฒนา เป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชนหรือสาธารณะชน จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีของ องค์กร

(7) ปุคคลโปปรัญญูตา รู้จักบุคคล การใช้คนเป็นสิ่งสำคัญ ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ คนให้ถูกกับงาน คือ รู้จักความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอหิยาศัยความสามารถและคุณธรรม ตลอด

ถึงรู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้จักบุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และภาคีต้ององค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่ บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่างๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน จากสาระของสัปบุริสธรรม จะเห็นว่า พระพุทธศาสนา อธิบายความสัมพันธ์ของการบริหารจัดการเกี่ยวข้องกับคนและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่า พบได้ในสังคมมนุษย์ หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยซึ่งกันและกัน การพิจารณาด้วยเหตุด้วยผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ที่บริหารจัดการองค์การที่ดีได้

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ

หลักธรรมข้อนี้มีจุดเน้นที่ตัวผู้นำ หรือตัวผู้บริหารที่จะต้องมีและเป็นที่ใช้ในการปกครอง หรือที่เรียกว่าราชาปราชญ์ (Philosopher-King) โดยเริ่มจากการที่ผู้นำจะต้องมีปกติหรือมาตรฐานของความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักธรรมที่เรียกว่าเบญจศีล เบญจธรรมอันเป็นเสมือนบ่อเกิดแห่งสันติภาพของมนุษย์โลก คำว่า สันติภาพ หมายรวมถึง ความสงบภายใน (อัมมัตตสันติ) คือ ความสงบใจเป็นสภาวะจิตใจที่เป็นอิสระ ความสงบภายในก่อให้เกิดความสงบภายนอก ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของบุคคลที่ได้ชื่อว่ามี ความสงบภายนอกจะสามารถอยู่รวมอย่างกลมกลืนร่วมกันกับเพื่อนร่วมโลกอื่นๆ ได้ (สมจริยา) ความสงบภายนอกนั้น จึงรวมถึงความสงบในชุมชนในชาติและในโลกเข้าด้วยกัน (พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2543) นอกจากนั้นแล้วยังต้องมีเพื่อนร่วมงานที่ดีและเครื่องมือในการบริหารจัดการบ้านเมืองมากมาย หลักธรรมเหล่านี้ประกอบด้วย ศีล 5, ธรรม 5, กัลยาณมิตร 7, ราชธรรม 10 และจักรวรรดิวัตร 12 ดังต่อไปนี้

1. ศีล 5 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/315/302-303, อภิ.วิ. (ไทย) 35/703/447)

หลักธรรมข้อนี้ ต้องการให้ผู้นำมีมาตรฐานแห่งความเป็นคน หรือมนุษย์สมบูรณ์แบบ เพราะผู้ที่จะเป็นผู้บริหารประเทศต้องมีความพร้อมทางด้านจิตใจ เป็นเบื้องต้นก่อน ศีลทั้ง 5 ข้อประกอบไปด้วย

(1) การไม่ฆ่าสัตว์ เพื่อให้ผู้นำมีจิตใจที่อ่อนโยน มองเห็นความสำคัญของชีวิตผู้อื่นกับของตนเองเสมอกัน หลักธรรมข้อนี้ยังสื่อถึงการเคารพในสิทธิของผู้อื่นด้วย

(2) ไม่ลักทรัพย์ เมื่อผู้นำไม่คดโกง การพัฒนาประเทศก็ย่อมเจริญก้าวหน้า และที่สำคัญการประพฤติดังกล่าวยังเป็นตัวอย่างให้กับผู้คนทั้งหลายด้วย

(3) ไม่ประพฤติผิดในกาม ธรรมข้อนี้เป็นการป้องกันปัญหาทางด้านสังคมในหลายๆ ด้านที่จะตามมา ผู้นำจึงควรประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี

(4) ไม่พูดเท็จ ซึ่งรวมถึงการไม่พูดคำไม่จริง-คำหยาบ-คำส่อเสียด-คำเพ้อเจ้อ ซึ่งจะทำให้ผู้นำ เป็นคนมีสัจจะในคำพูด

(5) ไม่เสพของมึนเมา ที่จะป็นต้นเหตุให้หลงลืมสติได้ ผู้นำทำอะไร จะเป็นเหตุผลที่ผู้ตามก็ทำอย่างนั้น เช่น ผู้นำยุคลามานาไทย ก็จะมีการนิยมส่งเสริมให้คนไทยสวมหมวกตามอย่างตะวันตก เป็นต้น

2. ธรรม 5 ประการ หลักธรรมข้อนี้ มีความประสงค์ให้ผู้นำ เป็นสัตบุรุษ ที่ไม่เพียงแต่มีอำนาจในหน้าที่การงานเท่านั้น แต่ยังมีอำนาจบารมีในตัวเองด้วยคุณธรรม จริยธรรม ที่ผู้ตามเห็นแล้วเกิดความภาคภูมิใจ อุ่ใจ และนับถืออย่างสุจริตใจได้ ซึ่งประกอบไปด้วย

(1) มีเมตตา คือความกรุณาต่อผู้อื่น ไม่คิดเบียดเบียนหรือพยาบาท มีความเกื้อกูลหรือมุทิตาต่อเพื่อนร่วมโลกหรือผู้อยู่ใต้การปกครอง

(2) มีสัมมาอาชีวะ คือมีอาชีพสุจริต ข้อนี้เป็นการให้ผู้นำได้ยึดหลักการทำงานที่โปร่งใส ไม่ทุจริตหรือคดโกงเอาเปรียบผู้อื่นและหน่วยงานของตน

(3) มีกามสังวร คือการสำรวมระวังในกาม หมายถึงผู้นำต้องรู้จักควบคุมอารมณ์ ไม่เป็นไปตามความอยาก ไม่มีปัญหาทางด้านครอบครัว

(4) มีสัจจะ ชื่อตรงต่อผู้อื่น ข้อนี้ก็สำคัญที่เมื่อมีการทำงานร่วมกับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตใจต่อกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

(5) มีสติสัมปชัญญะ ความรู้ตัว ธรรมข้อนี้หมายถึงไม่ลุ่มหลงมัวเมาในอบายมุขต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตัวเอง สถาบันและครอบครัว

3. ราชธรรม 10 ประการ (ขุ.ชา.28/240/86) เป็นจริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรม ประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ คือ การให้ป็นหมายถึงการให้ การเสียสละ นอกจากเสียสละทรัพย์สินของแล้วยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่ผู้อื่นด้วยการรักษาศีลคือความประพฤติที่ดีงาม ทั้ง กาย วาจา และใจ ให้ปราศจากโทษ ทั้งในการปกครอง อันได้แก่ กฎหมายและนิติราชประเพณี และในทางศาสนาตลอดจนการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อความสุขส่วนรวม ความซื่อตรงในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ดำรงอยู่ในสัตย์สุจริตมีสัมมาคารวะต่อผู้อาวุโสและอ่อนโยนต่อบุคคลที่ เสมอกันและต่ำกว่า

4. จักรวรรดิวัตร 12 ประการ (ที.ปา.11/35/65) อันเป็นพระราชจริยานวัตร สำหรับพระมหากษัตริย์ และพระราชเอกในโลก ทั้งนี้ โดยพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองประชาชน ทรง

ถือ และอาศัยธรรมข้อนี้เป็นธงชัย การดำเนินกุศลบายและวิเทโศบาย คือ การอนุเคราะห์คนในราชสำนักและคนภายนอกให้มีความสุข โดยไม่ปล่อยปละละเลย อันเป็นการผูกมิตรไมตรีกับประเทศอื่นและเพื่อนบ้านตลอดการอนุเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ การเกื้อกูลพราหมณ์ คหบดี ประชาชนในชนบท สมณพราหมณ์ผู้ทรงศีล การรักษาฝูงเนื้อ นก และสัตว์ทั้งหลายไม่ให้สูญพันธุ์ เพื่อการห้ามปรามคนทั้งหลายมิให้ประพฤติดิตถิธรรมและชักนำไปสู่จริต เกื้อกูลคนยากจน เพื่อมิให้ประพฤติดุจจริตต่อสังคม เข้าใกล้สมณพราหมณ์ เพื่อศึกษาเรื่องบาป บุญ คุณ โศข มิให้ลุไปตามอำนาจของความกำหนัดยินดีในทางที่ผิดธรรม โดยการห้ามจิตมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรได้

หลักพุทธธรรมส่งเสริมการพัฒนาประเทศ

หลักธรรมข้อนี้เป็นหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไร เช่น กินดี-อยู่ดี-มีสุข เป็นต้น ซึ่งสามารถทำและพัฒนาได้ด้วยการใช้ความเพียรในการสร้างประเทศ การแสวงหาปัญญาหรือคบบัณฑิต รวมไปถึงการแสวงถึงเหตุปัจจัยในการสร้างประเทศชาติให้ก้าวหน้าอย่างรวดเร็วด้วยชัยภูมิหรือต้นทุนที่ดีที่มีอยู่แล้ว และสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคม ชุมชน ประเทศชาติ อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ญาณภูมิ 4 ประการ 4, อธิบาท 4, วุฒิธรรม 4, จักร 4 และพละ 5 ดังนี้

1. ญาณภูมิ 4 ประการ (อง.อรรถก. 23 /144 /289) เป็นหลักธรรมที่สามารถให้ผลได้ในปัจจุบันทันที คือ สามารถกำหนดเป้าหมายและวางแผนแนวทางของนโยบายที่ดีได้ว่าจะเน้นให้กับสังคมเป็นหลักธรรมอันอำนวยการประกอบไปด้วย ญาณ สัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาอาชีพที่สุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตรา หาอุปายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี อารักข สัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์หรือเก็บออมทรัพย์สินที่หามาได้ และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตนไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย กัลยาณมิตรตदा ความมีเพื่อนที่เป็นคนดี คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกลูกเสนาสำหรับศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ และมีปัญญา สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักการใช้จ่ายให้มีความพอดีกับรายรับ มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้อยู่ได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

2. อธิบาท 4 ประการ (ที.ปา.11/231/233, อภิ.วิ.35 /505/292) ถือว่าเป็นหลักธรรมเป็นเครื่องที่จะช่วยให้เกิดการปฏิบัติดำเนินไปได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ตั้งแต่

ต้นจนถึงจุดหมายปลายทาง หมายถึง ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จหรือคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่ง หมายถึง ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ไฟใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนา จะทำให้ ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไปวิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

3. วุฑฒิธรรม 4 ประการ (อง.จตุกก. 21/248/332) หลักธรรมที่สร้างความเจริญก้าวหน้าในชีวิตหรือว่าธรรมเป็นเครื่องเจริญ ข้อปฏิบัติที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความเจริญ ความงอกงาม อันได้แก่ สัปปุริสสังเสวะ การคบสัตบุรุษ คือ คนดีมีคุณธรรมเป็นปราชญ์ราชบัณฑิต สัทธัมมัสสนา การฟังพระสัทธรรม หรือการได้รับฟังด้วยความเคารพ โยนิโสมนสิการ การตรึกตรองให้รู้สิ่งดีชั่ว โดยอุบายที่แยบคาย ัธมมานุธัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ ให้สอดคล้องพอดีตามขอบเขตความหมายและวัตถุประสงค์ที่สัมพันธ์กับธรรมข้ออื่น ๆ

4. จักร 4 ประการ (11/311/286, อง.จตุกก. (ไทย) 21/248/368) คือหลักธรรมที่สามารถสร้างองค์กร หรือประเทศชาติให้ก้าวหน้าลุกลงไปด้วยดี ที่เป็นปัจจัยหนุนส่งให้ประสบผลสำเร็จ คือ ปฏิรูปเทสวาส การอยู่ในประเทศอันสมควร สัปปุริสุปัสสยะ การเสวนากับคนดี อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ชอบ ปุพเพกตปุญญตา ความมีบุญอันได้กระทำไว้ก่อน

5. พละ 5 ประการ (อง.ปญจก.22/13/11; อภิ.วิ.35 /844 /462.) เป็นหลักธรรมที่สร้างให้สังคม ชุมชน มีความเข้มแข็งจนถึงระดับรากหญ้า ที่เรียกว่า พละ เพราะเป็นพลัง ทำให้เกิดความมั่นคง มีความเชื่อมั่นที่จะสามารถพัฒนาก้าวหน้า หรือเชื่อว่าจะต้องประสบผลสำเร็จอย่างแน่นอน ยึดความยุติธรรมที่เป็นระเบียบของสังคม ชุมชน ที่เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมจะสามารถทำให้สังคมสงบร่มเย็น หนักแน่นได้ เพื่อมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จตามความประสงค์ มีความตั้งมั่นการทำงานได้อย่างเต็มที่จนสำเร็จตามประสงค์ ย่อมก่อให้เกิดอำนาจในสังคม ชุมชน เกิดทุนทางสังคม

หลักพุทธธรรมกับการสงเคราะห์สังคม

หลักธรรมข้อนี้ใช้เพื่อพัฒนาสังคม หรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน องค์กร ประเทศชาติ หากไม่มีการเกื้อกูลแก่กันและกันประเทศชาติย่อมถดถอยไม่มีที่สิ้นสุด เพราะคนมีความลำบากในการแสวงหาปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ประกอบไปด้วย สังคหวัตถุ 4 และราชสังคหวัตถุ 4 ประการ ดังนี้

1. **หลักสังคหวัตถุ 4 ประการ** (ที.ปา (ไทย) 11/313/295) หลักสังคหวัตถุ คือ หลักแห่งการสงเคราะห์เกื้อกูลกันในสังคม ชุมชน ที่มีคนต่างระดับกันไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะ ความเป็นอยู่ รูปแบบการดำเนินชีวิต ในสังคมหนึ่งย่อมจะต้องมีความบกพร่องและมีส่วนเกินทางด้านทรัพย์สิน และเครื่องดำเนินชีวิตอยู่ไม่มากนักน้อย โดยมีการแบ่งปันน้ำใจอันเป็นพื้นฐานของมนุษย์ที่จะมีการเอื้ออาทรต่อกันจากการหยิบยื่นให้แก่กันและกัน ด้วยระบอบทางการเมืองสังคมประชาธิปไตย การพูดด้วยคำอันเป็นที่รัก มุ่งไปที่การสื่อสารกันในระดับต่างๆ เพื่อมีความเข้าใจร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เพราะการอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งการ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อต่อกัน สังคมนั้นก็จะไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน มุ่งสู่ความประพฤติดนให้เป็นประโยชน์โดยดำรงตนให้มีประโยชน์ต่อผู้อื่น หรือสังคม กระทำอย่างสม่ำเสมอเกิดการประสานงานที่ดีต่อสังคม ชุมชน องค์กรที่ตัวเองสังกัดอยู่ ไม่เป็นคนยุยงทำให้คนในสังคมแตกแยกกัน

2. **หลักราชสังคหวัตถุ 4 ประการ** (อง.อฎฐก.23/91/152; ชุ.อิติ.25/205/246) หลักธรรมข้อนี้มุ่งถึงผู้บริหารบ้านเมือง เมื่อได้อำนาจมาแล้วต้องบริหารจัดการให้ดี ไม่อยากเป็นเพราะอยากได้ตำแหน่ง แต่อยากเป็นเพราะต้องการทำงาน โดยทำงานเพื่อองค์กรนั้นๆ และที่สำคัญต้องมีการบำรุงขวัญกำลังใจลูกน้องหรือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา หรือจะเรียกว่าเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคน

3. **อริยทรัพย์ 7 ประการ** (ที.ปา.11/326 /264; อง.สตุตก.23 /6/5) คือทรัพย์อันประเสริฐ ทรัพย์คือคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ อยู่ภายในจิตใจ ดีกว่าทรัพย์ภายนอก เพราะไม่มีผู้ใดแย่งชิง ไม่สูญหายไปด้วยภัยอันตรายต่างๆ ทำให้ไม่อ้างว้างยากจน และเป็นทุนสร้างทรัพย์ภายนอกได้ด้วย คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ โดยการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม มีความละเอียดใจต่อการทำความชั่ว เกรงกลัวต่อการทำบาป ซึ่งผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มองเห็นภัยจะเกิดความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปสู่ความรู้ ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ

หลักพุทธธรรมกับการวินิจฉัยสั่งการ

หมวดธรรมข้อนี้ต้องการที่จะให้ผู้บริหารได้มีวิจารณญาณในการวินิจฉัยในเรื่องราวต่าง ๆ แล้วนำมาสั่งการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารปกครองบ้านเมือง คือ หลักอคติ 4, หลักพรหมวิหาร 4, หลักโลกธรรม 8 และหลักอริยสัจ 4 ดังนี้

1. **หลักอคติ 4 ประการ** (อง.จตก. (ไทย) 21 /17/29) เพื่อให้ผู้บริหารได้ใช้หลักธรรมที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่ง เพราะเชื่อง่ายหูเบา หรือฟังคำยุยงของลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา

หลักธรรมเหล่านี้นอกจากจะใช้กับการตัดสินใจแล้วยังใช้กับองค์ต่างๆ ได้ดีไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่โกรธเพราะชัง ไม่ขลาดเพราะกลัว เพราะเขลา

2. หลักพรหมวิหาร 4 ประการ (อภ.ส.34/190/75; วิสุทธิ.2/124) หลักธรรมนี้ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างสันติสุขมีความรักความผูกพันกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีสันติภาพ, ภารดรภาพและเสรีภาพอย่างแท้จริง เป็นธรรมที่ต้องตั้งไว้เป็นหลักใจกำกับความประพฤติ และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ มีเมตตาสงสาร ความรักใคร่ ปราปรณาดีอยากให้ความมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า ความกรุณาเอื้ออาทร สงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ความพลอยยินดี ในเมื่อผู้อื่นมีความสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป ตลอดจนการวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยความรักความชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน

3. โลกธรรม 8 ประการ (ที.ปา. (ไทย) 11/337/348), ธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่อยู่คู่กับโลก เมื่อนักบริหารยังหมกมุ่นและคาดหวังในเรื่องโลกธรรมนี้มากเกินไปย่อมทำให้เป็นผู้นำที่ขาดความมั่นใจ ไม่กล้าแม้แต่จะตัดสินใจลงมือทำ เพราะกลัวในเรื่องของการได้และเสีย เหล่านี้ คือการได้ลาภ การเสื่อมลาภ การได้ยศ การเสื่อมยศ มีสรรเสริญ ก็มีนิินทา มีสุข มีทุกข์

โลกธรรมเหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นทั้งแก่ปุถุชนผู้มีได้เรียนรู้ และแก่อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ต่างกันแต่ว่า คนพวกแรกย่อมไม่รู้เห็นเข้าใจตามความเป็นจริง ลุ่มหลงยินดียินร้าย ปลอ่ยให้โลกธรรมเข้าครอบงำจิต ส่วนอริยสาวกผู้ได้เรียนรู้ ย่อมพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงว่าสิ่งเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีสติดำรงอยู่ เป็นผู้ปราศจากทุกข์ เป็นต้น

4. อริยสัจ 4 ประการ (ส.ม.19/1665/528; อภ.วิ.35/145/127). ธรรมข้อนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้เพื่อการศึกษาหาสาเหตุของปัญหาอุปสรรคในงานนั้นๆ และยังสามารถกำหนดเป้าหมายโดยทำเป็นยุทธศาสตร์ และแนวทางในการดำเนินหนทางไปสู่เป้าหมายนั้นๆ ด้วย ทุกข์ คือตัวปัญหา สมุทัย คือสมมุติฐานของทุกข์ นิโรธ คือเป้าหมายความดับทุกข์ มรรค คือวิธีการเข้าสู่เป้าหมายหนทางดับไปแห่งทุกข์นั้น

หลักพุทธธรรมกับการวางแผนและกำหนดนโยบาย

ธรรมหมวดนี้เป็นหมวดที่ใช้ในฐานะที่กว้างขึ้น เริ่มจากการที่เราจะวางแผนการบริหารจัดการอย่างไร รวมไปถึงจนถึงได้กำหนดกฎเกณฑ์ออกมาและในที่สุดได้กำหนดนโยบายหลักตามแนวพระพุทธศาสนา

1. อัถตะประโยชน์ หมวดธรรมข้อนี้ถือได้ว่าเป็นการระบุเป้าหมายแห่งองค์กรหรือรัฐได้เป็นอย่างดีที่ผู้บริหารจะยึดเอาประโยชน์อะไรมาเป็นหลัก กล่าวคือจะยึดประโยชน์เพื่อตนเองสำเร็จแล้วจึงมุ่งเอื้อประโยชน์เพื่อผู้อื่น หรือจะทำประโยชน์ให้เกิดสู่สังคม

2. อิทธิบาท 4 ประการ (ที.ปา.11/231/233; อภิ.วิ.35/505/292). เป็นคุณธรรมเป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย คือความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ความเพียร คือขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป วิมังสา ไตรตรองหรือทลอง คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผลคิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

สรุปแนวคิดในการจัดหลักพุทธธรรมต่างๆ นอกจากหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีนักวิชาการไทยอีกหลายท่านที่ได้พยายามจัดหลักธรรมเพื่อให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองมากนัก แต่ทว่าได้อธิบายสังคมเป็นหลัก ดังพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แบ่งธรรมะออกหมวดเพื่อให้เหมาะกับคนให้มากที่สุด โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง เพราะคนเป็นส่วนสำคัญของสังคม สังคมช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ก็นำสู่ความพ้นทุกข์ในระดับปัจเจกชน ดังนั้นจึงได้นำเอาธรรมเป็นศูนย์กลางแล้วขยายออกไปสู่บุคคล, ครอบครัว, ประเทศชาติและธรรมที่อยู่เหนือโลก ประกอบด้วย ธรรมสำหรับการปกครองตน ธรรมสำหรับการครองเรือน ธรรมสำหรับการบริหารประเทศ ธรรมสำหรับการอยู่เหนือธรรมชาติ หรือเข้าสู่พระนิพพาน (ไชย ณ พล, 2537)

ดังนั้น ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา (2538), ได้มองธรรมะเป็นสองส่วนคือ ธรรมที่เป็นสภาวะธรรมที่สูงสุดเป็นอมตธรรม กับธรรมที่เป็นจริยธรรมที่สามารถนำมาปฏิบัติได้ คือ ส่วนที่เป็นสังขารธรรม ซึ่งเป็นส่วนแสดงภาวะ หรือรูปลักษณะตัวจริง และส่วนที่เป็นจริยธรรม ซึ่งเป็นส่วนของข้อปฏิบัติทั้งหมดนี้เป็นพุทธธรรมที่ระบุมารวมกันนี้ เป็นการวางกรอบแนวคิดทางด้านการเมืองการปกครอง ตามแนวพุทธศาสนาที่จะช่วยให้ผู้มีอำนาจบริหารบ้านเมืองให้มีเป้าหมายและหลักการยึดถือเพื่อนำไปสู่สันติสุข, อรรถประโยชน์ที่ได้วางเอาไว้

เอกสารอ้างอิง

- ไชย ณ พล. (2537). *การปกครองของพระพุทธเจ้าระบอบธรรมาธิปไตย*. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. (2538). *ปรัชญาพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรตร ถิรธมโม) (2552), *รัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก*, กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541), *ธรรมานุญชีวิต*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2549), *พุทธวิถีการบริหาร*, พิมพ์พิเศษ 5 ธันวาคม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต). (2543), *โลกทัศน์ของชาวพุทธ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย (ในพระบรมราชูปถัมภ์). (2539). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 16, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย.

การตกทอดพระบรมสารีริกธาตุมาสู่ประเทศไทย PASSING ON THE ROYAL RELICS TO THAILAND

¹ทิพย์ภวิชน ไสชาติ, ²พระครูโกศลวิहारคุณ และ ³พระครูธีรธรรมบัณฑิต

¹Thippavit Saichart, ²Phrakrukoslwiharakhun

and ³Phrakhru Theradhammabhandhit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹s.dhammakosa_@hotmail.ocm, ²pkhruk@gmail.com

Received: November 21, 2025; **Revised:** December 4, 2025; **Accepted:** December 6, 2025

บทคัดย่อ

พระบรมธาตุ คือ พระอัฐิของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนปรินิพพาน ให้คงเหลือไว้หลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัท พระบรมธาตุมีสองลักษณะคือ พระบรมธาตุที่ไม่แตกกระจาย และที่แตกกระจาย มีขนาดเล็กสุดประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาด ชาวพุทธเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุแทนองค์พระบรมศาสดาที่ทรงคุณค่าสูงสุดในศาสนาพุทธ จึงนิยมกระทำการบูชาของค์พระบรมสารีริกธาตุโดยประการต่าง ๆ เช่น การสร้างเจดีย์ เพื่อประดิษฐานพระธาตุไว้สักการะ โดยเชื่อว่ามีอานิสงส์ประดุจได้กระทำการบูชาแด่พระพุทธเจ้าเมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุเป็นสัญลักษณ์เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้วสิ่งที่เป็นสภาวะแทนพระองค์ คือ การเข้าเห็นธรรมสามารถปฏิบัติได้ถึงขั้นสูงสุดก็จะสามารถเข้าถึงพระพุทธองค์ เพราะพระองค์เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้เกิดกุศลในการดำเนินชีวิต ส่วนการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเป็นเรื่องของพุทธบริษัทที่จะทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป การยึดถือบูชาสิ่ง

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ที่ควรบูชาอันเป็นเครื่องยึดทางด้านจิตใจของพุทธบริษัทในปัจจุบันที่เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมายถือเป็นการบูชาสิ่งที่เป็นปูชนียบุคคลอันถือทรงไว้ด้วยคุณค่ามากทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และศาสนา

คำสำคัญ : พระบรมสารีริกธาตุ, การตักทอด, ประเทศไทย

Abstract

Relics are the relics of the Lord Buddha Which he made a wish before his passing away for remaining relics after offering the funeral ceremony for the mental anchor of the company of Buddhists. There are two types of royal relics: relics are not scattered and scattered. The smallest size is about turnip seeds. Buddhists believe that the Buddha's relics are objects instead of the Buddha. It is the most valuable in Buddhism. Therefore, people like to worship the Lord Buddha's relics by various reasons such as building a pagoda to enshrine relics. It was believed that virtue was performed as an offering to the Lord Buddha while he was still alive. Relics and Araham elements are a symbol for the mental anchor of the Buddhists as a warning to behave well and act in accordance with the teachings of the Lord Buddha. After he passed away, the refuges of Buddhists are to see the Dharma. It is able to perform to the highest level that is able to see the Lord Buddha. Because the Lord Buddha is the only one who can guide the way of life in purity. As for the practice of the Dhamma, the teachings are the matter of the Buddhist companies that will make Buddhism prosperous forever. The worship of Buddhist things which are now called Buddha's relics and many different relics. It is the worship of the highly revered people of history and religion.

Keywords: Royal relics, passing, Thailand

บทนำ

พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุสมัยพุทธกาลนั้น นับเป็นปูชนียวัตถุที่พุทธศาสนิกชนต่างให้ความเคารพนับถือ ก่อปรไปด้วยความเชื่อและศรัทธาอย่างสูง เนื่องจากพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันตธาตุ ล้วนแต่บังเกิดมาจากสรีรกายแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ อีกทั้งแต่ละพระองค์ ต่างมีคุณงามความดีและประวัติแสดงอยู่ใน

พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่างๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอรหันต์ที่ได้รับการยอมรับจากพระพุทธเจ้า ให้ดำรงตำแหน่งเป็นเอตทัคคะ คือ เป็นพระอรหันต์ ผู้เลิศในด้านต่างๆ มีความสามารถ ที่แสดงออกได้อย่างดีเยี่ยม มิมีผู้ใดจะเสมอเหมือน ทำให้บุคคลเป็นจำนวนมาก ต่างเสาะแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ มาเพื่อบูชาและน้อมระลึกถึงพระคุณของพระผู้เป็นต้นกำเนิดแห่งพระธาตุเหล่านั้น แต่เนื่องจากพระอรหันต์นับแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา ต่างมีเป็นจำนวนมาก จึงบังเกิดพระธาตุที่มีลักษณะสัณฐานต่างกันมากมาย ยากที่จะจำแนกความแตกต่างได้

นับตั้งแต่โบราณกาลมา จึงได้มีการบันทึกลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุไว้ในตำราต่างๆ อรรถกถา สุมังคลวิลาสินี ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความในพระสูตรต้นปิฎก พินนิกาย เรียบเรียงโดยพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 10 โดยมีผู้สันนิษฐานว่าท่านได้เรียบเรียงขึ้นใหม่จากคัมภีร์มหาวรรณกถาเดิมของลังกา ซึ่งปัจจุบันต้นฉบับสูญหายไปแล้ว ดังนั้น อรรถกถาสุมังคลวิลาสินี จึงนับได้ว่าเป็นตำราพระธาตุฉบับเก่าแก่ที่สุดที่พบในปัจจุบัน มีการใช้อ้างอิงกันมากและมีความน่าเชื่อถือสูง แต่มีการบรรยายเพียงลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น โดยกล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุ 2 ประเภท ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุแบบไม่กระจัดกระจาย (นวิปปกิณณา ธาตุ) และ พระบรมสารีริกธาตุแบบกระจัดกระจาย (วิปปกิณณา ธาตุ) ส่วนในอรรถกถาอื่น พบว่ามีการกล่าวถึงลักษณะพระธาตุพระอรหันต์ 3 องค์ ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระพักกุละ และ พระสันตติมหาอำมาตย์เท่านั้น ดังนั้นการแยกลักษณะพระธาตุของพระอรหันตสาวก ปัจจุบันจึงนิยมใช้อีกตำราหนึ่ง ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ตำราพระธาตุของโบราณ” เนื้อหาในตำราได้มีการเขียนคำบรรยายลักษณะ ประกอบภาพวาดสัณฐานของพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันตธาตุ 47 พระองค์ปัจจุบันพบว่าใช้อ้างอิงในหนังสือเกี่ยวกับพระธาตุแทบทุกเล่ม กล่าวว่าผู้แต่งคือ เกษโรภิกขุ (นิรนาม. พระบรมสารีริกธาตุ. (ม.ป.ป.)) แต่ก็พบว่ามี การอ้างชื่อผู้แต่งอยู่เพียงเล่มเดียว นอกจากนั้นก็ไม่มีปรากฏว่าใครหรือท่านใดเป็นผู้รจนาขึ้น เพียงแต่ทราบว่าได้คัดลอกสืบทอดกันมา โดยมีหลักฐานการกล่าวถึงตำราพระธาตุ ที่พบในประเทศไทยมีอยู่ด้วยกัน 4 ฉบับ เรียกตามชื่อผู้เป็นเจ้าของตำรา ได้แก่ ตำราพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรณปริชา ตำราพระธาตุของคุณบุญช่วย สมพงษ์ อติตอธิติกรมศาสนา ตำราพระธาตุของนายแพทย์เกิด บุญปลุกและ ตำราพระธาตุของนางเสรษฐสมิธ (ตำราพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรณปริชา, 2560)

อย่างไรก็ดี จากการคัดลอกสืบทอดกันมา ทำให้เราได้ทราบว่าภายในตำราประกอบด้วยลักษณะสัณฐานและวรรณะของพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุพระอรหันตสาวก 47 พระองค์ ซึ่งรายนามพระอรหันต์ทั้ง 47 พระองค์นั้น แบ่งเป็นพระอรหันตสาวกสมัยพุทธกาลและพระอรหันต

สาวกภายหลังพุทธปรินิพพานไม่นาน รวมถึงพระนามพระอรหันต์ที่คัดลอกสืบทอดคลาดเคลื่อน จนกระทั่งไม่ทราบว่าเป็นองค์ใดในพุทธประวัติ แต่อย่างไรก็ตาม ถือได้ว่า “ตำราพระธาตุ” ที่มีการยอมรับนับถือในประเทศไทยขณะนี้ มีอยู่ด้วยกันเพียง 2 ตำรา คืออรรถกถาสุมังคลวิลาสินี และตำราพระธาตุของโบราณ เท่านั้น (นัฐชัย แยมพิกุลสกุล. 2551)

ความหมายของพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุ หมายถึง พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนจะมีความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่กับพระบรมสารีริกธาตุนั้น และสักการะ เพื่อน้อมขอพระบารมีให้คุ้มครองตนเองให้แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง

พระบรมสารีริกธาตุ คือ พระธาตุส่วนย่อยที่บังเกิดแต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ มิได้เป็นคำที่ใช้เรียก พระธาตุของพระอรหันตสาวก หรือพระธาตุเจดีย์ต่างๆ

พระธาตุ คือ กระดูกหรือส่วนของร่างกายต่างๆ เช่น ฝ่ามือ ฝ่าเท้า ฟัน โลหิต เป็นต้น คุณลักษณะแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลักษณะคล้ายธาตุ ซึ่งหากมองโดยสังเกตให้ถี่ก็คล้าย กรด หอน แก้ว เพชร เป็นต้น

พระบรมธาตุ และพระธาตุ ยังอาจใช้หมายถึงพระสถูปเจดีย์ต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุพนม พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช เป็นต้น

ธาตุ แปลว่า ผู้ทรงไว้หรือทรงอยู่ หมายถึงที่มีอยู่เป็นคู่กับโลก ทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม ไม่สลายไปไหน แต่อาจจะมีการเปลี่ยนรูปลักษณ์สั่นไปเมื่อเวลาเปลี่ยนไป หรือเปลี่ยนสถานที่ ธาตุเป็นสิ่งที่มิได้อยู่โดยมิต้องมีการพิสูจน์ (พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต). 2533)

กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก โดยทั่วไป เรียกว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระบรมธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเป็นกระดูกส่วนใด ส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าก็เรียกตามความหมายของคำนั้นๆ เช่น พระอุรังคธาตุ พระทนต์ธาตุ หรือเขี้ยวแก้ว ซึ่งปรากฏที่ประเทศศรีลังกา พระเกศาธาตุ ถ้าเป็นของพระอรหันต์ เรียกว่า พระธาตุ

การใช้คำที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานิยมใช้คำนี้ คือ โลภธาตุ หมายถึง ความมีอยู่เป็นของโลก นิพพานธาตุ หมายถึง ความมีอยู่ของนิพพาน กามธาตุ หมายถึง ความมีอยู่เป็นอยู่ของภุมิ เทวตาชั้นรูปพรหม อรูปพรหม หมายถึง ความมีอยู่เป็นอยู่ของภุมิ เทวตาชั้นรูปพรหม อปรียา ปันธาตุ หมายถึง ความมีอยู่เป็นอยู่ของภุมิ ที่เหนือขึ้นไป

ในความหมายของ “ธาตุ” อีกอย่าง คือ ธาตุ 4 ได้แก่ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และวาโยธาตุ (ธาตุลม) ถือเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

ในโลกนี้ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตัวมนุษย์ (คน) และสัตว์มีชีวิตทั้งหลายประกอบด้วยชั้น 5 คือ รูป (ธาตุหรือมหาธาตุรูป 4 และอุปาทายรูป 24) เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า รูปนาม คำว่า “รูปนาม” ไม่ได้หมายถึงว่ามี 2 อย่างคือ รูปกับนาม แต่หมายถึงรูปนาม คือเขียนติดกันไปเลย ไม่ได้แยกกัน ในรูปมีนามและในนามมีรูป เป็นอันเดียวกัน ไม่ใช่แยกกัน ไม่ได้หายไปไหน มีอยู่ในโลกในจักรวาลนี้ตลอดเวลา บางทีก็ปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่าง บางทีก็ไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่าง กล่าวตามภาษาวิทยาศาสตร์ก็คือ บางทีก็เป็นสสาร บางทีก็เป็นพลังงาน เปลี่ยนกลับไปกลับมา (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (ออนไลน์))

ประเภทของพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุที่พบเห็นในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอัฐิของบุคคลธรรมดาทั่วไปอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามยังพบลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุที่มีลักษณะเหมือนกระดูกคน พบเห็นได้ตามพระธาตุเจดีย์ หรือตามพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ทั่วโลก มี 2 ประเภท คือ

1. พระบรมสารีริกธาตุ มีลักษณะพระธาตุ พบมากในประเทศศรีลังกา ไทย จีน พม่า
2. พระบรมสารีริกธาตุ มีลักษณะกระดูกคน พบเฉพาะเขตโบราณสถานในประเทศอินเดีย สำหรับในประเทศไทยรัฐบาลอังกฤษได้มอบให้แก่ประเทศไทย 2 ครั้ง ครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานอยู่ ณ เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และครั้งที่ 2 รัฐบาลได้อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน

คุณลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุที่พบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน และได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนและพระภิกษุสงฆ์โดยทั่วไป พบว่ามีลักษณะที่มองจากภายนอกคร่าวๆ ได้ด้วยกันหลายสี ตั้งแต่สีดั่งแก้วจนกระทั่งขุ่น สีขาวดุจสีสังข์ สีทอง สีดำ สีชมพู สีแดง และมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ลักษณะเมล็ดข้าวสาร พันธุ์ฝักกาด เมล็ดถั่วแตก แก้วใส หากมีขนาดเล็ก มักสามารถลอยน้ำได้ เมื่อลอยด้วยกันจะสามารถดึงดูดเข้าหากันได้ และลอยติดกันเป็นแพสามารถเสด็จมาเพิ่มจำนวนขึ้นหรือลดลงได้เอง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระธาตุเปลี่ยนขนาดและสีสันเอง ได้ส่วนมากมักมีน้ำหนักค่อนข้างเบา เมื่อเทียบกับขนาด

อรรถกถาสมังคลาลิลินี ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความพระสูตรที่หมินกาย ในพระสุตันตปิฎกนั้น พระอรรถ กถาจารย์ได้แบ่งลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. นวิปปกัณณา ธาตุ คือ พระบรมสารีริกธาตุที่ยังคงรูปร่างเดิมอยู่เป็นชั้นเป็นอัน มิได้แตกย่อยลงไป มีทั้งหมด 7 องค์ ได้แก่ พระนลาฏ กระดูกหน้าผาก 1 องค์ พระเขี้ยวแก้ว 4 องค์ และพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) 2 องค์

2. วิปกัณณา ธาตุ คือ พระบรมสารีริกธาตุส่วนต่าง ๆ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีได้คงรูปร่างอยู่เป็นขึ้น แต่แตกย่อยลงเป็นจำนวนมาก กระจายไปประดิษฐานตามสถานที่ต่าง ๆ

พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกลักษณะและขนาดของพระบรมสารีริกธาตุชนิด วิปกัณณา ธาตุ เมื่อพิจารณาจากลักษณะภายนอก แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. สีเหมือนดอกมะลิตูม (สีพิกุล)
2. สีเหมือนแก้วมุกดาที่เจียรระไนแล้ว (สีฝลิก)
3. สีเหมือนจุน หรือ ผงทองคำ (สีทองอุไร)

และพิจารณาจากขนาดมี 3 ขนาด คือ

1. ขนาดเล็ก ประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาด
2. ขนาดเชิง คือ มีขนาดใหญ่ขึ้นมา ประมาณเมล็ดข้าวสารหักกิ่งหนึ่ง
3. ขนาดใหญ่ คือ มีขนาดใหญ่ที่สุด ประมาณเมล็ดถั่วเขียวผ่ากลาง (พระบรมสารีริกธาตุสารานุกรมเสรี. (ออนไลน์))

มูลเหตุแห่งการเกิดพระบรมสารีริกธาตุ

การเกิดพระบรมสารีริกธาตุจำนวนมากขึ้นนั้น พระโบราณจารย์ได้อธิบายไว้ว่า เกิดจากพุทธประสงค์ก่อนที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน ซึ่งโดยปกติที่พระพุทธเจ้าที่ทรงมีพระชนมายุยืนยาว สามารถประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาให้มั่นคง จะมีพระบรมสารีริกธาตุที่มีลักษณะรวมกันเป็นแท่งเดียว ดุจทองแท่งธรรมชาติ ซึ่งในมหาชนในสมัยนั้นไม่สามารถแบ่งปันนำไปประดิษฐานตามที่ตั้งต่าง ๆ จึงต้องสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุไว้ในที่แห่งเดียว ซึ่งพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ทรงเล็งเห็นว่า พระองค์มีเวลาปฏิบัติพุทธกิจเพียง 45 ปี นับว่าน้อยมาก เมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ศาสนาของพระองค์ยังไม่แพร่หลาย หากได้อริธาตุของพระองค์ไปอุปฐากบูชา จะได้บุญกุศลเป็นอันมาก จึงอธิษฐานให้พระบรมสารีริกธาตุของพระองค์แตกย่อยเป็น 3 สันฐาน เว้นแต่ธาตุทั้ง 7 ประการ คือ พระนลาฏ กระดูกหน้าผาก 1 องค์ พระเขี้ยวแก้ว 4 องค์ และพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) 2 องค์ นอกจากนั้นให้กระจายไปทั่วทิศานุทิศ เพื่อยังประโยชน์แก่หมู่สัตว์ทั่วไป

พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์นั้น เกิดขึ้นและได้ประดิษฐานอยู่บนมนุษย์โลก ชั่วระยะเวลาหนึ่ง จนเมื่อพระพุทธศาสนาได้เสื่อมลง พระบรมสารีริกธาตุก็จะอันตรธานไป

คำว่า“ธาตุอันตรธาน” ไม่ได้หมายถึงว่า ธาตุสูญสิ้นไปจากโลก แต่หมายถึงหายไปไม่ปรากฏให้เห็นพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับพระอานนท์คราวหนึ่งว่า“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” ถ้าจะอธิบายในอีกลักษณะหนึ่งก็ได้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญคุณความดี มีคุณธรรมประจำใจ ก็จะเห็นพระพุทธเจ้า คำว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา มี 2 นัย

นัยที่ 1 หมายถึงว่า ขณะที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ คนที่อยู่ห่างไกลประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ไม่จำเป็นต้องเดินทางไกลเพื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ก็ได้ แต่ให้ผู้นั้นปฏิบัติธรรม ทำทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา พระพุทธเจ้าก็จะแปลงรัศมี มี 6 สี ไปแสดงพระองค์ปรากฏต่อหน้าผู้นั้น นี่คือนัยของคำว่า“ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”

นัยที่ 2 หมายถึงว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ผู้ประสงค์จะเห็นพระพุทธเจ้า ขอให้อธิษฐานจิตบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา กล่าวคำอธิษฐานขอให้พระบรมสารีริกธาตุเสด็จมา ณ ภาชนะหรือสถานที่เหมาะสมซึ่งจัดเตรียมเอาไว้ เมื่อทำความดีถึงขั้นสูงสุด พระบรมสารีริกธาตุก็จะเสด็จมาตามที่ปรารถนา (เขมฐะ อธิษฐาน.2548)

ลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ

ลักษณะสัณฐานของพระบรมสารีริกธาตุ และขนาดของพระธาตุ มีหลากหลาย มีลักษณะสีเป็นมันเลื่อมสีต่างๆ มีสีทองอุไรบ้าง สีขาวใสดั่งแก้วลึกบ้าง สีดอกพิกุลแห้งบ้าง มีสัณฐานต่าง ๆ เช่น กลม ยาวรี เลี้ยว เป็นเหลี่ยม มีขนาดต่าง ๆ กัน เช่น ขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วหัก ขนาดกลางเท่าเมล็ดข้าวสารหัก ขนาดเล็กเท่ากับเมล็ดพันธุ์ฝักกาด พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะและสัณฐานหลากหลายตามที่กล่าวในตำราโบราณ พระบรมสารีริกธาตุ (ของพระพุทธเจ้า) ขนาดใหญ่ ประมาณเท่าเมล็ดถั่วหัก จำนวน 5 ทะนาน ทรงพระบรมสัณฐานเหมือนหนึ่งพรรณทองอุไร ขนาดกลาง ประมาณเท่าเมล็ดข้าวสารหัก จำนวน 5 ทะนาน ทรงพระบรมสัณฐานเหมือนหนึ่งพรรณแววแก้วลึกอันเลื่อนลอยขนาดเล็ก ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด จำนวน 6 ทะนาน ทรงพระบรมสัณฐานดังพระพรรณดอกบุปผชาติพิกุลอดุลสีใส

ความหลากหลายด้านลักษณะ สี สัณฐานของพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ อาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น สภาพทางกาย ลักษณะพิเศษทางจิตของพระอรหันต์หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ หรือปฏิกิริยาทางเคมีอย่างอื่น นอกจากนี้ น่าจะเกี่ยวเนื่องกับอายุของพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ แต่ละองค์ด้วย ซึ่งบางองค์อาจมีอายุเป็นหมื่นชาติแสนชาติ ในคัมภีร์เถรวาทกล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ที่ปรินิพพานไปแล้ว พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นยังคงสถิตอยู่ในโลก ไม่รวมพระธาตุ

(หรือพระอรหันตธาตุ) ของพระสาวก สามีกาซึ่งมีจำนวนมาก (พระบรมสารีริกธาตุ-สารานุกรมเสรี. (ออนไลน์))

พระบรมสารีริกธาตุ 2 ประเภท

1. พระบรมสารีริกธาตุไม่แตกกระจาย พระบรมสารีริกธาตุที่ไม่แตกกระจายมี 7 ส่วน คือ พระเขี้ยวแก้ว 4 พระรากขวัญ 2 และพระอุณทิสหรือส่วนพระนลาฏ 1 คำว่า“ไม่แตกกระจาย” หมายถึงยังความเป็นรูปร่าง เป็นแท่ง หรือเป็นกลุ่มก้อนสมบูรณ์ ไม่มีส่วนไหนหักบิ่นไป กล่าวคือ ก่อนที่ร่างกายจะถูกเผา พระเขี้ยวแก้วเป็นต้นนี้

มีรูปร่างอย่างไรหลังจากการร่างถูกเผาแล้วพระเขี้ยวแก้วนี้ก็ยังรูปร่างอย่างนั้น

2. พระบรมสารีริกธาตุแตกกระจายพระบรมสารีริกธาตุที่แตกกระจาย คือ ส่วนอื่น นอกเหนือจาก 7 ส่วนที่กล่าวไว้ในข้อ 1 จะไม่เหลือส่วนที่เด่นชัด ขนาดเล็กสุดเท่าเมล็ดพรรณ ผักกาด ขนาดเท่าเมล็ดข้าวสารหัก และขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วเหลือง คำว่า“แตกกระจาย” หมายถึง ไม่มีความเป็นรูปร่าง เป็นแท่ง หรือเป็นกลุ่มก้อนเหมือนเดิม มีบางส่วนหักบิ่นไป กล่าวคือ ก่อนที่ร่างกายจะถูกเผา พระธาตุนี้มีรูปร่างสมบูรณ์ แต่หลังจากร่าง ถูกเผาแล้ว ก็สูญเสียความสมบูรณ์ไป

ลักษณะของพระอรหันตธาตุ

พระธาตุของพระสาวก สันฐานกลมเป็นมณฑล บ้างรีเป็นไข่จิ้งจก บ้างดังรูปบาตรคว่ำ บ้างพรรณขาวดั่งสีสังข์สีพิรุณแห่ง สีหยาตตะค้ำ

พระธาตุพระโมคคัลลานะ สันฐานกลมเป็นปริมนพลอย่างหนึ่ง รีเป็นผลมะตูมและเมล็ดทองหลางก็มี และเมล็ดสวาก็มี เป็นสีดำ หรือขาว หรือเขียวหรือเหลืองเหมือนหยาตตะค้ำ ลายดั่งไข่นก หรือร้าวเป็นสายเลือด

พระธาตุของพระอานนท์ สันฐานดั่งใบบัวเผื่อน พรรณดั่งสีดอกพิรุณ พรรณดั่งน้ำรัก หรือขาวสะอาดดั่งสีเงิน

พระธาตุของพระอุบลวรรณาเถรี สันฐานงอกดั่งกระดูกสันหลังงู มีรูทะลุกลาง พรรณเหลืองดั่งเกสรบัวพระมหาภิณาสสและพระเจ้าอชาตศัตรูรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อกษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานในเจดีย์ ณ เมืองของตนแล้ว พระมหากัสสปะเห็นว่าในอนาคต คนจะไม่เอาใจใส่บูชาสักการะ เป็นเหตุให้พระบรมสารีริกธาตุหายไป ไม่ปรากฏให้คนเห็น (คงไม่ได้หมายถึงว่าจะเกิดอันตรายแก่พระบรมสารีริกธาตุตามที่หมายความว่า) และจะทำให้ชาวโลกไม่ได้รับประโยชน์เกื้อกูล

พระมหากัสสปะได้ถวายคำแนะนำแต่พระเจ้าอชาตศัตรูให้ประกอบพิธี “ธาตุนิทาน” คือ การฝังพระธาตุ ดำเนินบอกไว้ใน พ.ศ.8 พระมหากัสสปะใช้อธิติฤทธิ์อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ

จากเมืองต่างๆ (ยกเว้นจากเมืองรามคาม) มายังเมืองกรุงราชคฤห์ โดยที่กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครไม่ทราบ

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ขุดหลุมลึก 80 ศอก ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ (ทิศอาคเนย์) ของกรุงราชคฤห์ เอาแผ่นโลหะปูข้างล่าง สร้างเรือนขนาดเล็กด้วยทองแดง บรรจุพระบรมสารีริกธาตุลงในกล่องไม้จันทน์เหลืองซ้อนกัน 8 ชั้นแล้วบรรจุลงในสฤปไม้จันทน์เหลืองซ้อนกัน 8 ชั้น แล้วบรรจุลงในกล่องงา 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปงา 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้ว 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้ว 8 บรรจุลงในกล่องทองคำ 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปทองคำ 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องเงิน 8 บรรจุซ้อนลงในสฤปเงิน 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วมณี 8 บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วมณี 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วแดง 8 บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วแดง 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วลาย 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วลาย 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วผลึก 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วผลึก 8 ชั้น สฤปแก้วผลึกนี้จะเป็นสฤปชั้นนอก มีการจารึกข้อความไว้ว่า “ในข้างหน้าโน้น เมื่อใด ปิยทาสกุมารได้เสวยราชย์ เป็นพระเจ้าอโศกธรรมราชา เมื่อนั้น พระองค์จักกระทำพระบรมธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลาย”

พระโมคคัลลีบุตรติสสะและพระเจ้าอโศกมหาราชกระจายพระบรมสารีริกธาตุ

การนับถือพระบรมสารีริกธาตุในอินเดียในพุทธศตวรรษต้น ๆ ไม่มีกล่าวถึงเรื่องความขลัง ศักดิ์สิทธิ์ หรือฤทธิ์อำนาจต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธรูป แต่เป็นเพียงการนับถือเพื่อรำลึกถึงคุณของพระพุทธรูปผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยพระคุณทั้ง 3 คือ พระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ และกรุณาธิคุณ อันเป็นการสอนให้พุทธศาสนิกชนเจริญรอยตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตเหมือนพระองค์ แต่พอเวลาผ่านไปความเชื่อนี้ก็เปลี่ยนไปตามความนิยม ครั้นถึง พ.ศ.218 พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ต่อมาได้พบสามเณรนิโครธ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์ พระโมคคัลลีบุตรติสสะให้ทำสังคายนาครั้งที่ 3 พระองค์เองเสด็จจาริกกราบไหว้บูชาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา รับสั่งให้สร้างสฤป 84,000 องค์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐานไว้ในที่ต่างๆ ทั้งในและนอก พระราชอาณาจักร สันนิษฐาน แม้ในคราวส่งสมณทูต 9 สายออกไปประกาศพระพุทธศาสนายังที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกพระราชอาณาจักร ได้มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปด้วยทุกสาย ทำให้พระบรมสารีริกธาตุกระจายไปในนานาประเทศตั้งแต่นั้นมา การส่งพระธรรมทูตออกไปประกาศพระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นเหตุทำให้พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุกระจายออกไป

สาเหตุประการต่อมาที่ทำให้พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุกระจายไปสู่ประเทศต่าง ๆ คือ พวกพ่อค้านานาชาติ ของฝักของขวัญ (เครื่องบรรณาการ) เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่นิยมไปให้กันในฐานะนักปกครองและพ่อค้าวาณิชในสมัยโบราณก็คือ (1) คัมภีร์พระพุทธศาสนา (2)

พระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ขนาด (3) พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุและ (4)พระธาตุเขี้ยวแก้ว (ซึ่งเป็นของฝากชั้นเยี่ยม) (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ.2548)

พระบรมสารีริกธาตุและการตกทอดมาสู่ประเทศไทย

พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุได้รับอัญเชิญมาประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระโสมพะดินและพระอุตรตระ เป็นต้นมา (อนุমানหรือคาดการณ์ตามหลักฐานในคัมภีร์) หรือถ้าว่าตามตำนานอุรังคธาตุพระมหากัสสปะและคณะ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนหน้าอก (อุรังคธาตุ) มาบรรจุในเจดีย์พระธาตุพนมตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 5 ก่อนพระโสมพะดินและพระอุตรตระด้วยซ้ำไป

แม้แต่ความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค ชาวไทยและชาวลาวบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเมื่อก่อนมีเจดีย์บนเกาะกลางน้ำ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ต่อมากระแสน้ำเซาะเกาะกลางน้ำพังทลาย พื้นดินทรุดลง น้ำท่วมองค์เจดีย์ แต่สภาพของเจดีย์ยังดีอยู่มาจนถึงปัจจุบัน พญานาคทำหน้าที่คุ้มครององค์เจดีย์และพระบรมสารีริกธาตุ พอถึงวันออกพรรษาทุกปี พญานาคก็จะพ่นไฟเพื่อเป็นการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ นี่คือนาน พุทธศาสนิกชนบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่ทางเหนือถึงใต้ มีศรัทธาในเรื่องพระบรมสารีริกธาตุมาก จะเห็นว่า ทางภาคเหนือก็มีพระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน พระธาตุหลวงลำปาง จังหวัดลำปาง พระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ทั้งหมดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุทั้งสิ้น และมีตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุแต่ละแห่งที่มีเอกสารหลักฐานและเล่าสืบต่อกันมาเป็นเรื่องที่น่าเลื่อมใสยิ่ง เช่น พระธาตุดอยสุเทพมีตำนานว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จมาฉันภัตตาหารที่ดอยอุจจุปปพตะ (ภูเข้อ้อย) ย่าแสะแม่ลูกได้ดักบาตร (ใส่บาตร) ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้าและพระสาวก พระพุทธองค์จึงทรงมอบพระเกศาธาตุให้และได้ประดิษฐานไว้ที่พระธาตุดอยสุเทพ ทางภาคอีสานก็มีพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุเรณูนคร พระธาตุศรีคุณ พระธาตุมหาชัย พระธาตุ ประสิทธิ์ พระธาตุท่าอุเทน เป็นต้น

พระธาตุเก่าแก่และสำคัญในภาคใต้ของประเทศไทย เช่น พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งมีตำนานว่า เจ้าชายทันตกุมารและพระนางเหมมาลาอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาขึ้นที่หาดทรายแก้ว สร้างเจดีย์เล็กๆ เป็นที่ประดิษฐานไว้เมื่อประมาณ พ.ศ.854 ต่อมาประมาณ พ.ศ.1093 พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกทรงสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์องค์เป็นที่ประดิษฐานแทน พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างขึ้นประมาณระหว่าง พ.ศ.1300-1400 ในภาคกลางของประเทศไทย พระปฐมเจดีย์ซึ่งเชื่อว่ามีการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยที่พระโสมพะ

และพระอุตรธรรมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ มีการสร้างพระปฐมเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ในสมัยสุโขทัย มีข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 (ประมาณ พ.ศ.1835)บอกว่า“พ่อขุนรามคำแหงทรงช้างเผือกชื่อรู่จาศรีไปนมัสการพระศรีรัตนธาตุ พระองค์ทรงอัญเชิญพระธาตุประดิษฐานไว้กลางเมืองให้คนบูชา 6 วันก่อนที่จะประดิษฐานไว้กลางเมืองศรีสัชชนาลัยแล้วทรงสร้างเจดีย์ครอบไว้”ในรัชสมัยพระยาเลิไทย ทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาจากลังการประดิษฐานไว้ในเมืองนครชุมเป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2353–2360) พระสังฆราชลังกาให้พระสงฆ์ลักอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาถวาย ต่อมาใน พ.ศ.2441 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411–2453) อุปราชอังกฤษที่ครองอินเดียได้มอบพระบรมสารีริกธาตุแก่ประเทศไทย พระปิยมหาราชได้รับสั่งให้พระยาสุมนัยวินิตไปอัญเชิญมาจากอินเดียมากรุงเทพฯ แล้วนำมาบรรจุไว้ที่เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ยิ่งในปัจจุบัน มีการอัญเชิญพระธาตุ/พระบรมสารีริกธาตุจากศรีลังกาบ้าง อินเดียบ้าง จีนบ้าง หรือจากประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกมาประดิษฐานในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวบ้าง เป็นการถาวรบ้างอย่างต่อเนื่อง ทุกครั้งที่มีการอัญเชิญมาพุทธศาสนิกชนจากทุกทิศก็หลั่งไหลมา กราบไหว้บูชา

นอกจากนี้ ในเจดีย์สำคัญของวัดต่าง ๆ ก็มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุ (พระอรหันตธาตุ)ไว้เช่นกัน คนไทยโบราณนิยมตั้งชื่อว่าวัดขึ้นต้นหรือลงท้ายด้วยคำว่า“ธาตุ” เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพฯ วัดมหาธาตุ (สุโขทัย, ชัยนาท, อโยธยา, เพชรบูรณ์, นครพนม, เพชรบุรี เป็นต้น) วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม) วัดพระธาตุศรีจอมทอง วัดพระธาตุคุดยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เหตุผลในการตั้งวัดขึ้นต้นหรือลงท้ายด้วยคำว่า“ธาตุ”ก็เพราะมีความเกี่ยวข้องกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุนั่นเอง ตำนานเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุนี้ เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาช้านาน จากคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าจนกลายเป็นเรื่องที่ฝังลึกอยู่ในความเชื่อของคนประจำถิ่นนั้นๆ และความเชื่อนี้ก็ปรากฏออกมาในประเพณี/พิธีกรรมของคนในถิ่นนั้นๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ เมื่อใดที่ประสบกับภัยประสบกับความสำเร็จก็จะไปกราบไหว้บูชา ขอศีลขอพร วิธีชีวิตอย่างนี้มีมาอย่างต่อเนื่องจากยุคสู่ยุค

ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุในสังคมไทย

การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุ (พระอรหันตธาตุ) ในประเทศไทย เป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ ทำให้เกิดศรัทธาอย่างต่อเนื่อง พุทธศาสนิกชนไทยนิยมบรรจุพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตนั้น นิยมสร้างสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุมาก เห็นได้จากมีเจดีย์เก่าแก่มากในบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย ศรีสัชนาลัย ลพบุรี อโยธยา เป็นต้น ในปัจจุบัน มีการอัญเชิญพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในสถูป (หรือสถูปเจดีย์) ซึ่งถือว่าเป็นสถูปที่สร้างขึ้นในยุคใหม่ภายในประเทศ 136 แห่ง ที่สำคัญ เช่น เจดีย์พระบรมธาตุ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร พระมหาธาตุเจดีย์นภเมทนีดลและพระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิริ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ พระเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์ วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี พระมหาเจดีย์มหาธรรมราชา วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร พระมหาธาตุเจดีย์มิ่งมงคล วัดวังยาว ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ พระมหาธาตุที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งที่ประเทศเมียนมา พระมหาธาตุชเวตากอง ยังมีการอัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุไปบรรจุ ณ เจดีย์ในต่างประเทศอีกหลายแห่ง เช่น พระเจดีย์สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญีปุ่น พระเจดีย์วิปัสสนาเคหะ เมืองบันดุง อินโดนีเซีย เหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ใจและเป็นที่เกิดศรัทธาประการที่สองคือ “ปาฏิหาริย์” ของพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุในประวัติศาสตร์ไทย ในตำนานเรื่องพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูนบอกว่า “ประมาณ พ.ศ.1590 พระเจ้าอาทิตย์ทรงเห็นปาฏิหาริย์พระธาตุเปล่งรัศมี 6 สี (ฉัพพรรณรังสี) จึงทรงให้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุ จารึกวัดช่องล้อม จังหวัดสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ.1927) บอกว่า “สมเด็จพระมหาธรรมราชา เมื่อทรงสร้างพระพุทธรูปศิลา ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นพระศรีรัตนธาตุกระทำปาฏิหาริย์ สว่างดังลวดเงินเห็นเป็นขนาดใหญ่เท่าเสื่อสาต” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีบันทึกในพงศาวดารว่า กษัตริย์หลายพระองค์ทรงเห็นปาฏิหาริย์ของ พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ เช่น พระบรมราชาธิราชที่ 1 ทอดเห็นพระเนตรปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุจึงโปรดเกล้าฯ ให้ทหารปักหลักไว้ตรงที่พระบรมสารีริกธาตุปรากฏ แล้วทรงสถาปนาวัดมหาธาตุขึ้นใน พ.ศ.1917 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเห็นปาฏิหาริย์ถึง 4 ครั้ง ดังบันทึกเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ.2137 ที่เมืองป่าโมก ความตอนหนึ่งว่า “... พระบรมสารีริกธาตุปาฏิหาริย์ โชติช่วงมาเท่าผลส้มเกลี้ยง มาแต่ทักษิณทิศ เวียนเป็นทักษิณาวรรตแล้วเสด็จไปอุดรทิศ...”

พ.ศ.2452 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขณะทรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร เสด็จประทับที่พระราชวังสนามจันทร์ ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ที่องค์พระปฐมเจดีย์ ดังบันทึกตอนหนึ่งว่า “... ได้เห็นองค์พระปฐมเจดีย์รัศมีสว่างพราวออกทั้งองค์ ดูประหนึ่งว่าองค์พระปฐมเจดีย์ด้านตะวันตกคือด้านที่เล็งตรงกับสนามจันทร์นั้นทาด้วยฟอสฟอรัส

พราวเรื่อง ๆ ...” ครั้นเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ที่องค์พระปฐมเจดีย์อีกใน พ.ศ.2457 บุคคลทั่วไปในปัจจุบันจำนวนมาก ที่ศรัทธาเลื่อมใส รักษาศิลปปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ได้เห็นปาฏิหาริย์แห่งพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ บางคนมีห้องสำหรับสวดมนต์ไหว้พระประจำบ้าน มีแท่นเตรียมไว้เฉพาะสำหรับ พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุเสด็จมาเยี่ยมที่บ้าน (กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. 2529)

ความเชื่อเรื่องพระธาตุเจดีย์ประจำปีนักษัตรของคนไทย

ความเชื่อเรื่องพระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิด ไม่ใช่แนววัตรปฏิบัติที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแต่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา แต่ก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใดจึงเป็นความเชื่อที่นับถือสืบต่อกันมาและก็ขยายวงกว้างไปทั่วทุกภาคของไทยที่มีลักษณะความเชื่อแบบตำราโหราศาสตร์ของชาวจีนมาผสมในเรื่องของผู้ใดมีเคราะห์ร้ายอันจะเกิดอันตรายแก่ชีวิตและครอบครัว จึงเป็นที่มาของปีชง บ่งบอกถึงเรื่องร้ายหรือดีที่ต้องจะแก้ไข บุคคลซึ่งเกิดในปีนักษัตรใดก็ตามสมควรที่จะหาโอกาสไปกราบไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตนให้ได้อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต อันถือเป็นมงคลแก่ชีวิต มีอาานิสงส์สูงและทำให้มีอายุยืนขวัญยืน มีกิจการรุ่งเรืองค้าขายรุ่งเรือง รวมถึงเชื่อว่าหากสิ้นชีพไปแล้วดวงวิญญาณจะได้กลับไปยังพระธาตุองค์นั้น ไม่ต้องเร่ร่อนไปในทุกติภพอื่น ๆ

การเชื่อในพระธาตุประจำวันเกิด ถือว่าเป็นความชาญฉลาดของชาวล้านนาที่สอนลูกหลานให้เคารพในพระรัตนตรัย เพราะการเดินทางไปกราบไหว้พระธาตุประจำวันเกิดแต่ละองค์นั้น ถือเป็นเรื่องใหญ่เนื่องจากการเดินทางลำบากจำเป็นต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะมุ่งมั่นที่จะไปกราบไหว้พระธาตุให้ได้สักครั้ง และก็เป็นความเชื่อต่อ ๆ กันจนถึงในยุคปัจจุบันที่บางคนมีเรื่องเดือดร้อนทางใจ จำเป็นต้องหาที่พึ่งทางใจที่จะก่อให้เกิดความปิติสุขและความอิ่มอกอิ่มใจ (พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). 2546)

พระธาตุเจดีย์ประจำปีนักษัตร

1. คนเกิดปีไฉ้ (ปีชวด นักษัตรหนู ธาตุน้ำ) บูชาประจำพระทักษิณโมลีธาตุ (กระดูกกระหม่อมเบื้องขวา) ณ วัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. คนเกิดปีเป่า (ปีฉลู นักษัตรวัว ธาตุดิน) บูชาประจำพระเกศาธาตุ พระธาตุส่วนพระนลาฏ (หน้าผาก) และพระศอ (ลำคอ) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
3. คนเกิดปียี่ (ปีชาล นักษัตรเสือ ธาตุไม้) บูชาประจำพระเกศาธาตุและพระบรมธาตุข้อศอกข้างซ้าย ณ วัดพระธาตุข่อยแอ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

4. คนเกิดปีเหมา (ปีเถาะ นักษัตรกระต่าย ธาตุน้ำ) บูชาประจำพระเกศาธาตุ และพระบรมธาตุข้อพระหัตถ์ข้างซ้าย ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

5. คนเกิดปีสี (ปีมะโรง นักษัตรพญานาค ธาตุดิน) บูชาประจำพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

6. คนเกิดปีไส้ (ปีมะเส็ง นักษัตรงูเล็ก ธาตุน้ำ) บูชาประจำ ณ โพธิบัลลังก์ วิหารมหาโพธิเจดีย์ รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

7. คนเกิดปีสะง่า (ปีมะเมีย นักษัตรม้า ธาตุไฟ) บูชาประจำ พระเกศาธาตุ ณ พระธาตุเจดีย์ชเวดากอง กรุงย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา

8. คนเกิดปีเม็ด (ปีมะแม นักษัตรแพะ ธาตุดิน) บูชาประจำพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระธาตุดอยสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

9. คนเกิดปีสัน (ปีวอก นักษัตรลิง ธาตุดิน) บูชาประจำพระอัฐกธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอก) ณ วัดพระธาตุพนม อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

10. คนเกิดปีเฒ่า (ปีระกา นักษัตรไก่ ธาตุเหล็ก) บูชาประจำพระบรมธาตุส่วนกระดูกหน้าอก นิ้วพระหัตถ์ พระเกศาธาตุ และพระธาตุย่อยอีกเต็มบาตร ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

11. คนเกิดปีเส็ด (ปีจอ นักษัตรหมา ธาตุดิน) บูชาประจำพระบรมธาตุเขี้ยวแก้วเบื้องขวาบน พระจุฬาโมลี (มวยผม) ณ วัดเกตการาม (พระธาตุนิรंतर์แขวน) อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

12. คนเกิดปีไค้ (ปีถู นักษัตรช้าง ธาตุน้ำ) บูชาประจำพระบรมธาตุส่วนพระศอ และพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า เบื้องซ้าย ณ วัดพระธาตุดอยตุง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

พระธาตุเจดีย์ประจำวัน

1. วันอาทิตย์ พระธาตุพนม ณ วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

2. วันจันทร์ พระธาตุเรณูนคร ณ วัดพระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

3. วันอังคาร พระธาตุศรีคุณ ณ วัดพระธาตุศรีคุณ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

4. วันพุธ พระธาตุมหาชัย ณ วัดธาตุมหาชัย อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม

5. วันพฤหัสบดี พระธาตุประสิทธิ์ ณ วัดพระธาตุประสิทธิ์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

6. วันศุกร์ พระธาตุท่าอุเทน ณ วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

7. วันเสาร์ พระธาตุนคร ณ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม (พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุ พระพุทธสาวก พุทธบูชา 2542-2554)

การบูชาพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุเจดีย์ ส่วนมากจะอยู่ในพื้นที่ของชาวภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาจเป็นเพราะว่าประชาชนส่วนมากมีการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและบูชาพระธาตุต่างๆ สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จนมีพุทธบุตรที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้บรรพชาและอุปสมบทเป็นสามเณรและพระภิกษุตั้งตนอุทิศถวายเป็นพุทธสาวก ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตาม เมื่อถึงคราวว่างลำดับชั้นขึ้นไปมีหลายรูปที่อริกลายเป็นพระธาตุ เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร หลวงปู่พระสุพรหมยาเถร (พรหมา พรหมจกโก) วัดพระพุทธรบาทตากผ้า จังหวัดลำพูน หลวงปู่คำตัน เตชธมโม วัดป่าด่านศรีสำราญ จังหวัดหนองคาย หลวงปู่สิงห์ทอง ธมมวโร วัดป่าแก้วบ้านชุมพล จังหวัดสกลนคร หลวงปู่ชา สุภทฺโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี พระญาณสิทธิอาจารย์ (สิม พุทธจาโร) วัดถ้ำผาล่อง จังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำก่องเพชร จังหวัดหนองบัวลำภู หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ วัดดอยแม่ปิ้ง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

บทสรุป

พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ เป็นสัญลักษณ์เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้วสิ่งที่เป็นสรณะแทนพระองค์ คือ การเข้าเห็นธรรมสามารถปฏิบัติให้ถึงขั้นสูงสุดก็จะสามารถเข้าถึงพระพุทธองค์ เพราะพระองค์เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้เกิดกุศลในการดำเนินชีวิต ส่วนการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเป็นเรื่องของพุทธบริษัทที่จะทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป การยึดถือบูชาสิ่งที่ควรบูชาอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทในปัจจุบันที่เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายถือเป็นการบูชาสิ่งที่เป็นปูชนียบุคคลอันถือทรงไว้ด้วยคุณค่ามากทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และศาสนา อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่สูงค่า ควรแก่การเคารพบูชาอย่างสูงสุด การบูชาพระบรมสารีริกธาตุนอกจากการบูชาด้วยอามิสบูชา เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องหอมต่างๆ การบูชาด้วยการปฏิบัติบูชา ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ และเป็นที่ยินยอมปฏิบัติควบคู่กันไปในการบูชาพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุทั้งหลาย ซึ่งนิยมปฏิบัติตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือ การบูชาด้วยศีล ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการทำความดี พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุที่ได้รับอัญเชิญมาสู่ประเทศไทยถือเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ที่ปรากฏหลักฐานตามสถานที่ต่างๆ ในการน้อมรำลึกและประพฤติดีปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและปรากฏมีพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทยมากมาย

จึงกลายเป็นความเชื่อที่คนไทยฝังลึกในจิตใจในเรื่องของพิธีกรรม กราบไหว้บูชาตามคติความเชื่อของตนเอง และเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. (2529), *พระบรมสารีริกธาตุ*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),.
- เชษฐะ ธีรทินรัตน์. (2548), *พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิรนาม. (ม.ป.ป.) *พระบรมสารีริกธาตุ*, กรุงเทพฯ :พี แอนด์ เอฟ กราฟฟิค จำกัด
- ตำราพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรณปรีชา. จัดพิมพ์ในโอกาสครบรอบ 100 ปี แห่งวันประสูติ หม่อมเจ้าศุภินทาส จันทรทัต 2 พฤศจิกายน 2560.
- นัฐชัย แยมพิกุลสกุล. (2551), *พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุพระพุทธสาวก*. กรุงเทพฯ:พี แอนด์ เอฟ กราฟฟิค จำกัด.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://oldweb.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97 (26 กุมภาพันธ์ 2568)
- พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). (2546). *ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด,
- พระบรมสารีริกธาตุ-สารานุกรมเสรี. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/> (26 กุมภาพันธ์ 2568)

แนวทางการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิด
ด้วยหลักพุทธธรรม

APPROACHES TO DEVELOPING REFLECTIVE ENGLISH WRITING
SKILLS THROUGH BUDDHIST PRINCIPLES

¹เอกชัย ศรีบุรินทร์ และ ²เกริก พิสัยพันธ์

¹Eakachai Sriburin and ²Kerk Phisaiphan

¹มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

¹Mahamakut Buddhist University, Thailand

²Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹eakburin@gmail.com, ²pong.mcu55@yahoo.com

Received: October 8, 2025; **Revised:** October 27, 2025; **Accepted:** October 29, 2025

บทคัดย่อ

การเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิด (Reflective Writing in English) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ตนเองอย่างลึกซึ้งซึ่งนำไปสู่การพัฒนาทางวิชาการและจิตใจ การใช้หลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนาทักษะการเขียนรูปแบบนี้ สามารถช่วยเสริมสร้างคุณธรรม การรู้คิดอย่างมีวิจารณญาณและความสม่ำเสมอในการฝึกฝนทักษะภาษา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิดโดยใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ อิทธิบาท 4, สัมปยุตธรรม 7, พรหมวิหาร 4, และ สังคหวัตถุ 4 มาเป็นกรอบแนวคิดในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะทางภาษาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การเขียนเชิงสะท้อนคิด, ภาษาอังกฤษ, พุทธธรรม, อิทธิบาท 4, สัมปยุตธรรม 7 จงแปลเป็นอังกฤษ

¹ อาจารย์ ดร., คณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง

² อาจารย์, คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Abstract

Reflective writing in English is a learning process that emphasizes deep self-analysis to foster both academic and personal development. Integrating Buddhist principles into the development of this writing skill can enhance moral values, critical thinking, and consistency in language practice. This article aims to propose an approach for developing reflective writing skills in English by applying core Buddhist teachings—namely the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada 4), the Seven Qualities of a Virtuous Person (Sappurisa-dhamma 7), the Four Divine States (Brahmavihara 4), and the Four Bases of Social Harmony (Sangahavatthu 4)—as a conceptual framework to support a high-quality and sustainable language learning process.

Keywords: Reflective writing, English language, Buddhist principles, Iddhipada 4, Sappurisa-dhamma 7

บทนำ

การเรียนรู้ภาษาอังกฤษในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังเน้นการพัฒนาทักษะระดับสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการเขียนเชิงวิชาการ ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาและอาชีพในโลกยุคใหม่ (Hyland, 2019) หนึ่งในวิธีที่ทรงพลังในการพัฒนาทักษะเหล่านี้คือ “การเขียนเชิงสะท้อนคิด” (Reflective Writing) ซึ่งเป็นกระบวนการทางปัญญาที่ผู้เรียนทบทวนประสบการณ์ เรียนรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้น และวิเคราะห์ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองผ่านการเขียน (Moon, 2004) อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการเขียนในลักษณะนี้จำเป็นต้องอาศัยการสร้างแรงจูงใจภายในความตระหนักรู้ และความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สามารถหล่อหลอมผ่าน “หลักพุทธธรรม”

การเขียนเชิงสะท้อนคิดคือกระบวนการที่ผู้เรียนจะได้ ทบทวน ประเมิน และสังเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ ของตนเองผ่านการเขียนอย่างมีระบบ โดยไม่ได้เป็นเพียงการสรุปเนื้อหาที่เรียนมา แต่เป็นการเจาะลึกเข้าไปในกระบวนการคิดของตนเอง พุทธธรรมสอนให้เราพิจารณาพยายามที่จะพัฒนาตนเองอย่างไม่ย่อท้อ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนไม่ท้อถอยเมื่อเผชิญกับความยากลำบากในการเขียน หรือเมื่อต้องการปรับปรุงงานเขียนของตนเองให้ดียิ่งขึ้น การบูรณาการ

หลักพุทธธรรมเข้ากับการส่งเสริมการเขียนเชิงสะท้อนคิด ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษในเชิงลึก แต่ยังปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง มีสติ และตระหนักรู้ในตนเอง ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตในภาพรวม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (มจร.) เป็นหนึ่งในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ โดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งควบคู่ไปกับวิชาการสมัยใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน มหาวิทยาลัยแห่งนี้ก่อตั้งขึ้นตามพระราชปณิธานของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระนอญยาเธอในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระประสงค์ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาการชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ มหาวิทยาลัยดำเนินการตามปรัชญา “วิชาจรณสมปนโน โส เสฏฺฐิ เทวมานุเส” ซึ่งหมายถึง “ผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้และความประพฤติที่ดีประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์” แนวคิดนี้สะท้อนถึงเป้าหมายของมหาวิทยาลัยในการสร้างบุคคลที่มีความรู้และคุณธรรมควบคู่กันไป เพื่อให้สามารถเป็นผู้นำทางศาสนาและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยสงฆ์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเตรียมพระภิกษุและนิสิตให้สามารถสื่อสารและเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในระดับสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทนี้ การเรียนภาษาอังกฤษไม่ใช่เพียงเพื่อการสื่อสารทั่วไป แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสะพานเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับประชาคมโลก การสอนภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงจำเป็นต้องผสมผสานความรู้ทางภาษากับหลักธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 สัมปยุตธรรม 7 หรืออิทธิบาท 4 เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอย่างมีสติ มีเมตตา และเกิดปัญญาในการถ่ายทอดธรรมะอย่างลึกซึ้ง (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2020)

ในกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว “การเขียนเชิงสะท้อนคิด (Reflective Writing)” เป็นเครื่องมือทางวิชาการที่ช่วยส่งเสริมให้พระนิสิตได้ฝึกฝนการคิด วิเคราะห์ และประเมินประสบการณ์ทางการเรียนของตนเองอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการเขียนนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของ พุทธธรรม ซึ่งช่วยเสริมสร้างทั้งความสามารถทางภาษาและคุณธรรมในจิตใจ การเขียนสะท้อนคิดช่วยให้พระนิสิตสามารถทบทวนการเรียนภาษาอังกฤษของตนได้อย่างมีระบบ มองเห็นพัฒนาการ จุดอ่อน และแรงจูงใจของตนเองในการเรียนรู้ภาษาเพื่อเป้าหมายอันสูงส่ง คือ การเผยแผ่พระธรรมให้กว้างไกล

การเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิด

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่การสื่อสารระหว่างประเทศมีความสำคัญมากขึ้น การเรียนการสอนภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยสงฆ์จึงไม่ได้เป็นเพียงการสอนทักษะทางภาษาเพื่อการสื่อสาร แต่ยังเป็นกระบวนการในการพัฒนาพระภิกษุและนิสิตให้สามารถเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปสู่ระดับสากลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในบริบทนี้ "การเขียนเชิงสะท้อนคิด" (Reflective Writing) กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยพัฒนาทั้งทักษะภาษา การคิดวิเคราะห์ และการพิจารณาธรรมในระดับลึก โดยเฉพาะเมื่อผสมผสานเข้ากับหลักพุทธธรรม เช่น สติปัฏฐาน 4, พรหมวิหาร 4 หรืออิทธิบาท 4

การเขียนเชิงสะท้อนคิดเป็นมากกว่าการบันทึกเหตุการณ์ แต่เป็นการเดินทางทางปัญญาที่นำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจากประสบการณ์ของเรา ตามแนวคิดของ Boud, Keogh, & Walker (1985) กระบวนการนี้มุ่งเน้นที่การเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมี 3 ขั้นตอนหลักที่ช่วยให้เราเปลี่ยนประสบการณ์ดิบให้เป็นบทเรียนอันล้ำค่า

1. การทบทวน (Review) ขั้นแรกคือการ ทบทวน หรือย้อนมองประสบการณ์หรือเนื้อหาที่เราได้เรียนรู้มาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ไม่ใช่แค่การบรรยายแบบผิวเผินว่า "เกิดอะไรขึ้นบ้าง" แต่เป็นการดึงรายละเอียดสำคัญ เหตุการณ์ลำดับต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งข้อมูลที่เราอาจมองข้ามไปในตอนแรกออกมาพิจารณา การทบทวนที่ดีจะช่วยให้เราเห็นภาพรวมของสถานการณ์ได้อย่างชัดเจน เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการวิเคราะห์ในขั้นต่อไป

2. การประเมิน (Evaluate) เมื่อเราทบทวนประสบการณ์แล้ว ขั้นต่อไปคือการ ประเมิน นี่คือหัวใจของการเขียนเชิงสะท้อนคิด ที่เราจะเริ่มวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เราจะตั้งคำถามกับตัวเองว่า "ทำไมสิ่งนี้ถึงเกิดขึ้น" "อะไรคือปัจจัยที่ส่งผลต่อผลลัพธ์นี้" นอกจากนี้ การประเมินยังรวมถึงการพิจารณาถึงความรู้สึก ปฏิกริยา หรือความคิดของเราเองในช่วงเวลานั้นด้วย การเข้าใจอารมณ์และปฏิกริยาของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมันมักจะเปิดเผยให้เห็นถึงมุมมองหรือความเชื่อที่เรามี ซึ่งอาจส่งผลต่อการกระทำของเรา

3. การสังเคราะห์ (Synthesize) ขั้นสุดท้ายคือการ สังเคราะห์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในการสร้างความเข้าใจใหม่ จากการทบทวนและประเมิน เราจะนำข้อมูลที่ได้มาเชื่อมโยงกับความรู้อื่น ๆ แนวคิดอื่น ๆ หรือแม้แต่วิถีต่าง ๆ ที่เราเคยเรียนรู้มา การสังเคราะห์ช่วยให้เรามองเห็นรูปแบบ ความสัมพันธ์ หรือความเชื่อมโยงที่ไม่เคยเห็นมาก่อน และนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือการปรับเปลี่ยนความเข้าใจเดิมของเรา ซึ่งจะกลายเป็นบทเรียนที่ยั่งยืนสำหรับการเรียนรู้ในอนาคต

Ryan (2013) ชี้ให้เห็นว่าการเขียนเชิงสะท้อนคิดไม่ได้ส่งเสริมแค่การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษด้านไวยากรณ์ โครงสร้างประโยค และคำศัพท์เท่านั้น แต่ยังช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการคิดเชิงวิพากษ์อย่างมีนัยสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับการเขียนเชิงสะท้อนคิดนั้นมีความหลากหลาย แต่แก่นสำคัญยังคงอยู่ที่การเรียนรู้จากประสบการณ์ Moon (1999) ได้ขยายความแนวคิดนี้ไว้อย่างน่าสนใจ โดยมองว่าการเขียนเชิงสะท้อนคิดคือกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการคิดอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประมวลผลความรู้ใหม่ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม และพัฒนาแนวคิดของตนเองได้อย่างมีระบบ ซึ่งเป็นแนวทางที่เหมาะสมอย่างยิ่งกับการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงในภาษาอังกฤษ

หัวใจของการเขียนเชิงสะท้อนคิดตามแนวคิดของ Moon คือการที่ผู้เรียนไม่เพียงแค่รับรู้ข้อมูลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่จะต้องนำมา ประมวลผลความรู้ใหม่ ซึ่งหมายถึงการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ การวิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ ของประสบการณ์ การทำความเข้าใจสาเหตุและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น กระบวนการนี้ไม่ใช่การจดจำ แต่เป็นการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งในระดับของการตีความและการวิเคราะห์

เมื่อเกิดการประมวลผลความรู้ใหม่แล้ว ขั้นตอนสำคัญถัดมาคือการ เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิม ของผู้เรียน มนุษย์เราเรียนรู้จากการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งใหม่กับสิ่งที่มีอยู่แล้วในความทรงจำ เมื่อผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่ได้จากประสบการณ์เข้ากับความรู้ความเข้าใจ หรือประสบการณ์เก่า ๆ ที่เคยมีมาได้ ก็จะทำให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ที่แข็งแกร่ง และเป็นระบบมากขึ้น ความรู้ใหม่จะไม่ใช่ว่าข้อมูลที่แยกขาด แต่จะถูกจัดเก็บและจัดระเบียบในโครงสร้างความรู้ที่มีอยู่เดิม

การประมวลผลและการเชื่อมโยงนำไปสู่ผลลัพธ์ที่สำคัญที่สุด นั่นคือ การพัฒนาแนวคิดของตนเองอย่างมีระบบ การเขียนเชิงสะท้อนคิดเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ไตร่ตรอง ตรวจสอบ และทบทวนความคิดเห็น ความเชื่อ หรือมุมมองของตนเองที่มีต่อเรื่องราวต่าง ๆ เมื่อได้ประมวลผลและเชื่อมโยงข้อมูลอย่างลึกซึ้ง ผู้เรียนอาจพบว่าแนวคิดเดิมของตนเองมีการเปลี่ยนแปลง มีความชัดเจนมากขึ้น หรือแม้กระทั่งเกิดแนวคิดใหม่ ๆ ที่ซับซ้อนและสมบูรณ์กว่าเดิม กระบวนการนี้จึงเป็นรากฐานของการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการคิดเชิงวิพากษ์

Moon (1999) เน้นย้ำว่ากระบวนการเขียนเชิงสะท้อนคิดนี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงในภาษาอังกฤษ เพราะการเขียนประเภทนี้ต้องการมากกว่าแค่การใช้ไวยากรณ์ และคำศัพท์ที่ถูกต้อง แต่ยังรวมถึงการวิเคราะห์ (Analyzing) ผู้เรียนต้องใช้ภาษาอังกฤษในการวิเคราะห์สถานการณ์ แยกแยะประเด็นสำคัญ ระบุสาเหตุและผลลัพธ์ การสังเคราะห์

(Synthesizing) ผู้เรียนต้องนำข้อมูลที่แตกต่างกันมารวมกันเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ และถ่ายทอดออกมาเป็นข้อเขียนที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ การประเมินค่า (Evaluating) ผู้เรียนต้องใช้ภาษาอังกฤษในการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ประเมินความถูกต้อง หรือความเหมาะสมของสิ่งต่าง ๆ การแก้ปัญหา (Problem-solving) การเขียนเชิงสะท้อนคิดมักจะนำไปสู่การระบุปัญหา และเสนอแนวทางแก้ไข ซึ่งเป็นการใช้ทักษะภาษาอังกฤษเพื่อการคิดเชิงรุก

การใช้เหตุผล (Reasoning) ผู้เรียนจะต้องให้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ หรือข้อสรุปของตนเองอย่างชัดเจนและน่าเชื่อถือในภาษาอังกฤษ

ดังนั้น การเขียนเชิงสะท้อนคิดจึงเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งในการบ่มเพาะทักษะภาษาอังกฤษที่ไม่ได้จำกัดแค่ด้านภาษาศาสตร์ แต่ครอบคลุมไปถึงความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมิน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับการเรียนรู้และการทำงานในโลกยุคปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป การเขียนเชิงสะท้อนคิดเป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนใช้ภาษาอังกฤษเพื่อสื่อสารความคิดที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อน ผู้เรียนต้องเลือกใช้คำศัพท์ที่เหมาะสม สร้างประโยคที่มีโครงสร้างหลากหลาย และเรียบเรียงไวยากรณ์ให้ถูกต้องเพื่อถ่ายทอดความเข้าใจและการวิเคราะห์ของตนเองออกมาได้อย่างชัดเจนและกระชับ กระบวนการทบทวนและประเมินบังคับให้ผู้เรียนต้องแยกแยะข้อมูลสำคัญ ค้นหาสาเหตุและผลลัพธ์ และทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นรากฐานของการคิดวิเคราะห์ที่ดี การเชื่อมโยงประสบการณ์กับความรู้เดิมและสร้างความเข้าใจใหม่ในขั้นตอนการสังเคราะห์นั้น ต้องการทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ผู้เขียนต้องสามารถตั้งคำถามกับสมมติฐาน ประเมินความถูกต้องของข้อมูล และพัฒนาข้อสรุปที่มีเหตุผลรองรับ

การเขียนเชิงสะท้อนคิดจึงเป็นเครื่องมืออันทรงพลังที่ไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างลึกซึ้ง แต่ยังช่วยพัฒนาทักษะทางภาษาและการคิดที่จำเป็นสำหรับการประสบความสำเร็จในยุคปัจจุบัน

หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาการเขียนเชิงสะท้อนคิดเพื่อเสริมสร้างทักษะภาษาอังกฤษ

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับการพัฒนาทักษะการเขียนเชิงสะท้อนคิดในบริบทของการเรียนภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้น ถือเป็นแนวทางที่มีความลึกซึ้งและให้ประโยชน์รอบด้าน ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนเชี่ยวชาญภาษาแล้ว ยังเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมไปพร้อมกัน ดังจะขยายความในแต่ละหลักธรรมที่กล่าวมา:

สติ (Sati: Mindfulness) สติ คือการที่จิตของเราจดจ่ออยู่กับ ปัจจุบันขณะ โดยไม่ฟุ้งซ่าน ไม่หวนคิดถึงอดีต หรือกังวลถึงอนาคต หลักธรรมข้อนี้เป็นหัวใจสำคัญของการเขียนเชิงสะท้อนคิดที่ได้อย่างแท้จริง เพราะเมื่อผู้เรียนมีสติในการทบทวนประสบการณ์ พวกเขาจะสามารถมองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้อย่าง รอบคอบ ไม่ถูกบิดเบือนด้วยอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว หรือความคิดปรุงแต่งที่อาจทำให้การตีความคลาดเคลื่อนไปได้ การมีสติในการเขียนจึงนำไปสู่การวิเคราะห์ที่แม่นยำ และสะท้อน ความจริงของประสบการณ์ ได้อย่างลึกซึ้ง (Bodhi, 2011) ในทางปฏิบัติ ผู้เรียนจะสามารถพิจารณาว่า "อะไรคือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง?", "ฉันรู้สึกอย่างไรในขณะนั้น?", หรือ "ฉันมีปฏิกิริยาอย่างไรต่อสถานการณ์นั้น?" ได้อย่างถ่องแท้ ทำให้งานเขียนสะท้อนความเข้าใจในตนเองและสถานการณ์ที่เผชิญได้อย่างแท้จริง

วิริยะ (Viriya: Effort) วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม หรือความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อ การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเขียนในลักษณะสะท้อนคิดนั้น จำเป็นต้องอาศัยความพยายามอย่างต่อเนื่อง ผู้เรียนต้องฝึกฝนการใช้ภาษาที่ซับซ้อน การเชื่อมโยงประสบการณ์ที่หลากหลาย และการตีความที่ต้องใช้ความคิดอย่างเป็นระบบ การฝึกฝนเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นได้ง่ายๆ และอาจต้องเผชิญกับอุปสรรคและความท้าทายต่างๆ เช่น การขาดแคลนคำศัพท์ที่เหมาะสม การเรียบเรียงความคิดที่ไม่เป็นระเบียบ หรือการไม่สามารถถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกได้อย่างครบถ้วน หลักวิริยะในพุทธศาสนาจึงสอนให้ผู้เรียนมีความ มุ่งมั่น และ ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรคเหล่านี้ (Rahula, 1974) ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาทักษะการเขียนให้ก้าวหน้า ผู้เรียนจะเรียนรู้ที่จะแก้ไข ปรับปรุง และอดทนต่อความผิดพลาด เพื่อให้งานเขียนของตนเองพัฒนาไปสู่ระดับที่ดียิ่งขึ้น

โยนิโสมนสิการ (Critical Reflection) แม้คำว่า โยนิโสมนสิการ จะไม่ใช่ชื่อธรรมบทที่พบตรงๆ ในพระไตรปิฎก แต่หลักธรรมนี้มีความหมายว่า “การพิจารณาโดยแยบคาย” ซึ่งสามารถตีความเป็นการคิดอย่างลึกซึ้ง มีเหตุผล มีและรอบด้านได้อย่างสมบูรณ์แบบ หลักคิดนี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับการเขียนเชิงสะท้อนคิด ที่ผู้เขียนไม่เพียงแค่เล่าเรื่องราว แต่ต้อง เชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เข้ากับประสบการณ์ส่วนตัว ปัญหาที่พบเจอ หรือแม้แต่สภาพสังคมที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ๆ (Nyanaponika Thera, 1998) โยนิโสมนสิการกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามกับสิ่งที่ตนเองรับรู้ วิเคราะห์สาเหตุและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น มองหามุมมองที่แตกต่าง และสรุปบทเรียนอย่างมีเหตุผล นี่คือการก้าวข้ามจากการคิดวิเคราะห์ที่แท้จริง ซึ่งจะปรากฏชัดในงานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงการเติบโตทางความคิดและความเข้าใจในประเด็นต่างๆ

พรหมวิหาร 4 (Brahmavihara 4) พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาใช้เป็นกรอบในการสะท้อนประสบการณ์ของผู้เรียนได้อย่างมีคุณค่าและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังนี้

เมตตา (Loving-kindness) การมีเมตตาต่อตนเองมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนเกิดข้อผิดพลาดในการเรียนภาษาหรือในการเขียน เมตตาจะช่วยให้ผู้เรียนไม่ตำหนิตนเองรุนแรงเกินไป แต่กลับมีทัศนคติที่เปิดกว้างและยอมรับความไม่สมบูรณ์ ทำให้สามารถเรียนรู้จากความผิดพลาดได้ดียิ่งขึ้น

กรุณา (Compassion) การพิจารณาผลของความเพียรพยายามหรือความท้าทายต่างๆ ด้วยความกรุณา ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นความยากลำบากของตนเองและผู้อื่นด้วยใจที่เป็นกลางและเข้าใจ ไม่ใช่การตัดสิน แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะเข้าใจ

มุทิตา (Sympathetic joy) การยินดีในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะช่วยสร้างกำลังใจและแรงบันดาลใจในการพัฒนาทักษะการเขียนต่อไป

อุเบกขา (Equanimity) การวางใจเป็นกลางเมื่อประเมินผลงานของตนเอง ไม่ว่าจะดีหรือร้าย การมีอุเบกขาช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นจุดแข็งและจุดอ่อนได้อย่างชัดเจน โดยไม่มีอคติทางอารมณ์มาบดบัง ทำให้การปรับปรุงพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Harvey, 2000)

การใช้พรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางทำให้การเขียนสะท้อนคิดมีมิติของ จริยธรรมและปัญญา ร่วมกัน ทำให้งานเขียนไม่ได้เป็นเพียงการวิเคราะห์ทางวิชาการ แต่ยังสะท้อนถึงการพัฒนาจิตใจและความเข้าใจในความเป็นมนุษย์อีกด้วย

เมื่อการเรียนภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัยส่งเสริมการบูรณาการกับการเขียนเชิงสะท้อนคิด โดยมีหลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐาน ผลลัพธ์ที่ได้นั้นมีมากกว่าแค่ความสามารถทางภาษา แต่ยังเป็น การเสริมสร้างคุณสมบัติอันมีค่าสำหรับพระนิสิตและผู้เรียนทั่วไป

ความสามารถในการใช้ภาษาอย่างคล่องแคล่วและลึกซึ้ง ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษให้มีความสละสลวย ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และสามารถถ่ายทอดความคิดที่ซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากกระบวนการสะท้อนคิดบังคับให้ต้องใช้ภาษาในการอธิบาย วิเคราะห์ และสังเคราะห์อย่างละเอียด

เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความตระหนักรู้ในตนเอง การฝึกสติ วิริยะ โยนิโส มนสิการ และพรหมวิหาร 4 ในกระบวนการเขียนเชิงสะท้อนคิด จะช่วยปลูกฝังคุณธรรมเหล่านี้ในจิตใจของผู้เรียน ทำให้พวกเขามีความเข้าใจในตนเองมากขึ้น มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และมีความเพียรพยายามที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

การฝึกถ่ายทอดคำสอนในบริบทสากล สำหรับพระนิสิต การฝึกเขียนเชิงสะท้อนคิดในภาษาอังกฤษยังเป็นเวทีที่ยอดเยี่ยมในการฝึกฝนการถ่ายทอดคำสอนในพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่เข้าใจง่าย มีเหตุผล และเข้าถึงผู้ฟังในบริบทสากลได้ดียิ่งขึ้น พวกเขาจะได้เรียนรู้ที่จะอธิบายแนวคิดทางพุทธศาสนาด้วยคำศัพท์และโครงสร้างประโยคที่เหมาะสมกับผู้ที่ไม่ได้มีพื้นฐานความรู้ด้านพุทธศาสนามาก่อน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของการศึกษาพระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันที่ต้องการเผยแผ่ธรรมะออกไปสู่ระดับโลก

โดยสรุปแล้ว การประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการพัฒนาการเขียนเชิงสะท้อนคิดในภาษาอังกฤษ ไม่เพียงแต่เป็นการยกระดับทักษะทางภาษาให้สูงขึ้นเท่านั้น แต่ยังเป็นการบ่มเพาะปัญญา คุณธรรม และความสามารถในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้กว้างไกลออกไป ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาตนเองและสังคมโดยรวม

แนวทางการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิดด้วยพุทธธรรม

1. สร้างแรงจูงใจภายในด้วย “ฉันทะ” หรือความพอใจในสิ่งที่ตั้งใจ คือพลังขับเคลื่อนจากภายในที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสุขและเต็มใจในการเรียนรู้ (พระธรรมปิฎก, 2545) ในบริบทของการเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิด การปลูกฝังฉันทะจะทำให้ผู้เรียนเห็นว่าการเขียนไม่ใช่เพียงการฝึกภาษา แต่เป็นเครื่องมือในการเข้าใจตนเองและพัฒนาจิตใจ การส่งเสริมให้ผู้เรียนตั้งเป้าหมายภายใน เช่น “ฉันอยากเขียนเพื่อเข้าใจตัวเองมากขึ้น” หรือ “ฉันอยากพัฒนาตัวเองเพื่อสื่อสารธรรมะกับชาวต่างชาติ” จะช่วยให้เกิดความตั้งใจที่ยั่งยืนมากกว่าการถูกบังคับจากภายนอก

2. วางแผนการเรียนรู้แบบมีเป้าหมายและต่อเนื่อง ซึ่งหลัก อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นแนวทางที่ใช้วางแผนกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีระบบและมีเป้าหมาย (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2541) ตัวอย่างเช่น การวางเป้าหมายการเขียนรายสัปดาห์ (ฉันทะ) การพยายามฝึกเขียนอย่างสม่ำเสมอ (วิริยะ) การมีสมาธิจดจ่อในการเขียน (จิตตะ) และการประเมินและปรับปรุงผลงานอย่างรอบคอบ (วิมังสา) กระบวนการเช่นนี้จะส่งเสริมให้การเขียนเชิงสะท้อนคิดมีพัฒนาการที่เป็นระบบและต่อเนื่อง

3. พัฒนากิจกรรมที่ส่งเสริมความรู้สึทางบวก เช่น “เมตตา” และ “มุทิตา” การเขียนสะท้อนคิดไม่ควรเป็นกิจกรรมที่โดดเดี่ยว การออกแบบกิจกรรมที่เอื้อให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น peer review หรือ reflection circle ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของ พรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะ “เมตตา” (หวังดีต่อผู้อื่น) และ “มุทิตา” (ยินดีเมื่อผู้อื่นมีความก้าวหน้า) (พระไพศาล วิ

สาโล, 2562) กิจกรรมเหล่านี้ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก ที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกมั่นใจ ไม่กลัวการวิจารณ์ และเห็นคุณค่าของการเติบโตร่วมกัน

4. ใช้หลัก “วิมังสา” เพื่อการประเมินผลตนเอง โดยวิมังสา หรือการใคร่ครวญและประเมินตนเอง เป็นคุณธรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้เชิงวิพากษ์ ผู้เรียนสามารถนำหลักนี้มาใช้ในการวิเคราะห์งานเขียนของตนเอง โดยตั้งคำถามว่า “อะไรคือจุดแข็ง/จุดอ่อนในงานเขียนของฉัน” หรือ “ฉันจะพัฒนาการเขียนครั้งต่อไปอย่างไร” การประเมินตนเองนี้จะนำไปสู่การปรับปรุงที่มีเป้าหมาย และช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน (Boud, Keogh, & Walker, 1985)

5. ส่งเสริม “สัปปริยธรรม” ผ่านบทเรียนที่เน้นการใคร่ครวญ ซึ่งการเขียนเชิงสะท้อนคิดสามารถนำมาใช้เพื่อฝึกฝน “สัปปริยธรรม 7” เช่น การรู้จักเหตุผล (ญาณะ), การใคร่ครวญ (วิริยะ), และการมีความละเอียดรอบคอบ (หิริ โอตตัปปะ) (พระพรหมคุณาภรณ์, 2543) ตัวอย่างเช่น ให้นักเรียนเขียนสะท้อนคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ตนรู้สึกกดดันหรือผิดหวังจากการเรียนภาษาอังกฤษ แล้ววิเคราะห์สิ่งที่เรียนรู้จากประสบการณ์นั้น โดยใช้หลักธรรมประกอบ จะช่วยให้ผู้เรียนเติบโตทั้งด้านทักษะภาษาและด้านจิตใจ

6. ใช้ “สังคหัตถ์ 4” สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยแนวทางการสร้าง “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (learning community) มีความสอดคล้องกับ สังคหัตถ์ 4 ได้แก่ ทาน (การให้), ปิยวาจา (คำพูดไพเราะ), อตถจริยา (การทำประโยชน์), และสมานัตตา (ความเสมอภาค) (พระธรรมปิฎก, 2546) การจัดเวทีแลกเปลี่ยนงานเขียน เช่น Circle Reflection หรือ Dialogue Journals โดยมีการแลกเปลี่ยนเรื่องความเคารพ การรับฟัง และการวิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ จะทำให้ผู้เรียนรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้ รู้สึกได้รับการสนับสนุน และพัฒนาได้ทั้งด้านภาษาและคุณธรรม

บทสรุป

แนวทางการพัฒนาทักษะการเขียนภาษาอังกฤษเชิงสะท้อนคิดด้วยพุทธธรรม มุ่งเน้นการหลอมรวมหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทั้งทักษะทางภาษา และคุณลักษณะภายในของผู้เรียน โดยใช้ อิทธิบาท 4 เป็นกรอบในการวางแผนและดำเนินกิจกรรม , เสริมแรงใจภายในผ่าน “ฉันนะ”, พัฒนาเจตคติที่ดีต่อผู้อื่นด้วย พรหมวิหาร 4, ฝึกการประเมินตนเองด้วย “วิมังสา”, สร้างบทเรียนที่เปิดโอกาสให้ใคร่ครวญตนตามหลัก สัปปริยธรรม, และใช้ สังคหัตถ์ 4 เป็นแนวทางในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งทั้งหมดนี้ส่งเสริมให้การเขียนเป็นมากกว่าทักษะภาษาคือเป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาปัญญา จิตใจ และความสัมพันธ์ในสังคมการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2545). *ธรรมะกับการศึกษา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2546). *การศึกษากับการพัฒนาคน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2554). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2562). *พรหมวิหาร 4: คุณธรรมเพื่อชีวิตที่ออกงาม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิธรรมะร่วมใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2555). *อิทธิบาท 4: พื้นฐานแห่งความสำเร็จ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2020). *แผนพัฒนาการศึกษา มจร ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2565–2569)*. สำนักส่งเสริมวิชาการและงานทะเบียน.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *พุทธธรรมกับการพัฒนาตนเอง*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- Bodhi, B. (2011). *The noble eightfold path: Way to the end of suffering*. Buddhist Publication Society.
- Bodhi, B. (2011). *The noble eightfold path: Way to the end of suffering*. Buddhist Publication Society.
- Boud, D., Keogh, R., & Walker, D. (1985). *Reflection: Turning Experience into Learning*. London: Kogan Page.
- Harvey, P. (2000). *An introduction to Buddhist ethics: Foundations, values and issues*. Cambridge University Press.
- Harvey, P. (2000). *An introduction to Buddhist ethics: Foundations, values and issues*. Cambridge University Press.
- Hyland, K. (2019). *Second language writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kabat-Zinn, J. (2003). Mindfulness-based interventions in context: Past, present, and future. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 10(2), 144–156.
- Moon, J. A. (2004). *A handbook of reflective and experiential learning: Theory and practice*. London: RoutledgeFalmer.

Nyanaponika Thera. (1998). *The heart of Buddhist meditation: Satipaṇṇhāna: A handbook of mental training based on the Buddha's way of mindfulness*. Buddhist Publication Society.

Nyanaponika Thera. (1998). *The heart of Buddhist meditation: Satipaṇṇhāna: A handbook of mental training based on the Buddha's way of mindfulness*. Buddhist Publication Society.

Rahula, W. (1974). *What the Buddha taught*. Grove Press.

Ryan, M. (2013). The pedagogical balancing act: Teaching reflection in higher education. *Teaching in Higher Education*, 18(2), 144–155.

การประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตในผู้ป่วยจิตเวช
THE APPLICATION OF THE FOUR FOUNDATIONS OF MINDFULNESS
TO PROMOTE MENTAL WELL-BEING IN PSYCHIATRIC PATIENTS

¹นันทนา มวลเมืองสง

Nantana Mualmueangsong

โรงพยาบาลพล, ประเทศไทย

Phonhospital, Thailand

¹nantana.mcu03@gmail.com

Received: October 1, 2025; **Revised:** October 18, 2025; **Accepted:** October 19, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตของผู้ป่วยจิตเวช โดยเน้นการบูรณาการกระบวนการตามหลักกายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธรรมานุปัสสนาเข้ากับแนวทางการบำบัดทางจิตเวช อาทิ จิตบำบัดเชิงพุทธ การฝึกสติเพื่อการรับรู้ตนเอง (Mindfulness-Based Therapy) และแนวคิดสุขภาพองค์รวม ผลการวิเคราะห์พบว่าหลักสติปัฏฐาน 4 สามารถช่วยให้ผู้ป่วยจิตเวชมีความสามารถในการตระหนักรู้ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางความคิด ลดอารมณ์ด้านลบ และพัฒนาความสงบทางใจได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: สติปัฏฐาน 4, สุขภาวะทางจิต, ผู้ป่วยจิตเวช, การเจริญสติ, การบำบัดเชิงพุทธ

Abstract

This article aims to explore the application of the Four Foundations of Mindfulness (Satipatthana 4), a core principle in Buddhism, in promoting mental well-being among individuals with psychiatric disorders. The study focuses on integrating the

¹พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ, โรงพยาบาลพล จังหวัดขอนแก่น

practices of contemplation on the body (kayanupassana), feelings (vedananupassana), mind (cittanupassana), and mental objects (dhammanupassana) with modern psychiatric therapeutic approaches, such as Buddhist psychotherapy, mindfulness-based therapy, and the holistic health concept. The analysis reveals that the Four Foundations of Mindfulness can effectively enhance patients' self-awareness, facilitate cognitive and behavioral adjustments, reduce negative emotional states, and promote sustainable inner peace. This integration offers a comprehensive and long-term approach to improving mental well-being in psychiatric care.

Keywords: Four Foundations of Mindfulness, Mental Well-being, Psychiatric Patients, Mindfulness Practice, Buddhist Psychotherapy

บทนำ

สถานการณ์ด้านสุขภาพจิตในสังคมปัจจุบันทวีความซับซ้อนและท้าทายมากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคมในยุคดิจิทัล แม้จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตในหลายมิติ แต่กลับกลายเป็นแรงกดดันที่ซ่อนเร้น นำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิตในหมู่ประชาชนอย่างแพร่หลาย ผู้คนจำนวนมากต้องเผชิญกับภาวะความทุกข์เรื้อรังที่เกิดจากความเครียด ภาวะซึมเศร้า วิตกกังวล และโรคทางจิตเวชอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นเพียงความรู้สึกชั่วคราว หากแต่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางความคิด พฤติกรรม และคุณภาพชีวิตในระยะยาว (World Health Organization, 2022) แม้ว่าการใช้ยาในทางจิตเวชจะเป็นแนวทางหลักในการรักษา แต่การพึ่งพาเพียงการใช้นั้นอาจไม่สามารถตอบโจทย์ความซับซ้อนของสภาวะทางจิตในเชิงองค์รวมได้อย่างแท้จริง เนื่องจากการเยียวยาทางจิตใจจำเป็นต้องเข้าใจลึกถึงต้นตอของทุกข์ การปรุงแต่งทางอารมณ์ และกระบวนการรับรู้ของบุคคล ในบริบทของการแพทย์แบบองค์รวม (holistic medicine) แนวคิดเรื่อง “การบำบัดทางเลือก” (Alternative or Complementary Therapy) จึงได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพจิตของผู้ป่วยจิตเวชอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับแนวทาง “จิตบำบัดตามแนวพุทธ” (Buddhist Psychotherapy) ที่มีได้มุ่งหมายเพียงการบรรเทาอาการ แต่เน้นการพัฒนาคุณภาพจิตภายในและสร้างภูมิคุ้มกันทางใจในระยะยาว

พุทธศาสนาเน้นให้บุคคลพัฒนา “ปัญญา” โดยผ่านการฝึกฝน “สติ” เพื่อให้เกิดความรู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิตตามที่เป็นอยู่ แนวทางดังกล่าวสามารถนำมาเสริมสร้างกระบวนการรักษาทางจิตเวชให้ครอบคลุมมิติจิตวิญญาณ ซึ่งในทาง

วิชาการพบว่า การฝึกสติสามารถช่วยลดระดับความวิตกกังวล ความเครียด และภาวะซึมเศร้าได้อย่างมีนัยสำคัญ (Keng et al., 2011; Hofmann et al., 2010) หลักธรรมที่ถือเป็นหัวใจของการฝึก “สติ” คือ สติปัฏฐาน 4 ซึ่งประกอบด้วย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การมีสติรู้กายในกาย) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การรู้เวทนาในเวทนา) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การรู้จิตในจิต) และ ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (การรู้ธรรมในธรรม) โดยทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ปฏิบัติตระหนักรู้ในปัจจุบันขณะ (present moment awareness) ด้วยความไม่ยึดติดและไม่ปรุงแต่ง

การฝึกสติปัฏฐาน 4 อย่างต่อเนื่อง มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้ป่วยจิตเวชเกิดความรู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด และปฏิกิริยาภายในของตนเอง ลดความฟุ้งซ่าน ความวิตก และการตัดสินตนเองอย่างรุนแรง ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้อาการจิตเวชเรื้อรังและรุนแรงขึ้น (โกมล บุญเกิด, 2561; สุธีรา บุรณุปกรณ์, 2564) หลักสติปัฏฐาน 4 ช่วยให้ผู้ป่วยสามารถ “อยู่กับความทุกข์โดยไม่ทุกข์เพิ่ม” และพัฒนา “การยอมรับ” (acceptance) ต่อสภาวะที่เป็นจริง ส่งเสริมการฟื้นตัวจากภาวะซึมเศร้าและความเครียด โดยไม่ต้องพึ่งเพียงการควบคุมภายนอกหรือสารเคมี สอดรับกับงานวิจัยและกรณีศึกษาที่สนับสนุนจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด โดย Hofmann et al. (2010) พบว่าการฝึกสติ (Mindfulness-Based Interventions) ช่วยลดภาวะซึมเศร้าและความวิตกกังวลในกลุ่มผู้ป่วยได้อย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่งานวิจัยในประเทศไทย เช่นของ สุธีรา บุรณุปกรณ์ (2564) แสดงให้เห็นว่าผู้ป่วยจิตเวชที่เข้าร่วมโครงการฝึกสติปัฏฐาน 4 เป็นเวลา 8 สัปดาห์ มีระดับความเครียดและความฟุ้งซ่านลดลงอย่างชัดเจน พร้อมทั้งมีทักษะในการจัดการอารมณ์ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ วรศักดิ์ มัทธโนบล (2562) ยังชี้ว่า การฝึกสติปัฏฐาน 4 ช่วยให้ผู้ป่วยมีพฤติกรรมเชิงบวกมากขึ้น เช่น การสื่อสารที่ไม่ใช้ความรุนแรง การเห็นอกเห็นใจตนเอง และการมีเป้าหมายชีวิตที่ชัดเจน ซึ่งล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตในระยะยาว

บทความนี้เสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อส่งเสริมสุขภาวะทางจิตในผู้ป่วยจิตเวชโดยอาศัยการเข้าใจธรรมชาติของจิตใจอย่างลึกซึ้ง การนำหลัก สติปัฏฐาน 4 มาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการเยียวยาที่สมดุลและยั่งยืน โดยบูรณาการทั้ง “กาย ใจ และปัญญา” ให้สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างแท้จริง อันเป็นหนทางแห่งการค้นคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้กับผู้ป่วย และส่งเสริมสันติสุขในระดับจิตใจอย่างยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะทางจิต

แนวคิดเกี่ยวกับ สุขภาวะทางจิต ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญ จากเดิมที่เคยถูกจำกัดความแค่นี้ในมิติของ “การไม่มีอาการป่วยทางจิต” หรือการไม่มีโรคจิตเวช กลายเป็นแนวคิดที่ลึกซึ้ง ครอบคลุม และมีมิติกว้างไกลขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจาก

คำจำกัดความของ องค์การอนามัยโลก (WHO, 2004) ที่ระบุว่า “สุขภาวะทางจิตคือภาวะที่บุคคลสามารถตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง รับมือกับความเครียดในชีวิตประจำวัน ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีส่วนร่วมในสังคมได้อย่างเต็มที่” คำจำกัดความนี้แสดงให้เห็นว่าสุขภาวะทางจิตไม่ได้เป็นเพียง “การไม่ป่วย” แต่เป็นการดำรงอยู่ในสภาวะที่มีคุณภาพชีวิตทางจิตใจที่ดี และมีความสามารถในการมีชีวิตอย่างสมดุล มีความหมาย และมีคุณค่า เมื่อพิจารณาในบริบทของ ผู้ป่วยจิตเวช ซึ่งต้องเผชิญกับภาวะต่างๆ เช่น ภาวะซึมเศร้า (Depression), โรควิตกกังวล (Anxiety Disorders), หรือโรคจิตเภท (Schizophrenia) แนวคิดเรื่องสุขภาวะทางจิตยิ่งทวีความสำคัญ เพราะความท้าทายของผู้ป่วยเหล่านี้ไม่ได้จำกัดอยู่ที่อาการทางคลินิกเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงผลกระทบต่อชีวิตประจำวันในทุกมิติ เช่น ความสามารถในการทำงาน ความสัมพันธ์กับครอบครัว การใช้ชีวิตอย่างอิสระ และการค้นหาความหมายของชีวิต

สุขภาวะทางจิตจึงต้องประกอบด้วย การฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตใจ ให้ผู้ป่วยสามารถ 1) ควบคุมอารมณ์และความคิด อย่างมีสติ ซึ่งหมายถึงการรู้เท่าทันและเข้าใจตนเองในภาวะต่างๆ ไม่ถูกครอบงำด้วยอารมณ์หรือความคิดลบ โดยเฉพาะในภาวะซึมเศร้าหรือวิตกกังวล 2) สร้างและรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของสุขภาวะทางจิต เพราะความสัมพันธ์ที่ดีช่วยให้ผู้ป่วยมีแหล่งพึ่งพิงทางอารมณ์ และรู้สึกถึงคุณค่าในตัวเอง 3) ค้นหาเป้าหมายและความหมายของชีวิต ซึ่งเป็นแรงผลักดันภายในที่ทำให้ผู้ป่วยไม่ย่อท้อต่อปัญหา หรือแม้กระทั่งสามารถแปรเปลี่ยนความเจ็บป่วยให้กลายเป็นแรงบันดาลใจได้ 4) มีส่วนร่วมในสังคมและกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำงาน การศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ศิลปะ หรือกีฬา ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อการมีตัวตน และเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน 5) พัฒนาความสามารถในการจัดการกับความเครียดและวิกฤตชีวิตอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงพึ่งพิงการใช้ยา แต่ต้องเรียนรู้ทักษะการดูแลตนเอง เช่น การผ่อนคลาย การฝึกสติ การตั้งเป้าหมายระยะสั้นระยะยาว หรือการมีวิถีคิดเชิงบวก

การดูแลสุขภาวะทางจิตของผู้ป่วยจิตเวช จึงไม่สามารถพึ่งพาแนวทางใดแนวทางหนึ่งเพียงอย่างเดียวได้ หากแต่ต้องอาศัยการผสมผสานความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ได้แก่ 1) การดูแลทางการแพทย์ ทั้งการใช้ยา การบำบัดทางจิตใจ (Psychotherapy) และการติดตามอาการอย่างต่อเนื่อง 2) การสนับสนุนทางสังคม เช่น ครอบครัว เพื่อน สังคมรอบข้าง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและเอกชน 3) การพัฒนาศักยภาพภายใน ของผู้ป่วยเอง ซึ่งต้องได้รับการเสริมแรงจากการบำบัดทางเลือก เช่น การทำสมาธิ ฝึกสติ เข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม การให้คำปรึกษาตามหลักพุทธธรรม ฯลฯ

การสร้างสุขภาวะทางจิตให้กับผู้ป่วยจิตเวชจึงเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความเข้าใจในความเป็นมนุษย์อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะการตระหนักว่า “การหายป่วย” ไม่ได้หมายถึงการหมดสิ้น

ซึ่งอาการทางกายหรือจิตเท่านั้น แต่คือการ ใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีความหมาย และรู้สึกถึงการเป็นมนุษย์อย่างเต็มเปี่ยม

หลักสติปัฏฐาน 4 และศักยภาพเชิงบำบัด

หลักสติปัฏฐาน 4 เป็นหัวใจสำคัญของการเจริญสติในพระพุทธศาสนา ที่มุ่งเน้นการฝึกสติปัญญาให้รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ทั้งนี้ หลักการเหล่านี้มีศักยภาพเชิงบำบัดสูง และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพจิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. กายานุปัสสนา (การพิจารณากาย) กายานุปัสสนา คือการฝึกสติให้ตระหนักรู้ถึงสภาพของกาย ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหว อิริยาบถ หรือลมหายใจ การฝึกนี้ช่วยให้ผู้ป่วยดึงความสนใจจากความคิดฟุ้งซ่านกลับมาสู่ปัจจุบันขณะ ลดการจมอยู่กับอดีตหรือกังวลกับอนาคต ซึ่งเป็นสาเหตุของความทุกข์หลายประการ การสังเกตลมหายใจเป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการเริ่มต้น เพราะลมหายใจเป็นสิ่งที่อยู่กับเราตลอดเวลาและสามารถใช้เป็นจุดยึดเหนี่ยวของสติได้

ศักยภาพเชิงบำบัด การฝึกกายานุปัสสนาช่วยลดความวิตกกังวลและอาการตื่นตระหนกได้เป็นอย่างดี เมื่อผู้ป่วยเรียนรู้ที่จะกลับมาสู่ลมหายใจ ก็จะสามารถควบคุมการตอบสนองของร่างกายต่อความเครียดได้ ทำให้รู้สึกสงบและปลอดภัยมากขึ้น (สุชาติ เกื่อนกลาง, 2563) นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้ป่วยมีสมาธิและจดจ่อกับสิ่งที่อยู่ตรงหน้าได้ดีขึ้น ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการใช้ชีวิตประจำวัน

ตัวอย่างการประยุกต์ สำหรับผู้ป่วยที่มีอาการแพนิคหรือวิตกกังวลสูง การแนะนำให้ฝึกกำหนด "พุท" เมื่อลมหายใจเข้าและ "โธ" เมื่อลมหายใจออกอย่างช้า ๆ และสม่ำเสมอ จะช่วยดึงสติให้จดจ่อกับลมหายใจ แทนที่จะปล่อยให้ความคิดวิตกกังวลครอบงำ การทำเช่นนี้เป็นประจำจะช่วยปรับสมดุลของระบบประสาทอัตโนมัติ ทำให้ร่างกายและจิตใจผ่อนคลายลงอย่างเห็นได้ชัด

2. เวทนานุปัสสนา (การพิจารณาความรู้สึก) เวทนานุปัสสนา คือการฝึกสติให้รู้เท่าทันความรู้สึกหรือเวทนาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ โดยไม่เข้าไปตัดสิน ยินดี หรือผลักไส การฝึกนี้มุ่งเน้นการรับรู้ความรู้สึกเหล่านั้นตามความเป็นจริง และยอมรับว่ามันเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ไม่ได้เป็นตัวตนของเรา การไม่ตัดสินความรู้สึกช่วยให้ผู้ป่วยหลุดพ้นจากวงจรของการหลีกเลี่ยงหรือกลบเกลื่อนอารมณ์ ซึ่งมักนำไปสู่ปัญหาทางจิตที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

ศักยภาพเชิงบำบัด การฝึกเวทนานุปัสสนาเป็นสิ่งสำคัญในการบำบัดภาวะซึมเศร้าและความวิตกกังวล เมื่อผู้ป่วยเรียนรู้ที่จะเผชิญหน้ากับความรู้สึกที่เจ็บปวด โดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลงหรือหนีจากมัน จะทำให้ความรู้สึกเหล่านั้นมีอำนาจต่อเขาน้อยลง และสามารถจัดการกับอารมณ์ได้อย่างมีสติมากขึ้น

ตัวอย่างการประยุกต์ ผู้ป่วยที่มีอาการเศร้า มักจะรู้สึกผิดหรือกล่าวโทษตัวเองเมื่อเผชิญกับความรู้สึกเศร้า การฝึกเวทนานุปัสสนาสามารถทำได้โดยให้ผู้ป่วยรับรู้และบอกกับตัวเองว่า "ขณะนี้จิตใจรู้สึกเศร้า" หรือ "มีความรู้สึกเจ็บปวดเกิดขึ้นในร่างกาย" โดยไม่กล่าวโทษตนเองว่าทำไมถึงรู้สึกแบบนั้น หรือพยายามบังคับให้ความเศร้าหายไปทันที การยอมรับความรู้สึกอย่างเป็นกลางนี้จะช่วยลดความต้านทานต่ออารมณ์ ทำให้ความรู้สึกสามารถไหลผ่านและคลี่คลายไปได้เอง

3. จิตตานุปัสสนา (การพิจารณาจิต) จิตตานุปัสสนา คือการฝึกสติให้สำรวจสภาพของจิตใจ ณ ขณะปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นความโลภ โกรธ หลง สงบ พุ้งซ่าน หรือหดหู่ การฝึกนี้ช่วยให้ผู้ป่วยรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของอารมณ์และสภาพจิตของตนเองไม่หลงไปยึดติดกับอารมณ์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น การสังเกตจิตอย่างเป็นกลางนี้เป็นการพัฒนา "เมตาคอกนิชัน" (Meta-cognition) หรือความสามารถในการรู้เท่าทันความคิดของตนเอง

ศักยภาพเชิงบำบัด เมตาคอกนิชันเป็นทักษะสำคัญในการบำบัดภาวะซึมเศร้า (Kabat-Zinn, 2003) เพราะผู้ป่วยซึมเศร้านักจะจมอยู่กับความคิดด้านลบและมองว่าความคิดเหล่านั้นเป็นความจริง การฝึกจิตตานุปัสสนาช่วยให้ผู้ป่วยเห็นว่าความคิดเป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในจิต ไม่ใช่ตัวตนของเขา และสามารถเลือกที่จะไม่ยึดติดกับความคิดเหล่านั้นได้

ตัวอย่างการประยุกต์ ผู้ป่วยที่มีภาวะวิตกกังวลหรือซึมเศร้า มักมีวงจรความคิดด้านลบที่วนเวียนอยู่ในหัว การฝึกสามารถทำได้โดยให้ผู้ป่วยสังเกตว่า "ตอนนี้จิตกำลังพุ้งซ่าน" หรือ "จิตกำลังมีความโกรธเกิดขึ้น" เมื่อรู้เท่าทันสภาพจิตแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องต่อสู้หรือพยายามเปลี่ยนแปลงมันทันที แต่เพียงแค่รับรู้และปล่อยให้มันเป็นไป สังเกตว่าความคิดเหล่านั้นเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างไร การทำเช่นนี้จะช่วยให้ผู้ป่วยมีระยะห่างจากความคิดและอารมณ์ของตนเอง ทำให้สามารถจัดการกับมันได้อย่างมีสติมากขึ้น

4. ธรรมานุปัสสนา (การพิจารณาธรรม) ธรรมานุปัสสนา คือการฝึกสติให้พิจารณาธรรมะหรือหลักความจริงสูงสุด เช่น อริยสัจ 4 (ความทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ หนทางดับทุกข์) ไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) หรือขันธ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) การเข้าใจหลักธรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้ป่วยเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ความทุกข์ และความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่ง ทำให้สามารถคลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์

ศักยภาพเชิงบำบัด การเรียนรู้และพิจารณาธรรมะช่วยให้ผู้ป่วยมีมุมมองที่กว้างขึ้นต่อชีวิตและความทุกข์ของตนเอง ลดการยึดติดกับอดีตและสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเข้าใจว่าทุกสิ่งไม่เที่ยงแท้และไม่ควรยึดมั่น ก็จะทำให้ใจเป็นอิสระจากความคาดหวังและความผิดหวัง

ตัวอย่างการประยุกต์ ผู้ป่วยที่ป่วยเรื้อรังหรือเผชิญกับโรคร้ายแรง มักจะยึดติดกับสภาพร่างกายและความเจ็บป่วย การเรียนรู้เรื่อง "ขันธ 5 ไม่ใช่ตัวตน" จะช่วยให้ผู้ป่วยเข้าใจว่าร่างกาย

(รูป), ความรู้สึก (เวทนา), การจำได้หมายรู้ (สัญญา), ความคิดปรุงแต่ง (สังขาร) และการรับรู้ (วิญญาณ) ทั้งหมดนี้เป็นเพียงองค์ประกอบที่ประกอบกันขึ้น และล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้และเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเข้าใจเช่นนี้ ผู้ป่วยจะสามารถลดการเอาตัวตนเข้าไปผูกติดกับความเจ็บป่วยหรือสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ทำให้สามารถยอมรับความเป็นจริงและอยู่ร่วมกับความทุกข์ได้อย่างมีสติมากขึ้น

โดยสรุปแล้ว หลักสติปัฏฐาน 4 เป็นแนวทางการปฏิบัติที่ครอบคลุมและลึกซึ้งในการพัฒนาจิตใจให้เกิดปัญญาและการตระหนักรู้ เมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบำบัด จะช่วยให้ผู้ป่วยสามารถเข้าใจและจัดการกับอารมณ์ ความคิด และความทุกข์ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การเยียวยาจากภายในและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขและสงบมากขึ้น

การประยุกต์สติปัฏฐาน 4 ในกระบวนการบำบัด

หลักสติปัฏฐาน 4 ซึ่งได้แก่ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธรรมานุปัสสนา เป็นหลักธรรมสำคัญที่เน้นการเจริญสติในระดับต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาการรู้เท่าทันตนเองและบรรเทาความทุกข์ทางใจอย่างลึกซึ้ง ในปัจจุบัน หลักการนี้ได้รับการประยุกต์ใช้ในทางจิตบำบัดอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในบริบทของการดูแลสุขภาพจิตและการบำบัดผู้ป่วยจิตเวช โดยมีแนวทางเด่น ๆ ดังนี้

1. Mindfulness-Based Cognitive Therapy (MBCT) MBCT หรือ “จิตบำบัดเชิงสติร่วมกับพฤติกรรมบำบัดทางปัญญา” เป็นแนวทางการบำบัดที่รวมหลักการของ Cognitive Behavioral Therapy (CBT) เข้ากับการเจริญสติแบบพุทธ ซึ่งมีรากฐานมาจากสติปัฏฐาน 4 โดยเฉพาะในส่วนของ การสังเกตกาย เวทนา และจิตอย่างต่อเนื่องแบบไม่ตัดสิน

การศึกษาหลายฉบับยืนยันว่า MBCT สามารถ ลดอัตราการกลับมาเป็นซ้ำของโรคซึมเศร้า โดยเฉพาะในผู้ป่วยที่เคยมีประวัติซึมเศร้าเรื้อรัง และยังช่วยให้ผู้ป่วยเรียนรู้วิธีอยู่กับความรู้สึกไม่สบายใจหรือความคิดลบโดยไม่หลีกเลี่ยง (Kuyken, W., et al., 2008, Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. , 2013)

2. การฝึกสติในชีวิตประจำวัน การนำสติปัฏฐานมาประยุกต์ในกิจวัตรประจำวัน เช่น การเคลื่อนไหวอย่างมีสติ (เช่น การเดิน การยืน การยืดเหยียดร่างกายแบบรู้ตัว), การกินอย่างมีสติ (รู้รส กลิ่น และอารมณ์ในระหว่างกิน), และการพูดอย่างมีสติ (ระลึกรู้ถึงคำพูดและเจตนา) ช่วยลดอาการวิตกกังวลและความคิดซ้ำซาก (Rumination) ซึ่งเป็นอาการสำคัญของโรควิตกกังวลและซึมเศร้า กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้ป่วยมีพื้นฐานของ “จิตที่อยู่กับปัจจุบัน” ลดการจมอยู่กับอดีตหรือ

คาตการณ์อนาคตในเชิงลบ และสามารถกลับมาปฏิบัติสัมพันธ์กับชีวิตจริงได้อย่างมีสติ (Kabat-Zinn, J., 1994, Biegel, G. M., et al., 2009)

3. กลุ่มบำบัดเชิงพุทธ (Buddhist Group Therapy) กลุ่มบำบัดเชิงพุทธ คือ การจัดกิจกรรมกลุ่มที่ผสมผสานหลักการทางพุทธศาสนา เช่น การเจริญสติปัฏฐาน 4 การสวดมนต์ การทำสมาธิร่วมกัน และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ชีวิตในบรรยากาศที่ปลอดภัยและมีเมตตา จุดเด่นของกลุ่มนี้คือ การลดความรู้สึกโดดเดี่ยว ของผู้ป่วยจิตเวช และ ส่งเสริมแรงจูงใจในการเยียวยาตนเอง สมาชิกในกลุ่มสามารถเรียนรู้ร่วมกัน สร้างแรงบันดาลใจซึ่งกันและกัน และเรียนรู้มุมมองใหม่ในการรับมือกับทุกข้อใจ โดยใช้หลักธรรมทางพุทธเป็นเครื่องมือ เช่น การเข้าใจทุกข์ อนิจจัง และอนัตตา (โกมล บุญเกิด, 2561, Chien, W. T., & Lee, I. Y. M., 2013).

บทสรุป

สติปัฏฐาน 4 ไม่ได้เป็นเพียงหลักปฏิบัติเพื่อการภาวนาเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางการบำบัดทางจิตใจที่ลึกซึ้ง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และในวิถีชีวิตประจำวัน แนวทางนี้มีศักยภาพที่เหนือกว่าการบรรเทาอาการของโรคทางจิตเวช เพราะมันช่วยเสริมสร้างความสามารถภายในของแต่ละบุคคลในการรับรู้ตนเอง เข้าใจอารมณ์ และใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบันได้อย่างเต็มที่ จึงเป็นรากฐานที่สำคัญสำหรับการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตในระยะยาว โดยที่สำคัญสำหรับด้วยการประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล สติปัฏฐาน 4 ช่วยให้เราพัฒนา "สติ" ซึ่งคือความสามารถในการตระหนักรู้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง ณ ปัจจุบันขณะ เมื่อเราฝึกสติในแต่ละฐาน ส่วนการประยุกต์ใช้ในระดับกลุ่มสติปัฏฐาน 4 ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบำบัดแบบกลุ่มได้ โดยเน้นการสร้างพื้นที่ที่ปลอดภัยให้ผู้เข้าร่วมได้ฝึกปฏิบัติร่วมกัน แนวคิดของสติปัฏฐาน 4 ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในห้องบำบัดหรือการนั่งสมาธิเท่านั้น แต่สามารถแทรกซึมเข้าไปในทุกแง่มุมของชีวิตประจำวันได้ ด้วยเหตุนี้ สติปัฏฐาน 4 จึงเป็นมากกว่าหลักธรรมทางศาสนา แต่เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาสุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นอย่างแท้จริงในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2564). *คู่มือสุขภาพจิตเพื่อประชาชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- โกมล บุญเกิด. (2561). *พุทธจิตบำบัด: แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในทางจิตเวช*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- โกมล บุญเกิด. (2561). สติปัฏฐาน 4 กับการพัฒนาสุขภาวะทางจิตของผู้ป่วยจิตเวช. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 5(2), 45–62.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2562). การพัฒนาจิตด้วยสติปัฏฐาน 4 เพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมสุขภาวะ. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*, 8(1), 88–105.
- สุธีรา บุญปกรณ์. (2564). ผลของการฝึกสติปัฏฐาน 4 ต่อสุขภาวะทางจิตของผู้ป่วยจิตเวช. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Biegel, G. M., et al. (2009). Mindfulness-based stress reduction for the treatment of adolescent psychiatric outpatients: A randomized clinical trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77(5), 855–866.
- Chien, W. T., & Lee, I. Y. M. (2013). A Buddhist group intervention for people with depression in Hong Kong: A randomized controlled trial. *International Journal of Nursing Studies*, 50(10), 1216–1224.
- Hofmann, S. G., Sawyer, A. T., Witt, A. A., & Oh, D. (2010). The Effect of Mindfulness-Based Therapy on Anxiety and Depression: A Meta- Analytic Review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 78(2), 169–183.
- Kabat-Zinn, J. (1994). *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. New York: Hyperion.
- Keng, S. L., Smoski, M. J., & Robins, C. J. (2011). Effects of mindfulness on psychological health: A review of empirical studies. *Clinical Psychology Review*, 31(6), 1041–1056.
- Kuyken, W., et al. (2008). Mindfulness-based cognitive therapy to prevent relapse in recurrent depression. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(6), 966–978.
- Segal, Z. V., Williams, J. M. G., & Teasdale, J. D. (2013). *Mindfulness-Based Cognitive Therapy for Depression*. New York: Guilford Press.
- World Health Organization. (2004). *Promoting mental health: Concepts, emerging evidence, practice. Summary report*. Geneva: World Health Organization.
- World Health Organization. (2022). *World Mental Health Report: Transforming mental health for all*. Geneva: WHO Press.

เจตนา : การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม
ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

INTENTION: USING INTENTION AS A CRITERION FOR JUDGING
ETHICAL VALUE ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS

¹นคร จันทรราช, ²พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ³ลิปป์มงคล ป้องภา
และ ⁴พระอธิการสุภาพร เตชธโร

¹Nakhon Jantharach, ²Phrakhru Theradhammabhandhit,
³Sippamongkol Phongpha and ⁴Phra Adhikan Suphaporn Techatharo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹jantharachnakhon@gmail.com

Received: November 21, 2025; **Revised:** December 4, 2025; **Accepted:** December 6, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง “เจตนา: การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์” นี้ โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารสำคัญโดยมีพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำราและงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยแยกประเภท เรียบเรียง สรุปสาระสำคัญ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ส่วน คือ 1) บทนำ 2) ความหมายของเจตนา 3) บ่อเกิดของเจตนา 4) เจตนา กับ สถานภาพการกระทำทางศีลธรรม 5) การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ 6) บทส่งท้าย บทความนี้เป็นการเขียนเชิงวิเคราะห์เอกสาร จากการศึกษาพบว่า เจตนา คือ ความตั้งใจในการ

¹ อาจารย์ ดร., หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์ ดร., หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

กระทำการต่างๆ ของมนุษย์ทั้งในแง่ของการสร้างสรรค์และทำลายเกิดจากมโนกรรมทั้งที่เป็นกุศลเจตนาและอกุศลเจตนา มีผลต่อการแสดงออกของการกระทำผ่าน 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เจตนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมสมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” โดยแท้ โดยไม่ขึ้นอยู่กับความชอบ ไม่ชอบของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เป็นที่แน่ชัดว่า การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์จัดเป็นเจตนาบาทโดยใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรม

คำสำคัญ: เจตนา, ศีลธรรม, พุทธจริยศาสตร์.

Abstract

This academic article is titled “Intention: Using intention as a criterion for judging ethical value according to Buddhist ethics”. Using the study method by studying and researching from important documents including the Tripitaka, Commentary, books, textbooks, and other related academic work by classifying, compiling, summarizing the main points. and analyze content The content is divided into 6 parts: namely 1) Introduction, 2) The meaning of intention, 3) Origin of intention, 4) Intention and the status of moral actions, 5) Using intention as a criterion for judging ethical values according to Buddhist ethics, and 6) Epilogue. This article is a written analysis of a document. From the study it was found that. Intention is the intention in doing various actions of human beings in terms of both creation and destruction, arising from imagination, both good intentions and bad intentions. It affects the expression of actions through 3 ways: physical, verbal and mental. Intention according to the principles of Buddhist ethics is used as a criterion for judging ethical values, as in the Buddha's words, with the meaning "I say intention is actually karma." independent of preference dislike of man Therefore, it is clear that Using intention as a criterion for judging ethical values according to the principles of Buddhist ethics is classified as Intentional Discourse using intention as a criterion for judging ethical problems.

Keywords: Intention, Moral, Buddhist Ethics

การตัดสินใจปัญหาทางศีลธรรมจัดเป็นปัญหาจริยศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์โดยมีปัญหว่าเราควรแสวงหาอะไรให้กับชีวิต อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ อะไรเป็นเกณฑ์การตัดสินใจ ว่าทำอย่างไรถูก อย่างไรผิด ในสถานการณ์ที่ยุ่ยากอันหนึ่งเราควรทำอย่างไร ปัญหาเหล่านั้นนับว่าเป็นปัญหาสำคัญของจริยศาสตร์ ในบรรดาปัญหาจริยศาสตร์นั้นปัญหาเรื่องการตัดสินใจว่า การกระทำอย่างไรถือว่าถูก ผิด ดี และไม่ดี นั้นเป็นเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรม สำหรับเกณฑ์การตัดสินใจความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีนักคิดมากมายที่ได้ให้คำตอบแก่ปัญหานี้กลายเป็นข้อถกเถียงกันในปัญหาจริยศาสตร์ แต่ละสำนักต่างมีเกณฑ์แตกต่างกันไป บางทศนะใช้เจตจำนงของมนุษย์เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม บางทศนะใช้เหตุผลและปัญหาเป็นเครื่องตัดสิน บางทศนะหมายเอาเจตนาในการทำตามที่ทางศีลธรรมเป็นเครื่องตัดสิน และบางทศนะถือเอาผลที่เกิดจากการกระทำมาเป็นเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม ซึ่งแต่ละสำนักต่างมามาตรฐานในการตัดสินแตกต่างกันไป (วิทย์ วิศทเวทย์, 2543:98) สำหรับเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ใช้เจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประเมินค่าของการกระทำว่าการกระทำในลักษณะเช่นใดมีสถานภาพทางศีลธรรมและการกระทำในลักษณะเช่นใดไม่มีสถานภาพทางศีลธรรม คำว่าการกระทำที่มีสถานภาพทางศีลธรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาโดยมีความตั้งใจที่สามารถประเมินค่าได้ว่าการกระทำนั้นดี ไม่ดี ควร ไม่ควร เป็นต้น สมดังพุทธพจน์ว่า“ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลลงใจแล้ว จึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย22/63/577) ตามแนวพระพุทธศาสนาการกระทำนั้นล้วนเกิดจากมโนกรรมซึ่งเป็นที่มาของกายกรรมและวจีกรรม ทั้งกายกรรมและวจีกรรมต่างเป็นผลที่สะท้อนมาจากมโนกรรม แต่ในบางสถานการณ์เราสามารถตระหนักได้ด้วยตัวเราเองว่า เจตนาซึ่งจัดเป็นมโนกรรมก็สามารถปิดได้ โดยผู้กระทำอาจมีเจตนาไม่ดี แต่แสดงกายกรรมและวจีกรรมที่ดีออกมาเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง เช่นเดียวกันกับการกระทำบางอย่างผู้กระทำมีเจตนาที่ดี แต่กายกรรมและวจีกรรมกลับออกมาไม่ดี ดังนั้น ผู้เขียนมีความประสงค์จะศึกษาเรื่องการใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ต่อไป

คำว่า เจตนา คือ ความตั้งใจ จงใจ มุ่งหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542:321) ความจงใจ
 กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจและเป็นตัวการสำคัญในการกระทำความผิด(วิ.มา. (ไทย) 1/167/139)
 เจตนาเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นตัวกำหนดการกระทำต่างๆ เป็นการเลือกตัดสินใจในการกระทำการต่างๆ
 (อภ.สง. (ไทย) 34/5/28) ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า

เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22/63/577) จากพระพุทธดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่บุคคลกระทำด้วยความตั้งใจทำ กล่าวคือเป็นการกระทำที่ประกอบความตั้งใจทำทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ หากการกระทำที่ปราศจากเจตนาแล้ว การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรม ไม่สามารถประเมินค่าของการกระทำกรรมได้ว่า การกระทำกรรมนั้นถูก ผิด ดี ชั่ว ควร ไม่ควร มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ได้ การกระทำที่ไม่มีเจตนาแล้ว ไม่เป็นการกระทำที่สมบูรณ์ แต่เป็นแต่เพียงสักว่า “กิริยา” เท่านั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543:157) เป็นที่แน่ชัดว่า การกระทำตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเจตนาไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ต้องมีเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำและเป็นเครื่องชี้หรือตัดสินว่าการกระทำนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร

บ่อเกิดของเจตนา

สำหรับการเกิดของเจตนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีความสัมพันธ์หรือประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นกรรมชั่ว และหากการกระทำที่ประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ และอโมหะ ถือว่าเป็นกรรมดีเสมอ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า ธรรมชาติ 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 ประการ คือ โลภะ 1 โทสะ 1 โมหะ 1 และ อโลภะ 1 อโทสะ 1 อโมหะ 1 ผู้รู้จักกรรมอันเกิดแต่โลภะ เกิดแต่โทสะ และเกิดแต่โมหะ เขาทำกรรมใดจะน้อย หรือมากก็ตาม เขาจะต้องเสวยผลกรรมนั้นในอัตภาพนี้และวัตถุชนิดอื่นย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายเหตุให้เกิดความชั่ว 3 ประการได้แก่โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม โลภะ โทสะ โมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายชั่วเรียกว่า อกุศลมูล และอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายดีเราเรียกว่า กุศลมูล ทั้งอกุศลมูลและกุศลมูล เป็นมูลเหตุให้มนุษย์ก่อกรรมต่าง ๆ โดยการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมใน 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างไรก็ตามการกระทำของมนุษย์จะหลีกเลี่ยงกุศลมูลและอกุศลมูลหาได้ไม่(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22/437/490)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเจตนามีความแนบแน่นหรือมีความสัมพันธ์กับการกระทำความดีและการกระทำความชั่วโดยมีบ่อเกิดของการกระทำหรือแรงจูงใจที่ผลักดันให้บุคคลกระทำการต่างๆ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์อยู่ 2 อย่าง คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551:27)

1. กุศลมูล คือ มูลเหตุของการกระทำที่ดี เมื่อประกอบกับเจตนาเรียกว่า กุศลเจตนาเป็นความตั้งใจที่ดีก่อให้เกิดการกระทำที่ดีเรียกว่า กุศลกรรม คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี หากแสดงออกมาเป็นการกระทำเรียกว่า สุจริต โดยมีกายสุจริต วาสุจริต และมโนสุจริต (มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย,11/305/260) ทั้งหมดล้วนมีกุศลมูล ๓ อย่างประกอบด้วยความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลงเป็นสาเหตุพื้นฐานของการกระทำและผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการกระทำที่ดี

2. อกุศลมูล ได้แก่ มูลเหตุของการกระทำที่ไม่ดี เมื่อประกอบกับเจตนาเรียกว่า อกุศลเจตนา คือ ความตั้งใจที่ชั่ว ก่อให้เกิดกระทำที่ชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ไม่ดี หากแสดงออกมาเป็นการกระทำเรียกว่าทุจริตโดยมี กายทุจริต วาจาทุจริต และโมหทุจริต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,11/305/260) ทั้งหมดต่างมีอกุศลมูล 3 อย่างประกอบด้วย ความโลภ ความโกรธและความหลง เป็นสาเหตุพื้นฐานในการกระทำและผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการกระทำที่ไม่ดี

จากหลักการข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กุศลมูลและอกุศลมูลตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้น เป็นที่ของการกระทำความดีและความชั่ว โดยมีเจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีส่วนร่วมด้วย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเจตนาเป็นเครื่องชี้วัดหรือเป็นแกนกลางในการกระทำนั้นๆ โดยมีบทบาทสำคัญในการตัดสินการกระทำระหว่างการกระทำความดีและความชั่ว คือ ถ้าเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นตอแห่งการกระทำดี การกระทำนั้นก็จัดเป็นการกระทำที่ดีตรงกันข้ามหากเป็นเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นตอแห่งการกระทำความชั่ว การกระทำนั้นจัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี

เจตนา กับ สถานภาพการกระทำทางศีลธรรม

การกระทำของมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นจะมีสถานภาพทางศีลธรรมได้ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นประกอบด้วยเจตนา และสามารถตีค่าหรือประเมินค่าได้ว่าการกระทำนั้นดีหรือไม่ดี ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ ควร และไม่ควร ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับเจตนาโดยตรง ทั้งนี้เพราะเจตนาเป็นบ่อเกิดของการกระทำต่างๆ ดังนั้น การทำกรรมทุกครั้งจำเป็นต้องประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจเสมอ ซึ่งเจตนาเป็นต้นนำและกำหนดทิศทางแห่งการกระทำของมนุษย์โดยทำหน้าที่ริเริ่มปรุงแต่งและสร้างสรรค์ทุกอย่าง (พระธรรมปิฎก, 2538:157) และเจตนาเป็นแรงจูงใจให้เกิดการแสดงออกของการกระทำของมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็น 3 ทางคือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในบรรดาช่องทางของการกระทำกรรมดังกล่าว ตามพุทธจริยศาสตร์ถือว่า มโนกรรมมีความสำคัญที่สุด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 25/1/23) เพราะอยู่ในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นที่ชักนำให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ดัง พุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในอุปาลิสูตรว่า “ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง 3 ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว มิใช่กายกรรมหรือวจีกรรม”(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,13/57/55) จะเห็นว่า มโนกรรมซึ่งเป็น

ความคิด การจินตนาการ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำทางกายและวาจา กล่าวคือ การกระทำทางกายและวาจาจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากมโนกรรม มนุษย์จะไม่สามารถตัดสินใจ หรือปรุงแต่งจัดสรร ปรับเปลี่ยนความคิด คำพูด ตลอดจนการกระทำทางกายใด ๆ ได้ หากปราศจากใจ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของการกระทำทางกายและทางวาจา อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญคือว่า อะไรคือสภาวะที่อยู่ในใจของบุคคลที่ทำให้กระทำสิ่งนั้น ๆ ลงไป การกระทำของมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีมูลเหตุคือที่มาของการกระทำ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

อกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นส่วนอกุศลที่เป็นฝ่ายอกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นร่วมกันภายหลัง อกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นส่วนกุศลที่เป็นฝ่ายกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้าใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นร่วมกันภายหลัง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 10/56/10)

จากพุทธพจน์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมนั้นต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เป็นการกระทำที่สามารถให้ค่าทางศีลธรรมได้ หมายความว่า เป็นการกระทำที่คนทั่วไปสามารถรู้สึกด้วยสามัญสำนึกว่าเรื่องนี้สามารถตั้งคำถามได้ว่า ผิดหรือถูก ควร ไม่ควร เป็นต้นการกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์สามารถตัดสินได้ด้วยการพิจารณาองค์ประกอบ ดังนี้

1. ดูว่าการกระทำนั้นมีเจตนาหรือไม่
2. หากมีเจตนา ก็ดูต่อว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล หากเกิดจากเจตนา กุศลมูลถือว่าเป็นกรรมดี แต่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่าเป็นกรรมชั่ว

หากการกระทำเป็นไปตามเงื่อนไขข้างต้น ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมเพราะการกระทำนั้นสามารถตรวจสอบได้ว่า เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่อย่างไร หากมีเจตนา ก็ตรวจสอบต่อไปว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล เพราะกุศลมูลและอกุศลมูลนั้นเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรม ดังนั้น เจตนาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประเมินสถานภาพการกระทำทางศีลธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะการกระทำส่วนใหญ่ของมนุษย์มีค่าทางศีลธรรมนั้นสามารถเข้าใจได้ว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องเจตนาหรือความจงใจทำ ความดีและความชั่วที่พุทธเจ้าทรงสอนทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับการมีเจตนาทั้งสิ้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556:62) ด้วยเหตุนี้จึงพบความจริงที่สำคัญว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นการกระทำที่มีความผิดหรือไม่อย่างนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาแรกเริ่มของบุคคลเป็นเกณฑ์ตัดสินเนื่องจากเจตนา นั้นจะกลายเป็นแรงจูงใจสำคัญในการสั่งให้กระทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธจริยศาสตร์การกระทำของมนุษย์ลักษณะบางประการที่มีความเกี่ยวข้องกับความปรารถนาความต้องการที่จะกระทำด้วยความตั้งใจหรือความตั้งใจ อันเป็นการบ่งบอกถึงเจตนาที่มีบทบาทสำคัญในแง่ของการตัดสินการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะเกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามแนวพระพุทธศาสนานั้นถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์สำคัญในการตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. พิจารณาจากเจตนาในการกระทำ การกระทำกรรมที่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมในรูปแบบต่างๆ ที่มนุษย์แสดงออกมาในสังคมนั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากแรงผลักดัน ๒ อย่าง คือ แรงผลักดันฝ่ายดี และแรงผลักดันฝ่ายชั่ว การกระทำที่เกิดจากแรงผลักดันฝ่ายดีสรุปได้ ๓ ประการ คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง เมื่อใดก็ตามพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ที่เกิดจากแรงผลักดันฝ่ายดี เรียกว่าเป็นความดี หรือกรรมดี จัดอยู่ในฝ่ายที่เจริญ แต่เมื่อใดก็ตามถ้าการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากแรงผลักดันฝ่ายชั่ว สามารถย่อลงได้ 3 ประการ คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง การกระทำนั้นก็จะถูกเรียกว่า ความชั่ว หรือกรรมชั่ว จัดอยู่ในฝ่ายเสื่อม สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

ธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเสื่อม 3 ประการ ได้แก่ อะไรบ้าง ได้แก่ อกุศลมูล ๓ ประการ คือ อกุศลมูลกล่าวคือ ความโลภ อกุศลมูลกล่าวคือความโกรธ อกุศลมูลกล่าวคือความหลง ธรรม 3 ประการนี้จัดอยู่ในฝ่ายเสื่อม ธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายเจริญ 3 ประการ ได้แก่ อะไรบ้าง ได้แก่ กุศลมูล 3 ประการ คือ กุศลมูลกล่าวคือ ความไม่โลภ กุศลมูลกล่าวคือความไม่โกรธ กุศลมูลกล่าวคือความไม่หลงธรรม 2 ประการนี้จัดอยู่ในฝ่ายความเจริญ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11/353/373)

จากพุทธพจน์ข้างต้น จะเห็นว่า เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ นั้นโดยการวินิจฉัยที่มาของการกระทำที่จะตัดสินว่าอะไรเป็นความดี ความชั่วนั้น วิธีการแรกให้ดูว่าการกระทำนั้นหรือสภาวะธรรมนั้นเกิดจากกุศลมูลหรืออกุศล เป็นการตัดสินด้วยอาศัยความเป็นกุศลหรือความเป็นอกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบายไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือไม่ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นอกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลงอกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

2. พิจารณาผลที่เกิดจากเจตนา ได้แก่ การพิจารณาผลที่เกิดจากเจตนา โดยตรวจสอบหรือวินิจฉัยดูผลว่า ผลที่เกิดจากการกระทำตามเจตนาเป็นโทษหรือเป็นคุณ หากให้ผลเป็นโทษก็

เป็นความชั่ว ถ้าเป็นคุณก็เป็นความดี เพราะการกระทำทุกอย่างของมนุษย์เกิดจากแรงผลักดัน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เมื่อเกิดจากแรงผลักดันที่ต่างกันผลที่ได้จากการกระทำนั้น ๆ จึงมีความแตกต่างกัน การกระทำที่เกิดจากแรงผลักดันใจฝ่ายดีย่อมให้ผลที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้กระทำเสมอ ในทางตรงกันข้ามการกระทำที่เกิดจากแรงใจฝ่ายชั่ว ย่อมให้ผลที่เป็นทุกข์โทษแก่ผู้กระทำเสมอ สมดังพระพุทธพจน์ ที่ปรากฏในกาลามสูตรโดยมีใจความว่า

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้มีโทสะนี้ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกลุ้มรุม ฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นบ้าง พุดเท็จบ้าง ชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์บ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ โมหะ (ความหลง) เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“ไม่เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้มีโมหะนี้ถูกโมหะครอบงำมีจิตถูกโมหะกลุ้มรุมฆ่าสัตว์บ้างลักทรัพย์บ้าง ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นบ้างพุดเท็จบ้างชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์บ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ อโลภะ (ความไม่욕ได้) เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโลภะนี้ ไม่ถูกโลภะครอบงำมีจิตไม่ถูกโลภะกลุ้มรุมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นไม่พุดเท็จ ชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูลเพื่อสุขบ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย)เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโทสะนี้ ไม่ถูกโทสะครอบงำมีจิตไม่ถูกโทสะกลุ้มรุมไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นไม่พุดเท็จชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูลเพื่อสุขบ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ โอมหะ(ความไม่หลง) เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโอมหะนี้ ไม่ถูกโอมหะครอบงำมีจิตไม่ถูกโอมหะกลุ้มรุม ไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นไม่พูดเท็จชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่เกื้อกูล เพื่อสุขบ้าง หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 20/66/260)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยพิจารณาจากผลที่เกิดจากการกระทำนั้นเป็นความรู้สึกผิด ชอบ ชั่ว ดี ของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเอง ตีเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และพิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 20/66/258) รวมทั้งพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่นหรือไม่แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่เกี่ยวข้องกับกุศลนั้นให้ผลประโยชน์ ส่วนการกระทำที่เกี่ยวข้องกับอกุศลมูลย่อมให้ผลที่เป็นทุกข์โทษ การให้ผลเป็นประโยชน์สุขหรือทุกข์โทษนั้นเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ เกิดกับตนเอง เกิดกับผู้อื่น และเกิดทั้งกับตนเองและผู้อื่น การตัดสินโดยถือมโนธรรมสำนึกความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ที่ใช้พิจารณาร่วมกับการวินิจฉัยที่มาของการกระทำเพื่อให้การตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นไปด้วยความละเอียดขึ้นโดยพิจารณาว่าการกระทำที่เป็นอกุศลนั้นเกิดจากการขาดมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตตีเตียน เป็นการเบียดเบียนตนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง และนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลได้อีกมากมาย ส่วนการกระทำที่เป็นกุศลนั้นเกิดจากการมีมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตสรรเสริญ เป็นการเกื้อกูลตนและคนอื่นและเป็นไปเพื่อสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตผ่องใสสงบเย็นและนำไปสู่การกระทำที่เป็นกุศลได้อีกมากมาย ความสอดคล้องการใช้ความเป็นกุศลมูลและอกุศลมูลและสภาวะที่ส่งผลต่อจิตใจ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2538:54) โดยนัยนี้ การตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมนั้นต้องอาศัยการตัดสินทั้ง 2 อย่างควบคู่กันไปเกณฑ์การตัดสินโดยดูที่มาของการกระทำนั้นเป็นการพิจารณาความเป็นกุศลและอกุศลโดยเจตนาและสภาวะที่การกระทำนั้นมีต่อสภาวะแห่งจิตนั้น เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้สั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และมีผลมากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 13/57/38-39) เมื่อบุคคลคิดและทำกรรมอย่างใดอย่าง

หนึ่ง กระบวนการทำงานของจิตและเจตนาตามหลักจิตนิยมและกรรมนิยมย่อมดำเนินควบคู่กันไป โดยการอาศัยกันและกัน แต่แยกกันโดยความเป็นกฎธรรมชาติที่ต่างกัน โดยเฉพาะเรื่องจิตกับเจตนาของมนุษย์เป็นกฎธรรมชาติคนละด้าน แม้ว่ากฎทั้ง 2 ทำงานสัมพันธ์กัน (พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), 2536:106)

บทสรุป

การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเจตนาส่วนหนึ่งในการพิจารณาตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องของความรับผิดชอบทางศีลธรรมเจตนาเป็นความตั้งใจทำซึ่งเป็นกุศลเจตนาคือเจตนาดี และอกุศลเจตนาคือเจตนาไม่ดี หากเจตนาที่เป็นกุศลเจตนาที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ อโทสะ หากเจตนาเป็นอกุศล เจตนาที่ประกอบด้วย โลภะ โมหะ โทสะ เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์โดยหมายเอาเจตนาที่ประกอบด้วยกุศลและอกุศลเป็นมาตรฐานสำคัญในการตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรม หากเจตนา กับ ผลที่เกิดจากเจตนามีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ เจตนา กับ ผลที่เกิดจากเจตนาเป็นไปในทิศเดียวกัน เช่น การกระทำที่มีเจตนาดีของคนดี ผลลัพธ์ออกมาดี และการกระทำที่มีเจตนาไม่ดีของคนไม่ดี ผลลัพธ์ออกมาไม่ดี ในกรณีเช่นนี้การตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมโดยใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาจะไม่มีความยุ่งยากที่สลับซับซ้อนต่อการตัดสินปัญหาจริยธรรมสักเท่าใดนัก แต่ในความเป็นจริงพบว่า บางครั้งเจตนา กับ ผลที่เกิดจากเจตนาไม่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น เจตนาดีแต่ผลที่เกิดจากเจตนาไม่ดี เจตนาไม่ดีแต่ผลที่เกิดจากเจตนาดี ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาความรับผิดชอบทางศีลธรรมได้ แต่ในท้ายที่สุดแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่า การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาในกรณีดังกล่าวนี้ไม่มีปัญหาความยุ่งยาก เพราะการตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นแบบสมบูรณนิยม การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดโดยเจตนา 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ซึ่งเจตนาผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ เมื่อใดที่กุศลเจตนาเป็นแรงจูงใจผลักดัน การกระทำนั้นจัดเป็นความดี เมื่อใดก็ตามที่อกุศลเจตนาเป็นแรงจูงใจผลักดัน เมื่อนั้นการกระทำนั้นจัดเป็นความชั่ว จึงเป็นที่แน่ชัดว่า ความดีและความชั่วตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นคุณค่าที่มีจริงอย่างถาวรวิสัย คือไม่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้กระทำ หากกระทำความดีด้วยเจตนาดี แต่ผลลัพธ์ออกมาไม่ดีก็ถือเป็นกระทำที่ดี หากกระทำความผิดด้วยเจตนาที่ไม่ดี แต่ผลลัพธ์ออกมาดี การกระทำนั้นจัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี หากทราบว่าผลของการกระทำนั้นเป็นเช่นไร ก็ย้อนกลับไปตรวจสอบสาเหตุของผลได้ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์กุศลวิบากเป็นผลของกุศลกรรมที่เกิดประกอบด้วยกุศลเจตนา อกุศลวิบากเป็นผลของอกุศลกรรมที่ประกอบด้วยอกุศลเจตนา เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วมีลักษณะเป็นเจตนาบาท เน้น

หลักการตัดสิน โดยใช้เจตนาเป็นเครื่องตัดสิน เน้นความสำคัญของเจตนา ว่าเป็นจุดเริ่มของการกระทำดีหรือชั่ว โดยพิจารณาจากการกระทำที่ประกอบด้วย การแสดงเจตนาและมูลรากทางศีลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2541). พระอัมมปฎิฐกถา แปลภาคที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์,

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2538). กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.

กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมเรื่องการฆ่าตัวตาย.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2552). หลักปฏิบัติสำคัญในพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

สมภาร พรหมทา. (2525). พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์. กรุงเทพฯ : สารมวลชน.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2530). จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

อักษรเจริญทัศน์.

พุทธศาสนากับการพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล: การเผชิญกับ
ความเครียดและความสุขที่แท้จริง

BUDDHISM AND THE DEVELOPMENT OF SPIRITUAL BALANCE IN
THE DIGITAL AGE: FACING STRESS AND FINDING TRUE HAPPINESS

¹พระครูสุขเขตวุฒิกุล, ²พระมหาวีระชาติ ธีรสิทฺโธ, ³เกียรติศักดิ์ บุตรราช
และ ⁴จันทร์ลิริ พลอยงาม

¹Phrakhrusukhetwutthikhun, ²Phramaha Weerachat Dhirasiddho
³Kiattisak Puttararaja And ⁴Chansiri Ployngam

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

³มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตขอนแก่น

^{1,2,3}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

⁴Rajamangala University of Technology Isan Khonkaen Campus,

¹Sukhet599@gmail.com, ³puttararaja1977@gmail.com

Received: November 21, 2025; **Revised:** December 4, 2025; **Accepted:** December 6, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักคำสอนทางพุทธศาสนากับความท้าทายในชีวิตยุคดิจิทัลที่เต็มไปด้วยข้อมูลและความเร่งรีบ ซึ่งผู้คนในปัจจุบันต้องเผชิญกับความเครียดจากการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ใช้การศึกษาจากเอกสารงานวิจัย การสังเกต แบบมีส่วนร่วมต่อปรากฏการณ์ ทางการใช้เทคโนโลยีในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า หลักคำสอนทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับสติ สมาธิและปัญญา สามารถนำมาใช้เป็น

¹ อาจารย์ หลักสูตรสาขาวิชาศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร. หลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์ ดร. หลักสูตรสาขาวิชาเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตขอนแก่น

เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการเผชิญกับความเครียดและความท้าทายที่เกิดจากการใช้ชีวิตในยุคดิจิทัล ผู้ที่ฝึกฝนการมีสติและการทำสมาธิเป็นประจำ สามารถจัดการกับความเครียดได้ดีขึ้น มีสมาธิและจิตใจที่สงบมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้สุขภาพจิตและคุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า การผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนากับวิถีชีวิตประจำวัน ช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาความสมดุลทางจิตวิญญาณและบรรลุความสุขที่แท้จริง แม้จะอยู่ท่ามกลางความเร่งรีบของชีวิตในยุคดิจิทัลก็ตาม

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, สมดุลทางจิตวิญญาณ, ยุคดิจิทัล

Abstract

This article aims to study and analyze the relationship between Buddhist teachings and the challenges of modern life in the digital age, which is filled with information overload and haste. People today face stress from continuous technology use. The study employs research documents and participatory observation of current technological usage phenomena. The findings reveal that Buddhist teachings, particularly the concepts of mindfulness, concentration, and wisdom, can be effectively used as tools to cope with the stress and challenges of digital life. Those who regularly practice mindfulness and meditation can better manage stress, improve focus, and experience greater inner peace, leading to better mental health and overall quality of life. Moreover, integrating Buddhist principles into daily life helps individuals achieve spiritual balance and attain true happiness, even amidst the fast-paced demands of the digital age.

Keywords: Buddhism, Spiritual Balance, Digital Age

บทนำ

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน เทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบชีวิตการทำงาน และการสื่อสารของผู้คนอย่างมหาศาล เราอยู่ในสังคมที่เต็มไปด้วยข้อมูลที่หลั่งไหลเข้ามาอย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการทำงาน การศึกษา หรือแม้แต่ความสัมพันธ์ส่วนตัว อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ได้มีแต่เพียงผลดีเท่านั้น แต่ยังนำมาซึ่งความท้าทายและปัญหาที่ซับซ้อนมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตและความเครียดที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง

พุทธศาสนากับการพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล: การเผชิญกับความเครียดและความสุขที่แท้จริง

พุทธศาสนามีความสำคัญและอิทธิพลอย่างมากต่อการสร้างสมดุลทางจิตวิญญาณในหลายสังคมทั่วโลก รวมถึงยุคดิจิทัลในปัจจุบัน ด้วยการสอนให้เข้าใจตนเองและโลกภายนอกผ่านการศึกษาปฏิบัติธรรมและธรรมะ พุทธศาสนาเน้นไปที่การพัฒนาจิตใจและการฝึกฝนสติ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถช่วยผู้คนในการจัดการกับความเครียดที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีและการเชื่อมต่ออย่างต่อเนื่องในชีวิตยุคดิจิทัล การใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือ เช่น อริยสัจ 4 (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค) ทำให้ผู้คนสามารถค้นพบหนทางหลุดพ้นจากความทุกข์และความกดดันที่มากับชีวิตในยุคปัจจุบันได้ (วิ.ม.(ไทย) 4/14/18) สิ่งเหล่านี้เป็นปัญญาที่เกิดจากการเข้าใจและยอมรับธรรมชาติของชีวิต การสอนของพุทธศาสนาเน้นที่การพัฒนาคุณธรรม เช่น การมีเมตตา การให้ และการสงเคราะห์ ซึ่งสามารถช่วยสร้างความสามัคคีและความสงบสุขภายในจิตใจได้มากขึ้นในสังคมที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบและข้อมูลที่ไม่หยุดนิ่ง

ในปัจจุบัน สังคมไทยรวมถึงสังคมโลกเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยีดิจิทัล การเข้าถึงข้อมูลอย่างไม่จำกัดและการแข่งขันในเชิงเศรษฐกิจตามกระแสโลกทุนนิยม ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมของผู้คนเปลี่ยนแปลงไป หลายคนหันมาเน้นการเสพบริโภควัตถุมากกว่าการฝึกจิตใจและสร้างคุณธรรมตามแนวทางพุทธ (พระไพศาล วิสาโล, 2546) สิ่งนี้นำไปสู่ความเครียด ความกดดัน และการหลงลืมวิถีชีวิตที่พุทธศาสนาสอนมาอย่างไม่รู้ตัว การพัฒนาเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องยิ่งทำให้การเชื่อมโยงระหว่างจิตวิญญาณและวิถีชีวิตมีความท้าทายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการช่วยให้บุคคลปรับตัวให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ได้ดีขึ้น การฝึกสติและสมาธิในชีวิตประจำวันสามารถช่วยให้ผู้คนรับมือกับความเครียดที่เกิดจากการใช้ชีวิตในโลกดิจิทัล และช่วยให้บุคคลกลับมาสู่สมดุลทางจิตวิญญาณได้ ความเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้งและการฝึกฝนจิตใจจะช่วยให้สามารถสร้างความสุขที่แท้จริง ซึ่งไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีได้ก้าวเข้าสู่ยุคการปฏิวัติดิจิทัล (Digital Revolution) อย่างรวดเร็วและฉับพลัน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดพฤติกรรม การติดต่อสื่อสาร และการทำงานของผู้คนในสังคม เทคโนโลยีที่สำคัญที่สุดในการสร้างการเปลี่ยนแปลงนี้คือ "อินเทอร์เน็ต" ซึ่งมีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วน ตั้งแต่ธุรกิจไปจนถึงการพาณิชย์ ด้วยการสื่อสารที่รวดเร็วและทันใจ การใช้อินเทอร์เน็ตได้กลายเป็นช่องทางหลักในการติดต่อสื่อสารและ

ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนในสังคม (พินิจ ลาภธนานนท์ และแทนพันธ์ สุเนะพันธ์ บัวใหม่, 2560)

ในแง่ของผลกระทบต่อจิตวิญญาณ การเชื่อมต่อและการใช้งานเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องได้นำมาซึ่งความเครียด ความกดดัน และความเหนื่อยล้าที่เพิ่มขึ้น ผู้คนถูกระตุ้นด้วยข้อมูลและการสื่อสารที่ไม่หยุดนิ่ง สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อสมดุลทางจิตวิญญาณ โดยเฉพาะในแง่ของความสงบสุขภายในจิตใจพุทธศาสนา ซึ่งมีการเน้นเรื่องการฝึกฝนสติ สมาธิ และปัญญา สามารถเป็นแนวทางที่สำคัญในการเผชิญหน้ากับความท้าทายที่เกิดขึ้นในยุคดิจิทัล การฝึกฝนสติและการใช้สมาธิเป็นประจำสามารถช่วยให้ผู้คนลดความเครียดจากการใช้เทคโนโลยี และค้นพบความสงบสุขที่แท้จริงท่ามกลางกระแสข้อมูลที่ไม่หยุดนิ่ง การผสมผสานหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเข้ากับชีวิตประจำวันในยุคดิจิทัลจะช่วยให้บุคคลพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณได้ โดยไม่ให้ถูกรบกวนด้วยความเร่งรีบและความกดดันที่มาพร้อมกับการใช้เทคโนโลยี

การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและเทคโนโลยีกับพุทธศาสนา: การพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เทคโนโลยี (Technology) มาจากภาษากรีกคำว่า Technologia ซึ่งหมายถึงการกระทำอย่างมีระบบ (พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546) โดยการนำความรู้ แนวคิด และวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และทำให้เกิดนวัตกรรมที่ช่วยเพิ่มความสะดวกสบายให้กับการดำรงชีวิตมนุษย์ เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็วในด้านการจัดการข้อมูล ทั้งการรับ-ส่งข้อมูล การจัดเก็บและการประมวลผลข้อมูล ทำให้การสื่อสารและการจัดการข้อมูลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เทคโนโลยีเหล่านี้แม้จะนำมาซึ่งความสะดวกสบาย แต่ก็ได้ส่งผลกระทบต่อสภาวะจิตใจของผู้คนในยุคปัจจุบันเช่นกัน ความกดดันจากการเชื่อมต่อที่ไม่หยุดหย่อนและข้อมูลที่ถาโถมเข้ามาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้ผู้คนต้องเผชิญกับความเครียดและความสับสนมากขึ้น การใช้ชีวิตที่เร่งรีบตามกระแสโลกาภิวัตน์นี้ทำให้การพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณกลายเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง (จงเจริญศักดิ์, อ.2561)

พุทธศาสนา ซึ่งมีคำสอนที่เน้นการฝึกฝนสติ สมาธิ และปัญญา สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการเผชิญกับความท้าทายจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ แนวคิดในทางพุทธศาสนาช่วยให้ผู้คนสามารถตระหนักรู้ถึงความจริงของชีวิต และปล่อยวางจากการยึดติดในสิ่งที่เป็นภายนอก การฝึกสติและสมาธิสามารถช่วยให้จิตใจสงบ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับการใช้

เทคโนโลยีได้อย่างมีสมดุล การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อสื่อสารแนวคิดและปฏิบัติธรรมในยุคดิจิทัลยังเป็นอีกวิธีหนึ่งที่สามารถช่วยให้ผู้คนเข้าถึงคำสอนทางพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น สร้างสมดุลทั้งทางร่างกายและจิตใจแม้จะอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี

การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคดิจิทัลได้ส่งผลกระทบต่อทุกมิติของชีวิตมนุษย์ไม่ว่าจะเป็น การศึกษา การทำงาน การสื่อสารและการบริโภค เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น อินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดีย และแอปพลิเคชันต่างๆ ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตของผู้คนให้สะดวกและรวดเร็วขึ้นอย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีผลกระทบต่อจิตใจทำให้เกิดความเครียดจากการใช้งานเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง และปัญหาสุขภาพจิตจากการอยู่กับหน้าจอมากเกินไป

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการพัฒนาจิตใจ การฝึกสมาธิ และการเข้าใจธรรมชาติของทุกข์ (อริยสัจ 4) ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการเผชิญหน้ากับความท้าทายที่เกิดจากยุคดิจิทัลได้ หลักคำสอนในพุทธศาสนา เช่น สติ สมาธิและปัญญา ช่วยให้ผู้คนสามารถรับมือกับความเครียดและความเร่งรีบในชีวิตประจำวันได้อย่างมีสติ เมื่อจิตใจสงบและมีสมาธิ ผู้คนก็จะมีสุขุมมากขึ้น และลดการพึ่งพาความสุขภายนอกที่มาจากเทคโนโลยี

ในอีกแง่หนึ่ง เทคโนโลยีสามารถเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ธรรมะและนำไปสู่การปฏิบัติธรรมที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น การเข้าถึงธรรมะผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ แอปพลิเคชัน สำหรับการฝึกสมาธิ หรือคอร์สเรียนธรรมะออนไลน์ ทำให้ผู้คนในยุคดิจิทัลสามารถศึกษาและปฏิบัติธรรมได้ทุกที่ทุกเวลา การเผยแผ่คำสอนพุทธศาสนาผ่านโซเชียลมีเดียและวิดีโอออนไลน์ยังช่วยให้ผู้คนเข้าถึงหลักธรรมได้สะดวก และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ทันที เช่น การใช้แอปพลิเคชันเตือนให้ฝึกสมาธิหรือการทำสติในทุกๆ วัน

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและเทคโนโลยีไม่จำเป็นต้องเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตวิญญาณ หากสามารถนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับชีวิตในยุคดิจิทัลอย่างมีสติ ผู้คนสามารถเผชิญกับความเครียดและค้นพบความสุขที่แท้จริงผ่านการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ

การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา: การพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล

ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยช่วยให้การสื่อสารข้อมูลและการเข้าถึงคำสอนทางศาสนาเป็นไปอย่างรวดเร็วและสะดวกสบาย เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยในการจัดการข้อมูล ตั้งแต่การรับข้อมูล การจัดเก็บ การประมวลผล จนถึงการส่งข้อมูลไปยังผู้รับได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบออนไลน์สามารถเข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะผ่านเว็บไซต์ แอปพลิเคชัน และโซเชียลมีเดีย ซึ่งช่วยให้ผู้สนใจสามารถเรียนรู้และปฏิบัติธรรมได้ง่ายขึ้น การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่ทำให้เข้าถึงธรรมะได้มากขึ้น แต่ยังช่วยในการพัฒนาสมคูลทางจิตวิญญาณให้กับผู้คนในยุคที่เต็มไปด้วยความเครียดและความวุ่นวาย การใช้แอปพลิเคชันฝึกสมาธิและการเข้าถึงคอร์สออนไลน์เกี่ยวกับธรรมะสามารถช่วยให้ผู้คนเรียนรู้ที่จะจัดการกับความเครียดและค้นหาความสุขที่แท้จริงในชีวิตประจำวันได้

แม้ว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนาออนไลน์จะมีข้อดีมากมาย แต่ก็ต้องมีการควบคุมดูแลเพื่อป้องกันการใช้อินเทอร์เน็ตในทางที่ไม่เหมาะสม การจัดตั้งองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลการเผยแผ่ข้อมูลทางศาสนาอาจช่วยในการสร้างมาตรฐานและความน่าเชื่อถือให้กับเนื้อหาที่เผยแผ่ ด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระสงฆ์และผู้เผยแผ่ธรรมสามารถนำเสนอคำสอนในรูปแบบที่ทันสมัยและเข้ากับสังคมปัจจุบัน โดยการเชื่อมโยงหลักธรรมกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การตีความคำสอนทางพุทธศาสนาให้เข้ากับหลักการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีขึ้นให้กับคนรุ่นใหม่

การใช้เทคโนโลยีในทางที่ถูกต้องและสร้างสรรค์สามารถนำไปสู่การพัฒนาสมคูลทางจิตวิญญาณและการลดความเครียดในชีวิตประจำวัน ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้ผู้คนค้นพบความสุขที่แท้จริงจากการปฏิบัติธรรมและการเข้าถึงคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัลนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยี เช่น ดาวเทียม อินเทอร์เน็ต และสื่อใหม่ ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการนำเสนอหลักธรรมในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศไม่เพียงแต่ทำให้การติดต่อสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูลสะดวกขึ้น แต่ยังช่วยให้ผู้คนสามารถเรียนรู้และศึกษาพระพุทธศาสนาได้จากทุกที่ทุกเวลา เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น e-learning และ M-Learning (Mobile-Learning) ทำให้ผู้คนสามารถเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาได้อย่างง่ายดายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์หรือโทรศัพท์มือถือ นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังสามารถถ่ายทอดสดการแสดงธรรม การประชุม และกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาไปทั่วโลกได้ โดยการสร้างเว็บไซต์และแพลตฟอร์มที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เข้าถึงข้อมูลได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

ในศตวรรษที่ 21 การขยายตัวของอินเทอร์เน็ตและการพัฒนาเทคโนโลยีโมบาย ทำให้ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้จากทุกที่ ซึ่งเรียกว่า "พุทธยูนิกิวิตัส" (Buddhist Ubiquitous) โดยการศึกษาพระพุทธศาสนาไม่จำกัดเฉพาะที่วัดหรือสถานที่ศึกษาทางศาสนาอีกต่อไป แต่สามารถทำได้ทุกหนทุกแห่งผ่านคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วยให้ผู้คนสามารถเรียนรู้หลักธรรมและฝึกปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนา

สมดุลทางจิตวิญญาณ การเข้าถึงธรรมะที่ง่ายดายจะช่วยให้ผู้คนสามารถจัดการกับความเครียดในชีวิตประจำวันและค้นพบความสุขที่แท้จริงจากการปฏิบัติธรรม แม้ว่าเทคโนโลยีจะนำมาซึ่งโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง แต่ก็มีข้อกังวลที่จะต้องมีการควบคุมและมีแนวทางการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ เพื่อป้องกันการนำเสนอข้อมูลทางศาสนาที่ไม่ถูกต้องหรือไม่เหมาะสม การตั้งกฎระเบียบที่ชัดเจนและมีองค์กรดูแลการเผยแพร่ข้อมูลทางพระพุทธศาสนาจะช่วยให้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์

การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่จะทำให้เข้าถึงธรรมะได้มากขึ้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณให้กับผู้คนในยุคที่เต็มไปด้วยความท้าทายและความไม่แน่นอน ในขณะเดียวกันก็ช่วยให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งและมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ในยุคดิจิทัลที่สังคมเต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เข้าถึงผู้คนจำนวนมากได้ง่ายขึ้น สื่อธรรมะในปัจจุบันได้ใช้ข้อดีของ Social Network เป็นเครื่องมือในการสอนหลักธรรมและสร้างความนิยมในหมู่ผู้ใช้งาน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่มีเวลาไปวัดหรือสันทนาธรรม การใช้บริการออนไลน์จึงกลายเป็นทางเลือกที่สะดวกสบายสำหรับผู้ที่ต้องการเรียนรู้ธรรมะ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. 2550).

ผลกระทบของพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

1. ผลบวก

การเข้าถึงข้อมูล ความสามารถในการเข้าถึงบทความ ธรรมะ และการบรรยายจากพระสงฆ์และนักคิดทางพระพุทธศาสนาได้ง่ายและสะดวกมากขึ้นผ่านช่องทางออนไลน์.

การสร้างชุมชนออนไลน์ การมีชุมชนออนไลน์ช่วยให้ผู้คนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์การปฏิบัติธรรมได้ง่ายขึ้น สร้างเครือข่ายสนับสนุนและการทำกิจกรรมร่วมกัน.

การเรียนรู้แบบทันสมัย การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการศึกษา ทำให้การเรียนรู้ธรรมะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้มากขึ้น.

2. ผลลบ

การเสียสมาธิ การใช้เทคโนโลยีมากเกินไปอาจทำให้ผู้คนหลุดออกจากการปฏิบัติธรรมและไม่สามารถทำสมาธิได้อย่างเต็มที่.

ข้อมูลผิดพลาด การเผยแพร่ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องหรือมีคุณภาพต่ำในสื่อออนไลน์อาจทำให้เกิดความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับหลักธรรม.

การแยกตัวจากสังคม การอยู่ในโลกออนไลน์มากเกินไปอาจทำให้ผู้คนขาดการติดต่อและปฏิสัมพันธ์ในชีวิตจริงกับผู้อื่น. (จงเจริญศักดิ์, อ. 2561).

3. อนาคตและแนวทาง

การพัฒนากระบวนการศึกษาธรรมะออนไลน์ พัฒนาหลักสูตรและโปรแกรมเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการในยุคดิจิทัล.

การใช้ข้อมูลเพื่อสร้างนโยบาย การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเข้าถึงและการใช้สื่อออนไลน์เพื่อพัฒนานโยบายการเผยแพร่พระพุทธศาสนา.

การสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับความสมดุล ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติ และสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน.

การปรับตัวของพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล

การใช้สื่อออนไลน์ การปรับตัวโดยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ธรรมะ ทำให้เข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น.

การจัดกิจกรรมออนไลน์ การจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมหรือการสนทนาธรรมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อให้สามารถเข้าถึงได้จากทุกที่

การสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา การใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ เช่น แอปพลิเคชันการเรียนรู้หรือการสอนผ่าน VR เพื่อทำให้การเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและน่าสนใจ. การปรับตัวของพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลไม่เพียงแต่ช่วยให้สามารถเข้าถึงและศึกษาธรรมะได้ง่ายขึ้น แต่ยังส่งผลให้สามารถสร้างสมดุลทางจิตวิญญาณในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น.

ตัวอย่างหนึ่งของการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระมหาจุฬชัย (ว.วชิรเมธี) ซึ่งเป็นพระนักวิชาการ นักคิด และนักเขียนทางพุทธศาสนา รุ่นใหม่ ที่ได้ใช้สื่อโทรทัศน์ หนังสือและช่องทางออนไลน์ในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา อย่างสม่ำเสมอ ท่านเป็นผู้ก่อตั้งสถาบันวิมุตตยาลัย และได้รับรางวัลมากมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่องทางออนไลน์ของท่านมีทั้งเว็บไซต์ที่มีบทความธรรมะดีๆ วิดีโอ และคลิปเสียงบรรยายธรรม นอกจากนี้ ท่านยังมีแฟนเพจใน Facebook ที่มีผู้ติดตามถึง 456,078 คน เพื่ออัปเดตข่าวสารทางธรรมะและโพสต์พุทธวจนะจากท่านและครูบาอาจารย์ ท่านว.วชิรเมธีได้ใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่ธรรมะอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งช่วยให้ผู้คนทั่วไปเข้าถึงธรรมะได้สะดวกและรวดเร็ว

การนำเสนอธรรมะผ่านสื่อออนไลน์ทำให้คำสอนทางพุทธศาสนาเข้าถึงชีวิตประจำวันของผู้คนได้อย่างง่ายดายและสะดวกสบาย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างสังคมที่มีสมดุลทางจิตวิญญาณ แม้ว่าเทคโนโลยีจะนำมาซึ่งความสะดวก แต่การเข้าถึงธรรมะในรูปแบบนี้ก็ยิ่งช่วยให้ผู้คนได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรมได้อย่างมีคุณภาพการพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัลนั้นจึงขึ้นอยู่กับการใช้เทคโนโลยีอย่างมีสติและเข้าใจ โดยการสร้างความตระหนักรู้ในคุณค่าของการปฏิบัติธรรมและการเรียนรู้จากคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะนั้นเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาจิตใจและความสุขที่แท้จริงในชีวิตประจำวัน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบออนไลน์เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของพระพุทธศาสนาให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ ทำให้คำสอนทางศาสนาเข้ามาอยู่ใกล้ตัวมากขึ้น โดยเฉพาะในชีวิตประจำวันที่ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้นและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พุทธชินวร, อ. 2561)

บทสรุป

1. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการศึกษาธรรมะ คือ สร้างแอปพลิเคชันการเรียนรู้และใช้สื่อโซเชียลมีเดียในการเผยแพร่คลิปและบทความธรรมะ เพื่อเข้าถึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ได้ง่ายขึ้น.
2. การสร้างชุมชนออนไลน์ คือ จัดตั้งกลุ่มสนทนาธรรมออนไลน์และกิจกรรมปฏิบัติธรรมผ่าน Zoom เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกัน.
3. การใช้ข้อมูลและการวิเคราะห์ คือ พัฒนาแพลตฟอร์มที่ใช้ข้อมูลเพื่อวิเคราะห์สุขภาพจิตและเสนอแนวทางการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสม.
4. การบูรณาการหลักธรรมกับวิทยาศาสตร์ คือ วิจัยร่วมกับนักวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับผลของการทำสมาธิและการปฏิบัติธรรมต่อสุขภาพจิต.
5. โปรแกรมพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณ คือ จัดโปรแกรมการฝึกอบรมเพื่อสอนการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติธรรมและสร้างพื้นที่ปฏิบัติธรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการ.
6. เชื่อมต่อกับธรรมชาติ คือ ส่งเสริมกิจกรรมกลางแจ้งและแคมเปญที่สนับสนุนการใช้ชีวิตอย่างมีสติ เพื่อช่วยลดความเครียดและสร้างความสงบ

สรุปโดยรวมการนำเสนอแนวทางใหม่ในการพัฒนาสมดุลทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัลควรมีการผสมผสานระหว่างเทคโนโลยีและหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้คนสามารถเข้าถึงความสุขที่แท้จริงและจัดการกับความเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. (2550). การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา: การพัฒนาสมดุทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- จงเจริญศักดิ์, อ. (2561). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 12(2), 45-60.
- พระไพศาล วิสาโล, (2546), พุทธศาสนาไทยในอนาคต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง
- พระมหาภูฒิชัย (ว. วชิรเมธี). (2563). ธรรมะออนไลน์: การเผยแผ่ธรรมในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษร.
- พินิจ ลาภนันทน์ และแทนพันธุ์ เสนะพันธุ์ บัวใหม่, (2560), พฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตที่เหมาะสมของพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธชินวร, อ. (2561). สื่อธรรมะในยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร. วารสารเทคโนโลยีสารสนเทศ, 8(2), 120-132.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,.

ภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์ บทบาทของสปปริสธรรม ในการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรม

¹พระสังวาน เขมปญโญ, ²พระสิริชัย ธมมจาโร,
³พระสมุห์กองสี ญาณธโร และ ⁴ปรียาภรณ์ ฤทธาพรหม
¹Phra Sangwan Kaimapanyo, ²Phra Sirichai Thammacharo,
³Phrasamu Kongsee Yanatharo and ⁴Preeyaporn Ritthaprom

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹Sangwan.kei@mcu.ac.th, ²sirichai.tha@mcu.ac.th,
³kongseeprompho2@gmail.com, ⁴waewta_511@yahoo.co.th

Received: November 7, 2025; **Revised:** November 24, 2025; **Accepted:** November 26, 2025

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์ โดยมุ่งเน้นบทบาทของ สปปริสธรรม ในการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหาร บ้านเมือง หลักสปปริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ ธัมมัญญตา (ความเข้าใจในธรรม) อุตถัญญตา (ความเข้าใจในผลของการกระทำ) อดตัญญตา (ความเข้าใจในตนเอง) มัตตัญญตา (ความพอประมาณ) กาลัญญตา (การรู้กาลเทศะ) ปริสสัญญตา (การรู้จักสังคัม) และ ปุคคลัญญตา (การรู้จักบุคคล) ถือเป็นหลักธรรมที่สามารถช่วยพัฒนาผู้นำทางการเมืองให้มีคุณธรรมและสามารถ ตัดสินใจอย่างรอบคอบ บทความนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสารทาง พระพุทธศาสนาและแนวคิดภาวะผู้นำทางการเมือง จากการวิเคราะห์พบว่า สปปริสธรรมมี

¹ อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ อาจารย์, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์ ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ศักยภาพในการพัฒนาผู้นำให้มีความรับผิดชอบ โปร่งใส และสามารถบริหารจัดการภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจจากประชาชนและนำไปสู่การปกครองที่มีความเป็นธรรมและสันติสุข บทความนี้สรุปว่า การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรมสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองให้สอดคล้องกับหลักจริยธรรมและคุณธรรมในสังคมไทย

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางการเมือง, สัปปริสธรรม, คุณธรรม

Abstract

This study aims to analyze the concept of political leadership in the Buddhist dimension, focusing on the role of Sappurisadhamma in developing ethical and moral leaders in governance. The seven principles of Sappurisadhamma—Dhammāññuta (understanding of principles), Atthaññuta (understanding of consequences), Attaññuta (self-awareness), Mattaññuta (moderation), Kālāññuta (timing awareness), Parisannñuta (social awareness), and Puggalaññuta (understanding of individuals)—serve as ethical foundations that enable political leaders to make prudent decisions. This research adopts a qualitative approach by analyzing Buddhist scriptures and political leadership theories. The findings suggest that Sappurisadhamma has the potential to cultivate responsible, transparent, and efficient leadership in governance. Additionally, these principles help build public trust and contribute to a fair and peaceful political system. This paper concludes that applying Sappurisadhamma in political leadership can provide a moral and ethical framework suitable for Thai society.

Keywords: Political Leadership, Sappurisadhamma, Ethics

บทนำ

ในปัจจุบันสังคมไทยเผชิญกับความท้าทายหลายด้านทั้งในเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่มีความซับซ้อนสูง ประชาชนมีความคาดหวังสูงต่อผู้นำในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความยุติธรรม โปร่งใส และสงบสุข การพัฒนาผู้นำทางการเมืองจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความมั่นคงและความยั่งยืนของระบบการปกครอง ในทางนี้ การมีภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบจึงถือเป็นหนึ่งในคุณสมบัติที่สำคัญที่ผู้นำทุกคนต้องมีการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรมไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ทฤษฎีทางการเมืองหรือการบริหารเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการฝึกฝนความเข้าใจในหลักธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะหลัก สัปปริสธรรม ในพระพุทธศาสนา ซึ่ง

สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีจริยธรรมและการตัดสินใจที่มีความรอบคอบ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ซึ่งประกอบด้วย อัมมัญญา (ความเข้าใจในธรรม), อัตถัญญา (ความเข้าใจในผลของการกระทำ), อุตตัญญา (ความเข้าใจในตนเอง), มัตตัญญา (ความพอประมาณ), กาลัญญา (การรู้กาลเทศะ), ปริสัญญญา (การรู้จักสังคม), และ ปุคคลัญญา (การรู้จักบุคคล) เป็นหลักที่สามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองให้มีความสามารถในการตัดสินใจที่ถูกต้อง และสามารถนำพาสังคมไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ (ประยูร, อ. 2562)

ในระดับทฤษฎีและกฎหมาย การพัฒนาผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบเป็นหนึ่งในหลักการสำคัญใน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ที่มีการกำหนดบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดแนวทางในการพัฒนาผู้นำที่มีจริยธรรมและความโปร่งใสในภาครัฐ การปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาในฐานะแนวทางการบริหารรัฐกิจ สามารถเสริมสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการบริหารภาครัฐให้มีความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

การศึกษาเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์ จึงเป็นการยกระดับการศึกษาระบบการปกครองที่ไม่เพียงแค่อธิบายหลักการด้านการเมืองและการบริหารรัฐกิจ แต่ยังผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรมและมีความรับผิดชอบต่องานบริหารภาครัฐ ในบริบทของ นโยบายสาธารณะ การนำหลัก สัปปุริสธรรม มาใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมือง จะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจของประชาชนต่อรัฐบาล และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สังคมกำลังเผชิญกับความไม่แน่นอนและความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกประเทศ การมีผู้นำที่มีคุณธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสร้างความมั่นคงให้กับสังคมและประเทศชาติ

การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการพัฒนาผู้นำจะไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจได้อย่างมีคุณธรรมและความรับผิดชอบต่อผู้อื่น แต่ยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาบุคคลากรในภาครัฐให้มีจริยธรรม และสามารถพัฒนาความสามารถในการทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ (คณะรัฐมนตรี 2560)

ภาวะผู้นำตามบริบทสัปปุริสธรรมสู่แนวทางพัฒนา

ภาวะผู้นำทางการเมือง (Political Leadership) เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทิศทางและแนวทางการพัฒนาประเทศ โดยผู้นำทางการเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อชีวิตของประชาชนในประเทศ และมีความสำคัญในการสร้างความมั่นคงของรัฐและพัฒนาความสุขของประชาชน การสร้างผู้นำที่มีคุณธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการบริหารการเมือง

โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ที่การเมืองมีความท้าทายในการสร้างคุณธรรมและความโปร่งใส การศึกษาภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์จึงมีความสำคัญในการพัฒนาและสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม ที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญของภาวะผู้นำทางการเมือง

ผู้นำทางการเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารรัฐกิจ เช่น การกำหนดนโยบายสาธารณะ การแก้ไขปัญหาความยากจน การรักษาความสงบเรียบร้อย และการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ การมีผู้นำที่มีคุณธรรมและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยเสริมสร้างความมั่นคงของประเทศและทำให้การบริหารประเทศสามารถทำได้อย่างโปร่งใสและยุติธรรม ผู้นำที่มีคุณธรรมไม่เพียงแต่จะมีความรับผิดชอบและมีความยุติธรรมในการตัดสินใจ แต่ยังสามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สัปปุริสธรรม: หลักธรรมในการพัฒนาผู้นำ

1. สัปปุริสธรรม (Seven Qualities of a Good Person) เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนในการพัฒนาผู้นำทางการเมือง โดยเฉพาะในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้ผู้นำสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม หลักสัปปุริสธรรมประกอบด้วย 7 ประการ ที่สำคัญสำหรับการพัฒนาผู้นำทางการเมือง ได้แก่

2. อัมมัญญา (ความเข้าใจในธรรม): ผู้นำที่มีความเข้าใจในธรรมจะสามารถตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสมตามหลักธรรมะ ทำให้การตัดสินใจนั้นเป็นไปในทางที่ยุติธรรมและเป็นประโยชน์ต่อประชาชน

3. อัตถัญญา (ความเข้าใจในผลของการกระทำ): ผู้นำที่สามารถเข้าใจผลกระทบจากการกระทำของตน จะสามารถตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อประชาชนและสังคม

4. อุตถัญญา (ความเข้าใจในตนเอง): การมีความรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้นำ เพราะสามารถตรวจสอบและปรับปรุงพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมต่อการปกครอง

5. มัตถัญญา (ความพอประมาณ): ผู้นำที่มีความพอประมาณจะสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ฟุ่มเฟือยและไม่ประมาทในการใช้จ่ายงบประมาณ

6. กาลัญญา (การรู้จักกาลเทศะ): การตัดสินใจที่ดีจะต้องอาศัยการรู้จักกาลเทศะและการทำงานให้ตรงกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

7. ปริสัณญญา (การรู้จักสังคม): ผู้นำที่สามารถเข้าใจความต้องการของสังคมและประชาชน จะสามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

8.บุคคลัญญา (การรู้จักบุคคล): การรู้จักบุคคลและสามารถทำความเข้าใจกับปัญหาของแต่ละบุคคลจะช่วยให้ผู้นำสามารถเลือกใช้กลยุทธ์และวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา

สรุปได้ว่าการนำหลักสัปปริสธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองจะช่วยให้ผู้นำมีความสามารถในการตัดสินใจที่มีคุณธรรมและยุติธรรม และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม หลักการ แนวคิดและความสำคัญในบริบทสังคมไทย

ภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมเป็นแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างมากในศาสตร์ทางรัฐศาสตร์ บริหารธุรกิจ และสังคมศาสตร์ เนื่องจากเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาองค์กร สังคม และประเทศชาติ ผู้นำที่มีคุณธรรมไม่เพียงแต่มีความสามารถในการบริหารจัดการเท่านั้น แต่ยังมีคุณธรรมเป็นหลักยึดในการดำเนินงาน บทความนี้จะอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม รวมถึงหลักการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนความสำคัญของภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมในบริบทของสังคมไทย

1. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม

ภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมหมายถึง การที่ผู้นำมีจริยธรรม ค่านิยม และหลักคุณธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินงาน แนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลจากหลายศาสตร์ อาทิ รัฐศาสตร์ ปรัชญา การเมือง และบริหารธุรกิจ โดยมีการพัฒนาผ่านมุมมองที่แตกต่างกัน นักวิชาการหลายท่านให้คำจำกัดความเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมดังนี้:

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2562) กล่าวว่า ภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมเป็นกระบวนการที่ผู้นำใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมในการกำหนดแนวทางและนโยบายขององค์กร เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความซื่อสัตย์ต่อผู้ตามและสังคม (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ 2562).

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2561) ได้อธิบายว่าภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมต้องมีความรับผิดชอบ โปร่งใส และยุติธรรมในการตัดสินใจ โดยเน้นการพัฒนาคุณธรรมในระดับองค์กรและสังคม (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2561)

วรเดช จันทรศร (2563) ชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมเกี่ยวข้องกับหลักการบริหารที่อาศัยจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและส่งผลให้เกิดการบริหารที่ยั่งยืน (วรเดช จันทรศร 2563)

2. หลักการของภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม

การพัฒนาและส่งเสริมภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถอ้างอิงได้จากแนวคิดทางจริยศาสตร์ และหลักธรรมทางศาสนา โดยมีหลักการสำคัญดังต่อไปนี้:

หลักความซื่อสัตย์ (Integrity) ผู้นำที่มีคุณธรรมต้องยึดมั่นในความจริงใจ ซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น รวมถึงมีความโปร่งใสในการบริหาร

หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) ผู้นำต้องแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและผลที่ตามมา โดยต้องสามารถอธิบายการกระทำของตนเองต่อสังคม

หลักความยุติธรรม (Fairness) ผู้นำต้องปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่มีอคติ และยึดมั่นในความเป็นธรรม

หลักการมีเมตตาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Compassion and Generosity) ผู้นำที่มีคุณธรรมต้องมีความเมตตาต่อผู้ตาม สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา

3. ความสำคัญของภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมในบริบทสังคมไทย

ภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยในหลายมิติ ดังนี้

ในภาครัฐ ผู้นำที่มีคุณธรรมจะช่วยลดปัญหาการคอร์รัปชัน ส่งเสริมความโปร่งใส และสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชน

ในภาคธุรกิจ ผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่มีจริยธรรม ส่งผลต่อความยั่งยืนขององค์กรและความเชื่อมั่นของลูกค้า

ในภาคสังคม ผู้นำที่มีคุณธรรมช่วยสร้างสังคมที่มีคุณค่าทางจริยธรรม ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความสามัคคี

สรุปภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับในสังคม แนวคิดนี้ไม่เพียงส่งเสริมความยุติธรรมและความซื่อสัตย์ แต่ยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาสังคมไทยให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน

4. ภาวะผู้นำที่มีคุณธรรม

ผู้นำที่มีคุณธรรมไม่เพียงแต่จะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมในชีวิตประจำวัน แต่ยังสามารถใช้หลักธรรมพุทธศาสนาในการตัดสินใจในเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการบริหารประเทศ การนำหลักสัปปุริสธรรมมาใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองจะช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้อย่างมีความรับผิดชอบ และสามารถสร้างความมั่นคงและความยุติธรรมในสังคมได้

คุณธรรมที่ผู้นำทางการเมืองต้องมีประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต, ความมีความรับผิดชอบ, ความยุติธรรม และความโปร่งใส ผู้นำที่มีคุณธรรมจะไม่ใช้ตำแหน่งทางการเมืองเพื่อประโยชน์ส่วนตัว แต่จะทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและประชาชน

การพัฒนาผู้นำทางการเมืองในประเทศไทยในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรมจำเป็นต้องมีการศึกษาและการฝึกอบรมที่มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาความรู้ความ

เข้าใจในหลักธรรมพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักสัปปุริสธรรม ผู้นำที่สามารถนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ในการบริหารจะสามารถสร้างการเมืองที่มีความยุติธรรมและโปร่งใสได้

การนำหลักธรรมพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาผู้นำยังช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการบริหารของรัฐบาล ทำให้ประชาชนเห็นว่าผู้นำมีความตั้งใจที่ดีและสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปภาวะผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้การเมืองสามารถดำเนินไปอย่างยุติธรรมและมีประสิทธิภาพ การพัฒนาผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์โดยใช้หลักสัปปุริสธรรมจะช่วยให้ผู้นำมีคุณธรรมในการตัดสินใจและสามารถนำพาประเทศไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้อย่างยั่งยืน การศึกษาและการฝึกอบรมผู้นำทางการเมืองที่เน้นการนำหลักธรรมพุทธศาสนาไปใช้ในการบริหารราชการแผ่นดินจะช่วยเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรมและสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ธีระวิทย์, ร.2564).

5. ภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์

ภาวะผู้นำทางการเมืองเป็นหัวข้อที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ การมีผู้นำที่ดีมีคุณธรรมและความรับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารรัฐกิจที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย ที่การเมืองยังคงมีความซับซ้อนและมีความท้าทายในการรักษาความยุติธรรม ความโปร่งใส และการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน การนำหลักธรรมพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองสามารถเสริมสร้างความเป็นธรรมและความรับผิดชอบต่อผู้นำในภาครัฐได้อย่างยั่งยืน

ความสำคัญของผู้นำทางการเมือง ในสังคมการเมือง ผู้นำต้องมีความสามารถในการตัดสินใจที่มีความยุติธรรมและสามารถนำพาประเทศไปสู่เป้าหมายที่ดีที่สุด การมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำที่ดี จะทำให้สามารถลดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองและการบริหารที่ไม่โปร่งใสได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสามารถเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนและประเทศชาติ

ภาวะผู้นำทางการเมืองนั้นสามารถพัฒนาได้จากหลายแหล่งที่มา รวมถึงการศึกษาและการใช้หลักธรรมพุทธศาสนาในการพัฒนาผู้นำ โดยเฉพาะหลัก สัปปุริสธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้นำให้มีคุณธรรมและจริยธรรม (ศิริชัย, พ. 2562).

สัปปุริสธรรมในการพัฒนาผู้นำ สัปปุริสธรรมประกอบไปด้วย 7 อย่าง ได้แก่ อัมมัญญุตตา, อัตถัญญุตตา, อตตัญญุตตา, มัตตัญญุตตา, กาลัญญุตตา, ปริสสัญญุตตา และบุคคลัญญุตตา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนในการพัฒนาผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีสัปปุริสธรรมจะสามารถตัดสินใจได้อย่างมีความรับผิดชอบ และยุติธรรมต่อสังคม โดยสัปปุริสธรรมสามารถนำมาปรับใช้ในภาครัฐ เพื่อส่งเสริมการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและความโปร่งใส

6. การใช้สัปปุริสธรรมในการบริหารรัฐกิจ

การใช้สัปปุริสธรรมในภาครัฐสามารถช่วยในการตัดสินใจที่มีความยุติธรรมและโปร่งใส โดยการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรมจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนในรัฐบาล และสร้างความยั่งยืนในกระบวนการปกครอง

การนำสัปปุริสธรรมมาใช้ในการบริหารรัฐกิจสามารถทำให้เกิดการปกครองที่ดี ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความไม่โปร่งใสและการทุจริตในภาครัฐ และช่วยสร้างความมั่นคงให้กับประเทศ

สรุปการศึกษาและพัฒนาผู้นำทางการเมืองโดยใช้หลักธรรมพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมและความรับผิดชอบในภาครัฐ โดยเฉพาะการใช้สัปปุริสธรรมในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองสามารถช่วยเพิ่มความยุติธรรมและความโปร่งใสในการบริหารรัฐกิจ ซึ่งจะส่งผลดีต่อความเชื่อมั่นของประชาชนและการพัฒนาประเทศในระยะยาว

การเมืองและธรรมาภิบาล แนวคิดและความสำคัญในบริบทไทย

การเมืองและธรรมาภิบาลเป็นองค์ประกอบสำคัญของระบบการปกครองที่มีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม ธรรมาภิบาลเป็นหลักการที่ช่วยส่งเสริมความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบต่อรัฐบาล ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองและพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ในบทความนี้จะวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการเมืองและธรรมาภิบาล ตลอดจนผลกระทบของธรรมาภิบาลต่อการพัฒนาการเมืองไทย

การเมืองหมายถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจและทรัพยากรในการบริหารประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะ การจัดสรรอำนาจ และการบริหารรัฐ (Heywood, 2019) ในบริบทของประเทศไทย ระบบการเมืองมีลักษณะเฉพาะที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมทางการเมือง โครงสร้างทางสังคม และประวัติศาสตร์ของชาติ

1. แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล (Good Governance) หมายถึง หลักการบริหารที่มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และมีความรับผิดชอบต่อประชาชน องค์การสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP, 1997) ได้กำหนดองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้ 8 ประการ ได้แก่ ความมีส่วนร่วม (Participation) หลักนิติธรรม (Rule of Law) ความโปร่งใส (Transparency) การตอบสนอง (Responsiveness) ฉันทามติ (Consensus-Oriented) ความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม (Equity and Inclusiveness) ประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effectiveness and Efficiency) และความรับผิดชอบ (Accountability)

2. ความสำคัญของธรรมาภิบาลในการเมืองไทย

ในบริบทของประเทศไทย ธรรมาภิบาลมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของการเมืองและการบริหารภาครัฐ ปัจจัยที่สำคัญในธรรมาภิบาล ได้แก่

ความโปร่งใสของรัฐบาล: การเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะและความสามารถของประชาชนในการเข้าถึงข้อมูลเป็นพื้นฐานของธรรมาภิบาลที่ดี (วรชัย ตันติวรวงศ์, 2562)

การมีส่วนร่วมของประชาชน: การให้โอกาสแก่ประชาชนในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองจะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความชอบธรรมให้แก่รัฐบาล (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2563)

การบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ: หลักนิติธรรมเป็นหัวใจสำคัญของธรรมาภิบาลซึ่งช่วยให้ระบบการเมืองดำเนินไปอย่างเป็นธรรมและปราศจากการทุจริต (นภดล ร่มโพธิ์, 2561)

อุปสรรคของธรรมาภิบาลในประเทศไทย

แม้ว่าหลักธรรมาภิบาลจะได้รับการส่งเสริมในภาครัฐ แต่ยังคงมีอุปสรรคที่สำคัญ เช่น

การทุจริตและคอร์รัปชันที่ฝังรากลึกในสถาบันการเมือง

การขาดความโปร่งใสในการบริหารของภาครัฐ

การมีอิทธิพลของกลุ่มทุนทางการเมืองที่ส่งผลต่อการกำหนดนโยบาย

สรุป ธรรมาภิบาลเป็นกลไกที่สำคัญในการพัฒนาการเมืองไทยให้มีเสถียรภาพและเป็นธรรม การส่งเสริมความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และหลักนิติธรรมจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตย และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมต้องร่วมมือกันเพื่อผลักดันให้ธรรมาภิบาลกลายเป็นรากฐานสำคัญของการเมืองไทยในอนาคต

3. การเมืองและธรรมาภิบาล

การเมืองและธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นสองแนวคิดที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันในการบริหารจัดการภาครัฐ โดยเฉพาะในยุคที่ประชาชนมีความคาดหวังต่อการปกครองที่โปร่งใส ยุติธรรม และมีประสิทธิภาพ การเมืองเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในระดับสังคมและการจัดสรรทรัพยากรในสังคมให้เกิดประโยชน์สูงสุด ขณะที่ธรรมาภิบาลเป็นหลักการที่ช่วยให้การปกครองและการบริหารรัฐกิจมีความโปร่งใส ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การจัดการมีความรับผิดชอบ และการดำเนินงานมีประสิทธิภาพ ซึ่งหลักการธรรมาภิบาลนี้เป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนในรัฐบาล

การเมืองและธรรมาภิบาลในบริบทของพุทธศาสตร์ เมื่อพูดถึงการเมืองและธรรมาภิบาลในบริบทของพุทธศาสตร์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความสำคัญในการชี้นำการดำเนินชีวิตของ

ผู้คน รวมถึงการปกครองในสังคมด้วย โดยเฉพาะในหลักการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ ความเป็นธรรม และการบริหารที่โปร่งใส หลักการสำคัญหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอนคือ สัปปุริสธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย 7 ประการ ได้แก่

อัมมัญญาตา คือ ความเข้าใจในธรรม ผู้นำที่มีอัมมัญญามีความเข้าใจในหลักธรรมและหลักการที่ถูกต้อง เขาจะสามารถตัดสินใจในลักษณะที่เป็นธรรมและถูกต้องตามหลักการของศีลธรรม

อัตถัญญาตา (ความเข้าใจในผลของการกระทำ) การมีอัตถัญญาตาจะช่วยให้ผู้นำสามารถตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ ซึ่งจะช่วยลดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์

อตตัญญาตา (ความเข้าใจในตนเอง) ผู้นำที่มีอตตัญญาตาจะสามารถตรวจสอบตัวเองและพิจารณาว่าการกระทำของตนเองสอดคล้องกับหลักธรรมและไม่เอื้อประโยชน์แก่ตนเองมากเกินไป

มัตตัญญาตา (ความพอประมาณ) ผู้นำที่มีมัตตัญญาตาจะสามารถใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพและพอประมาณ ไม่เกินความจำเป็น

กาลัญญาตา (การรู้กาลเทศะ) การรู้กาลเทศะทำให้ผู้นำสามารถตัดสินใจได้เหมาะสมกับสถานการณ์ และมีการดำเนินงานที่ทันเวลาและมีความยืดหยุ่น

ปริสสัญญาตา (การรู้จักสังคม) ผู้นำที่มีปริสสัญญาตาจะสามารถเข้าใจและปรับตัวตามบริบทของสังคม และมีความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้คนในสังคม

บุคคสัญญาตา (การรู้จักบุคคล) การรู้จักบุคคลจะทำให้ผู้นำสามารถเข้าใจความต้องการของประชาชน และสามารถปรับการทำงานให้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มได้

การนำหลักสัปปุริสธรรม มาใช้ในการบริหารรัฐกิจและการเมืองจะช่วยเสริมสร้างการตัดสินใจที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบ สามารถสร้างความเชื่อมั่นให้กับประชาชนและสังคม ทำให้เกิดการปกครองที่โปร่งใสและยุติธรรม ซึ่งเป็นหนึ่งในคุณสมบัติของ ธรรมาภิบาล ที่เป็นหลักการสำคัญในกระบวนการปกครองสมัยใหม่

ธรรมาภิบาล (Good Governance) เป็นแนวคิดที่มีการนำมาใช้ในหลายประเทศเพื่อเสริมสร้างระบบการปกครองที่เป็นธรรม มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ โดยการใช้หลักการนี้ในการบริหารรัฐกิจจะช่วยให้การดำเนินการต่าง ๆ ในภาครัฐเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การมีธรรมาภิบาลยังช่วยสร้างความไว้วางใจในรัฐบาลและผู้นำรัฐมากยิ่งขึ้น ซึ่งในยุคปัจจุบัน ความโปร่งใสและการตรวจสอบในภาครัฐได้รับความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อมีปัญหาการทุจริตและการใช้ทรัพยากรอย่างไม่เหมาะสมในภาครัฐ

หลักธรรมในการบริหารรัฐกิจในมิติพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะการนำ สัปปุริสธรรม มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรม ซึ่ง

จะช่วยในการลดปัญหาความไม่โปร่งใสและการทุจริตภายในภาครัฐ รวมถึงการเสริมสร้างความเชื่อมั่นจากประชาชนในระบบการปกครอง

จากการศึกษาและวิเคราะห์ การเมืองและธรรมาภิบาลในมิติพุทธศาสตร์สามารถนำหลักธรรมและแนวคิดต่างๆ ของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้หลัก สัปปุริสธรรม ในการบริหารจัดการภาครัฐจะเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม ความรับผิดชอบ และสามารถตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพและยุติธรรม ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของธรรมาภิบาลในสังคมที่มีความโปร่งใสและเชื่อมั่นจากประชาชน (กิจจา, พ. 2562).

ภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์ ศึกษาบทบาทของสัปปุริสธรรมในการพัฒนาผู้นำที่มีคุณธรรม ในสังคมการเมือง การมีผู้นำที่มีคุณธรรมและความรับผิดชอบถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งเสริมการปกครองที่มีความยุติธรรม โปร่งใส และสามารถพัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน การพัฒนาผู้นำทางการเมืองที่มีคุณธรรมจำเป็นต้องมีการฝึกฝนทักษะและความสามารถในการตัดสินใจที่ไม่เพียงแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ แต่ต้องยึดถือหลักธรรมที่มีความยุติธรรมและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การนำหลักธรรมพุทธศาสนาโดยเฉพาะ สัปปุริสธรรม มาใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองจะช่วยเสริมสร้างผู้นำที่มีคุณธรรมในระดับที่ยั่งยืน ซึ่งจะทำให้การตัดสินใจของผู้นำมีคุณค่าต่อสังคมและช่วยแก้ไขปัญหาของประเทศในระยะยาว

คุณธรรมและการพัฒนาผู้นำทางการเมือง คุณธรรม (Virtue) หมายถึงลักษณะทางจริยธรรมที่สะท้อนถึงพฤติกรรมที่ดีและเหมาะสมที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลและสังคม ความมีคุณธรรมในผู้นำทางการเมืองจะช่วยให้การตัดสินใจมีความยุติธรรม ไม่เอื้อประโยชน์ส่วนตน และสามารถรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองได้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นในประชาชนและการรักษาความยุติธรรมในสังคม

ในบริบทของการเมือง ผู้นำที่มีคุณธรรมจะสามารถกำหนดนโยบายที่มีประโยชน์แก่ประชาชนโดยไม่ละเลยต่อผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่มีผลประโยชน์ต่างกัน คุณธรรมในการเมืองจึงเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจที่สามารถนำไปสู่ผลดีแก่สังคมและประชาชนโดยรวม โดยปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในสังคม

สัปปุริสธรรมในการพัฒนาผู้นำทางการเมือง

สัปปุริสธรรม เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อพัฒนาผู้นำให้มีคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วย 7 ประการ ที่สามารถนำมาปรับใช้ในภาวะผู้นำทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธัมมัญญตา (ความเข้าใจในธรรม) การที่ผู้นำมีความเข้าใจในหลักธรรมทำให้การตัดสินใจของผู้นำเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักธรรม จึงเป็นการปกครองที่ยุติธรรมและโปร่งใส

อัตตัญญา (ความเข้าใจในผลของการกระทำ) การเข้าใจในผลของการกระทำจะช่วยให้ผู้นำคิดถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ ซึ่งช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อสังคมและประเทศ

อตตัญญา (ความเข้าใจในตนเอง) ผู้นำที่มีความเข้าใจในตนเองสามารถตรวจสอบการกระทำของตนเอง และสามารถปรับปรุงพฤติกรรมการทำงานให้สอดคล้องกับหลักธรรม

มัตตัญญา (ความพอประมาณ): ผู้นำที่มีความพอประมาณสามารถใช้งบประมาณและทรัพยากรต่าง ๆ ในทางที่คุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือยและไม่ประมาท

กาลัญญา (การรู้จักกาลเทศะ) การที่ผู้นำรู้จักกาลเทศะและสามารถตัดสินใจได้ตามสถานการณ์ที่เหมาะสมทำให้การบริหารงานมีความยืดหยุ่นและทันสมัย

ปริสัญญญา (การรู้จักสังคม) การที่ผู้นำมีความสามารถในการเข้าใจและประเมินสถานการณ์สังคมได้อย่างถูกต้องจะช่วยให้การดำเนินนโยบายมีผลที่ดีต่อประชาชน

บุคคลัญญา (การรู้จักบุคคล) การที่ผู้นำรู้จักบุคคลและสามารถเข้าใจความต้องการของประชาชนจะช่วยให้การตัดสินใจสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อผู้นำทางการเมืองสามารถนำสัปปริสธรรมมาใช้ในการพัฒนาตัวเอง จะทำให้ผู้นำมีคุณธรรมที่แข็งแกร่งและสามารถนำพาประเทศไปสู่การปกครองที่มีความยุติธรรมและโปร่งใสได้ การตัดสินใจที่ถูกต้องตามหลักสัปปริสธรรมจะช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในรัฐบาลและผู้นำทางการเมือง

บทสรุป

การใช้คุณธรรมในการแก้ไขปัญหาการเมืองการมีคุณธรรมในผู้นำทางการเมืองจะช่วยให้ผู้นำสามารถจัดการกับปัญหาทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่ผู้นำมีคุณธรรมไม่เพียงแต่จะทำให้การตัดสินใจเป็นไปอย่างยุติธรรม แต่ยังช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำและประชาชน การนำคุณธรรมมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการเมืองยังช่วยให้ผู้นำมีทักษะในการเผชิญหน้ากับปัญหาที่ซับซ้อนในสังคมและช่วยลดความขัดแย้งภายในประเทศได้

ในกรณีของประเทศไทย ผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถลดปัญหาความไม่สงบในสังคมได้ ซึ่งสามารถสร้างความมั่นคงให้แก่ระบบการปกครองและเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาประเทศในระยะยาว การมีคุณธรรมในผู้นำทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญต่อกระบวนการปกครองที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน การนำหลักสัปปริสธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้นำทางการเมืองไม่เพียงแต่ช่วยให้การตัดสินใจของผู้นำเป็นไปอย่างยุติธรรมและมีคุณธรรม แต่ยังช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในรัฐบาลและการบริหารภาครัฐ การมีผู้นำที่มีคุณธรรมสามารถทำให้

การเมืองในประเทศไทยมีความยุติธรรมและโปร่งใส เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน (ศรีสุภา, ส.2560).

ภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์เป็นแนวคิดที่เน้นการนำเสนอคุณลักษณะของผู้นำที่มีคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนถึงการปฏิบัติที่ไม่เพียงแต่เน้นผลประโยชน์ส่วนตัวหรือกลุ่ม แต่ยังคำนึงถึงความดีและความยุติธรรมของสังคมส่วนรวม ผู้นำที่มีคุณธรรมตามแนวทางพุทธศาสนาควรมีคุณสมบัติที่ช่วยสร้างความสงบสุขและความสามัคคีในสังคม ซึ่งสัปปุริสธรรม (หรือ 7 ประการแห่งความดีงาม) เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและประเมินความเป็นผู้นำที่ดีในบริบทนี้

การศึกษาและนำแนวทางสัปปุริสธรรมมาปฏิบัติจะทำให้ผู้นำสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวและส่วนรวม และยึดถือหลักธรรมในทุกด้านของการตัดสินใจเพื่อการสร้างสังคมที่ดีและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กิจจา, พ. (2562). *การเมืองและธรรมาภิบาล: แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประยูร, อ. (2562). *การเสริมสร้างภาวะผู้นำทางการเมืองในมิติพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิชาการ.
- คณะรัฐมนตรี. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งชาติ.
- ธีระวิทย์, ร. (2564). *คุณธรรมในภาวะผู้นำทางการเมือง: การวิเคราะห์ในมิติพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์.
- ศิริชัย, พ. (2562). *การพัฒนาผู้นำทางการเมืองตามหลักธรรมพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การเมืองการปกครอง.
- ศรีสุภา, ส. (2560). *ภาวะผู้นำทางการเมืองและการพัฒนาคุณธรรมในสังคมไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2562). *ภาวะผู้นำและจริยธรรมในการบริหารองค์กร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2561). *จริยธรรมในการบริหารและการพัฒนาภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์.

- วรเดช จันทรศร. (2563). *ภาวะผู้นำและการบริหารเชิงคุณธรรม: แนวคิดและการประยุกต์ใช้ในบริบทไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นภดล ร่มโพธิ์. (2561). *ธรรมาภิบาลและการบริหารรัฐสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรชัย ตันติวรวงศ์. (2562). *การเมืองไทยในบริบทของธรรมาภิบาล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์.
- สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์. (2563). *ธรรมาภิบาลกับการปฏิรูปการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.